

CERVANTES DON QUIJOTE

RÉVAI-KIADÁS

Q1
101

Klasszikus

Regénytár

Új sorozat

Klasszikus Regénytár
Don Quijote
de la Mancha
Ambrus Zoltán és Dr. Vánnovits Géza

Klasszikus Regénytár

Új sorozat

Szerkesztik

Ambrus Zoltán és dr. Voinovich Géza

AZ ELMÉS NEMES

Don Quijote de la Mancha

IV.

Irta CERVANTES

Fordította GYÓRY VILMOS

Bevezette DR. WILDNER ÖDÖN

Második kiadás

BUDAPEST,
RÉVAI TESTVÉREK IROD. INT. R.-T.
KIADÁSA

69/134631
70/745203
70/745205
71/73197
55/795848

R.22.950

Révai Testvérek Irodalmi Intézet R. T. Nyomdája
Budapest, V., Ügynök-utca 8.
14211.

AYUNTAMIENTO DE MADRID

0100767827

Ayuntamiento de Madrid

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

Cervantes: Don Quijote. IV.

AX ELMES NEMES

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

MASOIR BESS MASOIR FELLS

22 950

XXXIII. FEJEZET.

Arról a mulatságos társalkodásról, amelyet a hercegné és hölgyei folytattak Sancho Panzával, s amely méltó az elolvasásra és megfigyelésre.

A történet úgy folytatja tovább, hogy Sancho aznap délután nem heveredett le szundítani, hanem, szavának állni akarván, mihelyest lenyelte az utolsó falatját, azonnal megjelent a hercegné előtt, kinek oly nagy kedve telt szavai hallgatásában, hogy maga mellett kínálta meg helyvel egy alacsony széken; ezt azonban Sancho, csupa merő illedelemből, semmi szín alatt sem akarta elfogadni. A hercegné azonban azt mondta neki, üljön le bátran, mint kormányzó, s beszéljen, mint csatlós, mely két körülménynél fogva már is méltó arra, hogy akár magának a bajnok Cid Ruy Diaznak székét elfoglalja. Sancho vállat vont, engedelmeskedett s leült, a hercegné környezetéhez tartozó kisasszonyok és asszonyságok pedig mind körbefogták s a legmélyebb csendben nagy figyelemmel lesték, mit fog mondani. Mindazáltal a hercegné nyitotta meg a társalgást e szavakkal:

— Minthogy tehát egészen magunk vagyunk, és senki más nem hall bennünket, nagyon szeretném, ha a kormányzó úr némely kétségeimet eloszlatná, melyeket bennem Don Quijote úrnak már nyomtatásban is megjelent története támasztott. Ezen kétségek egyike pedig az, hogy miután a jó Sancho sohasem látta Dulcineát, akarom mondani Dulcinea del Toboso kisasszonyt, se Don Quijote úr levelét nem nyújtotta át, mivel az a jegyzőkönyvecskében maradt a Sierra-Morenában: hogyan merészelt azzal a költött válasszal előállni, meg azzal, hogy éppen búzarostálás mellett találta, ami csupa merő ráfogás és hazugság, s olyannyira kárára van a páratlan Dulcinea jó hírének, de meg a derék fegyverhordók tisztéhez és hűségéhez sem illő.

E szavakra Sancho felkelt ültéből, de nem válaszolt egy kukkot sem; hanem ahelyett meglapult testtel s újját ajakára illesztve körülsompolygott az egész szobaszerte,

minden függőnyt megbillentett, s csak amikor ez megtörtént, akkor ült le megint s akkor mondta:

— Miután láttam, hogy a körülöttünk állókon kívül, titkon senki sem hallgatózik, most már minden félelem vagy tartózkodás nélkül felelek mind arra, amit tőlem kegyelmes asszonyom kérdezett, mind arra, amit még ezután kérdez. Legelőször is azon kezdem azonban szavaimat, hogy gazdámat Don Quijote uram ő nagyságát valóságos sültbolondnak tartom, ámbár — amint én vélem, de még egyébek is, akik csak hallották — néha olyan okosan beszél s úgy kiviszi a düllőre, hogy az ördög maga se tudná jobban; de mindamellett is, ha az igazat minden csúrés-csavarás nélkül meg kell vallanom, én bizony csak amondó vagyok felőle, hogy eszelős. S mivel nékem ez a meggyőződése, azért merek véle olyasmit is elhiteni, aminek se füle se farka, mint az a levélre adott válasz is volt, úgyszintén egy másik eset is, mely valami heted-nyolcad napja esett, s ami még nincs megírva a történetben. A Donna Dulcinea kisasszonyom elbűvölését értem, akiről azt füllen tettem neki, hogy megbabonázták, aminek pedig századrésze se igaz.

A hercegasszony kérte, mondja el ezt a tréfát vagy elbűvölést, Sancho pedig el is mondta szakasztott azon módon, ahogy végbe ment, ami a hallgatókat nem kevésbé mulattatta.

Majd a hercegné így folytatta tovább szavait:

— Amit a jó Sancho éppen most elmondott, az megint kétséget támasztott bennem, s úgy hallom, mintha valami azt sugná: Ha Don Quijote de la Mancha bolond, eszelős, hóbortos, s ha fegyverhordó Sancho Panza ezt tudja, s mindemellett is szolgálja és követi és megbízik üres hitegetéseiben, akkor ő kétségkívül még gazdájánál is bolondabb és esztelenebb. S ha a dolog így áll, — már pedig szent igaz, hogy így áll, — akkor csakugyan kár volt, hercegasszony, erre a bizonyos Sancho Panzára bízni ama sziget kormányzását: mert hiszen aki saját magát nem tudja kormányozni, hogyan tudna kormányozni másokat?

— Isten engem, kegyelmes asszonyom, — viszonozta Sancho — ez a kétség mond valamit; de adja neki

tudtára kegyelmességed, hogy ám beszéljen világosan, vagy úgy ahogy akar, én elismerem, hogy igazat mond: mert ha nekem csak egy csöpp eszem volna is, rég ott kellett volna hagynom gazdámat a faképnél; de hát így rendelte a sors és ez az én szerencsétlenségem. Nem tehetek másképp, nekem vele kell járnom; mindaketten egy falubeliek vagyunk, én ettem az ő kenyéréből, szeretem is nagyon, ő meg csupa jószág, nekem adta szamar-csikait, s én mindenekfölött hű vagyok, s így tehát nem egyéb, majd csak ásó-kapa választ el egymástól bennünket. És ha magasságod nem akarja is ideadni nekem azt az ígért kormányzóságot, azért én mégis csak Isten teremtese vagyok, s meglehet éppen az válik lelkem üdvösségére, ha azt tőlem megtagadják. Mert ha valami nagyszerű nem vagyok is, azt a példabeszédet mégis csak értem, hogy vesztire lett szárnya a hangyának; s meglehet, hogy a csatlós Sancho könnyebben bejut a mennyországba, mint a kormányzó Sancho. Másutt is esznek fehér cipót, s a sötétben minden tehén fekete; s elég annak a maga baja akinek még ebéd után két óraker sincs a szájában a reggeli falatja; a gazdagnak is csak egy gyomra van s a teli has nem korog; a jó isten még az égi madarakra is gondot visel, s ha daróc, ha bársony, csak a hideg ne ártson; s ha egyszer az ember alól kirántják a gyékényt, holtában a gazdag is olyan csöndes, mint a szegény ember; a pápának se kell nagyobb sír, mint a harangozónak, pedig amaz ugyancsak nagyobb emennél, mert ha egyszer lyukba tesznek, bizony össze kell szorulnunk, vagy majd összeszorít más, akár tetszik akár se, s azzal aztán jó'jtszakát. Még egyszer is azt mondom újfent, ha kegyelmes asszonyom mint bolondnak nem akarja nekem adni a szigetet, tudom én, hogy mint okosnak is koppan az állam. Nem egyszer hallottam, hogy a kereszt mögött ördög áll, s nem mind arany, ami fénylik; a paraszt Vambát az ekeszarva mellől, igás barmától vitték el, hogy Spanyolország királyává tegyék, Rodrigót pedig biborából-bársonyából és a dinom-dánom közül, hogy a mérges kígyók agyon

marják (ha ugyan a régi nóták nagyon el nem vetették a súlykot).*

— Azok bizony nem vetették el, — szól közbe most Donna Rodriguez, aki szintén ott volt a hallgatók közt, — mert van egy románc, amely azt mondja, hogy Rodrigo királyt még életében — mondom — életében vetették egy olyan gödörbe, amely teli volt kígyóval, békával, gyíkkal, s a király még ezután harmadnap is azt nyögte sírjában halk, fájdalmas hangon:

Azt eszik már, azt eszik már,
Amivel legtöbb bűnt tettem.

E szerint tehát csakugyan igaza van ennek az úrnak, mikor azt mondja: örömebb lesz ő paraszt, mint király, nehogy a féreg pusztítsa el.

A hercegasszony meg nem állhatta, hogy föl ne kacagjon udvarhölgye együgyűségén, de Sancho kifejezéseit és párbeszédeit is ámulattal hallgatta, s így szól hozzá:

— A jó Sancho igenis jól tudja már, hogy amit valaki lovagi szavára ígért meg, meg is adja, még ha életébe kerülne is. Férjem és uram, a herceg, bár nem a kóborok közül való, mindazáltal mégis lovag, s így az ígért szívet felől adott szavát be fogja váltani, akárhogyan szólja-szapulja is érte a világ nyelve. Csak tűrjön békén Sancho, s amikor meg se gondolná, akkor ül bele a szígete és birodalma kormányshékebe s megragadja a kormányrudat, úgy, hogy nem cserélne senki fiával. Csak arra az egyre figyelmeztetem, jól kormányozza majd alattvalóit, s ne feledje, hogy azok mind igen hű és becsületes emberek.

— Már hogy jól kormányozzam, — viszonzta Sancho — azt csak tessék rám bízni: jószívű vagyok én már természetemnél fogva, s meg tudom szánni a szegény embert; de más részről meg: aki kovászt maga tesz, attul cipó el nem vesz, s engem ugyan aki lelke van,

*) Rodrigo bűnéül tudták be, hogy ő hozta a mórokat Spanyolország nyakára, mert Julián gróf Florinda (Cava) nevű leányát meggyalázta s Julián bosszúból a mórok segítségével megdöntötte a trónját.

senki az orromnál fogva nem vezet! Vén rókát, vén verebet, vén parasztot nehéz megcsalni; én is az vagyok, s nem hagyom magamat kiveretni a járásomból; engem ugyan lóvá nem tesznek, s tudom én magam is, hol szorít a csizmám; más szavakkal azt akarom mondani, hogy a jók emberökre találunk bennem, de a rosszak át nem merjék lépni a küszöbömet! Én azt tartom, hogy a kormányzóságba csak bele kell szagolni, s ha én egy-két hétig kormányzó leszek, úgy beletanulok abba a mesterségbe, hogy jobban értek hozzá, mint a szántás-vetés-hez, amiben nevelkedtem.

— Igaza van, Sancho, — mondta a hercegasszony — senki se születik e világra tudósan, s embereket tesznek püspökké, nem köveket. Hogy azonban visszatérjünk arra a tárgyra, amiről az imént beszélgettünk, tudniillik a senora Dulcinea elbűvölésére, én igazán és szentül hiszem, hogy amikor Sancho el akarta ámitani gazdáját s azt akarta elhitetni vele, hogy az a paraszt leány volt Dulcinea, kit aztán Don Quijote föl nem ismert, minthogy az el volt bűvölve: ez az egész dolog mégis csak valami olyan varázsló munkája lehetett, aminők Don Quijote urat üldözik. Mert én csakugyan megbízható forrásból igazán és bizonyosan tudom, hogy az a paraszt leány, aki olyan derekasan felpattant a számár, csakugyan Dulcinea del Toboso volt s még ma is az; s hogy amikor a jó Sancho azt gondolta, hogy ő az ámitó, éppen ő volt az elámitott. Ebben az igazságban pedig épp oly kevésbé lehet kételkedni, mint ahogy az olyas dolgokban sem, amiket soha se láttunk. És jegyezze meg magának Sancho Panza úr, hogy nekünk is vannak ám jóakaró varázslóink, akik minden csűrész-szavarással híven és igazán elmondják itt azt, ami a világon történik. Higgyen szavamnak, Sancho, ha azt állítom, hogy az az ugri-futi paraszt leány tulajdon maga Dulcinea del Toboso, aki úgy, el van babonázva, mint a saját szülő édesanyja. S hogy térül-fordul, mikor meg se álmodnók, itt terem előttünk a saját maga személyében, amikor aztán Sancho is be fogja látni, mennyire tévedett.

— Az bizony mind meglehet, — viszonzta Sancho

— s most már magam is hinni kezdem, hogy az is mind igaz, amit gazdám beszél a Montesinos barlangjáról, ahol — amint mondja — Dulcinea del Tobosot szakasztott abban a ruhában és öltözetben látta, amelyben én láttam, mikor a csupa magam multságára elvarázsoltam. Az bizony mind a visszajáról eshetett meg csakugyan, amint kegyelmességed állítja: mert hiszen az én számár eszemtől ki sem telnék, fel se lehetne tenni róla, hogy egy szempillantás alatt olyan elmés hazugságot tudna kipenderíteni; de meg azt se hiszem, hogy gazdám olyan esztelen legyen, hogy az én együgyű sületlen rábeszélésemre hitelt adjon olyan dolgoknak, amikben nincs egy morzsa józan okosság. De azért, kegyelmes asszonyom, nagy jószágod ne tartson engemet valami gonoszlelkű embernek, mert hogyan is lehetne várni az ilyen magamféle tökfilkótól, hogy az olyan agyafúrt bűbajosok minden ármányos tettének-vettének minden csinját-binját kiismerje. Azt a mesét csak azért költöttem, hogy uram pirongatását kikerüljem, de nem volt mellette semmi sértő szándékom. Ha aztán másképp ütött ki, él az isten a mennyekben, ki a szívet megítéli.

— Úgy igaz, — viszonzta a hercegasszony — de mondja csak, Sancho, mi történt a Montesinos barlangjában? Arról is szeretnék értesülni.

Erre aztán Sancho Panza pontról-pontra elbeszélte azt az egész kalandot, amit már mi is elmondottunk. Ennek hallattára a hercegasszony így szólt:

— Ebből az eseményből bizonyosképen lehet következtetni, hogy, minékutána a nagy Don Quijote azt állítja, ő ugyanazt a paraszt leányt látta ott, akit Sancho látott Tobosóból távoztukkor, ez kétségkívül Dulcinea, s itt igen furfangos és ármányos varázslóknak keze munkálkodik.

— Magam is azt tartom, — válaszolt Sancho Panza — mert, ha nagyságos kisasszonyom, Dulcinea del Toboso, csakugyan el van varázsolva, elég baj az ő neki, s én bizony nem szállok szembe uram gonosz ellenségeivel, akiknek se szeri, se száma. Ami igaz, az akit én láttam, az paraszt asszony volt, én parasztnak láttam és így parasztnak tartottam. S ha ő Dulcinea volt, nem le-

het azt énnekem felróni, én arról nem tehetek, különben üsse meg a mennykő. De csak így is járok én minden lépten-nyomon, engemet rántanak elé minden szíre-szóra: „Sancho mondta, Sancho tette, Sancho itt, meg Sancho ott,” mintha bizony, én volnék az egész világ bolondja, nem pedig az a Sancho Panza, aki már könyvben is jár kézről-kézre, amint nekem Carrasco Sámson mondta, aki legalább is olyan ember, hogy Salamancában lett babérossá, az ilyen pedig nem hazudnék egy világért se, ha csak éppen kedve nem tartja, vagy nagyon kapóra nem jön neki. Azért tehát senki én belém ne kössön; minthogy pedig megvan nekem az én becsületes hírem, nevem, a jó hírnév meg — amint uram mondja — többet ér sok nagy gazdagságnál: csak ide azzal a kormányzósággal, s tudom Isten csodát látnak. Mert aki jól bevált fegyverhordozónak, beválik az jól kormányzónak is.

Amit a jó Sancho itt mondott, — jegyezte meg a hercegasszony — az mind csupa catói bölcs mondás, vagy legalább is olyan mintha magának Verino Mihálynak elméjéből került volna ki, *aki florentibus occidit annis*.^{*} Egy szóval, hogy én is úgy beszéljek, ahogy ő szokott, rossz korszából is jót lehet húzni.

— Úgy igaz, kegyelmes asszonyom, — vizonozta Sancho — magam is jókat szoktam húzni néha, de sohasem rossz akaratból, hanem ha a szomjúság hajtott, ezt bevallom, mert nem vagyok színeskedő. Iszom biz én, ha kedvem tartja, de meg ha nem tartja is, ha megkínálnak, hogy senki se tartson finnyásnak vagy neveletlennek. De ugyan kinek is lehetne olyan kőszíve, hogy a barátságos kocintást visszaütásítsa? Hanem azért, ha iszom is, nem vedelek. A kóbor lovagok fegyverhordozói különben is rendesen csak vizet isznak, mert mindig hegyen-völgyön, tüskön-bokron barangolnak, ahol egy csepp borhoz se jutnak, még ha a szemük világát adnák is érette.

^{*}) „Élte virágjában húnyt el”, Verino sírfeliratának kezdete. Verino firenzei író elmés mondásokat adott ki („De puerorum moribus disticha” (1487) s már 17 éves korában meghalt.

— Azt hiszem, — mondta a hercegasszony. — Most pedig menjen Sancho, pihenni, aztán majd folytassuk a beszélgetést, de meg arról is tegyünk, hogy a kormányzás itt teremjen, amint kegyelmed maga szokta mondani.

Sancho újfent kezét csókolt a hercegasszonynak s arra kérte, legyen oly kegyelmes és viseltesse jól gondját szürkéjének, mert úgy szereti, mint a szeme fényét.

— Miféle szürkének? — kérdezte a hercegasszony.

— A számaramnak, — válaszolta Sancho. — Mert ahelyett, hogy számárnak mondanám, rendesen csak szürkének szoktam hívni; s mikor ebbe a kastélyba beléptünk, ezt a tisztességes asszonyságot kértem meg, hogy vigyázzon rá, amire úgy felfortyant, mintha legalább is rútnek vagy vénségnek csúfoltam volna. Pedig az életes asszonyságokhoz jobban illenék a szamarak után látni, semhogy az úri termekben pípeskedjenek. Teremtő szent atyám, de csak lá is rakta az ilyen asszonyságokat egy nemes ember a mi falunkban.

— Bizonyosan valami buta paraszt lehetett, — jegyezte meg a duenna Donna Rodriguez — mert ha nemes ember lett volna és művelt, mindenesetre inkább az égis emelte volna őket.

— Hagyjuk ezt, — mondta a hercegasszony — szót se többé; Donna Rodriguez hallgasson, Panza úr pedig legyen nyugton, a szürke ellátásáról én gondoskodom, s minthogy az úgy a szívéhez nőtt, jobban vigyázok rá, mint a szemem bogarára.

— Beéri azzal is, ha az istállóban állhat, — szolt Sancho — mert se ő, sem én nem vagyunk rá méltók, hogy bennünket kegyelmesség szeme bogaránál többre becsüljenek; később volnék elpáholtatni magamat. Mert bár uram azt mondja is, hogy az udvariasságban jobb, ha az ember inkább többet vesz a kártyán mint kevesebbet, de már az ilyen lábas jószággal szemben mértéket kell tartani és nem szabad túlmenni az elégen.

— Jó is lesz, ha Sancho magával viszi a kormányzásra, — jegyezte meg a hercegasszony — ott azután jól tarthatja kénye-kedve szerint, de még fel is mentheti minden munkától.

— Ne gondolja kegyelmes asszonyom, hogy sokat mondott, — szolt Sancho — láttam én már nem egyszer se kétszer, hogy szamarat vittek a kormányzóságra, s ha én is elviszem az enyimet, az már nem lesz ujság.

Sancho szavai újra kacajra és vidámságra gerjesztették a hercegasszonyt, ki most nyugodni küldte, maga pedig a herceget kereste föl, hogy elmondja neki a történeteket. Ketten aztán hatalmas tervet koholtak, hogyan tréfálják meg Don Quijotét, s vittek is véghez vele annyi elmés, ügyes tréfát, s valamennyit a lovagság szabása szerint, hogy ezek a legjobb kalandok közé tartoznak, amelyek csak e nagy történetben foglaltatnak.

XXXIV. FEJEZET.

Amely azt mondja el, hogyan jutottak annak tudomására, mi módon lehetne a páratlan Dulcinea del Tobosot a varázs alól feloldani, ami e könyv leghíresebb kalandjainak egyike.

Herceg és hercegné igen mulatságosnak találták Don Quijote és Sancho Panza társaságát, s még szilárdabban megmaradtak feltett szándékuknál, hogy egy pár tréfát üznenek majd velök, olyat ami a kalandok színét és látogatását viselje. Egy ilyen igen sikerültnek kiindulási pontjává azt tették, amit Don Quijote beszélt a Montesinos barlangjáról. Amin azonban a hercegasszony leginkább csodálkozott, az volt, hogy Sancho olyannyira együgyű, hogy csalhatalan igazságnak tartja most már maga is Dulcinea del Toboso elbűvölését, holott pedig az egész armányosságnak ő maga volt a mestere és varázslója. Kiadván tehát a parancsolatot a cselédségnek, hogy mindenben mihez tartás magokat, hatodnapra azután hajtóvadászatra vitték magokkal nagy vadra, akkora vadász- és hajtósereggel, amekkora valamely koronás király körül is elég lett volna. Don Quijotenak valamint Sancho Panzának is zöld vadászruhát adtak a legfinomabb posztóból; azonban Don Quijote nem akarta felölteni, az lévén az ellenvetése, hogy rövid idő múlva úgys vissza tér megint a fegyverviselés nehéz foglalatosságához s nem hordozhat magával semmiféle ruhátárt és podgyászt.

Sancho ellenben nagyon is elfogadta, amivel megkínálták: majd eladja — gondolta magában — a legelső alkalommal mihelyt lehetséges lesz.

Eljött végre a várva-várt nap, Don Quijote fölfegyverkezett, Sancho Panza pedig felöltözött, s szürkéje hátán — melytől nem akart megválni, bár paripával is megkínálták — odacsatlakozott a vadászok csoportjához. A hercegasszony gyönyörű vadászöltönyben jelent meg, s Don Quijote, aki maga volt a megtestesült udvariasság és figyelem, a herceg minden ellenzése dacára sem tágitott, hogy ne ő tartsa a hercegné paripája kantárát.

Végre az erdőhöz értek, mely két hegy között terült, s itt lesbe álltak, ki védő hely mögött, ki a mély-úton, s mikor a hajtók is szétoszoltak már külön csoportokra, a vadászat egyszerre elkezdődött oly nagy zajjal, kiáltással, lármával, hogy az ember a szomszédja szavát se érthette a kutyaugatástól és kürtriválgástól.

A hercegasszony leszállt paripájáról s hegyes vadászdárdával kezében ott foglalt helyet, ahol tudta, hogy a vadkanok azon szoktak járni. A herceg is leszállt, úgyszintén Don Quijote is, s odaálltak a hercegné mellé; Sancho pedig mindezeknek hátok mögött húzódott meg, le se szállva szürkéjéről, melytől nem mert megválni, nehogy valami baja essék.

Alighogy lábok a földet érte s alighogy számos cselédjük sorba állt körülöttök: roppant nagyságú vadkant láttak feléjük törtetni, melyet az ebek hajtottak fel s a vadászok vettek üzőbe; fogait és agyarait csattogatta s túrta szájával a tajtékot. Don Quijote mihelyst észrevette, rögtön karjára fűzte paizsát, kardjához kapott s előre rontott, hogy szembeszálljon vele. Ugyanúgy tett vadászgerelyével a herceg is, de a hercegasszony mindkettejüket megelőzte volna, ha a herceg vissza nem tartóztatja. Az iszonyú állat megpillantására csak az egy Sancho szökött talpra szürkéjéről, s vesd el magad úgy nekiiramodott, amint csak a lába bírta s mindenáron fel akart menekülni egy magas tölgyfára, ami azonban nem sikerült; sőt ellenkezőleg, amint már fele útján fenn volt az egyik ágon, erőnek erejével a fa teteje felé tö-

rekedve, oly szerencsétlen volt s oly póruljárt, hogy az ág eltörött alatta, ő meg lezuhantában függve maradt egy ág csonkáján a levegőben, úgy hogy a földet nem érthette. Ebben a rettenetes helyzetben, s tapasztalva azt, hogy a zöld dolmány reped-hasad, de meg arra is gondolva, hogy ha az a veszett állat erre veszi útját, még el is érheti: olyan éktelen ordítást csapott s oly keservesen kiabált segítségért, hogy akik csak hallották, de nem látták, mind azt hitték, már bizonyosan valami vadállat marcangolja. Végre az agyaras vadkant a neki szögzött sok vadászdárda szúrásai elejtették. Ekkor Don Quijote arra fordult, amerről Sancho felismert kiáltozását hallotta, s ime látta, hogy ott függ a tölgy ágán, fejfelé, a szürke pedig mellette áll, gazdáját el nem hagyva nyomorúságában. Cide Hamete meg is jegyzi, hogy Sancho Panzát csakugyan ritkán lehetett szürkéje nélkül látni, a szürkét meg ő nélküle, oly nagy volt a barátság és a hűség, mellyel egymás iránt viseltettek.

Don Quijote odament hozzá és leakasztotta Sanchot, ez azonban alighogy megszabadult s alighogy talpa a földet érte, először is a vadászdolmány repedését vette szemügyre, s a szíve mód nélkül elfacsarodott, mert ennek a ruhának akkora értéket tulajdonított, mint valami földesúri birtoknak.

Eközben a hatalmas vadkant egy öszvérré tették s fölbokrétázták rozmarin-ágakkal és myrtus-galyakkal mintegy győzedelmi jel gyanánt, s a zsákmányt egy nagy vászonsátor felé vitték, mely az erdő közepén volt verve. Itt az asztalok már terítve álltak, s csak hozzá kellett ülni a lakomához, mely olyan dús, oly fényes volt, hogy egymaga is elegendő tanúságot tett annak előkelő állásáról és bőkezűségéről, aki adta.

Sancho odamutatta szétszakadt ruhája foszlányait a hercegnének s így szólt:

— Ha mi csak nyulra vagy apró madarakra jöttünk volna, bizonyos vagyok benne, hogy az én dolmányom se jár pórul. De nem is tudom mi gyönyörűség lehet abban, hogy az ember olyan állatra lessen, amely úgy felhasíthat egy agyarával, hogy életünkkel adjuk meg az

árát. Emlékezem, hallottam én danólni egy régi román-cot, amely azt mondja:

Szedjenek szét úgy a medvék,
Mint a nagyhírű Favilát.

— Az gőz király volt, — mondta Don Quijote — s egykor nagy vadra menvén vadászatra, egy medve tépte szét.

— Éppen azt mondom én is, — viszonoztta Sancho — s nekem ugyan egy csppet sincs inyemre, hogy a fejedelmek és királyok csupa gyönyörűségből ilyen veszedelemnek teszik ki magukat, amit igazság szerint nem volna szabad gyönyörűségnek tartani, mert abból áll, hogy az ember életét veszi egy-egy olyan oktalan állatnak, amely pedig senkinek se vétett.

— Nagyon csalódik kegyelmed, Sancho, — felelt a herceg — mert ellenkezőleg, az ilyen nagy vadászat sokkal jobban megilleti a királyokat és fejedelmeket és sokkal szükségesebb is nekik, mint bármí más. A vadászat kész képe a csatának: ebben is megvannak a haditervek, cselfogások, törvétesek, hogy az ember a maga megóvásával ejthesse el ellenségét; türni kell mellette a legiszonyúbb hideget s a legrekkenőbb forróságot; le kell mondani a tunyaságról, az álomról, s aki a vadászatot gyakorolja, annak tagjai mozgékonyabbakká lesznek; szóval olyan élvezet, amely nem jár senkinek kárával, ellenben igen soknak gyönyört nyújt. S ami legjobb az egészben, az, hogy nem üzheti minden ember, mint a másfajta vadászatokat, az egy sólymászatot kivéve, a mely szintén csak királyoknak és nagy uraknak való. Azért tehát, Sancho barátom, térjen más véleményre, s ha majd kormányzóvá lesz kegyelmed, járjon ki szorgalmasan vadászgatni, majd meglátja, mennyi hasznát veszi.

— Azt ugyan nehezen, — felelte Sancho. — A jó kormányzó olyan mint a lábatörött, szépen otthon csüül. Ugyancsak derék dolog lenne, ha az ügyes-bajos emberek nagy fáradsággal hozzá törekednének, ő meg ott hajkurászna a maga mulatságát az erdőn; elvihetné az ördög az ilyen kormányzást. Nekem, uram, igaz lel kemre mondom, úgy látszik, hogy a vadászat meg az

ilyes haj-cühe sokkal inkább naplopóknak való, semmint a kormányzóknak. Amivel majd én akarom magamat mulatni, az az aduttozás lesz husvét napján, vasárnaponkint és ünnepnapokon meg a kuglizás, míg az ilyen vadászat, meg hajhászat nem kell, uram, se testemnek, se lelkemnek.

— Adja Isten, hogy úgy legyen, Sancho, csak hogy az ígélet szép szó, ha megadják nagyon jó.

— Már adják nem adják, — viszonzta Sancho — a jó fizetőt nem búsítja a zálog, s ha Isten akarja, vélem leszen karja, s tudja Isten kinek subát, kinek gubát; azt akarom mondani, ha Isten megsegít s én meg becsületesen megteszem kötelességemet, különb ember leszek a kormányon, mint valami saskeselyű. S aki nem hiszi, nyuljon a számba s tapintsa meg a fogamat, tudok-e harapni vagy se.

— Hogy az Isten büntessen meg s vele együtt minden szentjei, átkozott Sancho! — rivalt rá Don Quijote — ugyan mikor érem meg már azt az időt, amikor — mint már oly gyakran mondtam — egyszerűen s okosan hallak beszélni, minden közmondás nélkül? Kergessék a patvarba kegyelmességek ezt a bolondot, uraim, máskülönben lelköket nemcsak két, hanem kétezer példabeszéd között fogja agyondarálni, amiket úgy a hajoknál fogva cibál ide s amik annyira nem ide valók, hogy az Isten legyen irgalmas neki vagy énnekem, ha meg tudom hallgatni.

— Habár több közmondást idéz is mint maga a görög comendador*), — jegyezte meg a hercegné — mindazáltal rövidségük s velősségüknél fogva nem kevésbbé méltók az elismerésre. Ami engem illet, igazán elmondhatom, hogy nekem nagyobb élvezetet szereznek, mint mások, még ha jobban meg lennének is válogatva s helyesebben alkalmazva.

Ilyen s ehhez hasonló társalgás közben távoztak

*) A közmondásgyűjtő Don Fernan Nunez de Guzman santiagai főpap (comendador), ki a görög (griego) melléknevet onnan nyerte, mert annyira szerette a klasszikai tudományokat, hogy a salamancai egyetemen a görög és latin irodalmat nyilvánosan s csak a maga jószántából tanította a XVI. század elején. (Ford.)

megint a sátorból az erdőbe, s a nap azzal múlt, hogy a hálókát s töröket vették szemügyre; így érte ott őket az est, mely azonban nem volt sem oly tiszta, sem oly csendes, mint az évszaktól várni lehetett volna, mely éppen nyár közepe volt. A félhomály egy neme borongott a tájon, mi azonban egyenesen elősegítette a hercegi pár szándékát. S így, amint beesteledett, kevéssel a szürkület beállta után, egyszerre csak úgy látszott, mintha az erdőn át egész lovasseregek robognának, aztán jobbra-balra szanaszerte mindenfelé számtalan trombita és egyéb hadi zeneszer rivalgása harsant fel. A tűznek világa, s a hadi hangszerek harsogása majdnem megvakította, s szinte elkábitotta szemét-fülét a közelállóknak, de általában mindazoknak, kik csak az erdőben voltak. Egyszerre iszonyú *lelili*, üvöltés zajdult fel, amint a mórok szokták csatariadásukat hallatni. Trombiták, kürtök harsogtak, pergett a dob, sípok süvöltöttek, s mindez majdnem egyszerre, oly vadul és nöttön-nőve, hogy a tenger hangszer zűrzavaros hangzásától csak az nem siketült meg, aki már különben is elvesztette a hallását. A herceg megdöbben, a hercegné összerezsent, Don Quijote bámult, Sancho Panza reszketett, de még azok is meghökkentek, akiknek egyébként tudomásuk volt a dologról.

A félelem mindnyájukat némává tette, s ime egy ördögnek öltözött gyorsfutár száguldott el előttök, aki pótasíp helyett egy öblös, roppant kürtöt fújt, amely recsegő és borzalmat keltő hangot adott.

— Hóha, futár! — kiáltott rá a herceg, — ki vagy? hová törekszel? micsoda hadsereg az, amely ezen az erdőn át akar vonulni?

Mire a futár hajmeresztő s irtózatos hangon így válaszolt:

— Én az ördög vagyok s Don Quijote de la Manchát keresem; az a tömeg, amely erre tart, hat sereg varázsló, akik egy diadalkocsin hozzák magokkal Dulcinea del Tobosot. Elbűvölten jő a nemes francia Montesinos-sal, s értésire akarja adni Don Quijotének, mi módon lehet azt a kisasszonyt a varázs alól feloldani.

— Ha te ördög volnál, amint mondod és külsőd is mutatja, már eddig is ráismertél volna ama bizonyos Don Quijote de la Mancha lovagra, mert im itt áll előtted.

— Istenemre és igaz lelkemre mondom, — viszonzta az ördög — észre sem vettem; annyi mindenféle gondolat jár az eszemben keresztül-kasul, hogy a földolgot, amiért jöttem, el is felejtettem.

— Ez az ördög kétségkívül igen becsületes ember és jó keresztyén lehet, — jegyezte meg Sancho Panza, — máskülönben nem esküdnék Istenre, meg igaz lelkére. Most látom be még csak, hogy a pokolban is lehetnek becsületes, derék emberek.

Ekkor az ördög, anélkül, hogy leszállt volna, egyenesen Don Quijotehoz fordult s így szólt:

— Hozzád, az oroszlánok lovagiához (mert máris azoknak körmei közt látlak), hozzád küld engemet a szerencsétlen, de nemes Montesinos lovag, ki meghagyta, mondjam meg, hogy várd be ott azon a helyen, ahol veled találkozom, mert magával hozza azt, akit Dulcinea del Tobosonak hívnak; tudodra akarja adni, hogyan lehet ezt a hölgyet a varázs alól feloldani. S minthogy nem jöttem semmi más okból, nincs is miért tovább itt maradnom. Véled ördögcimboráim, e magas uraságokkal pedig legyenek a jó angyalok.

E szavak után belefűjt roppant kürtjébe, hátat fordított s aztán elrohant, be sem várva senkitől semminemű feleletet.

A bámulat újra elfogta mindnyájokat, de főleg Sanchot és Don Quijotet: Sanchot annak hallatára, hogy Dulcinea a világos igazság ellenére csakugyan el volna varázsolva; Don Quijotet pedig annál fogva, mert se-hogy se tudott tisztába jönni azzal, hogy csakugyan igaz-e vagy sem, ami véle a Montesinos barlangiában történt. Még e gondolatokba volt elmélyedve, midőn a herceg így szólt hozzá:

— Hajlandó lesz nagyságod bevárni, señor Don Quijote?

— Hogy ne lennék! — viszonzta ő, — megállom

itt helyemet bátran és rettenhetetlenül, ha a pokol minden hatalma támadna is ellenem.

— De lássak én csak még egy olyan ördögöt s halljak még egy olyan kürtöt, mint az az iménti, én bizony kereket oldok, — mondta Sancho.

Eközben az éj még jobban besötétült, s a fák között sok olyan fényesség röppent el, mint ahogy az ég boltján a föld száraz párolgásai elsuhanának, amelyeket szemünk futó csillagoknak lát. Egyszersmind iszonyú csikorgás is hangzott, hasonló ahhoz, amit az ökrös szekerek irdatlan korong-kerekei okoznak, amely folytonos, kegyetlen nyikorgástól — mint mondják — még a farkasok, meg a medvék is megfutnak, ha éppen atájt vannak, amerre azok mennek. Ehhez a borzasztó lármahoz még egy másik is járult, amely mindent felülmúlt: ugyanis az, hogy nyilván az erdő mind a négy sarkán egyszerre folyt a csata vagy ütközet, mert itt az ágyuk mély dörgése bömbölt, amott meg számtalan puská ropogott, a közelben a hadakozók kiáltozása hangzott, a távolban pedig a mór lelili üvöltött. Szóval a sípok, kürtök, szarvak, harsonák, klarinétok, trombiták, dobok, ágyuk, puskák hangja s mindezek fölött a szekerek irtózatoss nyikorgása együtt és összevéve oly borzadalmas és zürzavart zajjá vegyültek, hogy magának Don Quijotének is össze kellett szednie szíve minden bátorságát, hogy ki tudja állani; hanem a Sanchoé az inába szállt, s odaájult szegény feje a hercegné ölébe, aki felfogta s nyomban mindjárt hideg vízért futtatott, hogy képen öntsék. Ezt ugyan meg is tették, s mire magához tért, már akkor az egyik nyikorgó kerekű szekér odaérkezett a színhelyre. Négy lomha ökör húzta, mind a négy fekete takaróval volt bevonva. Mindeniknek szarvára egy-egy nagy égő viasz fátyla volt kötve, a szekéren meg, magas ülésen tisztességes külsejű vén ember ült, akinek szakála fehérebb volt még a hónál is és olyan hosszú, hogy övig ért. Bő palástot viselt fekete csinnavászonból. (Ugyanis a szekérre töméntelen világosság volt feltűzelve és így igen jól ki lehetett venni mindent, ami rajta volt.) Az ökröket két rút ördög hajtotta, ugyanolyan csinvatba öltözve, de ábrázatuk olyan éktelen csunya

volt, hogy amint Sancho egyet nézett rajtok, mindjárt behunyta a szemét, hogy tovább ne lássa.

Amint tehát a szekér eléjük érkezett, a tisztas arcu öreg ember fölemelkedett üléséről s talpra állván, nagy fenhangon így szólt:

— Én a bölcs Lirgandeo vagyok! — S azzal a szekér megint odább ment minden szó nélkül.

Nyomában ennek másik szekér jött, szintén ily trónon ülő másikkal, aki megállította a szekeret, s éppen olyan méltóságteljes hangon, mint az előbbi, ezt mondta:

— Én a bölcs Alquife vagyok, a relytélyes Urganda nagy barátja! — S azzal ment tovább.

Menten ezt harmadik szekér követte, de aki ennek az ülésén helyet foglalt, az nem volt olyan tisztas öreg mint az előbbie, hanem tagbaszakadt, rossz képű fickó, aki szintén talpra állt, mikor odaérkezett, csak hogy sokkal nyersebb és ördögibb hangon mondta:

— Én a varázsló Arkalaus vagyok, Amadis de Gaulának és minden pereputtyának halálos ellensége, — S azzal ő is tova vonult.

A szekerek nem nagyon távol megálltak, s így ke-rekeik gyötrelmes nyikorgása elnémult, s azután semmi egyéb zaj sem hangzott többé, csupán igen kellemes, összevágó zene hangjai, amire Sancho egészen felvidült, s jó jelnek tartva így szólt a hercegasszonyhoz, akitől az egész idő alatt egy toppantott tapodtatnyira se mert elávozni:

— Kegyetemes asszonyom, ahol zene szól, ott nem lehet semmi rossztól tartani.

— Valamint ott sem, ahol fény van, meg világosság, — viszonzta a hercegasszony.

Mire Sancho így válaszolt:

— Fényt a tűz ad, világosságot meg az égő hasábok, amint azokról láthatjuk, akik körülvesznek s ha úgy fordul, meg is perzselnek bennünket; de a zene mindig örömet és mulatságot jelent.

— Majd meglássuk, — szólt Don Quijote, aki az egész párbeszédet végighallgatta.

S csakugyan igaza volt, amint a következő fejezet bizonyítja.

XXXV. FEJEZET.

Amely azt folytatja, milyen értesülést nyert Don Quijote afelől, hogyan lehet Dulcineát a varázs alól felszabadítani; úgyszintén más bámulatraméltó események.

A kellemes zene hangzása közben egy úgynevezett diadalkocsit láttak feléjük közelíteni, melyet fehér takaróval borított hat szürke öszvér húzott, s mindegyiken egy-egy vezeklő, hasonlóképen fehérbe öltözve, s kezükben mindnyájan égő nagy viaszfáklyát tartottak. Ez a szekér kétakkora volt, vagy majdnem háromakkora is volt, mint az előbbieké s oldalát meg az elejét más tizenkét hófehér vezeklő foglalta el, szintén égő fáklyával valamennyi. Ez a látvány éppen oly meglepő volt, mint amily félelemgerjesztő egyszersmind. Egy emelt trónuson pedig nimfa ült, száz meg száz ezüstszővetű fátyolba burkolózva, melyen töméntelen aranypillangó csillogott, ami öltözetének, ha nem is éppen gazdag, de legalább ragyogó színt kölcsönzött. Arcát igen finom, átlátszó fátyol fődte, melynek szövete nem akadályozta meg az embert, hogy az alatta rejlő gyönyörű leányarcot ki ne vehesse, s a nagy világosság mellett még a bájos vonások és az évek is fel valának ismerhetők, s úgy látszott, hogy a lányka nincs húszon túl és tizenheten innen. Mellette egy másik alak foglalt helyet, egész sarkig érő, hosszú lebernyegben, fején fekete fátyollal. Mihelyt ez a szekér ott állt szemtől-szemben a hercegi párral és Don Quijoteval, a szekérről jövő fuvola-, hárfá- és lant-hangok azonnal félbeszakadtak s a lebernyeges alak fölállva ültéből, hosszú ruhája szárnyait széttárta s arcáról félrelebbentette fátyolát, miáltal valóságos halál alakját fődte fel, azon rútan és hús nélkül. Ettől Don Quijote elszörnyedt, Sancho halálnak vált s a hercegi párt megdöbbenés fogta el. S mikor ez az eleven halál már talpra állt, kissé aluszekony hangon s nem valami könnyen pergő nyelvvel így kezdett szólni:

Én a Merlin vagyok, kiről a mondák
Azt hírlelik, hogy ördög volt atyám
(Már az időktől is helybenhagyott
Hazugság), a bűbájosok királya,
Fejdelme én s egész archivuma

A Zoroaster-féle tudománynak,
Vetélytárs szemben a korszázadokkal,
Amelyek béborítanak irigyen
A hős kóborlovagság tetteit,
Kiket meg én mindig nagyon szerettem.

És bárha a bűbajosok s varázslók
Kedélye folyton zordon és rideg,
Mogorva, durva: én szelid vagyok,
Tudok szeretni, szólni nyájasan
És minden embernek javát kívánom.
Len, Ditis* árnyborított csarnokában,
Hol lelkem éppen a bűvös körök
S varázsjegyek rajzába mélyedett:
A páratlan Dulcinea del Toboso
Bús jajsavát ott hallottam meg én.

Megértém balsorsát s elbűvölését;
Hogy változott át fényes úrihölgyből
Parasztleánnyá: s szívem megesett.
És lelkemet e rút s irtózatoss váz
Burkába zárva, íme eljövék;
Előbb azonban mély, titokszerű
Bűvészetemnek százezernyi könyvét
Mind átlapoztam; s most gyógyszert hozok
E szörnyű fájdalomra, szörnyű bajra.

Te, dísze, éke mindazoknak, akik
Acél- és gyémántöltönyt hordának,
Jeltornya, fénye, útja és vezére
Azoknak, akik a silány nyugalmat
S a lágy pehelyt megvetve fölvevék
A régi, véres fegyverhordozás
Eltűrhetetlen súlyos terheit:

Tenéked mondom, oh hős, mindörökké
Elégge nem dicsérhető vitéz,
Oly bátor, mily értelmes, Don Quijote,
Hispania s Mancha fénye, csillaga:
Hogy régi lényét újra visszanyerje
A páratlan Dulcinea del Toboso,
Szükség, hogy Sancho fegyverhordozód

*) Dis, Ditis = Jupiter; de Hades is, az alvilág és kincseinek ura (divitiarum praeses).

Saját kezével mérjen három ezret
 S azonfelül még háromszáz csapást
 Meztelen, hatalmas alfelére,
 De úgy, hogy égjen csipjen és sajogjon:
 Így aztán mindazok lecsillapulnak,
 Kik ezt a szörnyű sorsot ráveték;
 S ez volt, urak, mivégett én jövök.

— Ugyan úgy-e? — kiáltott fel Sancho e szavakra. — Mindössze is csak háromezret csapjak magamra? Hát nem csapok én, de még hármat se! — oly igaz, mint hogy egy csepp kedvem sincs magamon három törshúrast ejteni. Vigyen el az ördög az ilyen varázs-feloldó mesteriségeddel! Szeretném tudni, ugyan mi köze az én alfelemnek a bűbájosságához? Isten úgy segíljen, ha Merlin úr nem tudja más módját, hogy Dulcinea del Toboso kisasszonyt mikép lehet a varázs alól feloldani, én miattam ugyan elbűvölten szállhat akár a sírba is.

— Majd ha én bánok el veled — dörgött Don Quijote, — semmirekellő, fokhagymafaló te, majd én kötlek ide egy fához, olyan meztelen, amint anyád e világra szült, s mérek én rád nem háromezerháromszáz csapást, hanem hatezerhatszázat, és úgy rád sózom, hogy háromezerháromszáz rázkódásra se rázod le magadról! S vissza ne felelj nekem egy szót se, vagy kiszakasztom belőled a lelkedet!

Ennek hallatára Merlin közbeszólt:

— Nem úgy, abból semmi sem lesz: mert a jó Sanchonak a rá mérendő csapásokat az ő beleegyezésével kell elszenvednie, nem pedig erőszakkal, akkor, amikor ő akarja, s még a végső határidő sincs megszabva. Sőt az is meg van engedve, hogy ha a megkorbácsolás ütlegeit felényire akarja leszállítani, akkor másnak a kezével csapassa meg magát, bárha ebben az esetben az ütések valamivel súlyosabbak lesznek is.

— Se a más keze, se a magamé — tiltakozott Sancho, — se súlyos, se nem súlyos, egyáltalában semmi kéz ne érjen hozzám. Hát én szültem-e talán e világra Dulcinea del Toboso kisasszonyt, hogy az alfelemre adja meg annak az árát, amit az ő szemei hibájának kell fel-

róni? Ott az uram, ez az ő kötelessége, mert ő az, aki egy csont, egy vér a kisasszonnyal, hiszen minden lép-ten-nyomon „én életem“-nek, „én szívem“-nek mondja, támaszának, meg gyámolítójának: üsse-verje hát érte magát ő, s kövessen el mindent, amit csak kell, hogy a varázs alól föl legyen oldozva; de hogy én korbácsol-jam meg magamat? *Abernuncio!**

Alig végezte Sancho e szavakat, a Merlin lelkének szomszédságában ülő ezüstpales nimfa felállt s könnyű fátyolát hátralebbentve, olyan arcot tárt fel, amelyet mindenki rendkívül szépnek talált; majd egészen férfias bátorsággal s éppenséggel nem nőies hangon, szavait egyenesen Sancho Panzához intézve, így szólt:

— Oh, te boldogtalan fegyverhordozó, te tökfefü, akinek szíve tölgyfából van, benseje meg kőből és kavics-ból! Ha talán azt parancsolnák, te rabló, te embernyúzó, hogy ugorjál le valami magas toronyból; avagy azt ki-vánnák tőled, emberi nem ellensége te, hogy egy tucat békát, két tucat gyíkot és három tucat áspiskígyót nyelj el; vagy ha arra akarnának rávenni, hogy gyilkos, éles karddal öld meg feleségedet, gyermekeidet: akkor nem lehetne csodálni ellenkezésedet és szabódásodat. De ek-kora lármát csapni háromezerháromszáz korbácsütésért, ahányat még a legsatnyább iskolásgyermekek is kiáll min-den hónapban: ez csodálkozásra, iszonyra s elszörnye-désre kelt minden érző szívet, aki csak hallja, de még azokat a szíveket is, amelyek erről az esetről majd jö-vendőben értesülnek! Vessed, nyomorult, megkeménye-dett szívü teremtés, vessed — mondom — gyáván pis-logó bagoly szemeidet az én szememnek tündöklő csilla-gokhoz hasonlított golyójára, s azt fogod látni, hogy pa-takonkint, folyamonkint ömlesztik könnyek áriát s ba-rázdákat, csapásokat, egész utakat vágnak az én or-cáimnak szépséges virányain. Lágyulj, te irgalmat, ke-gyelmet nem ismerő szörnyeteg s gondolj viruló ko-romra, mely nincs hús z-on túl, mert csak tizenkilenc vagyok s a huszát még be nem töltöttem, s gondold meg hogy ifju életem egy durva parasztleány kérge alatt senyved és hervadoz. S ha talán most más alakban látsz

* T. i. *abrenuncio* = „ellentmondok“ (t. i. „az ördög-nek“; a keresztelendő szájába adott ige).

is, azt a jelenlevő Merlin úr különös kegyének köszönhetem, aki egyedül azért kölcsönözte ezt a bájat, hogy szépségem tégedet megindítson, mert hiszen a bánatos szépség könnyei gyapjuvá puhítják a kősziklákat és e halogatásnak, te szelidíthetetlen vadállat, ragadd ki lomhaságából azt a merészséget, amely téged mindig csak falni meg falni ösztönöz, s szabadítsd fel harmat-testemet, gyengéd lelkemet s bájos arcomnak bájait. S ha nem teszed meg az én kedvemért s meg nem lágyulsz és nem hagyod magadat okos elhatározásra indíttatni: tedd meg e melletted álló szegény lovag kedvéért, tedd meg a gazdádért, akinek a szíve — látom — ott áll már keresztben a torkán alig tíz ujjnyira ajkaitól, s egyedül a te kegyetlen vagy kedvező válaszat várja, hogy vagy kiugorjék a száján, vagy újra visszazötytyenjen a gyomrába.

E szavak hallatára Don Quijote rögtön megtapintotta a torkát s a herceghez fordulva így szólt:

— Istenemre, uram, Dulcinea igazat mondott, s a szívem csakugyan úgy itt fekszik a torkomban, mint a lövés a nyílban.

— S mit mond ehhez kegyelmed, Sancho? — kérde a hercegné.

— Azt mondom, kegyelmes asszonyom — viszonozta Sancho, — amit az imént is mondtam már, hogy az ütésekre a b e r n u n c i o.

— A b r e n u n c i o-t kell mondani, Sancho, s nem úgy, ahogy kegyelmed mondja — jegyezte meg a herceg.

— Hagyjon nekem békét hercegséged — felelte Sancho, — törődöm is most én az ilyes szőrszálhasogatással, többet mondok-e, vagy kevesebbet egy-két betűvel, mikor azok az ütések, amiket mástól vagy magamtól kell kapnom, úgy megzavarták a fejemet, hogy azt se tudom, fiú vagyok-e, vagy leány. Csak azt az egyet szeretném megtudni az én nagyságos Donna Dulcinea del Toboso kisasszony asszonyomtól, ugyan hol tanulta ezt a módot, ahogy kérni szokott? Arra kér föl, hogy lafanccá korbácsoljam a bőrömet, a másik szavában meg már tökféjűnek, megszelidíthetetlen vadállatnak címezget, s elmond annyi mindenfélenek, hogy az ördög

legyen ám, aki eltűrje! Hát talán ércből van az én testem, vagy lesz nekem abból valami hasznom, feloldják-e őt a varázs alól, vagy se? Ugyan hol az a ruhakosár teli fehérneművel, inggel, keszkenővel, harisnyával, bár ha ilyesmit nem viselek is, amit magával hozott, hogy vele megkérdeljem? Híre sincsen, hanem szitok-átok csőstül, mintha nem is tudná, hogy a példabeszéd azt tartja: úgy forog a kerék, ha kenik, az ajándék sziklát repeszt; istentől kérni, parasztnak adni kell; s jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok. S mi több, még maga a gazdám is, akinek simogatnia, cirógatnia kellene, hogy úgy megpuhuljak, mint a meggerebenezett pamut vagy gyapjú: még azt mondja, hogy ő fog fölön, odaköt egy fa derekához meztelen s megduplázza a porciót. Ugyan meggondolták-e keserves önagyságuk, hogy itt nemcsak arról van ám szó, hogy egy fegyverhordozót fölfenekeljenek, hanem egy kormányzót, aki pedig — amint mondani szokták — nem olyan tedd ide, tedd oda ember. Tanulják meg, tanulják meg az urak, láncos-lobogós adta, hogyan kell kérni, hogyan kell könyörögni s mi a becsülettudás, mert nem úgy van már, mint volt régen, s nincs az embernek mindig egyforma jó kedve. Különben is majd a falba verném a fejemet, úgy sajnálom azt a zöld dolmányt, hogy elszakadt, s most még arra akarnak rávenni, hogy a magam jószántából suprikáljam meg magamat, amihez pedig annyi kedvem sincsen, mint pogánnyá lenni.

— Már pedig, szó ami szó, Sancho barátom — jelentette ki a herceg, — ha kegyelmed úgy meg nem puhul, mint a legpuhább érett füge, akkor kipotttyant kegyelmed markából a kormányzóság. Derék dolog lenne olyan kemény kormányzót küldenem az én szigetségemre, akinek kő a szíve s nem hajt sem a szükségben lévő hajadonok könnyeire, sem az értelmes, határozott, régi varázslók és bölcsék kérelmére. Szóval, Sancho, vagy kiállja kegyelmed a korbácsolást a maga vagy más kezétől, vagy pedig oda a kormányzóság!

— Uram — kérdezte Sancho, — nem kaphatnék két napot, hogy jobban meggondoljam a dolgot?

— Semmi szín alatt sem! — vágta közbe Merlin. — Ebben a nyomban s egy álló helyünkben kell annak el-

dőlni, hogy az egész mire durranik; s vagy visszatér Dulcinea a Montesinos barlangjába s lesz megint parasztleánnyá, vagy e mostani alakjában emelkedik fel az elisiumi mezőkre s ott várja be, míg a csapások kekszáma bételik.

— Nosza, derék Sancho — mondta a hercegné, — vágjon neki bátran s legyen háladatos gazdája, sennor Don Quijote iránt, akinek kenyerét ette s aki iránt mi mindnyájan köszönettel és szolgálatkészséggel tartozunk nemes gondolkozása módjáért s jeles lovagi tetteiért. Mondjon igent, barátom, a korbácsolásra s aztán vigye az ördög, ami az övé, s búsuljon a ló, elég nagy a feje, míg aki mer, az nyer, amint kegyelmed is jól tudja.

Sancho ezekre a szavakra úgy felelt, hogy a következő sületlen kérdést intézte Merlinhez:

— Mondja csak, nagyságos Merlin úr, hogyan is van hát, hogy amikor az ördögfutár az inémt ideérkezett, Montesinos úrtól hozott az én uramnak tiszteletet, aki azt üzenete, várjon rá itt, mert afelől akarja tudósítani, hogyan lehet a Donna Dulcinea del Toboso kisasszonyt a varázs alól feloldani; már pedig mink mind e pillantott pillanatig se láttuk Montesinost, se semmi olyan szörűt.

Mire Merlin így válaszolt:

— Az ördög, Sancho barátom, valóságos oktondi s amellett semmirekellő gazfickó. Én küldtem uradhoz, de nem Montesinos üzenetével, hanem a magaméval, mert hiszen Montesinos most is ott van a barlangjában s egyre várja, vagyis jobban mondva egyre esenkedik a szabadulás után, pedig annak bizony még a farkát se tartja a markában. Ha tartozik neked valamivel, vagy általában van vele valami dolgod, szívesen eléd hozom, vagy ott teszem le, ahol akarod; most azonban csapi fel vezeklőnek s hidd el, nagyon javadra fog válni úgy testednek, mint lelkednek: lelkednek azért, mert jószándódból cselekszed; testednek pedig azért, mert úgy tudom, különben is nagyon vérmes vagy s egy kis vérvesztés nem lesz ártalmadra.

— De csak sok is lehet az orvos a világon, mikor még a varázslók is azok! — szólt Sancho. — S ha már

mind azon vannak, bár én még most se látom át, miért cselekedjem, isten neki, hát ráverem magamra azt a háromezerháromszázat, de azzal a kikötéssel, hogy minden ütést akkor ejtsek, amikor éppen kedvem tartja és se idejébe, se órájába senki nekem bele ne kalandozzon. Lesz rá gondom, hogy adósságomat olyan hamar lerójjam, amilyen hamar csak lehet, hogy a világ mentül előbb gyönyörködhessék Donna Dulcinea del Toboso kisasszony szépségében, aki úgy látszik, csakugyan sokkal talkarosabb, mint magam is gondoltam. De még az is benne legyen az akuban, hogy ne kelljen magamat végig korbácsolnom, s ha egy pár csapás történetesen csak a levegőt éri, azokat is bevegék készpénz gyanánt. I t e m, ha a számolást elvéteném, a különben is mindentudó Merlin úrnak legyen rá gondja, hogy a csapásokat számon tartsa, s nekem aztán tudomra adja, hányval több vagy kevesebb.

— Ami a fölösleget illeti, azt nem lesz szükséges tudatnom — viszonzotta Merlin, — mert mihelyt ki lesz a kerek szám, Dulcinea kisasszony abban a nyomban oldva van a varázs alól s amilyen hálás szívű, ő maga jön el tüstént, hogy a jó Sancho jó tettét megköszönje, de még meg is jutalmazza. Így tehát nincs mit törődni se a híjával, se a fölösle, s ments Isten, hogy én valakit csak egy hajszál erejéig is megcsalnék.

— Isten neki hát — mondá Sancho, — itt a kezem, én felcsapok vesztetre, akarom mondani a kikötött feltételek mellett kiállok ezt a pönitenciát.

Alighogy Sancho ez utolsó szavakat kiejtette, a zene megzendült, a puszka újra ropogott, Don Quijote Sancho nyakába borult s ezer meg ezer csókot ejtett arcára, homlokára. A hercegné, a herceg s a körülállók mind a legteljesebb meglegedésüket fejezték ki, a szerkér pedig újra elindult, s távoztában a szép Dulcinea feje bólintásával üdvözölte a hercegi párt, Sancho pedig mélyen meghajtotta magát.

Eközben a mosolygó, vidám hajnal mind közelebb meg közelebb jött; a mező virágocskái felemelték fejüket és fölegyenesedtek s a patakok ömleget kristályai, fehér és szürke kavicsok fölött mormolva, leróni mentek a rájuk váró folyóknak adandó tartozásukat. A vi-

dám föld, a derült ég, a tiszta levegő, a nyájas verőfény egyenkint úgy mint összevéve világos előjelei gyanánt szolgáltak annak, hogy a nappal is, mely a hajnalnak majdnem uszályára lépett már, hasonlóképen tiszta és derült lesz.

A hercegi-pár tejesen meglegedve mind a vadászattal, mind pedig elmés tervök szerencsés sikerültével, azza! a feltétellel tértek vissza kastélyukba, hogy a tréfát tovább is űzik, minthogy nekik csakugyan semmi más nem szerezhethett volna nagyobb mulatságot.

XXXVI. FEJEZET.

Amely a Duenna Dolorida, másnéven Trifaldi grófnéval történt rendkívüli és hallatlan kalandot mondja el, valamint közli azt a levelet is, amelyet Sancho Panza írt az ő feleségének, Panza Terezának.

Volt a hercegnek egy igen furfangos eszű, csalafinta udvarmestere, s ez volt az, aki Merlin szerepét játszotta, s az előbbeni egész kaland bonyodalmát rendezte, maga költötte a verseket és Dulcineát egy apróddal adatta. Most pedig az uraságok parancsolatára megint egy újabb bohó tervet koholt, aminél mulatságosabb még csak nem is képzelhető.

Másnap a hercegné azt kérdezte Sanchotól, elkezdte-e már a pönitenciatartást, amit Dulcinea feloldásáért magára vállalt? Sancho az mondta, hogy elkezdte, s már a múlt éjjel ütött magára ötöt. A hercegné azt is megkérdezte: mivel ütötte. Azt felelte: a tenyerével.

— Hiszen az csak paskolgatás, de nem korbácsolás, — jegyezte meg a hercegné — s én azt tartom, hogy ezzel a nagy lágysággal a bölcs Merlin be nem éri. Valami tüskés vagy csomós korbácsot kell a jó Sanchonak szereznie, mert, amint mondani szokás, a betűt úgy kell az emberbe bele verni, s egy olyan előkelő kisasszony megszabadulását, amilyen Dulcinea, nem adják ám olyan potom áron. S ne feledje Sancho, hogy az a jó tett, ami mellett az ember se hideg, se meleg, s csak olyan kénytelen-kelletlen hajtja végre, se becses, se üdvös.

Mire Sancho így válaszolt:

— Adjon hát hercegséged nekem valami alkalmas korbácsot vagy husángot, s majd azzal ütöm magamat, de csak úgy, hogy nagyon ne fájjon: mert meg kell mondanom hercegségednek, hogy ha paraszt vagyok is, inkább olyan ám a bőröm, mint a bársony, nem pedig mint a pokróc, s nekem bizony egy csepp kedvem sincs akárki fiáért is megnyuznom magamat.

— Jó tehát, — viszonzta a hercegasszony — majd adok én kegyelmednek holnap olyan korbácsot, amelyennél jobb se kell, s úgy hozzá fog illeni finom bőréhez, mintha édes egytestvérek volnának.

Mire Sancho megint így folytatta:

— Már csak elmondom, lelkem édes hercegasszonyom, hogy írtam én egy levelet az én kedves oldalbordámnak Panza Terezának, amiben hegyről tövire elbeszélem mindazt, ami velem azóta történt, amióta tőle elszakadtam; itt van a keblemben s nincs is már egyéb híjja, csak a címet kell még rávakarintani. Szeretném, ha okosságod elolvasná, mert nekem úgy látszik, hogy egészen olyan, ahogy a kormányzóknak kell írniok.

— S ki fogalmazta? — kérdezte a hercegné.

— Hát ugyan ki más, mint én magam, szegény bűnös lélek! — felelte Sancho.

— S maga is írta le?

— Soha bizony! — viszonzta Sancho, — nem tudok én se írni, se olvasni, legfőlebb csak a keresztvonásomat tudom oda tenni.

— Lássuk tehát, — mondta a hercegné — előre is tudom, hogy kegyelmed eszessége s értelme ezzel a levéllel is becsületet fog vallani.

Sancho egy nyitott levelet vont elő kebléből, a hercegné átvette és szórul-szóra azt olvasta, ami következik:

Sancho Panza levele hitveséhez, Panza Terezához.

„Ha eddig néha meglazsnakoltak is, úgy éltem a mellett mint a kis király; ha most igazi kormányzóvá leszek, bőröm adja meg az árát. Ezt te, édes Tereám,

most még nem érted, hanem utóbb majd megtudod. Jegyezd meg, Tereza, az a határozott kívánságom, hogy kocsin jári, megillet az már téged,* mert eb járjon gyalog ezentul. Te kormányzóné vagy, tarsd rá magad, senki ne hágjon a sarkadra. Itt küldök egy zöld vadász-zubbonyt, amit a kegyelmes hercegasszonytól kaptam; csinálj belőle szoknyát meg derekat a lányunknak. Amint e tájon szele jár, a gazdám Don Quijotet okos bolondnak s mulatságos filkónak tartják, de meg hogy én se vagyok alábbvaló. Voltunk a Montesinos barlangjában, s a bölc Merlín rám tette a kezét, hogy általam oldják fel a varázs alól a Dulcinea del Tobosot, akit otthon Lorenzo Aldonzának hívnak. Háromezerháromszáz korbácsütéssel, öt híjján, amit magamra kell fenekelnem, úgy fel lesz oldva varázs alól, mint a tulajdon édes anyja, ki e világra szülte. Hanem erről egy kukkot se szólj ám senkinek, mert ha másnak is az orrára kötöd, az egyik majd fehérnek mondja, a másik majd feketének. Egy pár nap múlva megyek is már a kormányzóságot átvenni, s mondhatom, hogy nagy örömmel megyek, majd teszek ott szert pénzmagra, mert, amint hallottam, minden új kormányzónak rendesen ez a kívánsága. Mihelyest egy kissé körülnéztem, mindjárt megüzenem, hozzám jöj-e s nálam maradj-e vagy sem. A szürkének kutya-baja, s neked is friss, jó egészséget kíván, én meg el nem válnék tőle, nem én, még ha török császár-ra tennének is. A hercegné asszonyom ezerszer csókoltatja kezeidet, csókoltasd te vissza két ezerszer, mert, amint a gazdám mondja, semmi se kerül kevesebbe és semmi se olcsóbb, mint az udvariasság. Isten nem akarta, hogy megint találjak egy olyan száz aranyos úti táskát, mint a minap; de azért ne búsulj, édes Terezám, még annak se baja, aki maga húzza a tűzharangot, s majd talpra állít bennünket a kormányzóság. Csak az az egy ütött szeget a fejembe, hogy azt mondják, ha egyszer megízlelem a kormányzóságot, lerágom utána a kezem fejit. Ha ez igaz, akkor busásan meg-

* A kocsi 1546 óta terjedt el Spanyolországban, s olyan fényűzés tárgya lett, hogy 1578—1626 közt hat törvényt hoztak ellene.

adom az árát; egyébiránt az is igaz, hogy a csonkák-nak és bénáknak is van mit aprítaniok a tejbe az ösz-szekoldult a'lamizsnából. Így tehát vagy egy, vagy más módon mégis csak megszeded magadat és jó dolgod lesz. Segítsen is rá az Isten, amint lehet, engem pedig tartson meg szolgálatodra. Kelt ezen várban, július 20-dikán az 1614-dik esztendőben.

„Férjed a kormányzó

Sancho Panza.“

Mikor a hercegné végigolvasta a levelet, így szólt Sanchohoz:

— A jó kormányzó csak két helyen zötytyent ki egy kissé a kerékvágásból: először ott, ahol azt mondja, vagy akarja elhitetni az emberrel, hogy a kormányzóságot azon korbácsütések fejében fogja nyerni, amiket magára kell vernie, holott jól tudja s nem tagadhatja, hogy a midőn a herceg úr a kormányzóságot odaigérte, még akkor meg se álmodtuk, hogy korbácsolás is legyen a világon; másodszor meg ott, ahol nagyon kéri belőle a kapzsiság, pedig nem szeretném, ha megjárná, mert a kapzsiság zsákot repeszt, s a pénzszomjas kormányzó nem úgy tesz igazságot, amint kellene.

— Nem úgy értettem, kegyelmes asszonyom, — viszonozt a Sancho — s ha hercegségednek úgy látszik, hogy e levél nem üti meg a mértéket, tépjük el és írjunk mást, csakhogy az is megeshetik, hogy az még rosszabb lesz, ha az én eszemre bízzák.

— Nem, nem, — tiltakozott a hercegné, — jól van ez így is, s meg akarom mutatni a hercegnek, hogy ő is elolvassa.

Ezzel aztán egy kertbe mentek, ahol az nap étkezni akartak.

A hercegné férjével is elolvastatta Sancho levelét, mi annak nem kis mulatságot szerzett. Ettek, s midőn az ebédnek vége volt, s még jó darabig mulattak Sancho zamatos beszédein, egyszerre keserves síphang, s olyan dobszó csapott a fülükbe, ami úgy szólt, mint a repedt fazék. E zavart, bús, harcias zene mindnyájukat meglepte, de senkit jobban Don Quijotenál, aki a

csupa kíváncsiságtól alig tudott a helyén ülve maradni. Sanchoról meg egyebet sem mondhatunk, mint hogy ijedtében most is szokott menedékhelyére sietett, tudniillik a hercegné oldalához vagy uszálya mögé, mert az a közelítő hang, szó ami szó, de csakugyan és igazán bús és keserves volt. Mindnyájan úgy voltak még, hogy se té se tova, s ime egyszerre csak két ember lép elő a kertben, olyan hosszú, bő gyászruhába öltözve, mely a földet söpörte; mindegyik egy-egy nagy dobot ütött, ami szintén gyásszal volt borítva. Mellettök jött a sípos, az is olyan fekete, az is olyan szurtos, mint a másik kettő. Ezt a hármat egy óriás testalkatu ember követte, nem annyira öltözve, mint inkább beburkolózva egy hosszú fekete palástba, melynek uszálya maga is irdatlan hosszú volt. A palást fölött derékon széles kardszj övezte, színére nézve az is fekete, amelyről rengeteg kard ereszkedett alá, fekete hüvelyben, fekete markolatellenzővel. Arca átlátszó fekete fátyollal volt borítva, melyen keresztül tenger szakál látszott, olyan fehér mint a hó. A dobszóra emelgette lépteit nagy méltósággal és nyugalommal. Szóval, óriás volta, peckes járása, feketesége s egész kísérete csakugyan megdöbbenhetett, aminthogy meg is döbbsentett mindenkit, akik látták s nem tudták, hogy kicsoda. Így jött tehát, a mondott kimért léptekkel s ünnepélyesen; majd oda érkezve térdreborult a herceg előtt, ki a többiekkel együtt állva várta. A herceg semmi szín alatt se akarta megengedni, hogy addig csak egy szót is szóljon, amíg fel nem kel. A csodálatos madárijesztő engedelmeskedett, s mikor már talpon állt, félre lebbentette arcáról a fátyolt, s ezzel olyan szakált takart fel, amelynél se nagyobb, se hosszabb, se fehérebb, se sűrűbb soha még emberi szem nem látott, mióta világ a világ. Azután szemeit a hercegre irányozta s széles, domború melléből csengő érces hangot adva így szólt:

— Fenséges és hatalmas herceg, az én nevem a fehér szakálú Trifalldin. Én lovászmestere vagyok Trifalldi grófnénak, akit más néven a Duenna Doloridának is neveznek; részéről abban a küldetésben jövök hercegségedhez, engedje meg magasságod nagy kegyelmesen,

hogy ő belépjen s megjelenhessen, s maga mondhassa el panaszát, mely olyan különös és oly csodálatraméltó, hogy annál sajátságosabbat a leggyötörtebb emberi elme sem képzelhet. Mindenekelőtt azonban azt szeretné tudni, itt van-e hercegséged várában a bátor és soha le nem győzött hős lovag, Don Quijote de la Mancha, akinek keresésére gyalog és étlen-szomjan jött a Candaya királyságból*) mind egész hercegséged birtokáig. amit már magában véve is valóságos csodának vagy boszorkányságnak kell tartani. A grófné ott időzik ezen erdő vagy nyaraló kapujánál, s csak hercegséged kegyes engedelemére vár, hogy beléphessen.

Szólt. Azután rögtön a torkát köszörülte s mind a két kezével végigsimította szakállát törül hegyig, s nagy nyugodtan várta be a herceg válaszát, amely így hangzott:

— Rég van már tudomásunk, jó lovászmester, fehérszakállu Trifaldin, ő méltósága Trifaldi grófné szerencsétlenségéről, akit hogy Duenna Doloridának is hívnak, annak a varázslók az okai. Bátran megmondhatja neki, bámulatra méltó lovászmester, hogy lépjen be szabadon s hogy igen is itt van a bátor lovag, Don Quijote de la Mancha, akinek nemeslelkűségétől egészen biztos várható minden segély és minden gyámolítás. S megmondhatja neki még a magam részéről is, ha netalán az én támogatásomra is rászorulna, tartson reá bízást számot, mert lovaglétem teszi kötelességemmé, hogy meg ne tagadjam, sőt tisztetem és rendeltetésem, hogy a minden rangú és rendű nőket gyámolítsam, különösen pedig az özvegyeket, üldözötteket és háborgatottakat, akik közé bizonynyal ő méltósága is tartozik.

Ennek hallatára Trifaldin térdét egész a földig hajtotta meg, s jelt adván a sáposnak és dobosoknak, hogy kezdjék rá újra, ugyanazon zene kíséretében s ugyanoly lépésekben, amint jött, távozott a kertből, egy bámulatban hagyva az ott lévőket mind, akiknek nem fogyott csodájok különös alakján és fellépésén.

Végre a herceg ezekkel a szavakkal fordult Don Quijotehoz :

*) Keletindiai ország.

— Ime, nagyhírű lovag, a bátorságát és erény ragyogását tehát csakugyan nem boríthatja s homályosíthatja el sem a kajánság, sem a tudatlanság sötétsége. Ezt pedig annál fogva merem állítani, mert alig van még egy hete, hogy jószágod e kastélyban időzik, s a boldogtalanok és megszorítottak már is eljönnek nagy messze földről, s mi több, nem is kocsin, se nem dromedárokön, hanem gyalog és étlen-szomjan, hogy nagyságodat felkeressék, s meg vannak győződve a felől, hogy e hatalmas karban bizonyára megtalálják bubánatuk és szomorúságuk vigaszát. Ezt semmi egyébnek sem lehet köszönni, mint nagyságod dicső hőstetteinek, melyek híre szájról-szájra jár immár a föld egész kerek-ségén.

— Csak azt szeretném, herceg úr, — viszonzta Don Quijote — ha az a derék tiszteletes itt volna most, ki a minap az asztal fölött oly kicsinylőleg és ellenségesen nyilatkozott a kóbor lovagokról: most a tulajdon két szemével láthatná, hogy az ilyen lovagokra talán mégis csak van szükség e világon. Legalább kézzelfoghatóvá lenne előtte, hogy a rendkívül megszorítottak és vigasztalhatatlanok a nagy esetekben és roppant szerencsétlenségekben nem a tudósok ajtaján kopognak enyhülésért, sem a falusi sekrestyéseknel, sem az olyan lovagnál, aki még soha se lépte át a maga lakóhelye határát, de még a renyhe udvaroncánál sem, aki inkább hireket hajhász, hogy legyen mit ellocsognia-fecsegnie, sem hogy olyan dolgokat és hős tetteket akarna maga végbevenni, amiket aztán mások beszéljenek el és örökösenek meg írásban. A szenvedésre enyhülést, a szükségben gyámolítást, a hajadonok védelmet, az özvegyek vigasztalást senki másnál nem találhatnak oly bizonyosan, mint a kóbor lovagoknál, s nem győzők a mennynek elég hálát adni, hogy magam is azzá lettem, s gazdagon meg vagyok jutalmazva minden fáradságért s alkalmatlanságért, ami a diszes állással netalán együtt jár. Ám jöjjön ez úrnő, ám kérjen akármit, én megszerzem neki a vigasztalódást ezen karomnak erejével és bátor lelkemnek réttenthetetlen határozottságával.

XXXVII. FEJEZET.

A Duenna Doloridával történt nevezetes kaland folytatása.

A herceg és hercegné alig tudtak hová lenni örömlükben, amidőn látták, hogy Don Quijote maga is mennyire kész hálójokba kerülni. Sancho ekkor közbe szólt:

— Sehogy se szeretném, ha ez a tisztes asszonyság valami módon belepletykázna az én kormányzóságomba; már pedig amint én egy toledo-i patikárustól hallottam, akinek pedig szava szentírás volt, az azt mondotta: amibe az asszonyok is beleköttyannak, az nem durranik jóra. Teremtő szent atyám, de csak rossz lábon is állt az a patikárus a duennákkal! Az ő szavaiból én azt következtetem, hogy ha minden duenna — akármilyen rangú és rendű legyen is — ha mind követelők és izgágák, hát még ez a Dolorida milyen lehet, aminek ezt a rivaldit vagy sivaldit nevezték, mert odahaza minálunk rivalkodni vagy sivalkodni, egy kutya.

— Hallgass, édes Sanchom, — jegyezte meg Don Quijote, — mert ha ez az úri asszonyság oly messze földről jön kérésemre, nem tartozhatik azok közé, akiket az a patikárus említett, annál kevésbé, minthogy ez egyszersmind grófné, már pedig ha grófné lesznek duennákká*), bizonyosan csak királyné és császárné mellett lesznek azokká, mert a magok háza táján ők az igazi úriasszonyok s mások szolgálnak nekik duennául.

Erre a szintén jelenlevő Donna Rodriguez közbeszólt:

— Csak a mi kegyelmes hercegnénk körül is vannak duennák olyanok, akik egészen beválnának grófnéknak, ha a szerencse kedvezne; de hiába! aki bírja, az marja. S előttem ugyan senki ne ócsárolja a duennákat, kivált ha agg hajadonok; igaz ugyan, hogy én magam nem vagyok az, de azért igen is belátni mennyivel ér többet a hajadon duenna az özvegy duennánál is; s aki minket akar rostálni, maga lesz porossá.

*) Don Quijote által használt alakban e szó társalkodónőt, palotahölgyet jelent. (Ford.)

— Már pedig amint az én borbélyom mondja — jegyezte meg Sancho, — a duennákon annyi a rostálni való, hogy jobb a kását nem keverni, még ha kozmás lesz is.

— A fegyverhordók mindig ellenségeink voltak, — mondta Donna Rodriguez, — mert mindig ott ácsorognak az előszobákban s minden lépten-nyomon látnak bennünket, s a helyett, hogy az olvasójukat leimádkoznák (ami pedig ugyan ritkán történik), mindig rólunk súgnak-búgnak, becsületünk ellen áskálódnak s jó hírünket teszik sírba. Kössék valamennyit a bitófához! Ha szeretik, ha nem, mink azért még is megmaradunk ez élő világban, még pedig az előkelő házaknál, még ha éhen kell is halnunk, s gyenge vagy nem gyenge testünkre mást se húzhatunk fekete szőr kámzsánál, mint ahogy a szemétdombot beterítik pokróccal, amerre a processio megy. Igaz lelkemre modom, lenne csak szabad vagy adná ki az idő, majd megmutatnám én nemcsak az itt levőknek, de az egész világnak is, mi mindenféle erényt nem rejt magában egy duenna.

— Tökéletesen elhiszem, — mondta a hercegné, — hogy az én jó Donna Rodriguezemnek teljesen igaza van; azonban jó lesz, ha alkalmasabb időre hagyja a maga és egyéb duennák védelmét, s ama gonosz patikáros rossz véleményének megcáfolását, s kigyomlálását azon balvéleménynek, mely a nagy Sancho Panza keblében burjánzik.

Mire Sancho így válaszolt:

— Amióta a kormányzásba beleízleltem, azóta felhagytam minden fegyverhordói hűhóval, s nem adok ma már egy batkát se a világ minden duennájáért.

S ez a duennás beszélgetés talán még tovább is folyik, ha meg nem hallják, hogy a síp-dob újra megszóíalt, mi azt adta tudtokra, hogy a Duenna Dolorida közelít.

A hercegné azt a kérdést intézte férjéhez: nem lenne-e illő hogy eléje menjenek, minthogy grófné s előkelő állású asszonyság.

— Amennyiben grófné, — kottyant közbe Sancho még előbb semmint a herceg válaszolt volna, — minden esetre illendőnek tartom, hogy kegyelmességték eléje

menjenek; hanem a mennyiben duenna, csakugyan kár volna egy lépést is tenni.

— De ugyan ki parancsolja, hogy te is beleszólj, Sancho? — kérdezte Don Quijote.

— Ki, uram? — viszonzta Sancho, — én magam parancsolom, s szabad nekem beleszólnom, aki fegyverhordó koromban nagyságod iskolájában tanultam meg a becsülettudás szabályait, akinél pedig becsülettudóbb és neveltebb lovag nincs az egész nevelt világon; s az ilyes dologban — amint nagyságodtól hallottam — egyaránt lehet veszteni, ha az embernek egy kártyával többje van vagy kevesebbje. S kevés szóból is ért az okos ember.

— Úgy igaz, ahogy Sancho mondja, — jegyezte meg a herceg, — várjuk be milyen lesz a grófné megjelenése, s aszerint mérjük az udvariasságot, amely megilleti.

E pillanatban előlépett a két dobos és a sípos, szakasztott azon módon, mint az előbbi alkalommal.

S itt szakítja végét a szerző e rövid fejezetnek, hogy egy újabbra kezdjen, melyben ugyanazt a kalandot folytatja, s mely a legnevezetesebbek közé tartozik az egész történetben.

XXXVIII. FEJEZET.

Mely azt beszéli el, amit a Donna Dolorida mondott el szerencsétlen sorsáról.

A gyászos zenekar nyomában egymásután, tizenkét duenna lépett a kertbe, akik két csapatra oszlak sorjában, s valamennyi bő kámzsát viselt, amint látszott ványolt darócból, fejükön meg finom fehér fátyolt, ami oly hosszú volt, hogy a ruhának csak a széle látszott ki alóla. Trifaldi grófné mögöttük jött, a fehér szakálú Trifaldin lovászmester vezette kezén fogva. A grófné a legfinomabb fekete bolyhos gyapjú-szővetbe volt öltözve, melynek bolyhocskái — ha az ember kicseppentette — legalább is akkorák lehettek, mint egy-egy borsó-szem, még pedig az is a nagyjából való lófogú borsó. Ruhája uszálya vagy farka, vagy nevezzük aminek akarjuk, három hegyes csúcsban végződött, amiket szintén három

gyászba öltözött apród tartott a kezében, s ezek remek matematikai figurát képeztek azzal a hegyes szöglettel, melybe az uszály három csúcsa végződött. Aki ezt a három csúcsot látta, akarva nem akarva is azon gondolatnak kellett eszébe ötlenie, hogy Trifaldi (három csúcsú) grófné bizonyára ezektől vette nevét, mintha azt mondanók: a három uszályos grófné. Benengeli maga is azt állítja, hogy csakugyan úgy is volt, mert igazi nevén különben Lobuna grófnénak hívták, annál az oknál fogva, hogy a grófságában igen sok volt a farkas*), míg ha farkasok helyett róka**) lett volna annyi, akkor Zorruna grófnénak nevezték volna, mert azon a tájon az a szokás, hogy az uraságokat olyan tárgyakról szokták elnevezni, amiknek birtokuk legjobban bőviben van. Ez a grófné azonban szokatlan szabású uszálya kedvéért elhagyta a Lobuna nevet és a Trifaldit vette föl. A tizenkét duenna, valamint a grófné is, ünnepélyes léptekkel közelítették. Valamennyinek arcát fekete fátyol borította, de nem oly átlátszó, mint a Trifaldié, hanem ellenkezőleg oly sűrű, hogy semmi nem látszott át rajta.

Mihelyt eltűnt a duennacsapat, a herceg, a hercegné s Don Quijote azonnal felállottak, valamint azok is mindnyájan, akik e hosszú menet szemlélői voltak. A tizenkét duenna végre megállt, utat nyitott, melyen azután a Dolorida elébbre jött, de Trifaldin kezét el nem eresztette. Ennek láttára a herceg, a hercegné s Don Quijote mindegy tizenkét lépésnyire eléje mentek. A grófné pedig, térdre borulva, inkább nyers és durva, semmint gyengéd és finom hangon így szólt:

— Ne méltóztassanak kegyelmességték ezt a szegény szolgálukat, akarom mondani szegény szolgálójukat ennyi figyelemben részesíteni, mert sokkal mélyebben meg vagyok alázva, semhogy illendő módon viszonyozhatnám az irányomban tanúsított udvariasságot. Rendkívüli és hallatlan szerencsétlenségem úgy megfosztott eszemtől, hogy azt sem tudom, hová tette, csak az bizonyos, hogy nagyon messze vihette, mert minél jobban keresem, annál kevésbbé találom.

*) Spanyolul: l o b o.

**) Spanyolul: z o r r a.

— Viszont az is értetlen ember volna, — válaszolt a herceg — aki méltóságod külsejéről, nemes grófné, nem tudna következtetést vonni belső értékére, amely minden egyéb tanujel nélkül egymagában is, méltán számot tarthat a legteljesebb udvariasságra és az illedelmesség színére és javára. — S ezzel kezénél fogva felemelte s ott kínálta meg üléssel a hercegné mellett, aki hasonlóképen a legnagyobb előzékenységgel fogadta.

Don Quijote hallgatott, Sancho pedig majd hogy meg nem halt, úgy szerette volna látni a Trifaldi vagy számos duennái valamelyikének ábrázatát; ez azonban mindaddig nem volt lehetséges, amíg ők fátyolukat a magok jószántából föl nem lebbentették. Mindnyájan mozdulatlanul és szótalan ültek, arra várva, ki fogja először megtörni a némaságot, amit végre is a Duenna Dolorida tett meg ezekkel a szavakkal:

— Meg vagyok győződve afelől, legesleghatalmasabb herceg úr, legeslegszepségesebb hercegasszony s legeslegjóságosabb hallgatók, hogy az én legeslegnagyobb szerencsétlenségem önök legeslegnemességesebb szívét megfogja hatni, és kegyességes, valamint jóságos részvételre fogja gerjeszteni, minthogy ez a szerencsétlenség csakugyan akkora, hogy elegendő volna megpuhítani a márványkövet, meglágyítani a gyémántot és megoldvasztani a világ legkeményebb szíveinek acélját. Minekelőtte azonban ez a szerencsétlenség odalépne hallásuknak — hogy ne mondjam füleiknek — terére, az az én esedezésem, adják tudtomra, itt van-e e testületben, körben és társaságban a legeslegkóborólgatósabb lovag, a legeslegmanchaibb Don Quijote és az ő legeslegfegyverhordozóbb Panzája.

— A Panza itt van, — kottyant közbe Sancho, senki másnak a feleletét be sem várva, — s itt van maga a legesleg Don Quijotébb lovag is, s így tehát, legeslegmegkeserítettebb asszonyság, bátran kimondhatja szíve legeslegkíváncsósabb szándékát, mert mi valamennyien hajlandók és a legeslegkészségesebbek vagyunk nagyságodnak a legesleghivebb szolgálatára.

E szavakra Don Quijote is felállt s beszédét a Duenna Doloridához intézve így szólt:

— Ha méltóságodnak bánata, megkeserített grófné, valami enyhülés reményével kecsegteti magát valamely kóbor lovag erejétől és bátorságától, itt az enyim, amely bármilyen csekély és gyarló legyen is, egész teljességében kész méltóságodnak szolgálni. Én vagyok az a Don Quijote de la Mancha, kinek az a kötelessége, hogy minden rangú és rendű szükségben lévőknél segítségére siessenek. S minthogy ez így van,— amint valóban így van,— semmi szüksége méltóságodnak, hogy előbb a jó akaratot lebilincselje vagy hosszas bevezetéshez folyamodjék, hanem adja elő ügyét-baját röviden és világosan: oly fülek hallgatják, amelyek, ha talán meg nem enyhíthetnék is, arra mindenesetre készek lesznek, hogy részvételre induljanak.

Hallva ezt Dolorida Duenna, olyan mozdulatot tett, mintha Don Quijote lábaihoz akarna borulni, de sőt oda is borult, s erőnek erejével átkarolva azokat így szólt:

— Ezen lábakhoz és lábszárakhoz borulok le, oh győzhetetlen lovag, mert ezek a talpazatai és oszlopai a kóbor lovagságnak. Csókjaimmal akarom elhalmozni e lábakat, mert egyedül ezek lépteitől függ és remélhető szerencsétlenségem orvoslása. Oh diadalmas kóbor, kinek igaz hőstettei olyannyira túlszárnyalják és elhomályosítják az Amadisok, Esplandianok és Belianisok mesébeillő cselekedeteit.

S ezzel Don Quijotet ott hagyva, Sancho Panzához fordult s kezét megragadva így szólt hozzá:

— Oh te hűséges fegyverhordozó, kinél sem a jelen, sem a múlt századokban fegyvernök soha hívebben kóbor lovagot nem szolgált, te, akinek jósága nagyobb, mint itt lévő kísérőmnak Trifaldinnak szakála! Mily méltán elmondhatod magadról, hogy a nagy Don Quijoténak állva szolgálatában, egy fiút alatt szolgálatában állsz a világon valaha fegyvert hordozott lovagok egész seregének! Legesleghívebb jóságodra kérek, rimáncoldva, légy az én kegyes közbenjáróm gazdádnál, hogy haladéktalanul könyörüljön ezen legeslegalázatosabb és legeslegszerencsétlenebb gróf-hölgyön.

Mire Sancho így válaszolt:

— Már hogy az én jóságom és hűségem akkora és

olyan derekas-e, mint a méltóságod lovászmesterének szakála: azzal ugyan keveset törődöm. Csak azt adja Isten, hogy a lelkemnek meglegyen bajusza-szakála, ha majd e világtól búcsút veszek, máskülönben itt a földön más szakála nekem ugyan se ingem, se gallérom. Szólok én e nélkül a sok kérés, könyögés nélkül is az uramnak (akiről tudom, hogy szeret, s most jobban mint valaha, mert egy és más dologban szüksége van rám) s megkérem, hogy tegye meg nagyságodért, amit megtehet. Találja ki hát ellénk méltóságod minden aját-baját, mondja el, többi aztán a mi dolgunk, majd nyélbe sűtjük.

A hercegi pár majd megpukkadt nevedtében, mint-hogy tudták, hogy ez az egész kaland mi fán termett. Meg sem állhatták, hogy meg ne dicsérik magokban a Trifaldi ügyességét s magatettetését. Ez újra elfoglalván ülőhelyét, így folytatta szavait:

— A híres Candaya királyságnak, mely a nagy Trapobana és a Déli tenger között fekszik, két mérföldnyire a Comorin fokon túl volt királyasszonya a Donna Magucia, ura és férje Archipela királynak özvegye, s ebből a házasságból származott a birodalom örököse, Antonomasia királykisasszony. Ezt a most említett Antonomasia királykisasszonyt az én gondomra és nevelésemre bízta, hogy én dajkáljam s én tanítsam, mivel én voltam anyjának legelőkelőbb s legrégibb duennája. Egyszer aztán, amint napok jöttek, napok mentek, a gyermeklányka Antonomasia elérte tizennegyedik esztendejét, s olyan tökéletes szépséggé fejlődött, hogy nála szebbet a természet soha nem alkotott. Emellett azonban nem szabad értelmességéről sem megfeledkeznünk; a lányka oly értelmes volt, amily szép, s oly szép volt, hogy ritkította páriát a világon, de még most is ritkítja, ha ugyan az irigy sors és a kegyetlen párkák életének fonálát eddig el nem metszték. De nem hiszem, hogy elmeteshették volna, mert az egek nem engedhetik, hogy a föld ennyire megkárosuljon, mint azáltal károsulna, ha egreskorán szakasztanák le a világ legszebb szőlőtökéjének fűrtjét. Ebbe a bájos szépségbe, melyet az én együgyű nyelvem eléggé dicsérni képtelen, egész sereg odavaló és külföldi herceg szeretett belé. S e nagy szépség egére egyebek

közt egy egyszerű lovag is föl merte vetni szemeit, aki szintén ott élt az udvarnál, s bízott ifjúságában és merészségében, úgy szintén sok szép és ügyes tulajdonában s elméjének jártasságában és szerencséjében. Mert ha nem untatom vele méltóságtokkat, meg kell jegyezmem, hogy a gitárhoz annyit értett, hogy az szinte beszélt az ő kezében, s mi több, még költő is volt s igen kitűnő táncos, és olyan szép madárkalitkát tudott csinálni, hogy a végső szükség esetén még ezek készítéséből is megélhetett volna. Az ilyen tulajdonságokkal pedig egy hegyet is el lehetne tántorítani, nemcsak egy fiatal leánykát. De minden nyájassága és műveltsége, s minden bája és ügyessége batkát sem ért volna az én növendékem erősségének meghódítására, ha a semmirekellő akasztófámere nem folyamodik ahhoz a cselfogáshoz, hogy először is engem kerítsen hálójába. Az égetni való ördög pozdoriája úgy intézte dolgát, hogy először engem vett körül mézzel-kaláccsal, engem tántorított el, hogy én hűtelen parancsnoka a reám bízott erősségnek, magam szolgáltassam kezébe a vár kulcsait. S mi türes-tagadás, a sok szívvel-szóval végre is egészen behízelegte magát s maga pártjára térítette aklaratomát. Ami azonban legjobban megtántorított, úgy hogy le is vett lábamról, az egy vers volt, amit éjjel ablakom alatt énekelt, mely arra a kis közre nyílt, ahol ő lappangott. Ha jól emlékszem, ez a vers azt mondta:

Az én édes ellenségem
Szív-sebző bút hoz napomra,
Melytől — még nagyobb kínomra —
Néma-szótlán kell elégnem.

Olyan volt nekem ez a szó, mint az igaz gyöngy, s az a hang olyan, mint a csurgatott méz, s ettől kezdve, — akarom mondani attól fogva, hogy beláttam, hogy az ilyen versek milyen veszedelembé sodortak, — az lett a meggyőződése, csakugyan rendin lenne, ha minden tisztességes és jól rendezett országból száműznék a poétákat — amint Plato javasolja — legalább a sikamlósakat, akik szerelmes verseket írnak, nem olyanokat mint a Mantua örgrófjáról, mely a gyermekeket és az

asszonyokat mulattatja s meg is ríkatja, hanem olyan szúrós-féléket, melyek édes tövisek gyanánt hatnak be a szívbe, de ott aztán villám gyanánt égetnek, habár a ruhát még csak meg sem perzselik is. Más uttal megint ezt énekelte:

Jöjj, halál, de észrevétlen!
Meglepéssel rajtam ütve:
Mert a meghalásnak üdve
Visszaadná újra éltem.

Ilyen s e fajta verseket s dalokat zengedezett, melyek élénekelve elvarázsolnak, leírva pedig csodálkozásra keltenek. Hát még ha egész odáig megalázzák magukat, hogy olyan verseket is készítenek, amelyek akkortájt oly nagyon divatban voltak Candayában s amiket ők seguidilláknak neveztek! Még csak akkor dobogott ám a szív hevesen, az ember majd megpukkadt nevéttében, bizsergett az egész teste, mintha csupa kéneső szaladgált volna minden porcikájában. Azért mondtam, kegyes uram, hogy az ilyen költőket joggal oda lehetne számúzni a gyíkok szigetére. Mindazáltal nem ők a hibásak, hanem azok az együgyűek, akik dicsérik, s azok a bolondok, akik nekik hitelt adnak. S ha én magam is az a jó duenna vagyok, akinek lennem kellett volna, ezek a silány fércelemények bizony meg nem tántorítanak, s nem tartottam volna igaznak szavai áradozását, mikor így szólt: „Élőhalott vagyok, fagyban égek, hévben fázom, reménylek reménytelen, távozom és maradok,” s több ilyes lehetetlenséget, mikkel irka-firkái teli vannak. S hát ha még Arábia főnixét, Ariadne koronáját, a nap lovait, a Dél igaz gyöngyeit, Tibar aranyát és Pancaya balzsamát ígérgetik.*) Ott aztán egészen szabadjárá eresztik tollukat, teli marokkal szórják az ígéretet, tudva, hogy úgy se lehet soha beváltaniok. De hová is tévedtem! Jaj nekem boldogtalannak! Mily balgatagság, mily örültség ragad arra, hogy mások hibáit emlegetsem, mikor a magaméiról is annyi a mondható! Jaj nekem másodszor is, szerencsétlennek! Mert nem a versek

* Tibar: afrikai hegy, portugál aranybányákkal; Pancaya: mesés sziget a Vörös-tengerben.

tántorítottak el engemet, hanem a saját együgyűségem; nem a zene vett le a lábamról, hanem a tulajdon könnyelműségem. Saját tudatlanságom s kevés előrelátásom nyitottak utat és egyengettek ösvényt Don Clavijo előtt, mert az említett lovagot így hívták. Így tehát én voltam a közbenjáró, hogy ő nem egyszer, de százszor is belépőzhathott a nem ő általa, de én magam által elámitott Antonomasiához, bárha törvényes férjének címén, mert akármilyen hibás legyek is, soha bele nem egyeztem volna, hogy ezen cím nélkül, még csak a saruja kötőjét is megoldozza. Nem, nem semmi szín alatt sem; minden ilyes dolgokban, amiket én intézek el, a házasságnak kell előljárnia. Ezen ügynek azonban csak egy volt a bibéje, tudniillik a rangkülönbség, minthogy — amint már említettem — Don Clavijo csak egyszerű lovag volt, Antonomasia királykisasszony pedig trónörökös. Furfangosságom- és óvatosságomnak sikerült egy ideig ezt az egész keveredést elpalástolnia és lepleznie, míg nem sokára úgy sejtettem, hogy Antonomasia nekitesedése előbb-utóbb köztudomásra hozza az egészet. Ettől való félelmünkben mind a hárman közösen tanácsot tartottunk, minek az lett az eredménye, hogy Don Clavijo, még mielőtt a dolog napfényre derül, kérje nőül Antonomasiát a vicariustól, egy olyan házassági írott ajánlat alapján, mely állítólag magától a királykisasszonytól eredt, melyet azonban én fogalmaztam oly furfangosan és oly szabatossággal, hogy Sámson ereje se tudta volna szétszakítani. A szükséges intézkedéseket megtettük, a vicarius átolvasta az iratot, ugyanő meg is gyóntatta a kisasszonyt, s mikor ez mindent meggyónt, a pap az irományt a köztisztviselőben álló városi törvénybíró házában tétette le...

— Hát Candayában is vannak városi törvénybírák, költők és seguidillák? — szólt közbe Sancho e szavaknál. — E szerint tehát akár megesküdjem rá, oly szentül hiszem, hogy az egész világ mind egyforma. Hanem hát siessen méltóságod, Trifaldi grófné, mert az idő már későre jár, s majd megöl a kíváncsiság, úgy szeretném már a végét is tudni ennek a hosszú históriának.

— Sietek is, — viszonozta a grófné.

XXXIX. FEJEZET.

Amelyben a Trifaldi tovább folytatja figyelemreméltó, bámulatos történetét.

Minden szó a mit Sancho kimondott, annyira mulattatta a hercegnét, amennyire Don Quijotét viszont kétségbe ejtette. Ez meg is parancsolta neki, hogy hallgasson, s Dolorida így folytatta elbeszélését:

— Végre sok huzavona után, minthogy a király-kisasszony semmit sem tágitott s határozottan megmaradt előbbi szándékánál: a szent szék Don Clavijo javára döntötte el az ítéletet s a leányt törvényes hitvesül nyilvánította, amit Donna Magundia királyné, Antonomasia édes anyja, annyira a szívére vett, hogy harmadnapra eltemettük.

— Akkor hát kétségkívül meghalt, — jegyezte meg Sancho.

— Természetesen, — vizionozta Trifaldin, — mert Candayában nem az élőket szokták eltemetni, hanem a megholtakat.

— De tudok én rá esetet, tisztelt lovászmester úr, — felelt Sancho, hogy eltemettek olyat is, aki csak el volt ájulva, de azt hitték róla, hogy halva van. S nekem úgy látszik, a Maguncia királyné is jobban tette volna, ha csak elájul, mint hogy meg is haljon, mert amíg az ember életben van, addig még sok jobbra fordulhat, s a király-kisasszony se vétett olyan rettenetes nagyot, hogy azt az embernek annyira szívére kellett volna vennie. Ha ez a kisasszony valami apródjához vagy más ilyes házbeli cselédhez ment volna nőül, amit pedig — hallomás szerint — akárhány más megcselekedett, az már menthetetlen öreg hiba lett volna. De mivel olyan előkelő, értelmes lovaghoz ment, amelynek előttünk azt az urat itt festették, csakugyan igaz, noha boldogság volt is, még sem volt akkora, amekkorának látszik. Mert amint az én uram törvénye tartja, ki maga is jelen van s nem fog engem hazugságban hagyni, miként tanult emberekből lesznek püspökök, úgy lehetnek a lovagokból is, főleg ha kóborok, királyok és császárok.

— Igazad van, Sancho, — helyeselte Don Quijote, — mert a kőbor lovag, ha csak egy morzsika szerencséje van is, méltán számot tarthat arra, hogy a világ legelső hatalmasságává legyen. Most azonban haladjunk, senora Dolorida, mert, ha nem csalódom, még hátra van ez eddig egészen édes történetnek keserűje.

— De mennyire hátra van, — folytatta a grófné, — még pedig olyan keserűség, hogy ahhoz képest az öröm is édes, de még az épe se olyan keserű. Amint tehát a királyné meghalt s nem csupán elájult, eltemettük, s alighogy sírját felhantoltuk és az utolsó istenhozzádot elmondtuk, imé *quis talia fando temperet a lacrymis?**) egy falovon egyszerre csak ott terem a királyné sírja fölött az óriás, Malambruno, Maguncia királyné öregebbik mostoha bátyja, aki nemcsak igen kegyetlen ember, hanem egyszersmind varázsló. Ez bűbajos mesteriségével bosszút akart állani mostoha testvére haláláért, s meg akarta büntetni Don Clavijo vakmerőségét és Antonomasia könnyelműségét, amiért is őket abban a nyomban oda bűvölte le a sírhalomhoz, s lett a leány majomná rézből, az ifjú pedig iszonyatos krokodilussá maig se tudják miféle ércből, kettőjük között pedig egy emlékoszlop emelkedik hasonlóképen ércből. Ezen syriai nyelven egy felírás olvasható, mely candayai nyelvre lefordítva, most pedig spanyolul elmondva e szavakat foglalja magában: „Ez a két vakmerő szerelmes nem nyeri vissza előbbi alakját mindaddig, amíg a bátor manchai egy szál kardra nem jó velem, mert egyedül az ő nagy hősiessége számára tartotta fenn a végzet ezt a soha párját nem látott kalandot.”

Mikor ez megtörtént, egy írtózatot kardot rántott ki hüvelyéből, s engem hajamnál fogva megragadván úgy tett mintha gégémet akarná keresztül vágni s fejemet tőből lemetszeni. Megzavarodtam, hangom torkomon akadt, oda lettem egészen; mindazáltal amennyire tudtam összeszedtem magamat s remegő, panaszos hangon mondtam én neki annyi mindent, hogy végre is elállt

*) „Ezeket elbeszélvén, ki tudná könnyeit visszatartani?“ (Vergilius „Aeneis“-ében, II. könyv, mondja Aeneas, amikön Didonak Trója elestét ecseteli.)

kegyetlen büntetése végrehajtásától. Végre maga elé hozatta a palota minden udvarhölgyét, akik az imitt jelenlévők voltak, s előbb szemünkre hányván hibánkat s mindenféle gúnnyal illetván a duennák magaviseletét, gonosz csalfaságukat s még gonoszabb ármánykodásikat, mindnyájukat vádolta azzal, ami pedig csak az én hibám volt. Végre azt mondta nem akar bennünket halálos büntetéssel sújtani, hanem más olyan gyötrelmessel, amely reánk szakadatlan, polgári halált fog hozni. S ebben a pillantott pillanatban amikor ezt ki mondta, mindnyájan úgy éreztük, hogy arcunkon a pórusok megnyílnak s egész képünket úgy szurkálja valami, mintha tűheggyel szurkálnának. Rögtön megtapintottuk tenyerünkkel arcunkat, s ime úgy találtuk, hogy olyanokká lettünk, amilyeneknek önök azonnal látni fognak bennünket.

S erre mind a Dolorida, mind a többi duennák is azonnal föllebentették fátylukat s arcaik lettek láthatók, valamennyi benőve, ki vörös, ki fekete, ki fehér, ki meg szürke szakállal. Ez a látvány a herceget és hercegnét egészen meglepte, Don Quijotét és Sanchot elrémitette, s a jelenlévőket mind csodálkozásra ragadta. A Trifaldi pedig így folytatá beszédét:

— Ily módon büntetett bennünket az az átkozott és gonosz lelki Malambruno, s puha fehér arcunkat így rutította el e borzas sörtevel. Oh bár engedte volna az ég, hogy inkább leszelve szörnyű kardjával fejünket, sem hogy így elhomályosítsa képünk tündöklését ezzel a kóccal, amely ránk bomul. Mert ha jól meggondoljuk, uraim (s a mit most akarok mondani, könnyek zápora közt szeretném elkeseregni, csak hogy rettenetes balsorsunk elképzelése, s az a tenger könny, amit fölötté máris hullattunk, egészen kiszáritották szemünket, úgy hogy nedvessége sincs, amiért is könnyhullatás nélkül szólok), mondom tehát: hova forduljon az ilyen szakállas duenna? Lesz-e apa s lesz-e anya, aki megszanja? Ki nyújtana neki segítséget? Hiszen, ha még úgy is alig talál szeretőt, ha arca bőre egészen sima s ki van kenve-fenve ezer meg ezer szépítő szerrel: hát akkor hová legyen, ha arcán egy egész ilyen bozót sarjadott!

Oh duennák, oh én gyászos társaim! Jaj még annak az órának is, amelyben születünk, jaj még a pillanatnak is, amelyben szüléink bennünket nemzettek!

Mondá — és elájult.

XL. FEJEZET.

Olyas dolgokat foglal magában, melyek ehhez a kalandhoz és e figyelemreméltó történethez tartoznak.

Mindazok, akik az ilyes történetekben multságukat találják, valóban és igazán hálával tartoznak ennek első szerzője, Cide Hamete iránt, lelkiismeretes pontosságáért, mellyel még a legapróbb részleteket is elmondja, úgy-hogy nincs az a parányi csekélység, mely felől kész ne volna teljes felvilágosítást nyújtani. Lefesti ő a gondolatokat, felleplezi a képzelődéseket, megfelel a hallgatag ellenvetésekre, földeríti a kétségeket, egybefoglalja az okokat, szóval nincs az a szörszálhasogató kíváncsiság, melyet ki ne elégítene. Oh dicső történetíró! Oh szerencsés Don Quijote! Oh nagy hírű Dulcinea! Oh mulattató Panza! Éljetek ti mind, külön és összevéve, örökkön örökké, az élő világ gyönyörűségére s kedves időtöltésére!

A történet úgy folytatja tovább, hogy amikor Sancho látta, hogy Dolorida elájult, így szólt:

— Becsületem szentségére mondom, de minden nemzetségem üdvösségére is esküszöm, ilyen történetet soha életemben se nem hallottam, se nem láttam, sőt uram se szólott, de még csak nem is álmodott ehhez hasonló kalandról. Hogy az ördögök ördöge vinne el, hogy ne átkozzalak, te bűbajos óriás Malambruno! Hát nem tudtál te semmi más büntetést kieszelni ezekre a szegény bűnös lelkekre mint azt, hogy őket felszakálazd? Hogyan? hát nem jobb lett volna-e, s ők maguk is nem szivesebben tűrték volna, hogy fele orrukat elcsippentsd alulról fölfelé, még ha azután nyifán beszéltek volna is, mint hogy ekkép szakállt növezz rajtok? Fagadni mernék, nincs nekik még annyiok se, amennyivel a borotvást kifizethetnék.

— Úgy igaz az, uram, — mondta a tizenkét duenna egyike, — nincs nekünk annyink, hogy megtisztálkodhasunk; annak okáért egyikünk s másikunk csupa talkaré-kosságból ahhoz a módhoz folyamodott, hogy beszurkozott rongyokat tapasztott arcára, miket aztán egy rántással letépve, olyan síma lett tőle az ember arca, mint a kőmozsár feneké. Igaz ugyan, vannak Candayában is olyan szipirtók, akik házról-házra járnak haját nyírni, szemöldököt festeni s más ilyes asszonyi kendőzéseket végezni; mi azonban, a mi királykisasszonyunk duennái, soha még csak magunk elé se akartuk bocsátani őket, mert nagyobb részük olyas kerítőfélélévé lett, mióta őket nem kerülgetik. S ha Don Quijote úr nem könyörül rajtunk, szakálosan megyünk a koporsóba.

— Mór földön lépetném ki én a magam szakálát, — mondta Don Quijote, — ha az önökén nem akarnék segíteni.

E pillanatban a Trifaldi magához jött ájulásából s így szólt:

— Ennek az ígéretnek édes csengése, oh hős lovag, még ájulásom kellősközepén is fülembe hatott, s elegendő volt arra, hogy teljesen visszanyerjem tőle eszméletemet. Kérem is annak okáért ujjent nagyságodat, hős kőbor és rendíthetetlen bajvivő, szíveskedjék meggyes ígéretét tetté változtatni.

— Rajtam nem múlik, — viszonozta Don Quijote, — csak méltóságod mondja meg mi a teendőm, bennem a lélek egészen kész a szolgálatra.

— A dolog úgy áll, — felelt a Dolorida, — hogy a Candaya-királyság ide szárazon talán egy-kettő híjával éppen ötezer mérföld; azonban a levegőben és egyenes vonalban mindössze háromezerkétszázhuszonhét mérföld. Még azt is meg kell jegyezmem, Malambruno azt mondta: ha a sors szabadító lovagunk színe elé vezet, ő kész lesz annak olyan paripát küldeni, mely sokkal alkalmasabb s nem is olyan bokros, mint a bérell lovak szoktak lenni. Ugyanaz a faló lesz az, amelyen a bátor Pierres a bájos Magalonát elrabolta, ezt a lovat egy fogantyúval kormányozzák, ami a fejébe van ütve s zabla gyanánt szolgál; a paripa olyan könnyen röpül a leve-

gőben, mintha magok az ördögök vinnék. Ezt a lovat — amint a régi monda tartja — ama bölcs Merlin készítette. Ő adta kölcsön Pierresnek is, akivel jóbarátságban állt, ezen tett az aztán nagyobb-nál nagyobb utakat, s ezen rabolta el, — mint már említettem, — a bájos Magalonát, akit a ló farára ültetett s úgy röpített a levegőn keresztül, hogy szeme-szája elállt mindenkinek, aki a földről nézte. Nem is adta kölcsön senkinek, csak akinek éppen akarta, vagy aki legnagyobb árt adótt érte, s nem is tudjuk, hogy a nagy Pierres óta mind e mai napig ült-e még más valaki is a hátán. Utóbb aztán Malambruno kerítette magához csalfaságaival, s most is az övé, ezt használja az utazásra, amit pedig minden lépten-nyomon megtesz a világi más meg más tájékaira, s ma itt van, holnap meg Franciaországban, holnapután meg Potosiban. S ami a dolog legjava, ez a ló se nem eszik, se nem alszik, se patkót nem koptat, s bárha szárnya sincsen, még is úgy leng a levegőben, hogy aki a hátán ül, bizvást vihet magával vízzel csurig tölt poharat s egyetlen csöppet sem fog kilötyyenteni, olyan csendes, olyan nyugodt a járása; örült is neki a szép Magalona nagyon, hogy ezen a paripán ülhetett.

Erre Sancho így szólt:

— Már ami a csendes, nyugodt járást illeti, itt az én szürkém, amely ugyan nem jár a levegőben, de ha arról van szó, hogy a földön járjon, bátran odamerem állítani a világ valamennyi paripájához.

Mind felkacagtak, a Dolorida pedig így folytatta:

— S ez a bizonyos ló, ha ugyan Malambruno valóban véget akar vetni szerencsétlenségünknek, még ma itt terem előtünk, fél órával az est beállta után, mert — mint nekem ő maga mondta, — arról tudom meg, hogy az igazi lovagra akadtam-e, hogy ő nyomban ide küldi hozzám a paripát, akárhol legyen is a világon.

— S hányan férnek arra a lóra? — kérdezte Sancho.

Dolorida így válaszolt:

— Ketten: egyik a nyeregben, másik a farán; s ez a kettő rendesen a lovag meg a fegyverhordója szokott lenni, ha valami elrablott kisasszony nem akad, akit vinni kell.

— Szeretném tudni, senora Dolorida, — mondta Sancho, mi a neve annak a paripának?

— A neve, — viszonzotta a Dolorida, — nem az, ami Bellerophonés lováé volt, melyet Pegazusnak hívtak; sem Bootes, sem Periota, mint ahogy hír szerint a nap mint az őrző Roldáné; de még Bayarte sem, mint Reynaldos de Montalvané; sem Frontino, mint Rugeroé; sem Bootes, sem Peritoa, mint ahogy hír szerint a nap lovait hívják; nem különben Orelia sem, amint azt a lovat hívták, melyen a szerencsétlen Rodrigo, a gótok utolsó királya a csatába ment, hol aztán életét és országát vesz-tette.

— Fogadni mernék, — jegyezte meg Sancho, — hogy ha már e híres lovak egyikének nevét sem adták neki, nem adták neki tudom a Rocinante nevét sem, a hogy az én gazdám lovát hívják, mely a maga nemében mindazokat felülmúlja, amelyek nevét hallottuk.

— Ugy van, — viszonzotta a szakálás grófné, — mindazáltal ennek a nevét is jól eltalálták, mert Clavileno el Aligeronak hívják*), ami mind azt kifejezi, hogy fából van, mind a foggantyura is oda mutat, amit fején hord, valamint a könnyűségre is, mellyel halad; így tehát név dolgában bizonyosan versenyezhet a nagyhírű Rocinanteval.

— Nincs a név ellen semmi kifogásom, — mondta Sancho, — de hát milyen zablán vagy milyen kötőféken vezetik?

— Említettem már, hogy a foggantyun, — felelt a Trifaldi, — mert amerre ezt a rajta ülő csavarja, a lovat kénye-kedve szerint arra fordíthatja, most fel a levegőbe, vagy ha tetszik lefelé, úgy hogy majd a földet horzsolja, majd meg a kettő között libeg közében, ami a legiobb is, s minden jól rendezett dologban legcélszerűbb.

— Nagyon szeretném látni, — szólt Sancho, — de ha valaki azt hiszi, hogy én fel is ülök majd rá, akár a nyeregbe, akár a farára, az ugyan nagyon csalatkozik. Hiszen még a szürkém hátán is alig hogy megtudok ülni, azon pedig olyan nyereg van, amely puhább a selyemnél;

*) Szójáték: Clavija = foggantyú; lenno = fa; aligero, tulajdonkép ligero, annyi mint röpke, könnyű. Ford.

itt meg még azt kívánják tőlem, hogy olyan fa-faron nyargaljak, amelyen se párna, se vánkos. De aki adta! össze nem töretem én magamat senki fia szakáláért! Ugy beretválkozzék kiki amint épen legjobban kezére esik, mert én ugyan el nem kísérem ám az uramat ebben a hosszú utazásban. Annál inkább se, mert hiszen nekem úgyse veszik semmi hasznomat ennél a koszvakarásnál, míg ellenben Dulcinea kisaszony asszonyom visszavarázsolásánál magamnak is ott kell lennem.

— Sőt itt sem nélkülözhetjük, — viszonozta a Trifaldi, — mert bizonyosan tudom, hogy uraságod nélkül nem megyünk semmire.

— A király a bírám! — kiáltott fel Sancho, — mi közük a cselédeknek gazdáik kalandjaikhoz? Övék legyen egy-e a hőstettek dicsősége, miénk pedig csupán a fáradság? Nem én, ha addig élek is! Hiszen, ha még a történetírók legalább így szólnának: Ez s az a lovag ilyen meg olyan kalandját ezzel a bizonyos fegyverhordóval együtt vívta ki, akinek segítsége nélkül semmire se mehetett volna: még akkor csak megjárna; de nem! ők csak úgy vetik oda szárazon: Don Paralipomenon de las Tres Estrellas megvívott a hat kísértettel; fegyverhordozójáról meg, aki pedig minden bajában részt vett, egy kukkot se szólnak, mintha a világon se lett volna! Én tehát még egyszer is kijelentem, uraim, menjen az én kedves gazdám maga, s kísérje a jó szerencse, én meg majd csak itt maradok kegyes asszonyom, a hercegné mellett; s meglehet, mire uram visszatér, Dulcinea kisaszony ügye háromszorta, de ötszörte is jobban fog állni már, mert nem akarom én az időt addig dologtalanul, tétlenül elheverni, hanem húzogatok magamra annyit, hogy egy szörszál se nől többet a helyén.

— Mindazonáltal, ha a szükség úgy kívánja, a jó Sanchonak még is csak meg kell tennie azt az utat, amire ilyen jó lelkek kérik. Mert az már mégse járna, hogy ezen asszonyságok arca kegyelmed alaptalan félelme miatt maradjon ily bozontos.

— Még egyszer is mondom: a király a bírám! — ismételte Sancho, — hiszen, ha ezt az irgalmasságot valamely lakat alatt tartott szüzekért, vagy holmi árva leány-

kákért kellene megtenni, akkor az ember még csak rászánná a fejét ilyen fáradságra; de, hogy ilyen duennák szakáláért rohanjak a veszedelembé: láncos, lobogós adtát! bánom is én, ha kicsinye, nagyja a legilliedelmesebbtől kezdve a legpipesebbjéig mind szakálosan jár is a világon!

— De csak rossz szemmel is néz Sancho a duennákra, — jegyezte meg a hercegné, — s nagyon egy követ fúj azzal a toledo patikárussal. Pedig, igaz lelkenre mondom, nincs igaza; vannak én körülöttem is duennák, akiket példánykép gyanánt lehet fölállítani, itt van a többi között Donna Rodriguez, akiről bizonyára nem lehetne mást mondanom.

— Még ha méltóságod az ellenkezőjét állítaná is, — szólt most Donna Rodriguez, — Isten a mi tanúságunk, s akár jók, akár rosszak, akár szakálosak, akár simaképek legyünk is mi duennák, a mi anyánk is csak úgy szült minket, mint más nőké másokat. S ha már Isten e világra rendelt bennünket, ő tudja mi végre cselekedte, s én az ő irgalmasságára bízom magamat, s nem törődöm senki szakálával.

— Elég, senora Rodriguez, — szólt közbe most Don Quijote, — elég senora Trifaldi és tisztelt társaság, s én bízom az égből, hogy irgalmas szemmel tekint rá kegyetek bajára; Sancho is megfogja tenni, amit néki én parancsolok. Csak ide mentül előbb azzal a Clavilenoval, s bár szemben állnék már Malambrunoval, s tudom Isten nincs az a borotva, mely könnyebb szerrel leszedné nagyságtok szakálát, mint az én kardom lesuttatja Malambruno fejét két válla közül. Isten soká eltűri a gonoszt, de nem örökké.

— Oh, hogy az ég minden csillaga kegyelmesen nézzék alá nagyságodra, hős lovag! — kiáltott föl most Dolorida, — s ömlesszenek szívébe minden szerencsét és bátorságot, hogy pajzsa és védelme lehessen az üldözött és gúnyolt duenna-rendnek, melyek a patikárosok lenéznek, a fegyverhordók rágalmaznak és az apródok kicsúfolnak. Jaj annak, aki élte virágjában nem lesz inkább apácává, mint duennává! Oh mi szerencsétlen duennák! Származnánk bár egyenes ágon magától a trójai

Hektortól, a mi uraságaink még sem méltatnának bennünket egy „kegyedre,” nem, ha ezáltal királynékká lehetnének is! Oh te óriás Malambruno, aki varázsló létedre is megszoktad tartani becsületesen a te ígéreteidet: küldd ide a páratlan Clavelinot, hadd legyen vége a mi boldogtalanságunknak, mert ha még a nyár is ilyen szakálosan ér bennünket, jaj akkor minékünk!

A Trifaldi mindezt olyan érzelmes hangon keseregte el, hogy könnyeket fakasztott minden körülálló szeméből, sőt még Sancho is elpityeredett. Most már ő is feltette magában, hogy elmegy urával akár a világ végére, ha csakugyan ettől függ, hogy ezek a tisztas arcok attól a szörbozótól megszabaduljanak.

XLI. FEJEZET.

Clavileno megérkezése, valamint e terjedelmes kalandnak vége.

Eközben beállt az éj s vele együtt az az időpont is, melyben a híres Clavileno lónak meg kellett jelennie, Ennek még mindegyre tartó elmaradása azonban nagyon nyugtalanította Don Quijotet, mert Malambruno késedelmeskedéséből azt következtette, hogy vagy nem ő az a lovag, akinek számára e kalandot fentartották, vagy pedig Malambruno nem merészkedik véle egy szál kardra kelni. De íme, éppen ebben a pillanatban lép a kertbe négy vad ember, mind zöld repkénybe öltözve, s vállukon hoznak egy roppant nagy falovat. Lábra állították a földre, s ekkor a vadak egyike így szólt:

— Üljön fel erre az a lovag, akinek van rá elegendő bátorsága!

— Akkor hát én ugyancsak nem ülök rá, — mondta Sancho, — mert én nekem se bátorságom nincs, se lovag nem vagyok.

A vad ember aztán így folytatta:

— A ló farára pedig ültesse fel fegyverhordóját, ha ugyan van ilyene, s bizzék meg a bátor Malambrunóban, hogy az, ha csak kardjával nem, semmi

más fegyverrel, sem ármányosággal nem fog rá támadni. Nincs ezzel a lóval egyéb teendője, csak a nyakába ütött fogantyút forgassa ide s tova és a ló egyenest oda röpti a levegőn át, ahol Malambruno várakozik rég. Hogy azonban a lovasok az út nagy magasságától el ne szédüljenek: szemeiket be kell kötniök s mindaddig bekötve tartaniok, amíg a ló nem nyerit, annak jeléül, hogy útjoknak végét érték.

E szavak után otthagyták Clavienot, s illedelmes magatartással visszatértek arra, amerről jöttek.

Alighogy a Dolorida megpillantotta a lovat, majdnem könnybe lábbadt szemekkel mondta Don Quijotennek:

— Hős lovag, Malambruno beváltotta ígéretét, a ló itt van, a mi szakálunk egyre nő, s mi mindnyájan és szakálunk minden szálával rimánkodunk előtted: oh borotválj, oh tisztíts meg bennünket, ami most már egyedül attól függ, hogy te fegyverhordóddal együtt pattanj fel erre a lóra, s szerencsésen végezd be szokatlan utazásodat.

— Ugy legyen méltóságos grófné, — vizonozta Don Quijote, — kész vagyok rá a legnagyobb örömmel s még rendületlenebb elhatározottsággal, úgy hogy se párnát nem terítek alá, se sarkantyúmat föl nem csatolom, hogy azzal se késsem, olyannyira óhajtom méltóságodat, senora, s mind e tisztességes hölgyeket simán és szakáltalanul látni.

— Én ugyan nem vagyok rá kész, — szól't Sancho, — sem rendülő, sem rendületlen elhatározottsággal, sem semmifélével a világon. S ha ez a beretválkozás más úton meg nem eshetik, mint hogy én a ló farára üljek, akkor uram csak keressen úttársul más fegyverhordozót, ezek a duennák meg más módot, hogy az arcukat lesimázzák, nem vagyok én boszorkánymester, hogy a levegőben röpködjem. Ugyan mit mondanának hozzá az én szigetem lakosai, ha értésökre esnék, hogy az ő kormányzóik a szelek szárnyán szokott bódorogni? S mi több, minthogy Candaya ide háromezer s mit tudom én hány mérföld, ha véletlenül lovunk kiáll, vagy az óriás valamiért felüti az

orrát, beletelik tizenkét esztendő mire újra visszakérülünk, s nincs akkor az Istennek az a szigete vagy sziget lakosa, aki én rám még ráismerjen. S minthogy azt szokták mondani: késedelem veszelem, azután meg ahol malacot ígérnek, zsákkal kell ott forgolódni, már bocsásson meg énnékem ezen asszonyosságok szakála, de szent Péternek Rómában jó, akarom mondani mindenütt jó, de legjobb otthon, én pedig itt egészen itthon érzem magamat, ahol tejbe-vajba fürösztének s a gazda jósága nem csekélyebbel kecsegtet, mint egy egész kormányzósággal.

Erre a herceg így szólt:

— Az a sziget, Sancho barátom, amelyet én ígértem, se el nem fut, se el nem úszik, s olyan mélyen gyökeret vert a föld mélységes mélyében, hogy nincs az a hatalom, amely álló helyéből kimozdítsa vagy kirántsa. S minthogy kegyelmed is csak olyan jól tudja, mint én magam, hogy az ilyen magasabb állást nem igen lehet elnyerni anélkül, hogy az ember, ki többel, ki kevesebbel, ezt vagy amaszt meg ne kenje:*) én csak azt kötöm ki a magam jutalmául e kormányzóságért, hogy menjen vele Don Quijote urral, s annak rendje-módja szerint adják meg savát-borsát ennek a rendkívüli kalandnak. Clavileno könnyűsége kezessékedik afelől, hogy mentül hamarabb megint itt lesznek, ha pedig a legrosszabb esetben a balsors úgy intézné, hogy gyalogszerrel kellene haza zárandokolniok fogadóról-fogadóra és kocsmáról-kocsma; akár-mikor térjen is haza kegyelmed, szigetét mindig ott találja, ahol hagyta, alattvalói is csak úgy kíváncznak kegyelmed kormányzósága alá jutni, mint eddigelé mindig, valamint én is ura leszek adott szavamnak. S ebben az igazságban ne kételkedjék, Sancho ur, mert az rendkívül sértené a kegyelmed irányában tápiált jóakaratomat.

— Ne tovább, uram, — mondta Sancho, — én csak egyszerű szegény csatlós vagyok, s ez a nagy

*) Az egyházi és világi állásokkal való kereskedés annyira elharapózott, hogy III. Fülöp 1614-ben szigorú törvényt hozott ellene.

udvariasság szörnyen kihoz a sodromból. Üljön fel hát a gazdám, kössék be a szememet, s aztán menjünk Isten nevében; csak azt az egyet mondják meg előbb, ha majd ott repülünk a felső magasságokban, ahol a sólyom jár, szabad-e lelkemet Istennek ajánlanom és segítségül hívnom az angyalokat?

Mire a Trifaldi ekképen válaszolt:

— Sancho bízvást ajánlhatja lelkét Istennek vagy akinek akarja, mert Malambruno varázsló létére is keresztyén, s az ő varázslatát tisztességes, becsületes úton űzi, s nem tör senkinek se kárára.

— Akkor hát előre! — mondta Sancho, — Isten legyen a gyámolítónk s a gaetai szent háromság!

— A kótisokkal történt emlékezetre méltó kaland óta sem láttam Sanchot ennyire félni, — jegyezte meg Don Quijote, — s ha olyan babonás volnék mint egyebek, Sancho nyúltságát magamnak is szöveget ütne a fejembe. De jöszte csak ide, Sancho, e magas uraságok engedelmével egy-két szóm lenne hozzád négy szem közt.

S ezzel Sanchoval kissé félrébb vonulva a kert fái alá, mind a két kezét megfogta s így szólt hozzá:

— Láthatod, Sancho barátom, hogy bizony nagy út áll előttünk, s Isten a megmondhatója, mikor térünk vissza róla s mikor engedi ez a teendők szerit ejtené, hogy egyéb ügyünkben és bajunkban is eljárhasunk. Azért tehát azt szeretném, ha te most szépekén bevonulnál szobádba, mintha valamit keresnél, amire az úton szükséged lesz; ott benn aztán egy-két szempillantás alatt a rád kiszabott háromezerháromszáz korbácsütésből csapnál magadra hamarjában vagy ötszázat, ezzel is kevesebb lesz a tartozásod, s gyorsan kezdve félig nyerve.

— Hogy a manóba is ne! — mondta Sancho, — de jól eltalálta nagyságod. Ez éppen szakasztott mása annak, amit a példabeszéd így fejez ki: látod terheségem s kérded szüzességem? Éppen most, amikor arra kell rászánnom magamat, hogy ilyen kemény tuskón nyargaljak, éppen most akarja nagyságod, hogy felhasogassam az ülepemet? Bizony, bizony mondom,

megkötött nagyságodnak az esze. Már most először csak borotváljuk meg ezeket a duennákat, s ha viszatérünk, becsületszavamra fogadom, olyan gyorsan le fogom róni tartozásomat, hogy nagyságodnak se lesz ellenem semmi kifogása, többet nem mondok.

Don Quijote erre így válaszolt:

— Ezzel az ígérettel egészen beérem, édes jó Sancho, s hiszem hogy beváltod szavadat, mert szó ami szó, ha bolond vagy is, de az igazmondásod ellen nem lehet kifogásom.

— Már hiszen akármilyen vagyok is, ha kéket, ha zöldet beszélek is, ha tarkát is, de amit ígérek, azt megtartom.

Ezzel aztán megint visszatértek, hogy a Clavilenora felüljenek. Mielőtt ezt megtették, Don Quijote így szólt:

— Köttesd be szemedet, Sancho, s aztán ülj fel, Sancho, mert aki olyan messze-messze földről küld érettünk, bizonyára nem azért teszi, hogy megcsaljon bennünket; nem válnék becsületére, hogy elámita, aki bízik benne. S még ha minden ellenkezőleg ütne is ki, s nem úgy, ahogy én gondolom: már az maga, hogy belemertem vágni ebbe a vállalatba, olyan dicsőség, amit semmi ármányosság el nem homályosíthat.

— Jerünk, uram, — szólta Sancho, mert ezeknek az asszonyságoknak a szakála és könnyei úgy a szívembe nyilaltak, hogy nem esik addig jó egyetlen falatom se, amíg ők egykori simaságukat vissza nem nyerték. Üljön fel nagyságod, s nagyságod köttesse be a szemét először, mert ha nekem a farán kell ülnöm, világos, hogy azé az elsőség a felülésnél, aki a nyeregben ül.

— Igazad van, — vizonozta Don Quijote, — s azzal zsebéből egy zsebkendőt húzván ki, megkérte a Doloridát kösse be véle jól a szemét; s mikor az már bekötötte, ő megint lekapta a kendőt s így szólt:

— Ha jól emlékezem, azt olvastam egykor Virgiliusból, a trojai Palladionról, hogy az is faló volt, melyet a görögök Pallas istenasszony tiszteletére készítettek, azonban teli volt fegyveres vitézekkel, kik azután végromlásává lettek Trojának. Most is ta-

nácsos lesz hát előbb megvizsgálni, mi van a Clavelino gyomrában.

— Fölösleges fáradság lenne, — mondta a Dolorida, — én vagyok a bizonyosága s tudom, hogy Malambrunoban nincs semmi alattomoság és ármányosság. Bátran felülhet rá nagyságod, senor Don Quijote, ne tartson semmitől, s én leszek felelős érte, hogy semmi baj sem éri.

Don Quijote úgy látta, bátorságának lenne rovására, ha bármi további ellenvetést tenne biztonsága érdekében, így tehát minden egyéb megjegyzés nélkül felvetette magát Clavilenora, megragadta maroklárját, amely egészen könnyen forgott, s mint-hogy a lovon nem volt kengyelvas, a lovag két lába lelógott, úgy hogy szakasztott olyan volt, mint valami festett vagy szövött figura a flamandi szőnyegen, mely római diadalmenetet ábrázol. Igen kedvetlenül s csak nagy nehezen helyezkedett el Sancho is a ló farán, de olyan keménynek s kényelmetlennek találta, hogy megkérte a herceget, ha lehetséges, hozzon neki valami vánkost vagy párnát, ha máshonnan nem is, legalább a hercegné asszony ő méltósága padlójáról vagy valami apród ágyából, mert ennek a lónak a fara nyilván nem is fából van, hanem valóságos márványkőből.

Erre a Trifaldi azt jegyezte meg, hogy Clavelino semmiféle takarót, sem semmiféle szerszámot meg nem tűr magán; annyit azonban mégis megtehet Sancho a maga könnyebbségére, hogy üljön féloldalt, aszszonyosan, ami által nem érzi majd annyira a keménységet. Sancho ezt meg is tette, s aztán búcsút véve, bekötötte szemeit, de megint csak lerántotta a kendőt, végignézett a kertben levőkön s majdan panaszos hangon és könnyek között arra kérte őket, mondjanak értők e rettenetes sorsukban egypár miatyánkot és ave-máriát, hogy az Isten majd hozzájuk is küldjön olyan jólelkű embereket, akik szintén megtegyék érettük, ha valamikor ők is hasonló körülmények közé jutnak.

Don Quijote ráförmedt:

— Semmirekellő, avagy akasztófán függsz-e ta-

lán, vagy végvonaglások közt vívódoál, hogy ilyen píttyergéshez folyamodol? Nem ott ülsz-e, nyulszívű, gyáva teremtés, ugyanazon a helyen, ahol a bájos Magalona ült, aki leszálltakor nem a sírba jutott, hanem Franciaország királyi székébe, ha ugyan a történet nem hazudik. S vajon én, aki melletted ülök, nem mérközhetem-e bátorság dolgában a hős Pieress-szel, aki ugyanezt a helyet nyomta, melyet most én nyomok? Köttesd be, mindjárt beköttesd a szemedet, gyáva féreg, s ki ne eressz szádon egy szót se félelmedről, legalább ne az én jelenlétemben.

— Kössék be hát, — mondta Sancho, — s ha már nem szabad magamat Istennek ajánlanom, sem más által ajánlatnom, csoda-e, ha attól tartok, hogy itt egy egész régió ördög kalandoz, akik bennünket egyenesen Peralvilloba visznek.*)

Arcukat elfödtek, s amint Don Quijote érezte, hogy minden úgy van már, ahogy lennie kell, megragadta a fogantyút, s alighogy újjait rá tette, mind a duennák, mind a többi jelenlévők valamennyien fenhanganon elkiáltották magokat:

— Isten vezéreljen, hős lovag, Isten legyen veled, rettenthetetlen fegyverhordozó. Ime, ime a levegőt szelitek már sebesebben a nyíl sebességénél; már-már csodálatra, bámulatra gerjesztitek mindazokat, akik a földről nézik repülésteiket. Kapaszkodjál erősebben, derék Sancho, mert bicegsz; vigyázz, le ne billenj, mert zuhanásod iszonyubb lenne, mint azé a vakmerő ifjúé volt, aki atyjának, a napnak szekerét akarta igazgatni.

Sancho a kiáltozás hallatára egészen odalapult gazdájához, átszorította két karjával s így szólt:

— Uram, hogy mondhatják ezek, hogy mi máris

*) Sancho e név alatt a poklot érti; az igazi Peralvillo Ciudad Real mellett feküdt s a Santa-Hermandad a tetten kapott rablókat ott rögtön felakasztatta, rendesen kihallgatás nélkül. Innen maradt fenn a közmondás: La Justicia de Peralvillo, que ahorcado el hombre, le hace la pesquicia. (A peralvilloi törvényszék előbb felakasztja az embert, azután fogja pörbe.) Ford.

oly magasan repülünk, pedig kiabálásunk úgy elhangzik egész hozzánk, mintha itt állának tőszomszédunkban?

— Ezen ne akadj fenn, Sancho, mert az ilyes dolgok s az ilyen repülések annyira eltérnek a dolgok közönséges rendjétől, hogy ezer mérföldről is meglátod s meghallod, amit akarsz. Engem pedig ne szoríts annyira, mert leszédülök. S igaz lelkemre mondom, el se tudom képzelni, mit félsz annyira s mitől rettegsz, mert én, akár megesküdjem rá, soha életemben se lovagoltam csendesebben mint ezuttal. Szakasztott úgy érzem, mintha meg se moccannánk helyünkben. Űzd el a félelmet, barátom, minden úgy megy, mint a karikacsapás, s egészen jó szelünk van hátulról.

— Az igaz, — felelte Sancho, — mert erről az oldalról oly friss szelet érzek, mintha ezer fujtatóval fujtatnának.

S ez csakugyan úgy is volt, mert a szelet egy pár hatalmas fujtató csapta. A herceg, hercegné s udvarmesterök olyan jól kieszelték az egész furfangot, hogy semmi eszköz se hiányzott teljes-tökéletessé tételéhez.

Mikor a szelet Don Quijote is megérezte, így szólt:

— Semmi kétség, Sancho, mi már bizonyosan a levegő második rétegében járunk, ott, ahol a hó és a jégeső fogamzanak; a mennydörgés s a villámok a harmadik rétegben fogamzanak; s ha mi még tovább is ilyen módon emelkedünk, csakhamar ott leszünk a tűz-rétegben, s én nem tudom, hogyan forgassam ezt a maroklárt, hogy oda ne jussunk, ahol megperzselődünk.

Ekkor meg hosszú póznákra alkalmazott, könnyen meggyújtható meg eloltható kőc-pamatokkal gerjesztettek meleget arcuk előtt.

Sancho megérezte a meleget s fölkiáltott:

— Akármilyen legyen, ha már benn nem vagyunk a tűzrétegben, vagy legalább közel hozzá, mert a szakálam nagy része már leperzselődött s én csakugyan elveszem a kendőt szememről, uram, s megnézem, hol járunk.

— A világért se! — viszonzta Don Quijote, — s jusson eszedbe, mi történt Torralva licentiatussal, akit

az ördögök piszkafán nyargalva vittek a levegőn át behunytt szemmel; tizenkét óra alatt ért Romába, s ott szállt le a Torre de Nonán, mely e város egyik utcája, s látta az egész sürgést-forgást és a Bourbon halálát; másnap reggel aztán már megint Madridban volt, ahol mindazt elbeszélte, amit látott. Ő maga bizonyította azt is, hogy amint a levegőben repültek, egyszer csak azt parancsolta az ördög, nyissa ki a szemét. Ő ki is nyitotta, s úgy látszott neki, oly közel járnak a holdhoz, hogy meg is markolhatnák, de a földre nem mert alá tekinteni. attól félve, hogy elszédül. *) Így tehát, Sancho nekünk se lesz tanácsos szemünkről a kendőt levenni; az feleljen értünk, aki idehozott bennünket. Meglehet, csak azért szállunk magasra s mind magasabbra, hogy aztán egyszerre csak ott csapjunk le Candaya országra, mint a vércse vagy a sólyom a kócsagra, akármilyen magasan repüljön is, s bárha nekünk úgy látszik, fél órája sincs még, mióta a kertből távoztunk, hidd el, Sancho, eddig már bizonyára nagy útat tettünk.

— Én nem tudom, hogy s mint vagyunk, — mondta Sancho, — de annyit mondhatok, ha Magallanes vagy Magalona kisaszony megelégedett ezzel az üléssel itt e ló farán, akkor csakugyan nem lehetett valami kényes bőrű.

Ezt az egész párbeszédet a herceg és hercegné, de a kertben lévők is mind végighallgatták, még pedig legnagyobb mulatságukra; s hogy a különös és sikerült kalandot egészen kizsákmányolják, a Clavileno farkán holmi kócpamattal tüzet szítottak s minthogy az egész ló robbanó röppentyűkkel volt megtömve, rettenetes durranással a levegőbe repült s Don Quijotét és Sancho Panzát félig megperzselten földre terítette.

Ez alatt a szakállas duennák egész csapatja eltávozott a kertből a Trifaldival s egyéb kíséretével együtt; akik pedig a kertben voltak, azok úgy heverték a földön mintha el volnának ájulva.

Don Quijote és Sancho alig tudták magokat össze-

*) Torralva-t 1531-ben az inkvizíció mint boszorkánymestert elégettette.

szedni, s ámulásból bámulásba estek, amidőn körülnézve úgy vették észre, hogy ugyanabban a kertben vannak most is, ahonnan elutaztak, s körülöttük annyi ember hever a földön. De csodálkozásuk még magasabb fokra hágott, midőn a kert egyik pontján a földbe ütött lándsát vettek észre, melyről két szál zöld selyem zsinóron tündöklő fehér pergamen darab függött alá, s erre ez volt írva nagy, arany betűkben:

— „Don Quijote de la manchai hős lovag, diadalmasan befejezte és végrehajtotta, már a pusztá kísérlet által is, a Trifaldi grófné, más néven a Duenna Dolorida és nőtársai kalandját.“

„Malambrunó ki van elégítve s beéri ezzel is teljes-tökéletesen, s a duennák szakála le van már bereiválva s képök tiszta; Don Clavijo és Donna Antonomasia királyi pár pedig visszanyerte immár előbbi lételét. S mihelyt a fegyverhordó korbácsolása végre lesz hajtva, a fehér galamb is azonnal megszabadul üldözői, a gyilkos saskeselyűk körmei közül, s ott lesz szerelmes tubája karjai között. Így rendeli a bölcs Merlin, minden várázslók fővarázslója.“

Mihelyt Don Quijote végigolvasta a pergamenen foglalt szavakat, azonnal világossá lett előtte, hogy bennök Dulcinea varázs alól való feloldásáról van szó, s alig győzött elég hálát adni az égnek, hogy ily csekély veszedelemmel ily nagy dolgot végezhetett s visszaadhatta előbbi simaságát a tisztas duennák ábrázatának, akik most már nem voltak e helyt láthatók. A lovag rögtön odasietett a herceghez és nejéhez, akik még most sem tértek magokhoz, miért is Don Quijote karjánál fogva rángatta a herceget s így szólt:

— Fel, fel, kegyelmes uram, csak bátran, csak bátran; nincs semmi baj, a kalandnak szerencsésen vége szakadt, amiről világosan tanuskodik az az írás is, mely ott olvasható, azon a pergamenen.

A herceg csak lassankint tért magához, mint az olyan ember, aki nehéz álomból ébred; ugyanígy a hercegné is, valamint a kertben levők mindnyájan, akik oly élénken fejezték ki csodálkozásukat és bámulatukat, hogy az ember majdnem hajlandó lett volna elhinni,

hogy csakugyan igazán az történt velök, amit oly hatalmasnak tudtak tettetni. A herceg félig nyitott szemmel olvasta el az irományt, s azzal rögtön tárt karokkal sietett Don Quijotehez, magához ölelte s azt mondta neki, ő a legkitünőbb lovag, aki csak valaha volt a világon.

Sancho össze-vissza kereste mindenütt a Doloridát, s szerette volna látni, milyen az arca szakál nélkül, olyan szép-e csakugyan, amilyennek derült modorából sejteni lehetett. Azt mondták azonban neki, mihelyt a Clavileno, egy tűzben, lefelé szállt a levegőből s a földre ért, a Trifaldi s a duennák egész csoportja egyszerre eltűnt, de már akkor sima volt az arcuk s nem látszott rajta egyetlen szőrszál se.

A hercegné azt a kérdést intézte Sanchohoz, hogy érezte magát a nagy utazás alatt. Mire Sancho így felelt:

— Azt éreztem, kegyelmes asszonyom, hogy meggyünk, még pedig úgy, amint uram mondá, repülve a tűzrétegen keresztül, s szörnyű kedvem szottyant csak egy kissé is kiszabadítani a szemeimet. Azonban a gazdám, akitől erre engedelmet kértem, ebbe semmi szín alatt bele nem egyezett. De én, aki annyira, amennyire kissé kíváncsi vagyok, s éppen azt szeretném látni, amit tiltanak s nem engednek, csak úgy suttymban fölpeccentettem orrom mellett a szembekötő kendőt s úgy pillantottam le a földre; hát látom, hogy az egész se nagyobb egy mustármagnál, a rajta járó-kelő emberek meg csak akkorák, mint egy-egy mogyoró; ebből magából is el lehet gondolni, milyen magasán járhattunk.

Mire a hercegné így válaszolt:

— Gondolja meg csak jobban, Sancho barátom, mit mond: mert én úgy sejttem, kegyelmed nem a földet látta, hanem csak a rajta járó-kelő embereket. S világos, ha a föld egy mustármagnyinak látszott, az emberek meg mogyoró nagyságúak, akkor egyetlen egy embernek is egészen el kellett volna a földet földnie.

— Az igaz, — viszonozta Sancho, — de azért egy kis csücskén kiviggyant, s akkor megláttam egészen.

— De, Sancho barátom, — faggatózott a hercegné, — hiszen egy kis csücskénél fogva nem lehet a szemlélt tárgyakat egészen meglátni.

— Nem értek én az ilyen szemléletekhez, kegyelmes asszonyom, — mondta Sancho, — csak azt tudom, jó lenne ha kegyelmességed meggondolná, hogy mink varázsolás útján repültünk a levegőben, s így varázsolás útján megláthattam én az egész földet meg a rajta járókelőket, akárhonnan akartam is nézegetni. S ha méltóságod ezt nem hiszi, akkor azt sem fogja elhinni, hogy amint a szemem pilláját egy kicsit kiszabadítottam, láttam, hogy oly közel vagyunk az éghez, hogy alig volt már közöttünk másfél araszköz. Arra pedig, akár hitet tegyek, kegyelmes asszonyom, hogy az ég csakugyan roppantott nagyságú. Egyszer csak ott mentünk el a fiastyuk mellett*), s jaj, teremő szent atyám! nem hiába, hogy gyermekkoromban odahaza magam is libapásztor voltam, annyira szeretem az ilyen apró jószágot, hogy most is úgy megkívántam kissé megsímogatni őket, hogy talán a szívem is megszakadt volna, ha nem tehetem. Kapom hát magamat, s mit teszek? Nem szólok én egy kukkot se senkinek, még a gazdánknak se, hanem nagy csöndesen, csakúgy loppal lecsúszom a Clavilenoról, oda megyek a fiastyúkhöz, össze meg össze tapogatom őket, olyan az mind anyjastul, fiastul, mint a viola-virágszál; kimulattam velők magamat vagy három fertályóraig, s ez idő alatt a Clavileno egy lépést se tett többé, de még csak meg se moccant.

— S amíg a jó Sancho a fiastyúkkal mulatozott, — kérdezte a herceg, — mivel töltötte addig az időt, senor Don Quijote?

Don Quijote így válaszolt:

— Minthogy mindezek a dolgok és események oly nagyon eltérnek a természet szokott rendjétől, nincs azon miért csadálkozni, amit Sancho elmondott. Ami engem illet, magamról azt a bizonyosságot tehetem, hogy én sem alulról sem felülről ki nem kukucskáltam, s nem láttam se eget, se földet, se vizet, se szárazat. Azt, — az igaz, — éreztem, hogy a levegő-rétegen áthaladtam,

*) A spanyolban „siete cabrillas“ (hét gödölye), de a magyar e csillagzatot, a Plejadokat, hetevény vagy fiastyúk néven ismervén, szóról-szóra lehetetlen volt fordítanom. (Ford.)

sőt azt is, hogy a tűzréteget megérintettem. Hogy azonban még ezen is túlmentünk volna, azt nem hihetem, mert a tűzréteg az utolsó lévén a holdas ég és az utolsó levegőréteg között, mi az éghez, melyen a Sancho említette fiastyúk van, csak elégszünk árán juthattunk volna el. Mivel pedig nem sültünk meg, ebből az következik, hogy Sancho elbeszélése vagy hazugság vagy álom.

— Bizony nem hazugság, s bizony nem álom az, — pattogott Sancho, — s aki nem hiszi, ám kérdezze meg, milyenek azok a csillag-csirkék, s majd elválik igazat mondtam-e, vagy se.

— Milyenek hát Sancho? — kérdezte a hercegné.

— A ketteje zöld, — viszonzta Sancho, — a másik ketteje vörös, kettő kék, egyik meg iromba.

— Az utolsónak kivételével egészen különös fajta csirkék, — jegyezte meg a herceg. Ilyen színű állatok, legalább baromfiiban, a mi földi tájunkon csakugyan nincsenek.

— De hiszen az világos is, — mondta Sancho, — hogy a mennyei baromfiak, meg a földiek között csak kell valami különbségnek lenni.

— Ugyan mondja csak Sancho, — kérdezte a herceg, — van közöttük valami csirke-kakas is?

— Nincs uram, — viszonzta Sancho, — aminthogy mindig is úgy hallottam, hogy a kakasnak semmi helye többé a hold szarván tul.

Többet aztán nem akartak kérdezősködni utazása felől, mert attól tartottak, Sancho bizony meghordezza őket még az ég egész ürében s hegyiről tövire elmondja mit-mit nem látott ott, anélkül, hogy a kertből csak egy tapodtatnyira is távozott volna.

Igy végződött tehát a Duenna Dolorida kalandja, ami a hercegi párnak nem csak ekkor, hanem egész éltök fogytáig mindig alkalmat szolgáltatott a nevetésre, Sanchonak pedig kimeríthetetlen tárgyat a beszédre, ha száz meg száz esztendeig élt volna is.

Don Quijote azonban ezt súgta Sancho fülébe:

— Csak annyit mondok, Sancho, ha te azt akarod, hogy elhiggyék, amit az égben te láttál, én is azt kívá-

nom, hogy viszont te is elhidd, amit a Montesinos barlangban én láttam.

XLII. FEJEZET.

Milyen tanácsokat adott Don Quijote Sancho Panzának, mielőtt az a sziget kormányzóságát átvette, úgyszintén más figyelemreméltó dolgok.

A Doloridával történt kaland oly szerencsésen s oly mulatságosan sikerült, hogy a hercegi pár a tréfa továbbfolytatására határozta el magát, látva milyen hiszékeny emberekkel van dolguk, akik készpénz gyanánt fogadnak el mindent, ami velők történik. Kiadták tehát a rendeletet a cselédségnek s alattvalóiknak, hogyan viseljék magokat Sancho irányában az ígért szigetet illetőleg, s másnap, mely a Clavilenon történt repülés után esett, a herceg azt mondta Sanchonak, készüljön és szedje magát rendbe a kormányzóság átvételére, mert szigete lakosai úgy várják már, mint a májusi esőt.

Sancho mélyen meghajtotta magát s így szólt:

— Mióta odafenn jártam az égben s annak magasságából néztem szét a földön s oly kicsinynek láttam: azóta jóformán megcsökkent előbbi kívánczóságom, mellyel oly nagyon óhajtoztam a kormányzóságra. Mert mi nagy dicsőség van abban, hogy az ember egy mustármag fölött uralkodjék, s kormányozzon, igazgasson féltucat embert, akik akkorák, mint egy-egy mogyoró, mert nekem legalább úgy látszott, mindössze sincs több az egész földön. Ha nagyméltóságod oly kegyes lenne s nekem csak egy darabkát adna is az égből, akár csak egy félmérföldnyit, nagyobb örömmel fogadnám a világ legeslegnagyobb szigeténél.

— Jaj, kedves barátom, — viszonozta a herceg, — én az égből senkinek sem adhatok még csak egy arasznyit se, ilyen kegyelmet és jóságot egyedül csak Isten gyakorolhat. Amit én adhatok, azt meg is adom, ez pedig derekas, helyre egy sziget, takarosán kikerekített, s

oly rendkívül gazdag és termékeny, hogy ha benne kegyelmed jól forgolódik, a földi kincsekkel még a menyeyeieket is megszerezheti.

— Akkor rendin van minden, — mondta Sancho — s csak ide azzal a szigettel, s tudom Isten, leszek olyan kormányzó, hogy égbe kelek, ha minden gazember megpukkad is bele. De azt is el merem mondani, nem kapsziságból hagyom ám el kunyhómat s nem az az oka, hogy magasabbra kívánok emelkedni, hanem csupán azt szeretném megtudni, hogyan ízlik az ilyen kormányzóság.

— Ha egyszer megízlelte kegyelmed, — jegyezte meg a herceg, — tudom, hogy még az újját is megnyalja utána, mert nincs annál édesebb valami, mint ha az ember parancsolhat és mások engedelmeskednek. Semmi kétség, ha a kegyelmed gazdája majd császárrá lesz, — pedig ahogy dolgai állnak, bizonyosan azzá lesz, — tudom nem egyhamar szállíttatja le magát a nyeregből, s szíve mélyéből fogja szánni-bánni, hogy olyan sokáig késett azzá lenni.

— Uram, — vizonozta Sancho, — elgondolom, milyen kellemes lehet az másoknak parancsokat osztogatni, akárcsak egy juhnyájnak is.

— Temessenek el kegyelmeddel, de csak jól is tud kegyelmed mindent! — mondta a herceg. — Remélem, hogy olyan kormányzó válik kegyelmedből, amilyent csak várni lehet értelmességétől; de elég erről. Most pedig értésére adom, hogy már a holnapi napon át fogja venni a sziget kormányzóságát, s még ma este ellátják kegyelmedet az állásához illendő ruházattal s minden szükséges útravalóval.

— Öltöztessenek akármibe, — felelte Sancho, — csak kidug a szög a zsákból, hogy én vagyok a Sancho Panza.

— Az igaz, — jegyezte meg a herceg, — mindazáltal a ruhának hozzá kell illenie az álláshoz vagy méltósághoz, melyet az ember betölt: mert ugy-e furcsa lenne, ha a törvénytudó úgy viselkednék, mint valami katona, vagy a katona úgy mint a pap. Kegyelmed, Sancho, félig tudóshoz, félig katonaviselt emberhez illő

ruhában fog járni, mert azon a szigeten, amelyet adok, épp oly szükséges a fegyverviselés, mint a tudomány, s a tudomány, mint a fegyverviselés.

— Ami a tudományt illeti, — felelte Sancho, — ebből ugyan édes kevésel dicsekedhetem, mert én bizony az ABC-ét se ismerném; de, hogy az ember jó kormányzó legyen, az is elég, ha a miatyánkot tudja. Ami pedig a fegyverviselést illeti, viselek én mindenfélet egész a rogyásig, csak adják ide, s aztán Isten legyen irgalmas, kegyelmes.

— Amilyen jó emlékezőtehetsége Sanchonak van, — mondta a herceg, — tudom, nem fog semmit elhibázni.

Eközben Don Quijote is odaérkezett, s értesülvén a történetekről, s hogy Sanchonak mily rögtönösen át kell vennie kormányzóságát: a herceg engedelmével karonfogta s elvitte magával szobájába, azzal a szándékkal, hogy jó tanácsokkal látja majd el, hogyan viselje magát hivatalában. Mikor aztán Don Quijote szobájába léptek, a lovag bezárta magok mögött az ajtót, s majdnem erőszakkal ültette maga mellé a fegyverhordót s nyugalmassal hangon így szólt hozzá:

— Nem győzők elég hálát adni az égnek, Sancho, barátom, hogy előbb, semhogy a szerencse nékem valami különösen kedvezett volna, téged olyan tárt karokkal fogadott és ölelt magához. Én, aki a szerencse kedvezésének esetén gazdagon meg akartam jutalmazni szolgálataidat, még tulajdonképpen csak küszöbén állok szerencsém próbálásának; míg te, időnek előtte, s a dolgok természetes menetének törvénye ellenére, máris eljutottál óhajtasaid teljesüléséhez. Hány ember van, aki lőt-fut, alkalmatlankodik, sürget, virraszt, kér, könyörög, bajoskodik, s még se éri el, amit kíván; míg ellenkezőleg akad egy, aki azt se tudja, hogy s hogy nem, egyszer csak azon veszi magát észre, hogy az ő markába cseppent bele a szerencse, az a kitüntetés, amelyre mások áhítoztak; ide aztán csakugyan ideillik az a közmondás: Senki se tudja, a szerencse kinek adja. Te, aki hozzám képest valóságos tökfilkó vagy, se teszed, se veszed, alighogy a kóborlovagság rád lehelt, egy lépés fáradtság nélkül, olyan szigetkormányzóságba cseppensz

bele, mint a pinty! Mindez pedig egyedül avégett mondom, oh Sancho, hogy szerencsédet ne tulajdonítsd ám saját érdemednek, hanem az égnek adj érte hálát, aki a dolgokat ily kegyesen intézi, s azután adj hálát azon méltóságnak, mellyel a kóbor lovagság rendje ékeskedik. Ha tehát szived hajlandó hitelt adni annak, amit mondtam, akkor, édes fiam, hallgasd meg figyelmesen a te Catod szavát, aki néked tanácsokat akar osztogatni s iránytűd és vezércsillagod kíván lenni, hogy biztos révbe vigyen és vezessen arról a háborgó tengerről, amelyre szállni készülsz: mert a hivatalok és a magas méltóságok nem egyebek, mint a nyughatatlanságok mélységes tengere.

Legelőször is, édes fiam, istenfélőnek kell lenned, mert az Isten félelme minden bölcsességnek kezdete, s ha bölcs vagy, nem követhetsz el hibát semmiben.

Másodszor, tartsd szemed előtt szünet nélkül, hogy ki vagy, s legyen rá gondod, hogy megismerd magadat, aminél nehezebb nem is képzelhető. Ha magadat ismered, ebből az fog származni, hogy nem puffadsz fel úgy, ahogy a béka tett, mikor akkorává akart lenni mint az ökör; ha ezt a tanácsomat megfogadod, bolondságod pávafarka mellett*) mindig eszedbe juttatja lábaid rútságát az, ha arra gondolsz, hogy odahaza egykor disznópásztor voltál.

— Az igaz, hogy az voltam, — vetette közbe Sancho, — de csak gyermekkoromban; mikor aztán sutytyóvá cseperedtem, akkor libát öröztem s nem malacot. Ennek azonban, azt tartom, semmi köze a dologhoz, mert nem minden kormányzó származik ám királyi családból.

— Az igaz, — vizonozta Don Quijote, — s éppen ez oknál fogva szíves nyájassággal kell hivataluk méltóságát párosítani azoknak, akik nem származnak nemes családból, s amellet a bölcsesség vezérelje tetteiket, hogy mentek maradhassanak a rosszakaratu susárlástól, amely különben is semmiféle állást meg nem kimél.

*) A néphit szerint a páva mindjárt összehúzza cifra farkát, ha csúf lábaira letekint.

Légy büszke alacsony származásodra, Sancho, s ne tagadd el, hogy paraszt szüléktől származtál: mert ha látják, hogy ezt nem szégyenled, senki se fog érte megszégyeníteni. Becsüld többre az alázatos erényességet, mint a kevély bűnösséget. Nincs se szeri, se száma azoknak, akik a legalacsonyabb állásból a legfőbb papi és fejedelmi magas méltóságokra emelkedtek, s ezen igazság bebizonyítására hozhatnék fel annyi példát, hogy alig győznéd hallgatni.

Jegyezd meg, Sancho: ha az erényt tartod szemed előtt, s arra fordítod legfőbb gondodat, hogy erényes cselekedeteket gyakorolj: akkor nem lesz miért irigyelned a fejedelmeket és főurakat, mert a vért örökség útján birjuk, míg az erényt meg úgy kell megszerezniünk magunknak, s az erénynek önmagában van értéke, a vérnek nincsen.

S minthogy ez így áll, már pedig bizonyos, hogy így áll, ha netalán valamely atyádfia meglátogat a te szigetkormányzóságodban, el ne kergesd s ne szégyeneld, sőt ellenkezőleg fogadd be nyájasan, lásd szívesen és vendégelj meg, így az égnek tetsző dolgot fogsz cselekedni, amelynek abban telik öröme, hogy senki meg ne vesse az ő alkotását, s egyszersmind annak is megfelelsz, amivel a bölcs természetnek tartozol.

Ha a feleségedet is magaddal viszed (már pedig csakugyan nincs rendén, ha a kormány élére állított férfiak soká vannak tulajdon hitvestársok nélkül), tanítsd, oktasd és szelidítsd meg nyers természetét, mert rendesen úgy szokott történni, hogy amit az okos kormányzó megszerez, azt a durva, műveletlen asszony meg eljátsza, elvesztegeti.

Ha történetesen özvegygé lennél (ami pedig szintén megeshetik) s magasabb állásodhoz illőn előkelőbb családból akarnál házasodni: ne olyan asszonyt végy el, aki horgoddá, meg horgod nyelvévé legyen olyasmiket elhalászni, amiktől magad különben óvakodnál: mert bizony, bizony mondom néked, hogy mindazért, amit a bíró felesége fogad el, a férjét tesz ki felelőssé az örökítéletben, s holta után négyszeresen megfizet mindent, amivel e földön való életében be nem számolt.

Soha se bízd magadat önkényed vezetésére; ebbe a hibába azok a tudatlanok szoktak esni, akik nagyon okosnak képzelik magokat.

A szegények könnyei gerjesszenek, igenis, nagyobb részvétre, de ne hozzájuk hajlandóbb igazságtételre, mint a gazdagok bizonyítékai.

Arra törekedjél, hogy az igazságot süsd ki, úgy a gazdagok ajándékaival s ígéreteivel, valamint a szegények zokogásával és alkalmatlankodásával szemben is.

Ha a méltányosság helyén van vagy helyén lehet: ne sujtsd a bűnöst a törvény egész szigorával, mert a szigorú bírának sincs jobb híre, mint a részvevőnek.

Ha az igazság pálcáját meggömbíted, ne az ajándék súlyától történjék, hanem a részvevő könyörületesség miatt.

Ha esetleg valamely ellenséged panaszát kell elintézned, távolítsd el magadtól a téged ért sérelmeket s figyelmedet egyedül a kérdésben forgó igazságra fordítsd.

Soha téged a magad szenvedélye más ügyére nézve el ne vakítson: mert azokat a hibákat, amiket ilyenkor elkövetnél, a legtöbb esetben soha se lehet aztán jóvátenni, s ha jóvátehetnéd is, csak hiteled, sőt vagyoned rovására teheted.

Ha valami szép nő jön hozzád, hogy szolgáltatass neki igazságot, fordítsd el szemeidet könnyeitől és füleidet nyögdeléseitől, s egészen higgadtan vizsgáld meg kérelmének lényegét, ha csak azt nem akarod, hogy elméd az ő siránkozásába, jóságod pedig az ő sóhajtozásába fuladjon.

Akit tényleg meg kell büntetned, ne hordd le azonfölül még szóval is, elég az ilyen szerencsétlenségnek a büntetés súlya is, a pirongató szavak ráadása nélkül.

Aki vádlott gyanánt kerül ítélőszéked elé, tekintsd olyan szerencsétlen embernek, aki természetes gyarlóságunknak lett áldozatává, s amennyire tőled telhetik, az ellenfél megsértése nélkül, légy hozzá irgalmas és kegyelmes, mert bárha Istennek minden tulajdonsága egyenlő, a mi szemünkben az ő irgalmassága mégis ragyogóbbnak, tündöklősebbnek látszik, mint igazsága.

Ha ezeket a rendeleteket és szabályokat megtartod, Sancho, hosszú idejű lész a földön, híred örökké fennmarad, óhajtasaid beteljesülnek és boldogságod kimondhatatlan lesz. Kedved szerint házasítod ki akkor gyermekeidet, s mind azok, mind unokáid nagy kitüntetésekben részesülnek, békességben és jó barátságban fogsz élni az emberekkel, s ha életednek végső határát eléred, tisztos, élemedett öreg korodban látod meg a halált, s harmadizen levő unokáid szelid és gyengéd keze fogja majd bé szemeidet.

Amit eddig mondtam, az mind olyan tanács, mely lelkednek szolgál ékességére; hallgasd meg most azokat is, amik tested diszítésére szolgálnak.

XLIII. FEJEZET.

Milyen tanácsokat adott még továbbá Don Quijote Sancho Panzának?

Ki ne tartotta volna Don Quijotét egészen ép eszű s még jobb indulatú embernek azon szavai hallása után, melyeket az előbbi szakasz foglal magában? Amint azonban e nagyszabású történet folytában egyszernél többször is felmerült már, ő csak akkor beszélt félre, mikor a kóbor lovagságról volt szó, más egyébkor szavai mindig a legépebb józanésről tettek tanúbizonyságot, úgyhogy cselekedetei józanságával, józansága cselekedeteivel minden lépten-nyomon ellenmondásba jutottak. Ami azonban a Sanchonak folytatólag adott jó tanácsokat illette, ezeken meglátszott, hogy milyen finom ember, s ezekben értelme úgy mint balgasága igen magas pontra emelkedett.

Sancho csupa szem-fül volt, s minden erejét megfeszítette, hogy a jó tanácsokat emlékezetébe véshesse, mert meg akarta tartani, hogy kormányzósága ezek segédelmével szülessék meg szerencsésen.

Don Quijote pedig ekképen folytatta szavait:

— Ami már most azt illeti, hogyan viseli gondot a magad személyére s hogyan igazgasd házad táját, legelőször is azt kötöm a szívedre, szeresd a tisztaságot, s

vagdald le körmeidet rendesen, s ne hagyd olyan hosszúra nőni, mint némelyek hagyják, akiknek ostobasága azt hiteti el velök, hogy a hosszú köröm széppé teszi a kezet, mintha bizony ez a kinövés és toldalék, melynek levagdálását elmulasztják, köröm volna, holott pedig valószínű vércse-karmó, ami undorító és megfoghatatlan izetlenség.

Ne jári lomposan és hanyagul, mert a rendetlen ruházkodás rendetlen lélekre mutat, ha csak az ilyen hanyagság és lomposág nem a tettetésnek szüleménye, amivel Julius Caesárt is vádolják.*)

Hányd meg, vedd meg okosan, mennyit jövedelmezhet hivatalod, s ha kifutja, hogy cselédségedet liberiaiban járathatod, járasd inkább tisztességesben és célszerűben, semmint cifrában és pompásban, és oszd meg a szegények és cselédeid között; más szóval azt akarom mondani: ha felruházhatnál hat apródot, ruházz fel hármat, és más három szegényt: így aztán lesznek apródjaid mind az égben, mind a földön; a hiuság kedvelői a liberia-osztogatás ezen új módját bizonyára nem fogják utánozni.

Ne egyél se fokhagymát, se vereshagymát, hogy ezek szagáról rá ne ismerjenek alacsony származásodra; lassan jári, nyugodtan beszélj, de ne úgy, hogy az lássék ki, mintha magadat akarnád hallgatni, mert minden fitogtatás gyűlöletes.

Keveset egyél ebédre, vacsorára még kevesebbet, mert az egész testnek egészsége a gyomor műhelyében készül.

Mértékletes légy italodban, s ne feledd, hogy az elégen felül való borital sem a titkot, sem az adott szót nem tudja megtartani.

Vigyázz, Sancho, hogy két pofára ne zabálj, s ne ökredezz soha senki előtt.

— Mit tesz az, hogy ökredezni? — szól közbe Sancho, ezt nem értem.

Don Quijote így válaszolt:

*) Sultonius szerint Caesar energiája elrejtése végett tette magát lomposnak,

— Ökreendezni, Sancho, annyit jelent mint bőfögni; ez azonban az egyik legrútább szó a nyelvben, ámbár igen jól kifejezi, amit jelent; így tehát a műveltebbek azt a másik szót fogadták el, s nem azt mondják: bőfögni, hanem azt: ökreendezni, nem úgy, hogy bőfögés, hanem ökreendezés. S ha talán egyik-másik ember az ilyen kifejezéseket nem érti is, az nem tesz semmit, idővel majd megszokják, s akkor jó megérti mindenki. Ily módon lehet a nyelvet gazdagabbá tenni, ami fölött különben igen nagy hatalma van a köznépnek és a szokásnak.

— Szó, ami szó, uram, — viszonozta Sancho, — de a kapott jó tanácsok és figyelmeztetések közül az lesz az egyik, amit kiváltképen meg kell tartanom eszemben, hogy ne bőfögjek, mert ezt bizony eddigelé nagyon sürűn szoktam gyakorolni.

— Ökreendezni, Sancho, nem bőfögni, — igazította ki Don Quijote.

— Mától fogva mindig úgy mondom tehát: ökreendezni, s igaz lelkemre mondom, sohase felejttem el.

— De még arra is kell vigyáznod, Sancho, hogy beszédedbe ne kavarj bele olyan tenger sok közmondást — amint rendesen teszed, — mert bárha igaz, hogy e közmondások rövid velős mondatok, te azonban sokszor annyira üstökiüknél fogva cibálsz elé, hogy inkább ostobaságoknak látszanak, mint okos beszédnek.

— Isten legyen ennek a bajnak az orvosa, — viszonozta Sancho, — de hát mikor több közmondást tudok akármi könyvnel, s olyan sürűn jönnek a nyelvemre, hogy egyik a másikat taszigálja. Innen van aztán, hogy rendesen azt köpöm ki, ami éppen kapóra jött, még ha talán nem is illik oda egészen. De már ezután lesz gondom rá, hogy csak azt mondjam, ami hivatalos állásom méltóságával megegyez, mert könnyű szegni, ha van miből, és sokszor jobb a tanács, mint a kalács, aki bírja, a marja, s ha nem csurran, cseppen.

— Úgy-úgy, Sancho, — szólt Don Quijote, — csak toldj-foldj, tüzz-füzz beszédedhez megint közmondásra közmondást, ritkítod te abban párodát. Annyit tanultál a beszédemből, mint az égdörgésből. Éppen most mondom,

hogy kerüld a példázást, s te már a másik szempillantásban csak úgy rázod a szűröd újjából, egy egész létániát, ami úgy illik ide, mint a szekérhez hat kerék. Látod Sancho, nem azt mondom én, hogy még az olyan közmondástól is tartózkodjál, amelyet jól alkalmazol; csak arra akaralak figyelmeztetni, hogy az olyan átabotába összevisszahadart példázás teszi a beszédet csuffá, unalmassá. Amikor lovon ülsz, ne nehézkedjél tested súlyával a nyereg hátuljára, se a lábad szárait nagy mereven ki ne nyujtsd messzire el a ló hasától, de meg olyan pötyögősen se ülj, mintha a szürkédén nyargalnál: mert a lovagláson látszik meg, ki a lovag, ki a lovász.

Tarts mértéket az alvásban, mert aki nem kel a nappal, nem élvezi a napot; és tartsd meg, Sancho, hogy a szorgalom az anyja a jó szerencsének, míg a lustaság, amely viszont ellensége, soha sem éri el a jó kívánság célját.

Az utolsó tanács, melyet most szándékozom adni, bár nem is a test magadisztetésére tartozik, mindazáltal méltó, hogy mélyen az elmédbe vésd, mert meg vagyok győződve, nem válik kevesebb hasznodra, mint amit eddig mondottam, ez pedig az: soha se ereszkedjél vitába az előkelő családok felől, legalább egybe ne hasonlítgasd őket egymással, mert igen természetes, hogy az ilyen összehasonlítás az egyiknek javára, a másiknak meg rovására történik, s az a fél, amelyik kisebbséget szenved, meggyűlöl, az pedig, amelyiket fölibe emeltél, semmivel meg nem jutalmaz.

Viselj sarkig érő nadrágot, válladon dolmányt, s valamivel hosszabbacska galléros köpönyeget; de a bő bugyogóról szó se legyen, mert az nem illik se gavalérhoz, se kormányzóhoz.

Most egyelőre érj be ezekkel a tanácsokkal, Sancho; lesz rá idő, hogy a körülményekhez képest majd másokat is adhatok, ha te sem felejtet el, hogy állapotról tudósíts.

— Uram, — viszonozta Sancho, — a napnál világosabban látom, hogy mindaz, amit nagyságod mondott, üdvös, hasznos és szent; de mit ér, ha elfelejtem? Már ami azt illeti, hogy a körmömet ne hagyjam nagyra

nőlni, azután meg, hogy másodszor is megházasodjam, ha rá alkalmam nyílik, az, tudom, ki nem röppen a fejemből; de ez a többi elegy-belegy, kivirc-kavarc, kitty-kotty, mind olyan, hogy azokra csak úgy emlékszem s tudok ezentúl emlékezni, mint a tavalyi felhőkre. Annak okáért igen szükséges lesz, hogy adják azt ki nekem írásban, s bárha magam se írni, se olvasni nem tudok is, majd odaadom a gyóntatómnak, hogy elém tálalja s lelkemre kösse valahányszor kell.

— Teremtő szent atyám! — kiáltott fel Don Quijote, — de csak nagy baj is az, ha a kormányzó nem tud sem írni, sem olvasni. Mert ne feledd, Sancho, hogy az, ha valaki nem tud olvasni vagy balog-süti, két dolog közül mindig egyet feltételez: vagy azt, hogy olyan ágról-szakadt, tehetetlen szülék gyermeke, akik nem tudták kitaníttatni; vagy azt, hogy ő maga olyan haszontalan semmirekellő, hogy éppenséggel nem fogott rajta sem a jó példa, sem a tanítás. Nagy hiba ez a te hibád, Sancho, s szeretném is, ha legalább azt megtudnád tanulni, hogyan kell a nevedet aláírni.

— A nevemet azt alá tudom írni, — mert amikor odahaza egyszer egy társaság gazdája voltam, megtanítottak egypár olyan jelet pingálni, mint a billegzés, s azt mondták, hogy az az én nevem; aztán meg, mondhatom én azt is, hogy a jobb kezem meg van bénulva s mással íratom alá a nevemet; mindennek megvan a maga módja, csak a halál ellen nincs orvosság; s kaparítsam csak egyszer kezembe a kormánypalcát, azt teszem, amit akarok; könnyű annak, akinek bíró az apja, én meg éppen kormányzó leszek, aki több a bírónál, s akkor tessék aztán jönni, majd meglátják, hány zsákkal telik. Csak merjenek belém kötni, tudom Isten akárci jön gyapjuért nyírottan megy az vissza! Akit az Isten szeret, annak az ablakon is behajítja; könnyű annak üdvözülni, akinek Krisztus a barátja; gazdag ember szava mind csupa szentírás, én is az leszek, s a mellett bőkezű leszek, tudom akkor még az írigység se talál hibát bennem. Csak én mézes legyek, megnyalnak a legyek; amennyid van, annyi vagy, szokta öreganyám mondani, s a rakott szekérnek üresek kitérnek.

— Hogy az Isten büntessen meg, átkozott Sancho, — kiáltott fel Don Quijote, — s hetvenhétezer ördög vigyen el példabeszédestül! Több egy órájánál, amióta egyre szórod s mindegyikkel ujjabb meg ujjabb kint okozol. Biztosítlak, hogy ezek a példabeszédek valamikor még az akasztófára juttatnak. Ezek miatt fosztanak meg alattvalóid a kormányzóságtól vagy ütnek pártot pártra ellened. Ugyan mondd meg, honnan szeded őket, ostoba, s hogyan mered alkalmazni, semmirekellő? Hiszen, ha én magam csak egyet akarok is idézni, de a maga helyén jól alkalmazni, úgy beleiz-zadok és belefáradok, mint a kapálásba.

— Isten a tanuságom, kedves jó uram, — viszonozta Sancho, — bizonyára szóra sem méltó, amiért nagyságod úgy berzenkedik. Ki az ördög veheti rossz néven, ha élek azzal, ami az enyim; más egyebem sincs, se apai, se anyai, se égen, se padláson, mint csak ezek a közmondások, meg újra közmondások. Pedig most is jutott megint eszembe egy pár, amik úgy ide illenek mint a pinty, vagy mint a körte a kosárba; de nem mondom el, mert a bölcs hallgatásnak Sancho a neve.)*

— Csakhogy ez a Sancho aligha te vagy, — mondta Don Quijote, — mert te nemcsak hogy bölcsen hallgatni nem tudsz, hanem igenis nagyon oktanul beszélsz és felelelsz. De már azt mégiscsak szeretném tudni, mi-csoda közmondások juthattak eszedbe, amiket helyesen tudnál alkalmazni, mert én magam is át meg átkutatom az emlékező tehetségemet, ami pedig meglehetősen, de nem talállok én egyetlen egyet se.

— Hát van-e annál igazabb, ami jobban ide illik: sohse dugd a hüvelykedet két zápfog közé, s arra a szóra: pusztulj a házamból, mi közöd páromhoz, senki se felelhet, és akár a korsó ütődik a kőhöz, akár a kő a korsóhoz, mindig a korsó bánja meg; mind ez úgy ide illik, mintha csak rá szabták volna. Mert hát, senki bele ne kössön a kormányzóba, vagy abba, amit paran-

*) „Al buen callar claman Sancho“ („a kellő időben való hallgatásnak Sancho a neve“) régi spanyol közmondás egy hű és bölcs szolgáról.

csol, mert olyan pórul járhat mint aki a hüvelyk ujját két zápfoga közé dugja, még ha nem a bölcsesség-fogak is, hanem, mindegy, akármilyen zápfogak; s arra, amit a kormányzó mond, épp oly kevésbé lehet visszafeleni, mint arra: pusztulj a házamból, mi közöd a páromhoz; ami pedig a körül meg a korszóról szól, az oly világos, hogy a vak is megláthatja. Ugy van tehát rendin, hogy aki a más szemében meglátja a szálkát, lássa meg a magáéban is a gerendát, nehogy azt mond hassák: más falát meszeli, magáé fekete; mert többet tud a bolond a maga házánál, mint az okos a másénál.

— Már ez nem áll, Sancho, — veté ellen Don Quijote, — mert a bolond se a maga házánál, se a másénál nem tud semmit, azon oknál fogva, mert a bolondság alapjára semmi okos épületet nem lehet fölépíteni. De hagyjuk ezt, Sancho, s ha rosszul állod meg helyedet a kormányzóságban, tied lesz a hiba s enyim a szégyen. Én azonban azzal vigasztalom magamat, hogy ami tőlem telt, híven megtettem, s adtam olyan jó tanácsokat, amilyeneket csak adhattam; ezzel kötelességemet és ígéreteimet egyaránt teljesítettem. Isten vezéreljen, Sancho, és kormányozzon kormányzóságodban, nekem pedig bár csak eloszlatná most is fennmaradt aggodalmamat, hogy te fenekestül felforgatod azt a te szigetedet, amit én persze igen könnyen megakadályozhatnék, ha a herceget felvilágosítanám afelől, te ki vagy, s elmondanám neki, hogy ez a kis pohos, tömzsi emberke semmi egyéb mint egy olyan zsák, amely tele van közmondásokkal és agyafurtsággal.

— Uram, viszonzta Sancho, — ha nagyságod csakugyan azt hiszi, hogy én nem termettem kormányzóságra, ebben a pillanatban lemondok róla, mert többre becsülök egy körömfeketényt a lelkemből, mint az egész testemet. Beérem én a magam sorsával ezentúl is mint a szegény Sancho kenyéren meg vízen, csak olyan jól, mint a kormányzó pecsenyével, kaláccsal. Álmában különben is minden ember egyforma, a nagy úgy, mint a kicsiny, szegény mint a gazdag. S ha nagyságod jól meggondolja, bizonyosan belátja, hogy egyesegyedül nagyságod kaptott rá erre a kormányzóságra,

mert én annak előtte azt se tudtam, mi fán terem. S ha nagyságodnak úgy látszik, hogy mint kormányzót az ördög visz el: már akkor csak szívesebben jutok én Sancho gyanánt az égbe, mint kormányzó gyanánt a pokolba.

— Istenemre mondom, Sancho, — kiáltott fel Don Quijote, — már csak e legutolsó szavaidnál fogva is azt a bizonyosságot kell felőled tennem, méltó lennél rá, hogy ezer szigetet kormányozz. Természeted jó van, ami nélkül pedig akármilyen tudomány se ér sokat. Bíz Istenre dolgotat, s vigyázz, hogy föltett jó szándékodtól soha semmivel el ne tántorítson. Azt akarom ezzel mondani, akármibe fogsz is, mindig szilárdul ragaszkodjál becsületes, jó szándékodhoz, mert aki jót akar, azt szokta az ég megsegíteni. Most pedig jerünk ebédelni, mert ha nem csalódom, az uraság már nagyon vár bennünket.

XLIV. FEJEZET.

Hogyan vitték el Sancho Panzát kormányzónak s milyen rendkívüli kaland történt Don Quijoteval a várkastélyban?

Mondják, hogy e történet eredetijéből az tűnik ki, hogy az ő tolmácsolója e fejezet elejét nem fordította le egészen úgy, ahogy Cide Hamete megírta volt. A mór ugyanis maga emel vádat az ellen, hogy fejét oly száraz és korlátolt történet megírására szánta rá, amilyen ez a Don Quijote, melyben örökké csak mindig Don Quijote és Sancho Panzáról kell beszélnie s nem szabad kiterjeszkednie egyéb mulattatóbb és lényegesebb kitérésekre s melléktörténetekre. Ő maga mondja, hogy igazán szörnyű fárasztó, ha elme, kéz és toll mindig csak egyetlen tárggyal kénytelen foglalkozni, s csak egy-két ember szája által nyilatkozhatik, ami a szerzőnek is édes-keveset hajt a konyhájára. Hogy tehát ettől a kellemetlenségtől megszabaduljon, azért folya-modott e történet első részében ama cselfogáshoz, s

olyan novellákat is szúrt közbe, mint a „Balgatag kíváncsi“ meg a „Rabbá lett kapitány“ története; míg mind a többi más, amit ott elbeszél, tisztán Don Quijotéről szól, amit tehát az előadásból nem volt szabad elhagynia. Másrészről azonban, mint bevallja, azt is meggondolta, hogy az olvasók nagyrésznél figyelmét annyira magokra vonták Don Quijote hőstettei, hogy a novellákat figyelemre nem is méltatták, hanem vagy unatkozással, vagy csak nagyon gyorsan átlapozták, s észre sem vették, milyen körmönfont ügyességgel vannak írva, ami pedig bizonyára világosan kitűnt volna, ha ez elbeszélések külön, s nem Don Quijote balgaságai és Sancho bolondságaival vegyest jelennek vala meg. Ez oknál fogva óvakodott is a második részben minden ilyes laza összefüggésű s feltolakodó elbeszélésektől, legfőlleg egy-két melléktörténetet szúrt közbe, amelyek magából az igaz történetből eredtek, de még ezeket is csak csínján alkalmazta, s legfőlleg annyi szóval, mennyi éppen szükséges volt a megérthetésre. Minthogy tehát a fő történet legszűkebb határain és korlátain belül tartja magát, holott pedig esze, képessége és ügyessége elegendő volna mindenről írni a világon: arra kéri a nyájas olvasót, ne becsmérelje munkáját, s ne fogja el tőle a dicséretet, már ha nem is azért amit megírt, hanem azért aminek megírását elmellőzte. Ezek előre bocsátása után így folytatja tovább előadását:

Ebéd után aznap, mikor Don Quijote ama jó tanácsokkal látta el Sancho Panzát, a lovag még az este írásba foglalta tanácsait s úgy adta át fegyverhordójának, hogy fogjon majd magának valakit, aki előtte el-elolvassassa. Azonban alighogy átadta, Sancho szépen elpottyantotta véletlenül, így jutott az irat a herceg kezébe, s ő azonnal közölte hitvesével. A hercegi párnak meg nem fogyott csodája Don Quijote nagy értelmességén s bolondságán. Folytatni akarták tehát tréfájakat, s még aznap este nagy kísérettel elküldték Sanchot arra a helyre, melyet szigetül szemeltek ki számára.

Azonban az, aki Sanchot vitte, történetesen a her-

cegi háznak az a bizonyos udvarmestere volt, igen el-
més és furfangos ember, — mert hiszen furfangosság
elmésség nélkül nem is képzelhető, — ugyanaz, aki
az elmondott mulatságos kaland alkalmával a Trifaldi
grófnét játszotta. Furfangosságával felruházva s az ura-
ság részéről mindenféle utasítással ellátva, hogyan vi-
selje magát Sanchoval szemben, feladatának a legpom-
pásabban felelt meg.

Mondom tehát, hogy Sancho vezetője véletlenül
éppen ez az udvarmester lévén, alig hogy Sancho meg-
pillantotta, mindjárt szemébe ötlött, mennyire hasonlít
e férfiú arca a Trifaldiéhoz, miért is gazdájához fordult
s így szólt:

— Uram, vagy nyomban elvigyen engem az ördög
itt álló helyemből, ahol igaz hívő gyanánt állok, vagy
nagyságod is tanúbizonyságot tesz a felől, hogy a her-
cegi ház itt levő udvarmesterének képe szakasztott
mása a Doloridáénak.

Don Quijote figyelmesen nézett végig az udvar-
mesteren, s mikor végignézte, így szólt Sanchónak:

— Nincs rá semmi ok, Sancho, hogy az ördög té-
ged akár igaz, akár hívőképen elvigyen (amivel egyéb-
íránt nem is tudom, mit akarsz mondani). Az igaz, hogy
a Dolorida arca szakasztott mása az udvarmesteré-
nek, de azért az udvarmester még sem a Dolorida: mert
ha az volna, az rettenetes ellenmondás lenne, most pedig
csakugyan nincs rá időnk, hogy ezt kutassuk-fütenessük,
mert az a legtekervényesebb labirintusba bonyolítana.
Higgy szavamnak, barátom, igazán nagy szükségünk
van rá, kérnünk az Istent, hogy szabadítson meg mind-
kettőnket a gonosz boszorkányoktól s a gonosz va-
rázslóktól.

— De nem tréfa ez, uram, — viszonzta Sancho, —
mert amikor az imént megszólamlott, szakasztott úgy
hallottam, mintha a Trifaldi szava csapott volna a fü-
lembe. Isten neki, most hát hallgatok; de tudom, hogy
résen leszek s megvigyázok ettől fogva minden jelet,
ami vagy megerősíti, vagy eloszlatja gyanúmat.

— Okosan teszed, Sancho, — mondta Don Quijote,
— s engem tudósítani is fogsz minden felfedezésről,

amit e tárgyban tettél, úgy szintén mindarról, ami veled a kormányzáságban történik.

Sancho, végre, a nagy kísérettel elutazott; testi ruhája olyan szabású volt, amilyent a tudósok hordanak, fölötte bő köpönyeg, barna színű vízálló szőrszövetből, hasonló minőségű süveggel. Öszvér hátán ült, amely törökösen volt felkantározva, nyomban utána pedig, a herceg parancsolatára, a szürke lépdelt, számárta való ujdonat új selyemszerszámban. Sancho néha-néha visszafordult, hogy egy-egy tekintetet vessen szamarára, s közelében látva, oly boldognak érezte magát, hogy nem cserélt volna a német császárral.

Mikor a hercegpártól búcsút vett, mély alázattal kezét csókolt, s ura áldását fogadta, ki könnyes szemekkel adta rá azt, miközben Sancho meg mindegyre pityogott.

Te pedig nyájas olvasó, hagyjad most Isten hírével menni a jó Sanchot a maga útján békével, s tartsd készen magadat két véka nevetésre, amire majd attól gerjedsz, ha meghallod, hogyan viselte magát hivatalában. Addig pedig figyelj arra, mi történt gazdájával ezen az éjszakán, aminek ha nem nevensz is, legalább egy kissé még is csak somolyogsz, mert hiszen a Don Quijote kalandjai mindig vagy bámulatra, vagy kacajra gerjesztenek.

Ugy mondja tehát az írás, hogy Sancho még jóformán el sem távozott, s Don Quijote már is oly nyomasztónak érezte egyedüliségét, hogy ha megteheti, bizony visszahívja állomásáról és megfosztja kormányzóságától. A hercegasszony észrevette búskomorságát, s mindjárt megkérdezte, miért szomorodott el annyira, s ha talán azért, hogy Sancho eltávozott, van az ő házában elég csatlós, duenna és szobaleány, akik csak intéset lesik, hogy szolgálatára lehessenek.

— Mi tagadás, kegyelmes asszonyom, — viszonoztá Don Quijote, — én csakugyan sínylem Sanchot; mindazáltal nem ez a főoka búsongásomnak. Nagyméltóságod számos szíves ajánlatából csak azt fogadom el hálás köszönettel, hogy ezt a sok jószágot oly szívesen ajánlják

fel, egyébként azonban azért esedezem, méltóztassék nekem kegyesen megengedni, hogy hajlékomon belül egyedül egymagam szolgálhassam ki magamat.

— Nem, azt bizony meg nem engedhetem, — vágott közbe a hercegné, — négy szobaleányom áll nagyságod szolgálatára, mind olyan szépek, mint a nyíló virág.

— Reám nézve, — válaszolta Don Quijote, — nem olyanok lesznek mint a virág, hanem olyanok mint a tövis, amely csak szívemet sérti szúrásával. Ők, vagy általában ilyes alakok, be ne jöjjenek a hálósobámba, ha csak repülni nem tudnak. Ha nagyméltóságod igazán kegyes akar lenni irántam, amire méltó sem vagyok, engedje meg, hogy én is az legyek magam iránt, s zárt ajtómon belül magam legyek a magam szolgája, mert én csakugyan kőfalat építék vágyaim és szűzies ártatlanságom közé. Ettől a szokásomtól még azon előzenység által sem akarom eltéríttetni magamat, amelylyel nagyméltóságod irányomban viseltetni szándékozik. Egyszóval, inkább azon ruhástól akarok háltni, sem hogy abba beleegyezzem, hogy más valaki vetköztessen.

— Elég, elég, senor Don Quijote, — viszonozta a hercegasszony, — szavamra mondom, kiadom tehát a rendeletet, hogy még a légy se jusson be nagyságod szobájába, nemhogy valami szobaleány. Nem férne az az én lelkemhez, hogy általam essék csorba Don Quijote úr szemérmességén, mert most látom csak világosan, hogy nagyságod számos erénye között az erkölcsösség foglalja el az első helyet. Vetkezzék és öltözzék nagyságod saját kénye-kedve szerint egyedül, úgy és akkor, ahogy és amikor csak akar, senki sem fogja megakadályozni, s odabent lesz hajlékában minden olyas edény, amire szüksége lehet annak, aki zárt ajtók mögött alszik, nehogy valamiféle természeti szükség kijövetellel kényszerítse. Évezredekig éljen a nagy Dulcinea del Toboso, s hangoztassa dicső nevét a föld egész kerekébe, amiért megérdemli, hogy egy ily hős és szűzies ártatlanságú lovag szereti; s a kegyes ég ihlesse meg kormányzónknak, Sancho Panzának szívét, hogy mentül előbb kész legyen befejezni a maga megostorozását,

hogy a világ csakhamar újra gyönyörködhessek ama fenkölt úrhölgy szépségiben.

Mire Don Quijote így válaszolt:

— Magasságod egészen magához illőleg nyilatkozott; s a nemes szívű nők ajakáról csakugyan semmi nemtelen szó nem fakadhat; s Dulcineát szerencsésebbé s világszerte híresebbé teszi az, hogy nagyméltóságod méltatta dicséretére, mintha a világ legékesebben szóló ajkai halmozták volna el magasztalásukkal.

— Most azonban elég, senor Don Quijote, — viszonzotta a hercegasszony, itt van az estebéd órája, s a herceg már bizonyosan vár reánk. Jöjjön nagyságod velem, vacsoráljunk meg, s azután feküdjék le korán, mert az a Candayába való tegnapi utazás kétségkívül sokkal hosszabb volt, semhogy annyira, amennyire ki ne fárasztotta volna.

— Én egy cseppet sem vagyok fáradt, asszonyom, — válaszolt Don Quijote, — s akár megesküdjem nagyméltóságodnak, soha életemben sem ültem nyugalmasabb, halkabb léptű barmon, mint Clavileno, s maig se tudom mi indíthatta Malambrunot, hogy e röpke, szelíd paripától megfossa magát és se teszi, se veszi, elégesse.

— Hihetőleg azért tette, — felelte a hercegné, — mert megbánta azt a gonoszságot, amit a Trifaldin, társain és más egyebeken elkövetett, úgyszintén azt a sok rosszat, amit mint boszorkánymesternek és varázslónak kétségkívül végre kellett már hajtania; bizonyosan megakarta semmisíteni bűbajos mestersége minden eszközét, főleg pedig azt a legkiválóbbat, a Clavilenot kellett elégetnie, amely oly könnyűszerrel röpítette országrul-országra. Ennek hamvai, és ama diadaljévényül szolgáló irat szereznek örök hírt a nagy Don Quijote de la Mancha hősiségének.

Don Quijote újra meg újra köszönetet rebegett a hercegasszonynak, s vacsora után aztán visszavonult szobájába, egészen egyedül és meg nem engedte senkinek, hogy szolgálatára lépjen: annyira félt minden kínálkozó alkalmától, amely talán arra csábítaná vagy kényszerítené, hogy megtörje szíve választottja, Dulcinea iránt viselt hűségét. S szünet nélkül az az eré-

nyesség állt lelke előtt, mely Amadist, a kóbor lovagság e tükrét és virágát ékesítette. Magára zárta az ajtót s két viaszgyertya világánál vetkőzött le, a vetkőzés közben azonban (oh! mily szerencsétlenség, s mennyre illetlen egy ily nemes lovaghoz!) bizony kicsusszant, nem valami sóhaj vagy más egyéb, ami kifogástalan műveltségével netalán ellenkezett volna, hanem legalább is két tucat másli az egyik harisnyájából, úgyhogy az egészen rácsossá vált.

A derék nemes kimondhatatlanul elszomorodott, s megadott volna egy font ezüstöt egy nehezék zöld selyemért, zöld selyemért, ismétlem, mert ilyen színű volt a harisnyája.

Benengeli ennek leírása közben így kiált fel:

„Oh szegénység, szegénység! de csak nem is tudom felfogni, mi indíthatta ama nagy cordobai költőt,*) hogy tégedet „szent és nem méltányolt égi adománynak“ nevezzen. Én, mór létemre is tudom, a keresztyénekkal egyszer s másszor történt érintkezésem folytán, hogy a szentség a szeretetben, alázatosságban, hitben, engedelmességben és szegénységben áll; mindazáltal ki kell mondanom, nagyon sokat kell annak magában bírnia Istenből, aki megelégszik a szegénységgel, ha csak nem afajta ez a szegénység, melyről egyik szentjük azt mondja: „Ugy birjatok mindeneket, mintha nem birnátok“; s ezt ők lelki szegénységnek nevezik. De te másik szegénység (mert te vagy az, akiről szól), miért tusakodol te a nemes és előkelő emberekkel örmestebb, mint más egyekkel? Miért kényszeríted őket, hogy foltot tétessenek csizmájokra, hogy felöltőjökön az egyik gomb selyemből, a másik szőrből, a harmadik meg üvegből legyen? Miért kell az ingök gallérjának a legtöbb esetben olyan lottyadtnak lenni a helyett, hogy ki lenne keményítve, amint illik? (Ebből is látszik milyen régen dívik már a keményítő és a keményített gallér.) Majd így folytatja: „Jaj az olyan nemes embernek, aki tekintélye fentartása végett zárt

*) Juan de Mena (1411—65) „El laberinto“ („A labirinth“) c. dantei szellemű művében.

ajtók mögött költi el sovány ebédjét, s színeskedővé teszi fogpiszkálóját, mert azzal lép ki az utcára, pedig hát egy falatot sem evett olyat, ami után a fogat piszkálni kellene; jaj az olyannak, ismétlem, akiben ilyen ijedős büszkeség van, s aki azzal tépelődik, hogy egy mérföldnyiről is észreveszik, hogy a csizmáján folt van, kalapján átvert az izzadság, köpönyege ernyedt, a hasa meg korog az éhségtől."

Don Quijote lelkében ezek a gondolatok támadtak, mikor észrevette, hogy harisnyáján a kötészemek fölfeslettek; s csak akkor vigasztalódott meg, amikor meglátta, hogy Sancho ott hagyott egy pár hosszú szárú csizmát, így tehát eltökélte magában, hogy másnap azt húzza fel. Végre aztán gondolatokba merülve s borongó lélekkel lefeküdt, nagyon érezve mind Sancho hiányát, mind pedig a harisnyáján esett kipótolhatatlan kárt. Fél is szedte volna szívesen harisnyája szemeit, ha akár más színű selyem szálra is, ami bizonyosan egyik legkiáltóbb annak a nyomorúságnak, amely nemes embert legvégső szüksége folytán sujthat. A gyertyákat eloltotta, de meleg volt s nem tudott aludni; fölkelte tehát, kinyitotta kissé az egyik rácsos ablak szárnyát, mely igen szép kertre nyílt. S amint éppen kinyitotta, úgy vette észre, hogy a kertben jár valaki, s hangot is hallott. Hallgatódzni kezdett figyelmesen, oda lent pedig oly fenszóval beszéltek, hogy egészen világosan kivehette a következő szavakat:

— Ne bánts, édes Emerenciám, s ne kívánd, hogy énekeljek, holott tudod, hogy attól a pillanattól kezdve, hogy ez az idegen ebbe a kastélyba lépett s szemeim megpillantották, én csak sírni tudok, de énekelni nem. S mi több, asszonyunk is rendesen igen ébren s nem mélyen szokott aludni, már pedig a világ minden kincseért se akarnám, hogy bennünket itt találjon. De feltéve, hogy tovább alszik s fel nem ébred: mit ér az én nekem, ha ez az új Eneás is alszik és föl nem ébred rá, ki csak azért jött ami tájunkra, hogy megvetve magamra hagyjon.

— Ne tépelődjél ilyen gondolatokkal, drága Altisidorám, — hangzott a válasz. — Semmi kétség, hogy mind a hercegné, mind a házbéliek mindnyájan alusznak, de a te szíved választotta s lelked ébresztője ébren van, mert az imént úgy hallottam, kinyitotta hálószobája ablakát, s így minden bizonynyal fenn kell lennie. Énekelj csak, drága búsongóm, énekelj halkán s lágyan hárfád hangja kíséretében, s ha a hercegasszony megtalálná hallani, a melegre fogjuk rá álmatlanságunkat.

— Nem attól tartok én, édes Emerenciám, — viszonozta Altisidora, — hanem attól, hogy éneklésem elárulja szívemet, pedig nem szeretném, ha meggondolatlan, könnyelmű leánykának tartanának azok, akik a szerelem mindenható hatalmát nem ismerik. Egyébiránt ám jöjjön, aminek jönni kell! Jobb ha arcunk pirul, mint ha szívünket seb kínozza.

S ezzel igen kellemesen pengetni kezdte hárfáját.

Mindennek hallatára Don Quijote alig tudott hova lenni bámulatában, mert e pillanatban mind eszébe jutott az ehhez hasonló tengersok kaland az ablakok alatt, a rácsok mögött, a kertekben, sóhajtozás és ájudozás között, amiket élehetetlen lovagregényeiben olvasott. Első gondolata is az volt, a hercegné valamelyik udvarhölgye kétségkívül belészeretett, de szűziessége kényszeríti vonzalma titkolására. Félt, hogy eltántorítja, de szilárdul föltette magában, hogy nem hagyja magát legyőzetni; mindjárt szíve mélyéből s egész teljességéből, kedvesének Dulcinea del Tobosonak ajánlotta magát, s azután kész volt az éneket meghallgatni. Hogy azonban a lent levőknek értésükre adja, hogy az ablaknál van, úgy tett mintha tüszentett volna, aminek a leányok szerfölött megörültek, mert hiszen egyebet sem óhajtottak, mint azt, hogy Don Quijote hallgatózzék.

Amint a hárfá fel volt már hangolva, Altisidora e románc énekléséhez fogott:

Oh te, aki már az ágyban
Fekszel a hollandi vásznon,
És kinyújtózkodva alszol
Alkonyattól reggelig;

Legvitézebb hős azok közt,
Akiket la Mancha termett:
Többre tartott és becsesebb,
Mint Arábia színaranyja:

Halld meg e nagy származású
Ámde pórul járt leánykát,
Aki szívét két napodnak
Fényiben megégni érzi.

Te kalandokért bolyongasz,
S másokat sodorsz a bajba,
Megsebez'sz, de békötözni
Mégse nyújtasz balzsamot.

„Monddsa csak, te bajnok ifjú
— Akit isten megsegítsen! —
Ott születél Libiában,
Vagy Jakának bérc-vidékén?

Nem kígyó-tejen neveltek?
Vagy dajkád nem a vadonnak
Rémletes magánya volt-e
És a szirtek borzadalma?

A kerek s ép Dulcinea
Büszkének mondhatja méltán
Önmagát, hogy ezt a bátor
Szörnyű tigris láncra verte.

Híres lesz azért, amerre
A Henares és Jarama,
Manzanares és a Tajo.
Pisuerga s Arlanza foly.

Véle szívesen cserélnék,
S ráadásul még od'adnám
Azt a legszebb tarka szoknyám,
Melyen a rojt mind arany.

Oh, ha kebleden lehetnék!
Vagy ha ott nem, úgy az ágynál,
Hadd vakarhatnám a tarkód',
És a korpád hadd kaparnám.

Túlsokat kívántam, ennyi
Kegyre méltó hogy lehetnék!
Jábadat megsímogatni:
Én beérném azzal is.

Oh, de mennyi fejkötőcskét,
Hány ezüst csipkét nem adnék!
Hány meg hány damaszk-gatyácskát
És hollandi gyoics köpenykét!

És milyen sor drága gyöngyöt,
Akkorákat, mint gubacs-szem,
Melyeket, mint ritkaságot,
Hívtak „a páratlanoknak“-nak.*)

Oh, ne nézd Tarpéji-szirted
Ormiról, mily lánggal égek,
És ne szítsd tüzem dühöddel,
Mancha új Nerója, te!

Lány vagyok még, gyenge szűz én,
Nincs tizen fölül öt évem,
Csak tizennégy s egy negyed még,
Isten s lelkem úgy segítjen.

Sánta nem vagyok, se béna,
Semmineműi folt se szennyez,
Hajam, mint a sárga liljom,
Földig ér, ha állok is,

S bárha a szám saskesely-száj,
S orrom egy kicsit piszécske,
Az, hogy a fogam topáz mind,
Égi szépséggel ruház fel.

Hangom, láthatod, ha hallasz,
A legédesebben olvad,
S termetem csak egy kevéssel
Kisebb a közepszerűnél.

Mind e bájom s még egvéb is
Préda-kincse lesz nyiladnak;
Itt komorna-sorban élek
S a nevem Altisidora.

A mélyen megsebzett Altisidora énekének itt vége szakadt, míg a szerelemmel ostromolt Don Quijotének zavara még csak most kezdődött igazán. Nagyot sóhajtott s azután így szólt magában:

*) A spanyol királvi kincstár gyöngyeit — rendkívüli értékiüknel fogva — hívták így.

— Oh, mily szerencsétlen kóbor lovag vagyok is én, hogy minden leány belémszeret, mihelyest megpillantott! Miért kell a páratlan Dulcinea del Tobosonak oly boldogtalannak lennie, hogy nem egyedül ő élvezheti hasonlíthatatlan szilárdságomat! Mit akartok vele, királynék? Miért üldözik, császárnék? Miért kínozzátok, tizennégy és tizenöt éves leánykák? Oh, hagyjátok szégynt diadalmaskodni, hadd örüljön annak, hadd dicsekedjék azzal, hogy a szerelem azon kegyben részesíté, hogy rabjává tette szívemet s tulajdonává lelkemet! Gondoljátok meg, belémszeretett seregek, hogy egyedül Dulcinea számára vagyok én vaj és árpacukor: de minden más egyéb nő számára valóságos kovakő; neki méz, ti néktek üröm. S nekem egyedül Dulcinea a szép, az okos, az erényes, a vidám, az előkelő, míg a többi nő mind rút, ostoba, könnyelmű és alacsony származású. Egyedül ő érte, senki másért, hozott a világra engemet a természet. Ám sírjon vagy énekeljen tehát Altisidora, essék kétségbe az az úrhölgy, akiért az elbűvölt mór kastélyában úgy megegyengettek, én Dulcineaé akarok maradni, sülve, főve, tisztán, szeplőtlenül, nemesen, dacára minden boszorkány hatalmának széles e világon!

S ezzel hevesen becsapta az ablakot, bújában, bánatában, mintha valami nagy szerencsétlenség érte volna, belevágta magát ágyába, ahol ez alkalommal mi is hagyni fogjuk, mert a nagy Sancho Panza szólít magához bennünket, aki éppen most készül híres kormányzósága átvételére.

XLV. FEJEZET.

Miképen vette birtokába szigetét a nagy Sancho Panza és hogyan kezdett el kormányozni?

Oh, te örök látogatója az ellenlábasoknak, világ fáklyája, az ég szeme, s édes megőrizője a bor-behűtő edényeknek! Timbrius*) itt, Phoebus ott, nyilas emitt, orvos amott, atyja te a költészetnek, feltalálója a zené-

*) Timbra troaszi város után, védője Phoebus mellékneve.

nek, te, aki mindig feljössz, s bárha úgy látszik is, még sem szállasz le sohasem! Hozzád esengek, oh nap, kinek segítségével ember az embert nemzi; hozzád esengek, te gyámolíts engemet s te gyujts világosságot elmém homályába, hogy pontról-pontra híven el tudjam mondani a nagy Sancho Panza kormányzóságát, mert nélkülöd gyengének, gyávának és tehetetlennek érzem magamat!

Polytatom tehát, hogy Sancho egész kíséretével együtt megérkezett abba a helységbe, melynek lehetett valami ezer lakosa s amely a herceg legterjedelmesebb birtokai közé tartozott. Értésére adták, hogy a szigetet Barataríanak hívják, vagy azért, mert e helységnek Barataria a neve, vagy azért, mert hogy ő olyan *barát-ságos* olcsó áron jutott a kormányzósághoz.

Midőn a város kapui elé érkeztek, minthogy az egész köfal vette körül, a község minden előljárói kijöttek eléje tisztelni. A harangok zúgtak, az egész lakosság ujjongott örömében s a legnagyobb pompával vitték az öreg-templomba, ahol ünnepélyes isteni tiszteletet tartottak; azután több bohó cerimonia közben átadták neki a város kulcsait s elismerték Barataria szigete örökös kormányzójának.

Az új kormányzó viselete, szakálla, alacsony, köpcös tömzsisége közbámulat tárgya volt mindazok előtt, akik még nem tudták a dörgést, de azok előtt is akik tudták, s akiknek száma nem volt csekély.

Végre aztán, mikor a templomból már kivezették, odavitték a bírói székhez, beleültették s a herceg udvarmestere ilyen szavakat intézett hozzá:

— Ősi szokás ezen a szigeten, kormányzó úr, hogy annak, aki e híres sziget urává lesz, meg kell felelnie egy pár hozzá intézett kérdésre. S ezek a kérdések rendszeren fogasak és bonyolódottak, s a község lakossága az adott feleletből akarja meglátni új kormányzójának fogafehérét; ebből tudja meg aztán, örüljön-e, búsuljon-e jötteknek?

Amíg az udvarmester e szavakat intézte hozzá, Sancho addig azt a sok ákom-bákom nagy betűt néze-

gette, mely a székével szemközt álló falon volt látható; s mivel maga olvasni nem tudott, megkérdezte, mit jelent az az irka-firka ott a tulsó falon. Azt kapta válaszul:

— Ott, uram, az van felírva és feljegyezve, mely napon ki vette át a sziget uralmát, végül pedig ez olvasható: A mai napon, ennek meg ennek az esztendőnek ebben a hónapjában, a senor Don Sancho Panza jutott e szigetség birtokába, s adja Isten, sokáig birhassa.

— S kit hívnak itt Don Sancho Panzának? — kérdezte Sancho.

— Nagyméltóságodat, — viszonzta az udvarmester, — mert e szigetre semmiféle Panza se tette még be a lábát azon az egyen kívül, aki most e székben ül.

— Akkor hát, jegyezze meg atyafi, — szólt Sancho, — hogy én nem vagyok Don, de még semmi ivadékom se volt az. Engemet egyszerűen csak Sancho Panzának hívnak, úgy hívták apámat, Sanchonak az öreg apámat is, mind a hány volt Panzának hívták s egyikhez se toldottak se Dont, se Donnát, Nekem úgylátszik, hogy ezen a szigeten több a Don, mint a kö. De elég erről; tudja az Isten, mi gondolok, s ha csak egy pár napig tarthat is kormányzóságom, majd a nyakára hágnak én ennek a sok don-nak, amelyek úgy dönögnek-donognak az ember körül, mint a dongó legyek. Ki vele hát avval a kérdéssel, udvarmester úr, megfelelek én rá, ahogy tudok, már aztán ha búsul, ha nem búsul is rajta a közönség.

E pillanatban két ember lépett a törvényházba, s az egyiknek külsejéből az látszott ki, hogy paraszt, a másikéből meg, hogy szabó, mert az olló most is ott volt a kezében. A szabó így szólott:

— Kormányzó úr, én meg ez a paraszt ember azért járultunk kegyelmességed elé, mert ez az atyafi bejött hozzám tegnap a műhelybe, mert kegyes engedelmséggel legyen mondva, Istennek legyen hála, én céhbeli szabómester vagyok. Ő tehát egy darab posztót adva a kezembe így szólt: Uram, kikerül ebből a posztóból egy sipka? Én fogom a posztót s azt mondom neki: kikerül. Erre ő, úgy gondolom azt gondolta, s aligha nem jól gondoltam, hogy én bizonyosan el akarok csipni a posztójából, már amint hogy a szabók ilyen gonosz hírben

állanak az emberek előtt általában; azt mondja aztán: nézzem meg, kikerül-e belőle kettő? Keresztül láttam a szitán, s azt felelem: kikerül. A derék gavallér folyton megmaradt istenfelen első gondolatánál, és sipkát sipkához toldott, én meg kikerül-t kikerül-höz. Így aztán fölventük öt sipkáig. Most éppen e pillanatban jött el a sipkákért. Odaadom neki, de ő nem akarja megfizetni a munkabért, hanem még neki áll fölebb, s azon erősködik, vagy fizessem meg neki, vagy adjam vissza a posztóját.

— Úgy igaz az egész, atyafi? — kérdezte Sancho.

— Úgy igaz az, uram, — viszonzotta az ember, — de parancsolja meg csak neki, kegyelmességed, mutassa meg azokat a sipkákat, amiket nekem csinált.

— Szíves örömmel — felelte a szabó, — s azzal előhuzta köpönyege alól a másik két kezét, s felmutatott öt kis sipkát ami az öt újja hegyén fityegett s így szólt: Itt az az öt sipka, amit ez a jó ember rajtam keres, s isten lelkem úgyse, nem maradt egy csipet se a posztóból, oly igaz, hogy akár a céhbeli atyamester vizsgálja meg, ha úgy van-e.

Az egész hallgatóság hahotára fakadt a sok apró sipka láttára és a furcsa per hallatára.

Sancho egy kissé magába mélyedt, azután így szólt:

— Nekem úgy látszik, hogy ebben a perben nincs szükség semmi szószaporításra, hanem az ítéletet kezen ki lehet mondani rögtönösen; én tehát ezt mondom ki ítélet gyanánt: A szabó elveszti a munkabért, a paraszt meg a posztót, a sipkákat pedig odadjuk a raboknak; addig van.

Amint utóbb a pásztoreMBER pénzeszsacsckója ügyében hozott ítélet bámulatra keltette a hallgatóságot, ez kacajra fakasztotta. A dologra nézve azonban csak az történt, amit a kormányzó parancsolt, aki elé most két öreg ember kért bebocsátást. Egyikük kezében nádpálca volt bot gyanánt, a botnélküli pedig így szólt:

— Uram, ennek a becsületes embernek, jó ideje immár, tíz tallért adtam aranyban kölcsön, szabad használatára, de azzal a kikötéssel, hogy megint visszaszolgáltatja, mihelyt kérem. Egyik nap a másik után mult

s én egyetlen egyszer se kértem vissza tőle, nehogy még nagyobb szükségbe jusson, mint ~~amilyenben~~ akkor volt, mikor a kölcsönt ~~kapta~~. Utóbb azonban látva, hogy a visszafizetés ~~eszébe se jut~~, egyszer-mászor ~~aztán szólongatni~~ kezdtem. Ő azonban ~~nemcsak~~, hogy meg nem adta a pénzemet, sőt ~~még~~ el is tagadja, s azt mondja, soha se adtam én neki kölcsön tíz tallért, vagy ha adtam is, ő már visszafizette. Nekem meg nincs tanum sem arra, hogy kölcsön adtam, sem arra, hogy a kölcsönt megadta, minthogy soha vissza sem is fizette. Arra kérem kegyelmességedet, tétessen vele esküt, s ha megesküszik rá, hogy lefizette, én Isten és ember előtt mindörökre elengedem.

— Hát kegyelmed mit szól az egészhez, jó öreg, botos ember? — kérdezte Sancho.

Az öreg így válaszolt:

— Én, uram, elismerem, hogy vettem tőle kölcsön; de hajtsa ide kegyelmességed azt a kormánypalcát, s mivel ő a dolgot az én eskümre bízta, én kész vagyok rá megesküdni, hogy tartozásomat híven és igazán lefizettem.

A kormányzó lenyujtotta a palcát, e közben pedig a botos ember odaadta a botját a másiknak, hogy tartsa, mintha eskületétele közben akadályára lett volna; erre aztán a kormánypalcán lévő keresztre vetette kezét, s azt mondta, csakugyan igaz, hogy ő kölcsön vette azt a kérdésben forgó tíz tallért, de az is igaz, hogy visszaadta a tulajdon maga kezébe, s ha a hitelező egyszer-mászor megint sürgette a lefizetést, az az oka, hogy elfelejtette. Ennek hallatára a nagy kormányzó azt a kérdést intézte a hitelezőhöz, mit válaszol ellenfele szavára? Az pedig úgy nyilatkozott: adósa kétségkívül igazat mond, mert ő mindig becsületes, jó keresztyénnek ismerte, s így hát csakugyan úgy kell lennie, hogy ő feledkezett meg róla, mikor és milyen alkalommal kapta vissza pénzét, s hogy e napságtól fogva soha se fogja érte többé háborgatni.

Erre az adós megint visszavette botját, mélyen meghajtott magát s azzal eltávozott a törvényházból.

Sancho látta, hogy ez se teszi, se veszi, úgy el-

megy, hogy azt se mondja beföllegzett, valamint látva a kérelmezőnek türelmességét is, fejét mellére horgaszott, a jobbkeze mutatóujját orrára és szemöldökei közé fektette s imígyen egy kis ideig gondolkozásba mélyedt. Egyszerre fölemelte fejét, s megparancsolta, hívják csak vissza azt az eltávozott botos öreg embert. Visszahívták s Sancho így szólt hozzá:

— Adja csak ide azt a botot, édes atyámfia, szükségem van rá.

— Jó szívvel, — felelt az öreg — itt van, uram! — S ezzel kezébe adta.

Sancho átvette, majd nyomban oda nyujtván a másikat öregnek, így szólt:

— Menjen kegyelmed Isten hírével, ki van már fizetve.

— Én uram? — viszonzta az öreg — Hát ér ez a nádpálca tíz tallért aranyban?

— Ér, — felelt a kormányzó, — s ha nem ér, akármi legyek; most kell kitűnni annak, van-e nékem elég eszem, hogy akár egy egész országot elkörmányozzak.

S rögtön megparancsolta, hogy ott mindnyájok szeme láttára törjék ketté a nádszálat s nézzék meg mi van benne. Meg is tették, s bensejében ott volt a tíz arany tallér.

Mindenek szeme, szája elállt bámulatokban s kormányzójukat valóságos új bölcs Salamonnak tartották. Megkérdezték, miből gyanította, hogy abban a pálcában van a tíz tallér? Mire ő azt felelte: látva, hogy az öreg esküvője előtt hitelezőjének nyujtotta a botot, s aztán esküt tett rá, hogy híven és igazán átadta neki, amivel tartozott, majd az eskü után megint visszakérte: mindez szöveget ütött az ő kormányzói fejébe és sejtette, hogy a botban benne kell lennie a követelt tartozásnak. Amiből nyilván látható, akármilyen ostoba legyen is valamely kormányzó, Isten egyszer-másszor még is csak az igaz útra téríti ítéletét; egyébiránt hallott ő már ilyes történetet a papjától is odahaza egy ízben, s hogy van neki olyan emlékezőtehetsége, hogy ha el nem felejtene mindazt, amire vissza akar emlékezni, párját kelene keresni az egész szigetségen.

Elég az hozzá, a két öreg eltávozott, szégyenülten az egyik, pénzéhez jutva, a másik; a jelenlévőknek pedig nem szűnt csodájuk, míg az meg, aki Sancho szavait, tetteit, sőt mozdulatait is feljegyezni tartozott, zavarban volt, hogy csakugyan bolondnak vagy okosnak kell-e tartania?

Alig hogy ennek a peres ügynek végeszakadt, a törvényszékbe egy asszony rontott be, gazdag pásztornak öltözött féfiút rángatva magával.

Az asszony nagy fenszóval így kiáltozott:

— Igazságot, kormányzó úr, tegyen igazságot, mert ha a földön nem tesznek, a mennybe megyek keresni! Lelkem, édes kormányzó uram, nézze, ez a semmirekellő útamat állta a szabad ég alatt, s úgy bánt a testemmel, mint valami szennyes ronggyal, és, jaj nekem szerencsétlennek! elvette tőlem azt, amit innen-onnan huszonhárom esztendeje tartogattam, s megtudtam őrizni keresztyénektől és móroktól, idevalóktól és idegenektől, és énnekem, aki mindig olyan keményen tartottam magamat, mintha tölgyfából lettem volna, s olyan ép maradtam, mint a tűzben a szalamandra, vagy mint a gyapjú a tövisek közt: ime most azt kell megérnem, hogy ez a jóféle rajtam üssön és tiszta kezével megtagasson!

— Nagy kérdés, hogy a gavallérnak tiszta-e a keze, vagy sem, — jegyezte meg Sancho. — Azzal az emberhez fordulva felszóllította, nyilatkozzék, mit tud felelni az asszony panaszára?

Ez pedig egészen megzavarodva így válaszolt:

— Én, uraim, szegény csürhepásztor vagyok, s ma reggel azért mentem el innen hazulról, hogy (tisztesség szólván, nem oda mondván) négy disznócskám eladjam, melyekért hol adó, hol bitangolás fejében majd annyit kellett már fizetnem, amennyit értek. Mikor a faluba visszatértem, útközben ezzel a becsületes aszsonysággal találkoztam, s az ördög, aki nem alszik, hanem mindenbe beleüti az orrát, arra vett rá, hogy együtt mulatozzunk. Megjutalmaztam tisztességesen, ő azonban nem elégedett meg vele, nekem esett s el sem bocsátott addig, amíg ide nem húzkodott. Most azt

mondja, hogy én erőszakot tettem rajta; ez pedig merő hazugság, amit esküvel is kész vagyok bizonyítani. Ez a tiszta igazság, amihez se hozzá nem tettem, se abból el nem vettem egy morzsát sem.

Ekkor a kormányzó azt a kérdést intézte hozzá, van-e nála valami pénz ezüstben? Az ember azt felelte, van nála körülbelül húsz tallér egy kis bőrzacskóban a kebliben.

A kormányzó megparancsolta, vegye elő s úgy, amint van adja át a panasztevőnek. Az ember remegve engedelmeskedett; az asszony pedig fogta a zacskót, s jobbra-balra hajtogatva magát, kérte az Istent, soká tartsa meg életben, egészségben a kormányzót, aki így pártját fogja a szegény, szorongatott, árva hajadonoknak; s ezzel aztán kétmarokra szorítva a zacskót eltávozott a törvényházból, előbb azonban belekukkantott a zacskóba, ha csakugyan ezüst-e a pénz benne.

Alighogy eltávozott, Sancho így szólt a pásztorhoz, aki majdnem sírva fakadt, s szeme-szíve utána ment pénzes zacskójának:

— Menjen csak kegyelmed, atyafi, az után az asszony után, s ha adja, ha nem, vegye el tőle a pénzeszacskót s hozza vissza.

Bizony nem kellett azt annak kétszer se mondani, futott mindjárt mint a villám, a parancsolatot teljesíteni.

A jelenlevőket mind elfogta a csodálkozás, s el se tudták képzelni, mire durran ez a perpatvar? Kisvártatva látták, hogy az ember jön is már vissza az asszonnal, s még jobban egymásba vannak kapaszkodva, mint az előbbi alkalommal. Az asszony fölfogta a ruháját s ölébe szorította a zacskót, amit az ember erőnek erejével elakart venni tőle, de nem volt az a hatalom, amely kicsikarhatta volna az asszonytól, aki a pénzt védelmezve nagy fennszóval így kiáltozott:

— Az Istenre és mindenre, ami szent, igazságot! Nézze csak, nagyságos kormányzó úr, mekkora szemtelenség s vakmerőség van ebben a semmirekellőben, aki az egész világ szeme láttára, fényes nappal akarja tőlem elrabolni azt az erszényt, amit nagyságod nekem ítelt.

— S elrabolta? — kérdezte a kormányzó.

— Ha elrabolta-e? — viszonzta az asszony, — ké-szebb megfosztatnám magamat életemtől, semhogy ezt a zacskót elhagyjam venni. Nem ettem bolond gombát! Még akkor se ijednék meg, ha másforma legény esnék is szememnek mind a tíz körmivel, nem hogy ez a toprongyos barázdabillegető. Harapófogóval, kalapáccsal, ütővel-vésővel jöjenek rám, még akkor se kaparják ki a markomból, de még oroszlán körmivel se, amíg csak a lelkemet darabonkint ki nem tépik a testemből.

— Igazad van, — mondta az ember, — s megadom magamat, kifogytam minden erőmből, s be kell vallanom, nem vagyok annyi ember, hogy el tudjam venni tőle.

S azzal eleresztette.

Ekkor a kormányzó így szólt az asszonyhoz:

— Hadd lám csak azt a zacskót, derék, bátor asszony!

Az mindjárt kezeibe adta, a kormányzó pedig vissza az embernek, s ezen szavakat intézte az erőszakolhatatlan erőszakolthoz:

— Már, kincsem, ha te ekkora szilárdsággal és bátorsággal védelmezted volna magadat, amekkorával ezt a zacskót védelmezted, avagy csak félakkorával is, a Herkules ereje se tudott volna rajtad erőszakot tenni. Eredj isten hírével, vagy menj a pokolba, s ne mutasd magadat ezen az egész szigeten, de még hat kerek mérföldnyire se a határon túl, különben olyan kétszáz korbácsot kapsz, mint a parancsolat! Eltakarodj, szemtelen, hazug, alávaló!

Megijedt az asszony, s pusztult onnan irulva-pirulva; a kormányzó pedig így szólt a vádlotthoz:

— Kegyelmed meg menjen haza Isten hírével, atyafi, vigye a pénzét, s ha nem akarja elveszteni, legyen esze másszor, s ne szottyanjon kedve senkivel se mulatozni.

Az ember nem győzött eleget hálálkodni. Végre távozott, a jelenlevőket pedig újfent elfogta a csodálkozás új kormányzójuk ítélethozásán és bölcsességén. Ennek krónikása mindent följegyzett pontosan s rögtön elküldte a hercegnek, aki várva várta a tudósítást.

Mi pedig most elválunk a derék Sanchotól, mert nagyon sietős az útunk az Altisidora éneke által rop-pantul felháborított gazdájához.

XLVI. FEJEZET.

Ama borzasztó csengetyű- és macskaokozta réműletről, amelyet Don Quijotének a beléjeszeretett Altisidora szerelmi kalandja folytán ki kellett állania.

A nagy Don Quijotet gondolatokba merülve hagytuk el, melyekbe a szerelmes Altisidora kisasszony éneke mélyesztette. Ezekkel feküdt le, de mintha mind megannyi bolha lett volna, bizony csak nem hagyták ezek sem aludni, sem nyugodni egy pillanatig se, sőt még azok az aggodalmak is hozzájuk csatlakoztak, amiket harisnyájának fölfeslése okozott. Azonban amily gyors az idő, és semmi akadály föl nem tartóztathatja, sebes vágatva repültek az órák, úgy hogy a hajnal csakhamar elérkezett. Ennek hasadtára, Don Quijote elhagyta a lágy párnákat, s szokott gyorsaságával felöltötte bőr újjasát, felhúzta a hosszúszerű csizmát, hogy abba rejtse harisnyája gyenge oldalát. Vállára skarlát köpenyt vetett, fejére pedig zöld bársony süveget nyomintott, mely ezüst paszománttal volt szegélyezve. Kardja szíját éles jó kardjával magára akasztotta, s fogta a nagyszemű olvasót, melyet folytonosan magával hordott, s így aztán méltósággal teljesen és ünnepélyes magatartással lépett az előszobába, ahol a herceg és hercegné már felöltözve álltak mintegy ő rá várakozva. Amint ez egyik folyosón áthaladt, ott meg Altisidora várta nőjével. Alighogy Altisidora Don Quijotet észrevette, színleg mindjárt elájult, de barátnője hirtelen felfogta karjaival s nagy gyorsan kibontotta ruháját keble fölé.

Don Quijote látta mindezt s hozzájuk lépve így szólt:

- Én tudom, mi az oka az efféle ájuldozásoknak.
- Én ugyan nem tudom, — viszonzta a barátnő,
- mert Altisidoránál egészségesebb leány az egész ház-

nál nincs; soha csak egy jajszavát se hallottam, amióta ismerem. Vigyen a majd megmondtam kicsoda minden kóbor lovagot a világon, ha mindnyájan olyan érzéketlenek. Hagyjon magunkra nagyságod, senor Don Quijote, mert ez a szegény lányka bizony nem tér magához addig, amíg nagyságod itt marad.

Mire Don Quijote így válaszolt:

— Tegye meg azt az egyet, kedves kisasszony, hogy ma estére hozzanak egy lantot a szobámba, s majd megvizsgáltatom én ezt a szenvedő leánykát, úgy, hogy jobban se kell. Mert a szerelem első fellobbanásainál a gyorsan beállott kiábrándulás igen célszerű lohasztó gyanánt szokott hatni.

S azzal eltávozott, hogy az arra járó-kelők ott ne lássák.

Nem mehetett még messze, midőn az elájult Altisidora már magához tért s így szólt társához:

— A lantot okvetlenül oda kell tenni, mert Don Quijote kétségkívül éji zenét akar adni, ami bizonyosan hatalmas lesz, ha ő adja.

Mindezt aztán rögtön hírül vitték a hercegnének, s elmondták, hogy Don Quijote lantot kért. A hercegnő nagyon megörült az egésznek, s férjével s a leányokkal együtt tervet koholtak, hogyan tréfálhatnak meg Don Quijotet ismét inkább nevetséges, sem mint ártalmas módon. Aztán nagy örömmel várták az estét, mely épp oly gyorsan beállt, amily gyorsan a nap múlt, melyet a hercegi pár a Don Quijoteval folytatott mulatságos beszélgetéssel töltött el. Ugyancsak ezen a napon a hercegné egyik apródját is, (nevezetesen azt, ki az erdőben az elbűvölt Dulcineát játszotta), útnak indította Teresa Pansához, férje Sancho Panza levelével, s azzal a ruha-csomaggal melyet elküldés végett a férj hátrahagyott. A hercegné erősen meghagyta az apródnak, hogy aztán kimerítő tudósítást nyújtson majd mindenről. Ez is megvolt, s mikor aztán éjjeli tizenegy óra lett, Don Quijote csakugyan talált egy gitárt a szobájában, felhangolta, kinyitotta az ablakrácsot, s úgy vette észre, hogy a kertben ismét jár valaki. Még egyszer végigpöngötte a húrokat, s a gitárt a lehető

legjobban összhangzóvá igazítva, nekiköszörülte a torkát, s mikor melle annyira, amennyire megtisztult, elég kellemes, habár kissé nyers hangon e következő románc éneklésébe kezdett, melyet aznap ő maga költött:

A szerelmi vágy a szívet
Sodrából ki szokta hozni,
Eszközül használva arra
A könnyelmű lustaságot.

Míg a varrás és a himzés,
És a folytonos dolog-tét
A szerelmi gyötrelemnek
Leghatályosb ellenmérge.

A szemérmetes leánynak,
Aki férjhezmeni óhajt,
Az erény a hozománya
S legdicsőbb magasztalása.

A lovag-nép, úgy a kóbor,
Mint az udvarokban élők,
A könnyelművel mulatnak,
De a jóval kelnek egybe.

Van szerelem, ami reggel
Gyúl ki ismeretlenek közt,
S aznap este már kihagyadt,
Mert ha válnak, vége rögtön.

A hamar kilobbanó láng,
Mely ma jött és holnap elmegy,
Mélyen vésve semmi képet
Sem hagy a szívekbe hátra.

Festemény a festeményen
Elmosódik, nem világos;
S ahol egy kép ott ragyog már,
Nincsen ott hely másodiknak.

Dulcinea del Toboso
Van szívem lapjára festve,
Olyan élénk, szép színekkel,
Hogy lehetlen eltörülni.

A szerelmesben a legszebb,
Legdicsőbb dísz a szilárdság:
Ezzel tesz csodát szerelmünk,
És fel is ezzel magasztal.

Idáig jutott Don Quijote énekében, melyet a herceg, a hercegné, Altisidora s majd az egész kastély minden lakója hallgatott, midőn egy erkélyről, mely éppen függő vonalban állt Don Quijote rács-ablaka fölött, egy kötelet eresztettek alá, amire legalább is száz csörgő volt erősítve. Nyomban utána egy egész zsák macskát borítottak ki, amelyek farkára hasonlóképpen — bárha valamivel kisebb — csöngettyűk valának aggatva. A csörgők oly nagy zajt ütöttek a macskanyávogással együtt, hogy még maga a hercegi pár is megrettent tőle, pedig ők koholták az egész tervet; Don Quijote meg úgy megfélemllett, hogy egészen halálnak vált. A véletlen úgy akarta, hogy két-három macska odaesett az ablakrácsra s be Don Quijote szobájába, ahol eszök-veszetten nyargaltak fel s alá, úgy hogy az embernek azt kellett képzelnie, legalább is egy sereg ördög lőt-fut a szobában. Eloltották az odabeni égő gyertyákat s nyílást kerestek, amerre menekülhessenek. A nagy csörgős kötelet e közben mindegyre zörgették, rángatták felülről, úgy hogy a kastély népességének nagy része, mely a dologról mit sem tudott, egészen odalett ijedtében, rémületében.

Don Quijote talpraszokott s kardot rántva kiszurkált az ablakrácsra nagy fenszóval kiáltozva:

— Ki veletek átkozott varázslók, ki veletek bájbajos csöcselék, én Don Quijote de la Mancha vagyok, akin nincs hatalma gonosz szándékoknak!

S ezzel aztán nekifordult a szobában nyargalászó macskáknak, kegyetlenül szabdalta őket, míg végre nagy kínosan az ablakhoz vergődtek, s onnan aztán leugráltak. De egyiket annyira felbőszítette Don Quijote vagdalkozása, hogy nekiugrott a képének, s foggalkörömmel belekapaszkodott a lovag orrába, erre aztán Don Quijote csapott is olyan kiáltozást, amelynél nagyobb talán életében!

Ennek hallatára a herceg és a hercegasszony, sejtve mi történhetett, nagy gyorsan szobájába siettek, az ajtót tolvajkulccsal kinyitották, s ime ott látták a szegény lovagot, hogyan feszíti meg minden erejét, hogy a macskát leráncigálja az orcájáról.

Gyertyavilággal léptek a szobába s szemtanui voltak az egyenetlen küzdelemnek. A herceg oda is sietett mindjárt, hogy őket egymástól elválassza, Don Quijote azonban felharsant:

— Senki se avatkozzék e dologba! Hagyjanak engemet magamra ez ördöggel, e boszorkánymesterrel, e varázslóval, majd megmutatom én neki egymagam is, ki az a Don Quijote de la Mancha!

Csakhogy a macska rá se hederített minderre a fenyegetésre, egyre morgott és kapaszkodott. Végre aztán még is a herceg rántotta le s kihajította az ablakon. Don Quijote arca egészen rostává volt lyugatva, s orra is nagyon keserves állapotban, de azért mégis ő vette zokon, miért nem hagyták magának végigküzdenie a tusakodást, melybe ezzel az átkozott bűbájossal elegyedett.

Mindjárt linka-fű olajat hozattak s maga Altisidora kötözte be tulajdon fehér kacsóival sebeit, mi közben súgva e szavakat intézte hozzá:

— Mindezen szerencsétlenség azért történik veled, kőszívű lovag, amért hogy oly makacsul meg vagy átkodva keménységed bűnében. S adná Isten, bár csak elfelejtené Sancho, a te fegyverhordód, a maga megostorozását, hogy imádott Dulcineádat soha föl ne oldanák a varázs alól, se te néki ne örvendezhess, se a nászágýba ne vihessed, legalább addig ne, amíg én élek, aki imádlak.

Minderre Don Quijote csak egyetlen mély sóhajjal válaszolt, s azután végignyúlt az ágyon, hálát mondvá a hercegi pár kegyességeért, nem mintha talán ama bűvös, csörgős macska-hadtól félt volna, hanem azon jó indulatáért, melyet iránta a segítségül jövessel tanúsítottak.

A hercegi pár magára hagyta most, hadd pihenjen,

és sajnálkozva távoztak, mert meg sem álmodták, hogy a tréfának ilyen rossz vége legyen s hogy ez a kaland Don Quijotének ennyi gyötrelmével s terheltetésével járjon, minthogy csakugyan öt napig megfeküdte, miközben egy, az előbbinél mulatságosabb kaland történt vele ismét, melyet azonban a történetíró ezuttal nem akar elmondani, hogy Sancho Panzára fordíthassa figyelmét, aki ezalatt nagyon lelkesen, de nem kevésbé multságosan forgolódott az ő kormányzóságában.

XLVII. FEJEZET.

Annak folytatása, hogyan viselte magát Sancho Panza a kormányzóságban.

A történet azt mondja, hogy Sancho Panzát a tanácsházából egy fényes palotába vitték, ahol egy tágas teremben királyi asztal volt a legdíszesebben megterítve. Amint Sancho a terembe lépett, trombiták harsantak meg s négy apród jött elő kézmosó vízzel, amit Sancho méltóságosan el is fogadott. A zene megszűnt, s Sancho leült az asztalhoz a főhelyre, mert más egyéb nem is volt, s egyedül csak neki terítettek.

Egy férfiú állt melléje, kiről utóbb az tűnt ki, hogy orvos, s ez az ember halcsont-pálcikát tartott a kezében. Az apródok levették a gyönyörű, fehér abroszt, mellyel a sok mindenféle gyümölcs és egyéb ennivaló le volt terítve.

Az egyik jelenlévő, aki kispapnak látszott, elmondta az asztali áldást, mire egy apród csipkés asztalkendőt kötött Sancho álla alá, a harmadik pedig, aki az asztalnok szerepét játszotta, egy tányér gyümölcsöt tett eléje. Alig evett azonban Sancho ebből egy falatot, az orvos azonnal megérintette pálcikájával a tányért, mire azt nagy hirtelenséggel elkapták a kormányzó elől. Az asztalnok azonban más ennivalóval szolgált azonnal. Sancho hozzá akart nyúlni; de még előbb, semhogy vehetett volna belőle, vagy megízlelhette volna, a pálcás ember megint megérintette, s az apród

ezt is oly hamarsággal elkapta, mint a gyümölcsös tányért.

Ennek láttára Sancho nagy meglepetéssel tekintett körül a jelenlévőkön s azt a kérdést intézte hozzájuk, hogy hát neki talán úgy kellett volna elnyelnie ezeket az eledeleket, mint valami szemfényvesztőnek?

Mire a pálcás így válaszolt:

— A kormányzó úrnak csak azon módon szabad étkeznie, amint egyéb szigeteken szokás, ahol szintén vannak kormányzók. Én, uram, orvos vagyok, s ezen a szigeten is e minőségben alkalmazva a kormányzó mellé. Jobban gondját viselem az ő egészségének, mint a magaménak, s éjjel-nappal mindég a kormányzó állapotát lesem, hogy biztosan meggyógyíthassam, ha megtalál betegedni. Ami pedig a legfőbb, mindig ott kell lennem ebédjénél, vacsorájánál, s azt engedem ennie, amit jónak látok, de letiltom arról, amit ártalmasnak hiszek s amivel gyomrát elronthatja. Éppen azért vitettem el azt a tányér gyümölcsöt, mert túlságosan sok benne a nedvesség; amazt a másik tál ételt meg azért, mert igen hevítő s nagyon sok benne a fűszer, ami igen növeli a szomjúságot; már pedig az, aki kelletén túl iszik, előli s felemészti magában az életet fentartó fő-nedvességet.

— Így tehát az a tál sült fogoly, ami, úgy látom, szépen meg van pirítva, csak nem lesz ártalmamra?

Mire az orvos így felelt:

— Abból egy falatot sem eszik a kormányzó úr, amíg én élek.

— S ugyan miért nem? — kérdezte Sancho

— Azért nem, — felelt az orvos, — mert a mi mesterünk, Hippokrates, az orvostudomány fénycsillaga és mágnestűje, egyik aforizmájában azt mondja: *Omnis saturatio mala, perdicis autem pessima*. Ami azt teszi: „Minden túlterhelés veszedelmes, a fogolytól származó pedig a legveszedelmesebb.“*)

*) Hippokrates ugyan így mondja: „*panis autem pessima*“ = ...„a kenyértől származó a legveszedelmesebb.“

— Ha már így vagyunk, — mondta Sancho, — ám válassza ki hát az orvos úr ez asztalon lévő eledelék közül azt, ami legjobb lesz s legkevésbé ártalmas, aztán hagyjon ennem, s a botjával itt ne piszkáljon, mert a kormányzó életére mondom, s adja Isten, hogy soká élvezzem, olyan éhes vagyok, hogy majd belehalok. S ha még sokáig eltiltanak az evéstől, akkor orvos ide, orvos oda, s akármit mondjanak is, inkább elveszek, semmint megóvják az életemet.

— Méltóságodnak igaza van, kormányzó úr, — vizionozta az orvos, — s így tehát azt tartom, abból a vagdalt tengeri nyúlból semmi esetre se egyék, mert az túlságosan laktató; ama borjúhús még megjárna, csak sült ne volna és fűszeres; így hozzá ne nyúljon világért se.

— Hát az a nagy tál ott túlvan, — kérdezte Sancho, — a szagárul úgy érzem, hogy az valami *olla podrida**) az ilyes olla podridákban pedig sok minden féle szokott lenni, hátha ebben is akad olyan, ami ízlik is, meg nem is árt.

— *Absit!***) — szólt az orvos, — távol legyen tőlünk minden ily gondolat! Nincs a világon semmi ártalmasabb eledel, mint az olla podrida. Tartsák meg olla podridájokat a kanonokok, meg iskolamesterek, meg a paraszt lakodalmak, s hagyjanak békét velök a mi kormányzóink asztalán, ahol csak az foglalhat helyet, ami legfinomabb és legízesebb. Ennek pedig az az oka, hogy a világon mindenütt és mindenki sokkal többre becsüli az egyszerű orvosságokat, mint az összekeverteket, mert az egyszerűeket nem lehet eltévesztetni, míg a keverteket meg el lehet, ha felcserélik az egyes szereket, amelyekből készülnek. Hogy azonban a kormányzó úr egészségét fentarthassa, sőt megerősítthesse, véleményem szerint legjobb lesz, ha vagy száz darab ostyát eszik meg s egypár vékony szeletke birsálmásajtót, ami a gyomrot egészen helyre hozza s igen elősegíti az emésztést.

*) Franciában „pot-pourri“, keverékétel.

**) Távol legyen!

Ennek hallatára Sancho hátravetette magát a székek támlányára s nagy merően szemébe nézett annak az orvosnak s egész komoly hangon azt kérdezte tőle, mi a neve és hol végezte az iskoláit?

Mire amaz így válaszolt:

— Az én nevem, kormányzó úr, doktor Pedro Recio de Agüero, s Tirteafuera községében születtem, mely Caracuel és Almodovar del Campo között fekszik jobb kéz felől, s a doktori diplomát az osunai egyetemen kaptam.

Erre Sancho lángoló arccal így fakadt ki:

— Akkor tehát, doktor Pedro Recio de mal Agüero, úr, aki Tirteafuera községében született, mely Caracuel és Almodovar del Campo között fekszik jobb kéz felől, s Osunában lett doktorrá, elhordja magát tüstént előlem, mert ha nem, a napra esküszöm, én fogok egy botot, s az úron kezdve úgy kibotozok minden doktort a szigetből, hogy irmagul se marad belőle, legalább olyan nem, akiről látom, hogy tudatlan. Az értelmes, okos, tudós orvosoknak tisztelet-becsület, azokat úgy nézem, mint isteni személyeket; de Pedro Recionak még egyszer is azt mondom, eltakarodjék innen, mert ha el nem takarodik, fogom ezt a széket, amini ülök s rapittyává töröm a feje-búbján. Ha ítéletre vonnak érte, ott is kimentem magamat azzal, hogy Istennek tetsző dolgot cselekedtem, amikor egy rossz kuruzslót el tettem láb alól, aki csak úgy is hóhéra volt az emberi társaságnak. Most pedig adjanak ennem, vagy vegyék el az egész kormányzóságot, mert ebnek kell ám az olyan hivatal, ami mellett felkopik az embernek az álla

A doktor egészen odáig lett ijedtében a kormányzó nagy haragja láttára, s el is akart párologni a teremből, midőn e pillanatban postasíp hangzott fel az utcáról. Az asztalnok az ablakhoz sietett s nyomban így szólt:

— Gyors futár jön a herceg úr ő nagyméltóságától. Bizonyosan valami fontos üzenetet hoz.

A hírnök izzadva, lihegve lépett a terembe, s egy levelet vonva elő kebléből, a kormányzó kezébe nyúj-

totta, Sancho pedig átnyújtotta az udvarmester kezébe, s felszólította olvassa el a címiratot mely így szólt:

„Don Sancho Panzának, Barataria szigete kormányzójának, tulajdon kezébe vagy titkárába.“

Amit Sancho hallva azt kérdezte:

— Kicsoda itt az én titkárom?

A jelenlevők egyike azt felelte:

— Én vagyok, uram, mert én tudok írni, olvasni s biscayai vagyok.)*

— No már úgy akár a császárnak is lehetnél titkára, — viszonzotta Sancho, — nyisd föl ezt a levelet, s nézd meg, mi van benne.

Az újdonsült titkár megtette s végigolvassván azt mondta, ez olyan ügy, amit csak négy szemközt lehet megbeszélni.

Sancho megparancsolta a jelenlevőknek, hogy távozzanak, s csak az udvarmester és az asztalnok maradjon, mire aztán a többiek, közöttük az orvos is, kimentek, a titkár pedig azonnal hozzáfogott a levél olvasásához, melyben ez volt:

„Az esett értésemre, senior Don Sancho Panza, hogy többen, akik mind nekem, mind e szigetemnek ellenségei, irtózatossá tálmadást készülnék a sziget ellen intézni, nem tudom melyik éjszakán. Talpon kell hát lenni, s örködni a legéberebben, hogy készületlenül meg ne lepjék a szigetet. Szavok-hihető kémeektől megtudtam, hogy a városba négy egyén lopózott be álruhába, akik kormányzó urat életétől akarják megfosztani, mert félnek éles esztől. Kinyissa a szemét, s jól megvigyázza, mivel ereszkedik beszélgetésbe; ne egyék semmiből, amivel megkinálják. Lesz rá gondom, hogy segítségére siessenek, ha valami veszedelemben forogna; más egyebekben úgy fog kormányzó úr eljárni, amint értelmességétől várható. Kelt e helyen, augusztus tizenhatodikán, reggeli négy órákor.

Barátja

a Herceg.“

*) Akkortájt a királyi és tanácsi titkárságokat rendszeren biscayaiakkal töltötték be.

Sancho alig tudott hova lenni bámulatában, de a jelenlevők is úgy tettek, mintha csodálkoznának. Végre az udvarmesterhez fordult s így szólt hozzá:

— Legelső teendők az, aminek meg is kell történni tüstént, hogy a doktor Reciót jól eltegyük a hűvösre, mert ha van valaki, aki engem meg akar ölni, az bizonyosan ő, még pedig megölni a legalávalóbb és legnyomorultabb módon: éhen.

— Mindamellett nekem az a nézetem, — jegyezte meg az asztalnok, — ne nyuljon nagyságod semmihez, ami ez asztalon van, minthogy az egészet holmi apácák küldötték, már pedig a közmondás is azt tartja: a kereszt mögött ott lesekedik az ördög.

— Nem tagadom, hogy igaz, — viszonzotta Sancho, — s azért ne is adjanak hát egyebet most egy karéj kenyérnél, s melléje vagy négy font szőlőt, amiben nem lehet méreg, mert igaz lelkemre mondom, ki nem állom tovább étlenül. S ha már csakugyan készeknek kell lennünk ama fenyegető támadásra, az is szükség, hogy előbb jól falatozzunk, mert a gyomor tartja a szívet, nem a szív a gyomrot. Maga pedig, titkár barátom, írja meg e levél mását herceg urunk ő kegyelmességének, s mondja el benne, minden úgy fog történni egy hajszálig, amint ő parancsolta. Azonkívül írja meg a nevemben a hercegasszony ő kegyelmességének is, hogy kezeit csókoltatom s nagyon kéretem, el ne feledje külön futárral elküldeni feleségemnek Teresa Panzának a levelemet, meg azt a kis batyucskát; nagy szíveséget tesz vele, s meg is szolgálom neki, ami csak erőmtől telik. Egy füst alatt gazdámnak Don Quijote de la Mancha úrnak is megírhatja, hogy kezét csókoltatom; lássa meg ebből is, nem vesztette hálátlanra a kenyerét. Ezen túl aztán, mint jó titkárius és jó biscayai, hozzá toldhat foldhat még akármit, ahogy éppen kedve tartja s ami oda vág. Most pedig szedjék le ezt az asztalt, adjanak valamit ennem, majd elbánok én aztán minden kémmel, gyilkossal, meg varázslóval, akik rám vagy szigetemre törnek.

E pillanatban egy apród lépett a terembe e szavakkal:

— Egy paraszt ember van itt valami panasszal, aki nagyságoddal szeretne beszélni, s azt mondja igen fontos ügyben jött.

— Igazán különös, — jegyezte meg Sancho, — hogy ilyenkor jönnek panaszkodni. Hogy lehetnek olyan meggondolatlanok, hogy föl nem érik ökölrel, hogy ilyen idő tájban nem járja panaszokkal alkalmatlankodni. Hát talán mi kormányzók, akik törvényt teszünk, nem csontból-húsból vagyunk-e, mint más emberfia, s nekünk is elkel egy kis pihenés, amire szükségünk van, ha csak azt nem akarják, hogy márványkőből legyünk. Isten lelkelem ügyse, ha az én kormányzóságom még soká tart (amint azonban látszik, alig ha tart valami sokáig), láncra veretek én még nem egy panaszos felet. No de most csak mondd meg annak a jó embernek, hogy jöjjön be hát, hanem előbb jól megnézd, nem valami kém-e vagy éppen egyik gyilkosom.

— Nem az, uram, — viszonozta az apród, — szörnyű félkegyelműnek látszik, s nagyon csalódnám, ha nem olyan jó volna, mint a falat kenyér.

— Nincs mit félni, — mondta az udvarmester, — mi is itt vagyunk.

— Ugyan asztalnok mester, — szólt közbe Sancho, — minthogy az a doktor Pedro Recio éppen ebben a pillanatban nem tartja itt az orrát, nem kaphatnék én hamarjában valami harapni valót, egy két jóízű falatot, azt se bánám, ha csak egy darab kenyér, meg egy vöröshagyma lenne is.

— Estére, a vacsora bőven ki fogja pótolni az ebédet, — viszonozta az asztalnok, — s méltóságodnak nem lesz oka panasza.

— Ugy adja Isten, — felelt Sancho.

Eközben a paraszt ember belépett; igen jó képű volt, s száz mérföldről észre lehetett venni rajta, hogy becsületes, egyenes lelkű ember lehet. Legelső szava is ez volt:

— Melyik itt a kormányzó úr?

— Hát melyik lenne, ha az nem, aki ebben a székben ül, — viszonozta a titkár.

— Akkor tehát a földig hajlok előtte, — felelt a paraszt, — s azzal térdre borulva kezét kérte csókra.

Sancho nem hagyta, sőt ellenkezőleg azt parancsolta, keljen föl és mondja el, mit akar.

A paraszt szót fogadott és tüstént így kezdte beszédét:

— Én, uram, Miguel-Turrába való paraszt ember vagyok, amely falu valami két mérföldnyire fekszik Ciudad-Realhoz.

Hát már megint egy másik Tirteafuera! — kiáltott fel Sancho. — De csak tovább, atyafi, csak annyit akarok előbb megjegyezni, jól ismerem én azt a Miguel-Turrát, mert ott van a szülőfalum közeliben.

— Engem tehát az hozott ide, uram, — folytatta a paraszt, — hogy Isten jóvoltából s a keresztyén katolikus anyaszentegyház törvénye és szokása szerint házasságban vagyok. Van két fiam, akiket tanítatok, s a kisebbikből nemsokára kispap lesz, az öregebbiket pedig már majd fel is szentelik. Én magam özvegy vagyok, minthogy a feleségem meghalt, vagyis jobban mondva megölte biz' azt egy orvos, aki az asszonyoknak viselőskorában hajtószert adott be, s ha Isten ő szent felsége úgy akarta volna, hogy gyermekét szerencsésen világra szülhesse s az fiú lett volna, bizonyosan doktorrá tanítatom, hogy a két bátyjának, a kispapnak meg a fölszenteltnek irigye ne legyen.

— Így tehát, — jegyezte meg Sancho, — ha a kegyelmed felesége meg nem hal, vagy meg nem ölik, kegyelmed akkor még ma sem lenne özvegy ember.

— Nem bizony, — viszonzta a paraszt.

— Ezen hát szerencsésen túl estünk, — szólt közbe Sancho, — tovább, atyafi, mert inkább alvás ideje már ez a mostani óra, mint a szószaporításé.

— Mondom tehát, — folytatta a paraszt, — hogy az a kisebbik fiam, akiből kispap akar lenni, beleszeretett egy odavaló falunkbeli hajadonba, akit Perlerino Klárának hívnak, s aki egy dúsgazdag parasztembernek, Perlerino Andrásnak a leánya. Ezt a Perlerino nevet azonban ők nem valami ősi birtoktól kapták, sem családi származás útján nem maradt rájuk, hanem onnan

vették, hogy ennek a nemzetségnek minden ija-fija köszvényes (perlatico); ők azonban csinosabb néven Perlerinoknak hivatják magokat. Egyébiránt az igazat megvallva, a leányka csakugyan olyan szép, mint az igazgyöngy, s kivált úgy jobbfelől nézve, olyan mint a mezők nyíló virága; balról nézve, már nem annyira, mert ez a szeme hiányzik, minthogy himlős korában kifutott. Az igaz, hogy arcán most is elég sok még a nagy ripacs, de azért akik szeretik, azt mondják, nem is ripacs az, hanem megannyi sírverem, ahová azok lelke temetkezik, akik belészerettek. Annyira szereti a tisztaságot, hogy arca bemocskolásának elkerülése végett orracimpáját, — amint mondják, — egészen fölpeckelve hordja, úgy hogy az orra majd elszalad a szájától. Mindamellet igazán gyönyörű, mert a szája ugyancsak hatalmas, s ha tizenkét első, meg hátulsó foga nem hiányzanék, ritkítaná páráját még a legszebbek közt is. Ajkairól nincs mit mondanom, mert azok oly vékonyak és keskenyek, hogy ha az ajkak is szokás volna felmotolálni, az övéből takaros egy motring válna. Minhogyan azonban egészen más színök van, mint más ember ajakának, szintén csodálatra méltóknak látszanak, mert kékkel, zölddel, violaszínnel vannak tarkázva. Bocsásson meg kormányzó úr, hogy ily nagyon hegyről-tövisre leírom a leányzót részenként, de hát utóvégre is csak leányommá lesz az nekem, aztán meg szeretem is s igen csinosnak tartom.

— Csak írja, írja kegyelmed, amennyire akarja, — viszonzotta Sancho, — nagy örömem telik a képírásban, s ha már falatoztam volna, jobb csemegét se kívánnék a kegyelmed rajzánál.

— Azzal pedig én nagyon szívesen szolgállok, — felelt a paraszt, — de majd rá jön a sor mindenre a magá idejében. Most csak annyit mondok, uram, ha magas, deli természet le tudnám festeni, tudom Isten, csodálkoznának. Ezt azonban azért nem tehetem, mert úgy össze van görnyedve, zsugorodva, hogy a térde a száját éri, de azért mégis meglátszik rajta, hogy ha ki tudna egyenesedni, fejével a gerendát ütné. Kezet is fogott volna már az én kispapommal, csak hogy nem tudja kinyújtani,

úgy összehúzta a köszvény, de azért hosszú, összekun-
korodott körmei még is azt mutatják, hogy a keze is
igen csinos, szép formájú lehet.

— Jó, jó, atyámfia, — jegyezte meg Sancho, — de
gondolja meg kegyelmed, hogy most már csakugyan le-
írta ám tetőtől talpig; mit akar kegyelmed még mon-
dani? Süsse ki mentül előbb minden szószaporítás és tol-
dás-foldás nélkül.

— Azt szeretném uram, — válaszolta a paraszt, —
ha nagyságod lenne oly szíves és írna fiam mellett a
nászuramnak egy levelet, mert se vagyon, se a termé-
szet áldásai dolgában nincs köztünk valami nagy kü-
lönbség. Hogy ugyanis az igazat megvalljam, kormányzó
úr, az én fiamat meg a nehézség töri, s nem mulik egyet-
len nap anélkül, hogy a rossz nyavalya háromszor-négy-
szer meg ne gyötörje. Egyszer meg a tűzbe esett, s azóta
olyan ráncos a képe, mint a pergamen, a szeme meg
mindig csipás és könnyezik. Hanem a szívére olyan sze-
líd, mint az angyalok, s ha egyszer-másszor maga meg
nem öklözné s el nem döngetné magát, még szentnek is
beillenék.

— Akar még valamit, atyámfia? — kérdezte Sancho.

— Szeretnék biz én még egyet, — viszonzta a pa-
raszt, — csakhogy átallom kimondani. De Isten neki,
mégiscsak kimondom, ne rothadjon el a gyomromban,
akár lesz belőle valami, akár se. Az volna a kívánsá-
gom, ha nagyságod olyan jó szívvel lenne, s megtoldaná
a fiam hozományát úgy vagy öt-hatszáz darab arany-
nyal, értem az ő háztartására, hadd legyen külön ke-
nyéren s ne függjön ipa-apa szeszélyétől.

— Ugyan gondolja meg kegyelmed, nincs még más
kívánsága? — kérdezte Sancho, s aztán mondja ki ke-
reken minden szégyenlés-átalás nélkül.

— Nincs nekem, uram, semmi, — válaszolta a pa-
raszt.

De már ekkor a kormányzó is falpon állt, két kézre
fogta azt a karosszéket, amelyen az imént ült, s rá-
rivallt az emberre:

— Akkor hát, ilyen-olyan adta semmirekellő rossz
parasztja, elhordja kend magát tüstént a szemem elől,

különben úgy odavágom ezt a széket a fejéhez, hogy bezúzik, kettényílik a koponyája! Adta szajhafattya gazembere, ördögöknek festője, s te ide mersz jönni, tőlem hatszáz darab aranyat kunyorálni? Ugyan hol vegyem én, te görény! S ugyan miért adjam oda neked, még ha adhatnám is, te világcsaló mákvirág? Törődöm is én a te Miguel-Turáddal, meg a Perlerinek egész pereputtyával! Elhord magad, mert ha nem, a herceg uram életére esküszöm, megteszem, amit ígértem. Nem vagy te Miguel-Turába való, hanem valami akasztófa címere, akit a pokol küldött ide, hogy megkísértsen. Te lelketlen teremtés, hát nem tudod, hogy nincs még másfél napja se, mióta kormányzó vagyok, s te már is azt akarod, hogy hatszáz darab aranyom legyen?

Az asztalnak intett a parasztnak, hogy tisztuljon a tereméből. Ez aztán ment is lehorgasztott fejjel, s — amint látszék — egészen ijedten, hogy a kormányzó valamiképp ne töltse rajta bosszúját; a semmirekellő csakugyan jól játszott szerepét.

Mi azonban hagyjuk most magára Sanchot haragjában, amíg majd megint megbékül a maga kenyerén, s térjünk vissza Don Quijotehoz, akitől akkor váltunk el, mikor a macskakarmolástól sebesült arcát bekenték és bekötözték, amely bajától fel sem épült egy álló hétig. Ez idő folytában történt egy napon az, amit Cide Hamete azon hűséggel és pontossággal ígér elmondani, amellyel e történet eseményeit rendesen elbeszéli, legyenek azok bármily aprólékosak.

XLVIII. FEJEZET.

Mi történt Don Quijote és Donna Rodriguez, a hercegnő duennája közt, úgyszintén más följegyzésre és örök emlékezetre méltó események.

Szerfölött mogorva és búskomor volt a súlyosan megsebzett Don Quijote, kinek arca be vala most kötözve s megbélyegezve nem Isten újjától, hanem egy macska körmeitől: olyan szerencsétlenség, amely velejár a kóbor lovagsággal. Hat álló napig nem mutatta magát

semmi nyilvános helyen; ezek egyikének éjjelén, amint éppen ébren volt, álmatlanul, s elméjében szerencsétlenségét s Altisidora üldözését forgatta, egyszer csak azt hallja, hogy hálósobája ajtaját valami kulccsal nyitni akarják. Rögtön arra gondolt, bizonyosan a szerelmes leánya lesz, aki erényességét akarja megtámadni, s arra rávenni, hogy szíveválasztottja, a senora Dulcinea del Toboso iránt tartozó hűségét megszegje.

— Nem, — mondta képzelődésének hitelt adva (s oly fennhangon, hogy más is meghallhatta), — még a föld legelső szépsége sem lesz képes arra, hogy eltántorítson azon hölgy imádásától, aki szívem közepére s keblem legtitkosabb mélyére van beásva és vésve. Oh én drága hölgyem, légy te akár egy hagyma-kerekségű parasztleánnyá bővölve, akár az aranyos Tajo nimfájává, aki arany- és selyemszálakból készít szövetet, akár Merlin, akár Montesinos rejtessen is bárhol, akárhol légy, enyim vagy te, s bárhol legyek, tied én.

Amint szavait elvégezte, abban a pillanatban nyílt meg az ajtó is.

Felállt az ágyban, tetőtől talpig beburkolózva a sárga, selyem paplanba; fején hálósüveg, képe és bajusza fel volt kötözve, képe a karmolások gyógyulása végett, bajusza pedig azért, hogy le ne konyuljon s össze ne kócosodjék. Ebben az állapotban úgy beillett volna kísértetnek, hogy ijesztőbbet még csak képzelni se lehet. Szemeit nagy merően az ajtóra szögezte, s amint azt várta, hogy a meghódított s epedő Altisidora fog megjelenni: imé a legtisztesebb duenna lépett be, hosszú, redős, fehér fátyolba burkolózva, mely tetőtől talpig elfödte s beborította. Balkeze újjai közt félszál égő gyertyát tartott, jobb tenyerét pedig ellenző gyanánt használta, hogy a világosság szemébe ne süssön; orra ropant pápaszemmel volt megnyergelve. Lassú léptekkel közelített s lépte zaját alig lehetett hallani.

Don Quijote bátyája fokáról nézte, s amint ez alakot ilyen külsőben s ily zajtalanul látta feléje tartani, azt hitte, valami boszorkány vagy bűbajos, aki babonáságot akar rajta elkövetni, s azzal aztán sűrűn hányni kezdte magára a keresztet.

A rém mindegyre közelebb jött, s mikor körülbelül a szoba közepére érkezett, föltekintett s meglátta, milyen szaporán hányja a keresztet Don Quijote. S ha a lovag megdöbbsent ezen alak láttára, a nőben is elhűlt a vér, mikor a lovagot megpillantotta, s amint oly magasnak látta, és a paplantól oly sárgának, s azokkal az elijesztő kötésekkel az arcán, nagy fennhangon elkiáltotta magát:

—Jézus, mit látok!

Ijedtében kiejtette kezéből a gyertyát, s amint erre teljes sötétség lett, megfordult a sarkán s menekülni akart, de rémületében belekeveredett szoknyája ráncaiba s nagy zuhanással a földre terült.

Don Quijote megdöbbenésében rákiáltott:

— Az Istenre kényszerítlek téged, kísértet vagy akármi légy, mondd meg, ki vagy s mondd meg, mit akarsz? Ha bűnhődő lélek vagy, mondd meg, s megteszek érted mindent, ami csak erőmtől telik, mert katolikus keresztyén vagyok, aki szívesen jót tenne az egész világgal, s éppen e végett álltam is be kóbor lovagnak, amely rendnek hatásköre még a purgatoriumban vezeklő lelkekre is kiterjeszkedik.

A lezuhant duenna, hallván, hogy az Istenre kényszerítik, a maga félelméről vont következtetést Don Quijoteéra s panaszos halk hangon így szólt:

— Senor Don Quijote (ha ugyan nagyságod valóban az), nem vagyok én se kísértet, se rém, se bűnhődő lélek, aminek nagyságod bizonyosan gondolt, hanem a Donna Rodriguez vagyok, kegyelmes asszonyomnak, a hercegnének palotahölgye, aki egy olyan bajos ügyben akartam nagyságodhoz fordulni, amilyenekben nagyságod orvoslást szokott nyújtani.

— Szóljon, senora Donna Rodriguez, — kérdezte Don Quijote, nem valami szerelmi közbenjáró gyanánt akar szerepelni? Mert előre is mondom, nekem olyasban semmi hasznomat se veszik: hála a páratlan szépségű Dulcinea del Toboso kisasszonynak. Röviden kimondva, senora Donna Rodriguez, ha kegyed félretesz minden szerelmi esedezést s nem ilyesmit sürget: akkor bátran újra meggyújthatja gyertyáját, megint visszatérhet, s akkor kényünk-kedvünk szerint megbeszélhetünk mindent,

amit kegyed óhajt és kíván, csakhogy, — amint mondtam, — semmi izgató ajánlatról szó se legyen.

— Én legyenek valakinek közbenjárója, tisztelt uram? — viszonzotta a duenna, — nagyságod ugyan rosszul ismer engemet. Nem vagyok még olyan koros, hogy ilyes haszontalanságokkal foglalkozzam, s Istennek legyen hála, nekem is vér foly még ereimben s megvan minden első-hátulsó fogam, egy-kettő híjján, amit a csúz rontott el s ami itt Aragonban nálunk helyi nyavalya. De legyen csak nagyságod egy kevés türelemmel, elmegyek előbb gyertyát gyújtani s ebben a szempillantásban mindjárt visszatérek, hogy elpanaszoljam szomorúságomat nagyságodnak, mint e világon minden baj megorvoslójának.

S azzal be sem várva a lovag feleletét, kisetett a hálósobából, ahol Don Quijote nyugodtan s gondolatokba mélyedve várt reá. De egyszerre nagy hirtelenséggel ezer meg ezer gondolat kezdte ostromolni ez új kaland miatt. S úgy ítélte, nem jól cselekszik s még rosszabbul intézkedik, ha kiteszi magát annak a veszedelemnek, hogy szíve hölgyének fogadott hűségét megszegheti s így szólt magában:

— Ki tudja, vajjon az ördög, aki tele van furfangossággal és csalárdsággal, nem akar-e most egy duenna által lépre keríteni, ami nem sikerült neki sem császárnékkal, sem királynékkal, sem hercegasszonyokkal, sem márkinékkal, sem grófnékkal. Gyakran hallottam, még pedig okos emberektől, hogy az ördögtől könnyebb pisze orrot kapni, mint sasorrot; s ki tudja vajjon e magány, ez alkalom s e némaság nem ébresztik-e föl alvó vágyaimat, s rá nem vesznek-e, hogy előhaladt koromban bukjam el, én aki soha meg nem botlottam. Ilyes esetben tanácsosabb megfutni, mint a csatát bevárni. De nem vagyok eszemen, hogy ilyes balgaságokat mondok és gondolok, hiszen csakugyan teljes lehetetlen, hogy egy ilyen fehérfejkötős, lottyadt, pápaszemes duenna valami könnyelmű gondolatot keltsen vagy ébresszen még a legfeszletőbb szívben is e világon. Ugyan van-e a föld egész kerekiségén jó húsban lévő duenna? Avagy van-e a világ-mindenségben duenna, aki ne volna hóbortos, ráncos-képmű és cicomáskodó? Pokolba hát az egész duenna-had-

dal, amely senkinek se szerez semmi gyönyörűséget. Oh de csak igaza is volt annak az uriaszönyságnak, akiről azt mondják, hogy két kitömött duenna-bábot ültetett, pápaszemesen, varrovánkossal, dobogója mellé, mintha éppen dologba volnának merülve, s ez a két szobor épp oly jó szolgálatot tett az egész terem tekintélyessé tételére, mint ha eleven duennák lettek volna.

E szavak után egyszerre kiugrott az ágyból, azzal a föltett szándékkal, hogy az ajtót bezárja s a senora Rodriguezt be nem ereszti. Hanem, amint a závárt éppen ráakarta fordítani, a senora Rodriguez már akkor újra ott volt, kezében egy egész szál égő fehér viaszgyertyával; s amint a tisztességes hölgy Don Quijotet sokkal közelebb látta most magához, még jobban beburkolózva a sárga paplanba, a kötésekkel arcán s a hálósipkával vagy süveggel, újra megrettent s egy-két lépésnyire visszahátrálva így szólt:

— Nem kell semmitől tartanom, lovag úr? Mert az igazat megvallva, nem tekinthetem valami nagyon tisztességes előjelnek, hogy nagyságod az ágyból felkelt.

— Ezt én kérdezhetem, senora, — viszonzta Don Quijote, s valóban kérdezem is: nem kell-e tartanom semmi ostromtól és erőszakféltéstől?

— S ugyan kitől és miért kérdi, lovag úr, hogy nincs-e mitől tartania — felelte a duenna.

— Kegyedtől kérdem, — viszonzta Don Quijote, — és azért, mert sem én nem vagyok kőből, sem kegyed nincs érből, sem most nincs délelőtt tíz óra, hanem igenis éjjel, vagy valamivel később is, ha jól sejtem, s olyan rejtett és elzárt helyen vagyunk, amilyen az a barlang maga sem lehetett, melyben a vakmerő és hűtelen Éneás a szép és szájalomra méltó Didóval enyelt. Azonban adja ide kisasszony a kezét, s nekem nem kell semmi nagyobb biztosság, mint az én saját tartózkodásom és szemérmességem, azzal együtt, amely biztosságot ez a tiszteletre gerjesztő fejkötő nyújt.

S azzal megcsókolta jobbkezét, s megfogta a nőét, melyet az hasonló ceremóniák között nyújtott oda a lovagnak.

(Cide Hamete e helyen zárjegy között azt jegyzi meg, s Mahomedre esküszik, szívesen odaadta volna két kaftánja közül a jobbikat, ha saját szemével láthatta volna, hogyan ment ez az egy pár ember ilyenténképen kézenfogva az ajtótól az ágyig.)

Don Quijote végre ismét lefeküdt az ágyba, Donna Rodriguez pedig tőle kissé távolabb egy székre ült, sem pápaszemét, sem fátyolát le nem téve. Don Quijote egy gombolyagba húzta össze magát s úgy betakarózott, hogy csak a szeme látszott ki; s midőn eképpen mind a ketten helyre vergődtek, Don Quijote törte meg a csendet először is, e szavakkal:

— Most már, senora Donna Rodriguez, bátran kirakodhatók s eléállhat mindazzal, ami bánatos szívét és szorongatott keblét terheli, s én szemérmes füllel és résztvevő érdeklődéssel fogom hallgatni.

— Készséggel elhiszem, — mondta a duenna, — mert hiszen nagyságod finom, előzékeny modorától csakis keresztyén felelet volt várható. Az én esetem tehát ez, senor Don Quijote, hogy bár engem nagyságod itt lát is e pillanatban e széken s az Aragon királyság közepén, s ilyen elszegényedett silány duenna-ruhában: én az asturiai Ovideoban születtem, még pedig olyan családból, mely rokonságban áll ama tartomány legelőkelőbb házaival. Azonban a szerencsétlenség és szüleimnek könnyelműsége, akik időnek előtte, s magok sem tudták, hogy s hogy nem, egészen tönkre jutottak, azok, mondom, engemet Madrid fővárosába vittek, ahol, békesség okáért s még nagyobb szerencsétlenség elkerülése végett, szüleim egy előkelő úriasszonysághoz adtak szobaleánynak. S dicsekvés nélkül merem állítani, hogy a csipkekötésben s fehérhavarásban nem volt párom egész életemben. Szüleim otthagytak a szolgálatban, ők magok aztán visszatértek szülőföldjükre, egy pár esztendő múlva meg kétségkívül az égbe, mert rendkívül jó katolikus keresztyének voltak. Én árván maradtam, s egyedül arra a nyomorult bérre s azokra a silány ajándékokra voltam kénytelen szorítkozni, amit a cselédség az ilyen palotákban rendesen kapni szokott. Ekkor történt, hogy egy

házi lovászmester,*) anélkül, hogy én rá alkalmat szolgáltattam volna, belémszeretett. Az ember már kissé koros volt, nagy szakállú s igen tisztes külsejű, mindenkifölött pedig olyan nemes, mint maga a király, amennyiben hegyháti volt. Szerelmeskedésünket nem űztük oly titokban, hogy asszonyunknak értésére ne esett volna, amiért is ő, a sok szólás-szapulás elkerülése végett, annak rendje-módja szerint házaspárrá kötötett össze bennünket a keresztyén római katholika anyaszentegyház szertartásával s ebből a házasságból született egy leányom, hogy még annak a boldogságomnak is vége legyen, amim talán lett volna: nem azért, mintha a szülésbe belehaltam volna, egészen rendes lefolyása lett annak a maga idejében; hanem azért, mert férjem nem sokára meghalt egy bizonyos ijedség következtében, mit ha elmondanék, — ha ugyan itt most helyén lenne, — nagyságod alig tudna hova lenni a csodálkozástól.

S e szavaknál a duenna keservesen sírva fakadt, majdan így folytta:

— Bocssásson meg nagyságod, senor Don Quijote, de nem tudom magamat megtartóztatni, s valahányszor szerencsétlen férjem eszembe jut, mindig elborítja szememet a könny árja. Édes jó Istenem, milyen méltósággal ültette fel asszonyunkat egy hatalmas öszvér farára, amely oly fekete volt, mint az agát! Mert akkor nem jártak ám még kocsin vagy gyaloghintón, mint hír szerint mostanság járnak, hanem az asszonyságok a paripa farán ültek lovászmesterük mögött. Egy körülményt azonban el nem hallgathatok, amiből látható, milyen művelt s illedelmes embernek kellett az én boldogult férjemnek lennie. Mikor egyszer Madridban betért a Santiago-utcába, — amely meglehetősen szűkecske, — egy főbíró jött vele szemközt, maga előtt két törvényszolgával. Mihelyt az én lovászmesterem megpillantotta őket, abban a nyomban megfordította öszvére kantárát, annak jeléül, hogy kíséretéhez kíván csatlakozni. Asszonyom, aki az öszvér

*) Escudero de casa, a múlt századokban a spanyol házaknál alkalmazott tisztesebb állású cseléd, rendesen valami elszegényedett nemes ember, aki a ház asszonyát szokta kísérni.

Ford.

farán ült, halkan odasúgott neki: „Mít csinál szerencsétlen, nem látja hogy arra akarok menni?“ Az udvarias főbíró visszarántotta lova kantárát s így szólt: „Csak folytassa tovább útját, uram, én nékem illendő Donna Casilda kisasszonyt kísérem,“ mert asszonyomat így hívták. Mindazáltal férjem, feirevalóját kezében tartva, tovább is megmaradt föltett szándékánál, hogy ő kíséri el a főbíró. Minek láttára az én asszonyom, haragjában s bosszúságában kirántott egy vastag tűt vagy — amint én hiszem — egy árt a varrószerszám-tokjából, s úgy beleszúrta a tomporába, hogy szegény férjem keservesen feljajdult s úgy összerántotta egész testét, hogy asszonyomat a földre zuhant. A kisasszony két inasa mindjárt odaszaladt, valamint a főbíró és a törvényszolgák is, hogy felemeljék. Az egész Guadalajára-kapu felháborodott, már tudniillik azok a hivalkodók, akik ott ácsorogtak. Asszonyom talpra állt, férjem pedig beszaladt egy borbélyműhelybe, jajgatva, hogy a belét át, meg átszúrkálták. Férjem udvariassága annyira ismeretes volt, hogy a gyerekek utcahosszat utánaszaladtak, s ezért meg aztán azért is, mert kissé rövidlátó volt, asszonyom elbocsátotta, s én azt hiszem, annyira a szívére vette, hogy ez okozta halálát.

Így lettem én gyámoltalan özvegyé, s leányom nyakamon maradt, aki egyébiránt olyan széppé nevelkedett, mint a tenger habja. Végre aztán, minthogy igen jó dolgos hírében állottam, mostani úrnőm, a hercegasszony, ki csak nem rég ment férjhez a herceg úrhoz, magával hozott ide az aragóni királyságba, de velem együtt lányomat is, ahol aztán napok mentével s idők multával a lány egészen felcseperedett s benne a világ minden szépsége egyesült. Úgy énekel, mint a pacsirta, úgy lejt, mint a gondolat, úgy táncol, mint a veszett, írni, olvasni úgy tud, mint akármely iskolamester, számolni meg úgy, mint valami uzsorás. Tisztaságát említeni sem akarom, mert nincs az a folyóvíz, amely tisztább legyen, s most — ha jól emlékszem — egy-két nap híján éppen tizenhat esztendő, öt hónapos és három napos. Hogy azonban folytassam, ebbe az én lányomba halálosan beleszeretett egy igen gazdag parasztember fia, aki nem nagyon messze

innét, a herceg úr egyik falujában lakik. Mi tőrés-tagadás, a fiatalok, hogy s hogy nem, bizony összeszűrték a levelet, s ő azzal az ígérettel, hogy elveszi, levette leányomat a lábáról, s most nem akarja ígéretét beváltani. Tudja jól az egész a herceg úr is, mert elpanaszoltam neki, nem csak egyszer s kértem, parancsoljon rá, arra a parasztra, vetesse el fiával a lányomat; de mintha csak süketnek beszéltem volna, rá se hederít a szavamra. Ennek pedig az az oka, hogy a csábító atyja igen gazdag s ő szokott a hercegnek pénzt kölcsönözgetni, s egyszerű másszor egyéb adósságoknál ő a keze, aminek folytán uram nem akarja megharagítani s nem mer neki semmi kellemetlenséget okozni. Én tehát azzal az esedezéssel járulok nagyságod elé, lovag úr, kegyeskedjék ezt a bajt megorvosolni, akár szép szóval, akár fegyverrel: mert, — amint az egész világ tudja, — úgy tudom, nagyságod azért született, hogy a bajokat megorvosolja, a ferdeségeket kiegyenlítse s a szükségben szenvedőket gyámoítsa. Gondoljon nagyságod szegény leányom árvaságára, kedvességére s ifjú korára, úgyszintén mindazon jó tulajdonságaira, amiket említettem, mert Isten a tanúságom, s lelkem szerint elmondhatom, akárhány szobaleánya legyen is a hercegasszonynak, egyik se lehetne az én leányomnak még csak a cipője talpa se. Még azt a bizonyos Altisidorát, akit pedig itt a legelevenebbnek s legcsinosabbnak tartanak, még azt se lehet az én leánnyal összehasonlítani, mert köztök ég és föld különbség; s nagyságod is bizonyosan tudja, hogy nem mind arany, ami fénylik, s ez az Altisidorácska is jóval hiúbb, mint amily szép s inkább kacér, mint szemérmes; azonfelül nem is valami nagyon egészséges, s olyan nehéz szagú a lehellete, hogy az ember egy pillanatig se tudja mellette kiállni. De még magának a hercegasszonynak is megvan a maga... Azonban ne szólj nyelvem, nem fáj fejem, s — amint mondani szokás, — füle van a falnak is.

— Mije van a hercegnének? mindenre kérem, mondja meg senora Donna Rodríguez! — szól Don Quijote.

— Az ilyen esdekléstől nem tagadhatom meg a feleletet, — viszonzta a Duenna, — s a tiszta igazsággal

kell a kérdésre válaszolnom. Ugy-e látta nagyságod, senor Don Quijote, a hercegné asszonyság bűbájos szépségét? Azt a finom arcbőrt, mely oly tündöklő, mint a csillogóra köszörült acélkard; azt a tejből s karminból alkotott két orcát, melyek egyikén a nap van, a hold meg a másikon; s ugy-e látta azt a könnyűséget, mellyel a földre lép, de sőt lába a földet meg is veti, s úgy látszik csupa egészséget áraszt arra, amerre megy? Tudja meg azonban nagyságod, hogy ő mind ezt Isten után annak a két folyósebnek köszönheti, ami a lábán van, s amiken mind az a rossz nedvesség elszivárog, mellyel — az orvosok állítása szerint — teli van.

— Szentséges szűz Mária! — kiáltott fel Don Quijote, — s lehetséges-e, hogy a hercegné ő magasságán két ilyen lecsapoló árok legyen? El nem hittem volna, ha magok a mezítlábos barátok mondják is; minthogy azonban senora Donna Rodriguez mondja, már akkor nem lehet benne semmi kétség. Csakhogy az ilyen nyílásokból, s olyan helyen, nem nedvesség szivároghat, hanem valóságos csurrantott ambra! Most kezdem csak igazán hinni, hogy az ilyen csapoló nyílások mily nagyon javára válhatnak az egészségnek!

Alighogy Don Quijote e szavakat kimondta, abban a pillanatban nagy zörrenéssel felpattant a hálószoza ajtaja, s a lökés okozta ijedség folytán Donna Rodriguez kiejtette kezéből a gyertyát, s a hálószoza, — amint mondani szokás, — oly setétté lett, mint a farkasverem.

A szegény duenna legelőször is azt tapasztalta, hogy két hatalmas kéz oly erővel ragadja torkon, hogy lihegni is alig hagyják, egy más valaki pedig, se teszi, se veszi, nagy gyorsan felemeli a ruhája szélét s úgy kezdi csépelni, — nyilván valami papuccsal, hogy szörnűség még csak gondolni is. Don Quijote szívéből szánta is a szegény duennát, de azért meg se moccant az ágyban, el nem tudta gondolni, mi lehet ez, meglapult nagy csendesen, nehogy valami módon a csittegő-csattogó pattantás ő fölibe is odakerekedjék. És félelme csakugyan nem volt alaptalan, mert amint a két néma hóhér becsületesen megrakta a pisszenni sem merő duennát, nekiestek mindjárt Don Quijoténak, kigurították a paplanból meg az

ágylepedőből, s oly kegyetlenül megcsipkedték, hogy kénytelen volt, amint csak tudta, úgy védni magát öklével. Mindez a legmélyebb csöndben történt.

A csetepaté mintegy félóráig tarthatott, akkor a kísértetek eltűntek, Donna Rodriguez helyreigazította szoknyáját s nagy sóhajtozással balesetén, kisompolygott az ajtón, Don Quijoténak azt se mondva: beföllegzett.

A lovag össze meg összecsapkodva, megkínózva, meggyötörve, kábultan s a legnagyobb zavarban maradt egymagára, ahol ez alkalommal mi is hagyjuk, amint egyre azon törte a fejét, ki lehet az az átkozott varázsló, aki ilyen gonoszúl bánt vele.

Annak idejében majd megmondjuk, most azonban Sancho Panza hí, s történetünk helyes beosztása is azt követeli.

XLIX. FEJEZET.

Mi történt Sancho Panzával a szigetén tett körútja alkalmakor?

Akkor váltunk el a nagy kormányzótól, amikor éppen olyan kegyetlen haragra és bosszúra gerjedett a festegető paraszt ellen, aki az udvarmestertől kapott utasítást, ez viszont a hercegtől, hogyan tréfálják meg Sanchot. Ez azonban, minden együgyűsége, durvasága és nyersesége mellett is, megállta a sarat mindnyájokkal szemben emberül. Majd a jelenlevőkhöz, s a doktor Pedro Reciohoz, aki újra visszatért a terembe, mihelyt a herceg levelében említett titkos ügyet elintézték, e szavakkal fordult, mikor beléptek:

— Még csak most értem igazán, mennyire szükséges, hogy a bírák és kormányzók érből legyenek, hogy fel se vegyék a panaszos felek alkalmatlankodását, akiknek se ideje se órája, hanem csak beállítanak panaszukkal s azt akarják, hogy az ember hallgassa ki és intézze el, s a maguk dolgán kívül semmi egyébbel a világon nem törődnek. S ha aztán a szegény bíró

ki nem hallgatja őket s bajukat el nem intézi, vagy azért, mert nem teheti, vagy azért, mert nincs itt a kihallgatás alkalmas ideje: mindjárt meg van a nagy szemrehányás, rágalmazás, szőlják-szapulják a bírót, és se magán, se fajtáján nem hagynak egy körömnnyifeketényi becsületet. Te balgatag, hígeszű panaszos fél te, ne hamarkodd el a dolgot annyira, várd be a panasz elmondására alkalmas pillanatot; ne jöjj az evésnek vagy alvásnak idejében, hiszen a bírák is húsból, vérből vannak, s azok is kötelesek megadni a természetnek, amit szokás szerint kíván, engemet egymagamat kivéve, aki az én természetemnek semmit enni nem adhatok, hála Pedro Recio Tirtea fuera orvos úrnak, aki maga is jelen van, s aki azt szeretné, bár éhen halnék, s azt állítja, hogy ez a halál élet, amelyhez hasonlót adjon az Isten néki és minden ő fajtájabelinek, akarom mondani a rossz orvosoknak, mert a jók pálmát és borostyánt érdemelnek.

Mindazok, akik Sancho Panzát ismerték, csodának csodájával hallgatták e válogatott kifejezéseit, s nem tudták elgondolni, minek tulajdonítsák, ha csak annak nem, hogy a fontos hivatalok vagy igen kiéleltik az ember esztét, vagy nagyon eltompítják.

Végre azonban a doktor Pedro Recio de Tirtea fuera mégis csak megígérte, megengedi Sanchonak, hogy ez este vacsoráljon, ha ezáltal át is hágia a Hippokrates aforizmáinak határait. Ebbe aztán belenyugodott a kormányzó, s nagy nehezen várta, mikor lesz már este s mikor jön el a vacsora ideje. S bár neki úgy látszott is, hogy az idő meg nem mozdul helyéből, mindazáltal még is csak eljött az a várva várt pillanat, mikor ennie adtak, valami vagdalt marhasültet vöröshagymával s egy pár főtt bornyúlábat, kissé bizony vénecske bornyúból. Ő azonban olyan étvággyal esett neki mindennek, hogy nincs az a milánói császármadar, római fácán, sorrentói bornyúhús, moroni fogoly vagy lavajosi libapecsenye, amiből jobb ízűen tudott volna falatozni. Vacsora közben a doktorhoz fordulva így szólt:

— Legyen rá gondja, tisztelt doktor uram, hogy mától kezdve ne adasson nekem holmi válogatott, különös edeleket, mert azokkal csak kizöttyentené gyomromat a rendes kerékvágásból, amely kecske-, marha-, sertés- meg füstölt húshoz van hozzá szokva, meg foghagymához és vöröshagymához; s ha talán holmi nagyúri ételekkel kínálják, egyszer kelletlenül, másszor meg éppen undorral fogadja. Amit az asztalnok megtehet, az, hogy adjon nekem egyszer-másszor olla podridát, aminek annál jobb a szaga, minél romlottabb, s abba aztán belerakhat s belekeverhet mindent a világon, csak hogy ennivaló legyen, s én nagy köszönettel fogadom, de valamikor még meg is hálálom. Velem pedig senki ne tréfáljon, mert vagy vagyunk valaki, vagy se; éljünk mindnyájan s együnk igyunk békén, jó barátságban, mert ha Isten felhozza napját, mindnyájunk számára hozza fel. Elkormányozom én ezt a szigetet rendesen és becsületesen; tartsa nyitva a szemét minden ember, s gondoljon azzal, ami az övé, mert ezennel tudtára adom mindenkinek, hogy az ördög nem alszik, s aki nekem békét nem hágy, megadja az árát. Kendd be magad mézzel, a legyektol véssz el.

— Bizonyomra mondhatom, kormányzó úr, — jegyezte meg az asztalnok, — nagyságod minden szava szentírás; s én ennek a szigetnek az összes lakossága nevében ezennel ünnepélyesen kijelentem, hogy nagyságodat mindnyájan a legteljesebb pontossággal, szeretettel és ragaszkodással fogjuk szolgálni, mert az a szelíd kormányzási mód, amit nagyságod már a legelső ügyekben is tanúsított, semmi alkalmat sem szolgáltathat senkinek, hogy olyasmit tegyen vagy csak gondoljon is, ami nagyságodnak nem válnék javára.

— Elhiszem, — viszonzta Sancho, — s bolond is volna, aki mást tenne vagy gondolna; most pedig még egyszer is azt mondom, gondoskodjanak mindig arról, hogy jól el legyen látva mind én magam, mind a szürkém is, ez a dolognak a veleje, ami a legfontosabb. Most pedig itt az ideje, hogy egy kissé körütekintsünk, mert az a feltett szándékom, hogy megtisztít-

suk ezt a szigetet minden piszoktól s mindenféle jöttment, dologtalan, rossz erkölcsű csöcseléktől: mert tudjátok barátaim, a hivalkodó, henye népség az az emberi társaságban, amik a herék a kaptárban, melyek csak fogyasztani tudják azt a mézet, amit a dologtevő méhek összehordanak. Kedvezni akarok a földműveseknek, a nemesek kiváltságait fentartom, megjutalmazom az erényeseket, mindenek fölött pedig megadom az illendő tiszteletet s becsületet a vallásnak és az egyház szolgálóinak. Mit tartotok minderről barátim: igazam van-e vagy megbomlott az eszem kereke?

— Annyira igaza van nagyságodnak, kormányzó úr, — viszonzotta az udvarmester, — hogy én alig tudok hova lenni bámulatomban, hogy egy ilyen nem iskolázott embert, mint nagyságod, aki, úgy tudom, nem tanul, ilyen és ennyi mindent tudjon mondani, teli olyan igazsággal s okossággal, amelyet nagyságod értelmétől sem azok nem vártak, akik ide küldöttek, sem mi, akik ide kísértük. Naponkint látni ujat a világon, igazzá lesz a tréfa s kijátszottá a kijátszó.

Az est elérkezett, s a kormányzó, Recio orvos úr engedelmeiből, megvacsorált. Ekkor aztán körütra keltek, s a kormányzóval ment az udvarmester, a titkár, az asztalnok, az a krónikás, akinek tisztében állott Sancho minden tettet följegyezni, több poroszló és irtok, úgy hogy számra nézve egészen tisztességes környezetet képeztek. Sancho középiött ment, kezében pálcájával, olyan méltósággal, hogy párját se lehetett soha látni.

Alig haladtak át egy-két uccán: kardviadal csapott füleikbe. Oda siettek, s két magános embert találtak, azok viaskodtak egymással. Midőn az előljárótságot jönni látták, azonnal fölhagytak küzdelmükkal, s az egyik így kiáltott:

— Ide, ide Isten és király nevében! Hogyan, hát el lehet azt nézni, hogy az embert ebben a városban nyilvános helyen kirabolják s az uccán megtámadják?

— Csak lassan, jó ember, — jegyezte meg Sancho,

— mondja el nékem mi volt az oka, hogy összezördültek? Én a kormányzó vagyok.

A másik ellenfél közbeszólt:

— Elmondom én az egészet röviden, kormányzó úr. Nagyságodnak mindenekelőtt tudnia kell, hogy ez a jó madár itt e szemközt levő játékbarlangban, Isten a megmondhatója, hogy s hogy nem éppen most nyert ezer reálon fölül. Én magam is nézője voltam a játéknak, s nem egy kétes esetben, lelkiismeretem ellenében, neki fogtam pártját s adtam igazat. Ő aztán a nyereséggel szépen elpárolgott, míg én azt hittem, ad legalább is egy tallért a maga jószántából, amint az ilyen magamféle tisztességes embereknek rendesen adni szoktak, akik mindig kéznél vagyunk a játszók körül, hogy örködjünk a fölött, hogy mi igaz, mi nem, s megakadályozzuk az összekoccanásokat. Ő azonban zsebrerakta pénzét s ott hagyott bennünket a faképnél. Én tehát kaptam magamat, utána kerekedtem s nyájas, udvarias szavakkal kértem, adjon legalább nyolc reált, tudva milyen tisztas állású ember vagyok, bár se hivatalom, se semmiféle javadalmam nincs is, minthogy szüleim se ki nem tanítottak, se semmi örökséget nem hagytak. Ez a semmirekellő azonban, — aki nagyobb zsvány Cacusnál, és hamisabb játékos, mint Andradilla, — mindössze négy reállal akarta kiszúrni a szememet. Ebből is láthatja nagyságos kormányzó úr, milyen szemtelen és lelkiismeretlen gazfickó lehet. De hiszen, ha uraságtok ide nem toppannak, tudom Isten, ki is adta volna magából a nyereséget s majd megtanítottam volna én kesztyűbe dudálni.

— S mit mond erre a másik fél? — kérdezte Sancho.

A másik azt felelte: szóról-szóra igaz, amint ellenfele állít, s ő csakugyan nem akart neki többet adni négy reálnál, minthogy ennyit sokszor adott azelőtt is. Akik azonban borraivalóért tartják a markukat, azoknak illedelmesen kell magukat viselniök, s jó szemmel nézni, akármit kapnak, nem pedig számon kérni a nyereséget, ha csak bizonyosan nem tudják, hogy hamis játékosval van dolguk, aki nem becsületes uton jutott

a nyereséghez. Hogy pedig ő nem zshivány, aminek a támadó állítja, hanem becsületes ember, éppen abból tűnik ki, hogy nem akart neki semmit se adni, mert szokás szerint éppen a hamis játékosok azok, akiket az ilyen nézők megfejnek, minthogy úgy ismerik őket, mint a rossz pénzt.

— Az csakugyan igaz, — mondta az udvarmester, — már most meg kell ám jól gondolni, kormányzó úr, mit tegyünk ezzel a két emberrel?

— Azt kell tenni velük, — jelentette ki Sancho, — te, nyerő, már ha igaz, ha nem igaz vagy akármi úton jutottál nyereségedhez, tüstént átadsz haragosodnak száz reált, harmincat pedig lefizetsz a szegény raboknak; te pedig, akinek nincs se hivatalod, se javadalmad, hanem csak úgy dologtalanul élősködöl e szigeten: veszed mindjárt ezt a száz reált, s holnap kora reggel eltakarodol e szigetről, ahonnan száműzve leszel mostantól kezdve tíz esztendeig, oly büntetés terhe alatt, hogy ha itt hamarabb mersz mutatkozni, a hátralevőt a másvilágon állod ki, mert felkötlek az akasztófára, vagy ha magam nem is, legalább a hóhér az én parancsolatomra. Velem pedig senki ne feleseljen, mert majd a körmire koppintok.

Az egyik adta, a másik meg zsebre tette a pénzt, emez aztán pusztult a szigetről, amaz meg tisztult haza, a kormányzó pedig kijelentette:

— Ha van egy morzsika hatalmam, csakugyan elsőpröm ezeket a játékbarylangoat, mert — amint én látom — nagyon veszedelmes portékák.

— Legalább ezt az egyet itt, — jegyezte meg egy irlrok, — nehezen fogja elsőprörhetni nagyságod, mert ezt egy igen előkelő, magasállású úr tartja, s évenként hasonlíthatatlanul többet vesz, mint amennyit bevesz a kártyából. Más alacsonyabb játékbarylangokkal bizvást megéreztetethi hatalmát nagyságod, mert azok sokkal több kárt tesznek, de meg sokkal több aljasságot is rejtegetnek; míg az előkelő nemesek és főurak házába a hirhedt hamis játékosok nem mérészelnek tolaodni, hogy üzzék silány mesterségöket.

S ha már a játék bűne ilyen általánosan elterjedt, csakugyan jobb, ha előkelőbb házakban játszanak, semmint valami mesterembernél, ahová éjnek idején csálnak be egyi s másik szegény ördögöt s megnyúzzák elevenen.

— Tudom én, írnok úr, — szólta Sancho, — hogy e tárgyról nagyon sokat lehetne beszélni.

E pillanatban egy poroszló érkezett oda, aki egy fiatal sihedert vitt fogva.

— Kormányzó úr, — mondta a poroszló, — ez a legény szemközt jött velünk, de alighogy megpillantotta a törvény szolgáit, abban a pillanatban hátat fordított, kerekét oldott s úgy nekiiramlott, mint a zerge; nekünk se kellett több, hogy valami gonosztevőnek tartsuk. Én magam eredtem nyomába, de ha ő véletlenül meg nem botlik s el nem bukik, kergethettem volna a világ végéig.

— Miért futottál fickó? — kérdezte Sancho.

Mire az ifjú így felelt:

— Azért uram, hogy ne legyek kénytelen arra a sok kérdésre felelgetni, amiket a törvényszékek szoktak az emberhez intézni.

— Mi a mesterséged?

— Takács vagyok.

— S mit szősz?

— Lándzsahegyeket, nagyságod kegyes engedelmével.

— Te furfangos fickó vagy. Tréfával akarod elütni a dolgot? No jó. S hova szándékoztál ily későn?

— Hús levegőt színi, uram.

— S hol lehet ezen a szigeten hús levegőt színi?

— Ahol a szél fúj.

— Jól van; nálad nagyon kész a felelet. Eszes legény vagy, öcsém. De hát most gondold azt, hogy én vagyok az a szél s neked a hátadba fújok és oda fújlak a hűvösre. Csípijétek nyakon, s vigyétek hát, hadd aludjék az éjjel a hűsön.

— Akár megesküdjem rá, — viszonozta a suhanc,

— nagyságod éppen olyan hiába parancsolja, hogy a tömlőcbe aludjam, mint azt, hogy királlyá legyek.

— Vajjon? S ugyan miért ne parancsolhatnám én, hogy a tömlőcbe aludjál? — mondta Sancho, — avagy nincs-e nekem arra való hatalmam, hogy elfogassalak, meg szabadon eresztesselek, ahányszor és amikor csak akarom?

— Akár mekkora hatalma is legyen nagyságodnak, — felelt a siheder, — akkora még sem lehet, hogy engem ott altasson a börtönben.

— S ugyan miért ne lenne, — válaszolt Sancho. — Csípjétek nyakon azonnal, hadd lássa be a tulajdon két szemével, mennyire csalódik; még ha a börtönőr a maga hasznára akarna is könyörületességet gyakorolni veled szemben, kétezer arany büntetést szabok rá, ha csak egy tapodtatnyira is kiereszt a tömlőcből.

— Nevetséges! — felelt a fickó, — hiszen én mindössze csak annyit mondtam, nincs a világon ember, aki engem arra tudna kényszeríteni, hogy a börtönben aludjam.

— Monddza hát, ördög teremtette, — szólt Sancho, — valami őrangyalod van talán, amelyik lefogja oldalaid azokat a bilincseket, amiket én tüstént rád veretek.

— Most tapintottunk már az elevenére, kormányzó úr, — vizsgozta a fickó derülten, — beszéljünk tehát okosan. Tegyük fel, hogy nagyságod engem tömlőcbe vettél, a kezemre, a lábamra békót veret, s bele dugnak a lyukba, de még a börtönőrnek is megtiltják súlyos büntetés terhe alatt, hogy engem semmi szín alatt ki ne bocsásson, s az egészen a parancsolathoz szabja magát: mindazáltal ha én egyszer nem akarok aludni, s egész éjjel a szememet se akarom behunyni, hanem folytonosan ébren fogok maradni: lesz-e nagyságodnak annyi hatalma, hogy az én akaratom ellenére mégis alvásra kényszerítsen.

— Bizony nem lesz az, — jegyezte meg a titkár, — s ez a fickó derekasán kívágta magát.

— Tehát, — mondta Sancho, — nem indít semmi

egyéb ok arra, hogy ne aludjál, csupán az, hogy a te akaratom teljesüljön, s nem az, hogy nekem tégy ellenemre?

— Eszem ágában sincs, uram, — felelte a siheder.

— Akkor hát eredj Isten hírével, — szólt Sancho, — aludjál otthon, s adjon Isten csendes álmo, amitől én nem akarlak megfosztani. De azt az egyet tanácslom, hogy ezentúl ujjat ne húzz többé a felső hatalmassággal, mert juthatsz olyan körülmények közé, hogy a körmödre koppintanak.

A legény eltávozott, a kormányzó pedig tovább folytatta körútját. Nem sokára két poroszlóval találkozott, akik egy embert vittek fogva. Ezek így szóltak:

— Kormányzó úr, ez az ember férfiúnak látszik, pedig nem az, hanem nőszemély, s ami több, nem is utolsó, csakhogya férfiruhában jár.

Ekkor szeme közé két-három lámpást tartottak, melyek fénye alig egy tizenhatéves hölgy arcára esett. Arany és zöldselyem hálócskában hordta a haját s olyan szép volt, mint az igaz gyöngy. Végignézték tetőtől talpig, s látták, hogy testszínű selyem harisnya van a lábán, fehér tafota harisnyakötővel s aranyos és gyöngyös cafrangokkal. Bugyogója zöld volt, arannyal átverve, s vállain ugyanily szövött felöltő vagy köpenyke, mely alatt a legfinomabb minőségű arannyal átszőtt fehér öltöny látszott, cipője is fehér volt s olyan, amilyet a férfiak viselnek. Derekára nem kard volt övezve, hanem egy igen értékes tör, ujjain pedig sok drága gyűrű. Szóval, a leányka megnyerte mindnyájok tetszését, s akárhányan voltak is, akik látták, egyetlen egy sem ismerte, s az odavalók is azt mondták, el sem tudják képzelni ki lehet; legjobban pedig azok csodálkoztak, akiknek keze benne volt a Sanchoval űzött tréfában, mert erről az esetről s ezen találkozásról nekik magoknak sem volt semmi tudomásuk, s ekképen magok is kíváncsin várták, mire durranik az egész dolog.

Sancho egészen elfogta a csodálkozás a leányka szépségének láttára, s megkérdezte: kicsoda, hová megy, s mi vitte arra, hogy ilyen ruhába öltözzék.

— Nem merem egészen nyilvánosan elmondani uram, mindazt, amit nagyon érdekemben állna titokban tarthatnom. Csak azt az egyet akarom közölni, hogy én sem tolvaj, sem könnyelmű személy nem vagyok, hanem igenis egy szerencsétlen leányzó, akit a féltékenységek kényszerített arra, hogy átvágja azt az illedelmet, mellyel a becsületességnek tartozunk.

Ennek hallatára az udvarmester így szólt Sanchohoz:

— Parancsolja meg a kíséretnek, kormányzó úr, vonuljanak félre, hogy ez a kisasszony kevesebb tartózkodással mondhasa el, amit közölni akar.

A kormányzó ezt meg is parancsolta, félrevonultak mindnyájan, az egy udvarmesteren, asztalnokon és titkáron kívül.

Amint a leányka látta, hogy ennyire magukra maradtak, így folytatta szavait:

— Én, uraim, Pedro Perez Mazorca leánya vagyok, az idevaló gyapjúhaszonbérlető, aki atyám házában gyakran meg szokott fordulni.

— Ez nem tiszta munka, kisasszony, — jegyezte meg az udvarmester, — mert Pedro Perezt én igen jól ismerem és tudom, hogy annak nincs se fia, se leánya; azután meg az is különös, hogy kegyed egyik szavával atyjának mondja, a másikon meg azt mondja róla, hogy atyja házában gyakran meg szokott fordulni.

— Ez magamnak is feltűnt, — mondta Sancho.

— Jó uraim, annyira megvagyok zavarodva, hogy azt se tudom, mit beszélek, — viszonzá a leányka. — Hogy azonban az igazat megmondjam, én Diego de la Llana leánya vagyok, akit uraságtok bizonyára mindnyájan ismernek.

— Már az egészen más, — szólt közbe az udvarmester — Diego de la Llanát ismerem, s azt is tudom, hogy van egy fia, meg egy leánya, s mióta özvegyé lett, azóta nincs ebben a községben senki, aki azt mondhatná magáról, hogy ő színről-szinre látta ezt a leánykát, minthogy az atya olyan rejtve tartja, hogy még a nap sugarát se bocsátja be látására, pedig az a híre jár, hogy a leányka szépsége rendkívüli.

— Ugy igaz, — viszonozta a hajadon — s az a leány én vagyok. Ami a szépségemet illeti, igaza van-e a hírnek, vagy sem: erre nézve nagyságtok azonnal kiábrándulhattak, mihelyt engem megpillantottak.

S e szavak után keservesen sírva fakadt.

Ennek láttára a titkár odahajolt az asztalnak föléhez és igen halkán ezt súgta neki:

— Ezt a szegény leánykát kétségkívül valami igen nagy szerencsétlenség érthette, hogy olyan előkelő létére ilyen ruhában és ilyen időben barangol a házon kívül.

— Már bizonyosan úgy lesz, — felelte az asztalnok, — s mi több, ezt a sejtelmet még könnyei is megerősítik.

Sancho vigasztaló szavakat intézett hozzá, amennyire csak tehette, s felszólította, mondja el nekik egész bátorsággal, mi a baja, s ők rajta lesznek, amint csak Isten tudniok adta, s a legkészebb szívvvel támogatni fogják.

— Az én esetem az, uraim, — mondta a leány, — hogy atyám engemet immár tíz esztendeje tart zár alatt odahaza. Tehát épp annyi ideje, amióta anyám a földben porlad. Otthon mondanak misét egy díszes kápolnában, s én ezen idő óta egyebet se láttam, mint mappal az Isten napját, éjjel meg a holdat és csillagokat. Én nem tudom, milyen az utca, a terek, templomok, sem azt, hogy az emberek milyenek, az egy atyámon, öcsémén és a hasonbérő Pedro Perezen kívül, aki bennünket oly gyakran meglátogat, hogy az imént hamarában annak a neve jutott eszembe s azt mondtam atyámnak, hogy az igazit ne legyek kénytelen megnevezni. Ez a folytonos fogtság, mely szerint soha el nem eresztenek hazulról, még a templomba se, szomorít engemet már hetek, havak óta. Szerettem volna világot látni, vagy legalább megismerkedni szülővárosommal, s azt tartottam, ez az óhajítás semmiben sem sérti meg az illedelmet, melyet a jó módú házak leányai önmaguk érdekében megőrizni tartoznak. Mikor arról hallottam beszélni, hogy most bika- viadalokat, majd tornákat tartanak, máskor meg színelőadásokat: megkérdeztem a nálam egy évvel fiatalabb öcsémet, miből áll mindez, s meg még sok egyebet is, mit én soha se láttam. Ő tőle telhetőleg megmagyará-

zott mindent, ez azonban csak annál jobban feltüzeltelte vágyamat, hogy magam is lássam. Szóval, hogy elbeszélésemet igen hosszúra ne nyújtsam, öcsémet arra kértem, neki azért könyörögtem, amire őt kérem, amit tőle kikönyörögni nem kellett volna sohasem. S ezzel újra sírva fakadt.

Az udvarmester így szólt hozzá:

— Folytassa, kedves kisasszony, s mondjon el mindent, ami kegyeddel történt, mert szavai és könnyei egyaránt lebilincselve tartanak mindnyájunkat.

— Mondanivalóm kevés van már hátra, — folytatta a leányka, — de sírnom annál többet kell még, mert az ilyen helytelen kívánságoknak csakis ilyenek lehetnek a következményeik.

Az asztalnoknak nagyon mélyen szívébe hatott a leányka szépsége, s másodszor is oda tartotta lámpását ennek zemei elé, hogy újra megláthassa, s úgy lászott neki, hogy a leányka szeméből nem is könny pereg, hanem üveggyöngy vagy mezők harmatja. Sőt annyira neki lelkesült, hogy valóságos igaz gyöngyöknek tartotta, s szíve mélyéből kívánta, bár csak ne lenne a hölgy szerencsétlensége akkora, amekkorának sírása és sóhajai tanúsága szerint sejteni lehetett.

A kormányzót egészen kihozta sodrából, hogy a leányka oly nagyon is hosszasan csüri-csavarja elbeszélését, amiért is arra kérte, ne varakoztassa őket tovább, mert az óra már későre jár, pedig nekik még nagy utat kell tenniök a városon keresztül.

A leányka tehát meg-megszaggató zokogás és elfojtó sóhajozás közben így folytatta:

Nem történt velem más semmi egyéb szerencsétlenség, mint az, hogy öcsémet arra kértem öltöztessen fel a maga egyik ruhájába s hordozzon körül engem egy éjjel a városban, amíg atyánk alszik. Addig kértem, könyörögtem neki, hogy végtire ráállt kívánságomra, rám adta az ő ruháját, maga pedig az enyímet vette föl, ami úgy áll neki, mintha csak rászabták volna: mert egyetlen szőrszál se verte még ki az arcát, s szakasztott olyan, mint a legszebb leányzó. Ma éjjel, alig egy órával ezelőtt kisurrantunk hazulról, s gyermekes, oktalan vágyunktól vezettetve, szertecsatán-

goltunk az egész városban. Mikor azonban már haza akartunk térni, egyszerre nagy embercsoportra bukkantunk, s öcsém azonnal így szólt hozzám: „Néném, ez bizonyosan az éjjeli őriárat; emeld a lábadat s köss szárnyat rá, szaladj utánam mindenütt nyomomban, hogy ránk ne ismerjenek, mert különben pórnul járunk.” E szavakkal sarkán fordult s nem azt mondom, hogy futásnak, hanem valóságos repülésnek eredt. Én ijedtemben alig tettem még öt-hat lépést, már is elbuktam, mire a törvényszolga azonnal ott termett s ide hozott nagyságtok elé, hol most, én könnyelmű s gondatlan leányzó, megszégyenülten állok ennyi ember előtt.

— De hát csakugyan nem lett a kisasszonynak semmi más baja? — kérdezte — Sancho, — s nem valami féltékenység ragadta el onnan hazulról, amint elbeszélése elején említette?

— Nem történt én velem semmi, sem pedig semmi féltékenységnek sem volt köze az egészhez. Egyedül az az óhajtás ösztönzött, hogy a világot szerettem volna meglátni, ami mindössze is annyiból áll, hogy e város uccáit akartam bejárni.

S hogy csakugyan igazat mondott, azt bizonyította a megjelenése is, akik fogva hozták oda éppen most a lányka öccsét, kinek az egyik törvényszolga eredt a nyomába, mikor nénjétől elillant.

Nem volt rajta egyéb egy drága szoknyánál s kék damaszk köpenyknél, finom arany paszomantozással. Fején nem volt fátyol, sem semmi egyéb ékesség a saját haján kívül, mely arany gyűrűkhöz hasonlított, olyan sárga és göndör volt.

A kormányzó, az udvarmester s az asztalnok félrevonultak vele, s anélkül, hogy a néne hallhatta volna, megkérdezték, mivégre öltötte magára ezt a ruhát? Az ifju pedig éppen olyan irulva-pirulva ugyanazt mondta el amit a testvére, minek a szerelmessé lett asztalnok lelke mélyéből megörült. A kormányzó azonban e szavakat intézte hozzájuk:

— Az igazat megvallva, lelkeim, ez bizony nagyon gyermekes cselekedet volt, s ennek a balgaságnak és együgyűségnek elmondására kár volt annyi

szót és könnyet, meg sóhajtozást vesztegetni. Elég lett volna, ha azt mondjátok: mi ezek meg ezek vagyunk, atyánk házából ilyen öltözetben sétára kerekedtünk, csupa kíváncsiságból, minden egyéb mellékes cél nélkül; s ezzel aztán meghallottuk volna az egészet, minden sírás-rívás és pityergés nélkül.

— Az igaz, — viszonzotta a leányka, — de ne feledje nagyságtok, én olyan zavarban voltam, hogy azt se tudtam, mihez fogjak.

— Csakhogy semmi el nem veszett, — mondta Sancho, — jerünk, haza viszünk mi benneteket atyátokhoz, aki talán még nem is tud távozásokról. Mostantól kezdve pedig ne legyetek többé olyan gyerekesek, se olyan kíváncsiak világot látni. Jó asszony meg törött láb, nem megy a háztul odább; s kósza tyúk és kósza lány, ola is vesz szaporán; aki meg olyan nagyon kívánczozik látni, azt is akarja, hogy őt lássák. Többet nem mondok.

Az ifjú köszönetét fejezte ki a kormányzó jószágért, hogy haza kíséri, s így aztán csakugyan arra felé tartottak, hova nem sokára meg is érkeztek. Mikor oda jutottak, a fiatal ember egy kavicskát felhajított az ablakra, mire rögtön lejött a rájuk várakozó szolga, ajtót nyitott nekik, ők meg beléptek a házba, s így váltak el kísérőiktől, akiknek nem fogott csodájuk a fiatalok kellemes voltán s szépségükön, valamint azon az óhajtasukon, hogy világot akartak látni éjnek idején s el se távozva a saját szülőhelyükről; azonban ifju koruknak tudták be az egészet.

Az asztalnok szívét át meg átvjárta a szerelem, s fel is tette magában, hogy másnap mindjárt megkéri a leány kezét atyjától, s egészen bizonyosra vette, hogy a herceg embere lévén, nem fogják tőle megtagadni. De még magának Sanchonak is olyasmi járt az eszében, s az írta az agyát, derék dolog lenne ezt a fiatal embert az ő leányával Sanchicával összeboronálni, s el is határozta magában, hogy annak idején nyélbe is üti e szándékát, mert megvolt győződve afelől, hogy egy kormányzó leányának férjévé lehetni, akárki is szerencséjének fogja tartani.

S ezzel aztán végeszakadt az ez éjeli körjáratnak, harmadnap mulva pedig magának az egész kormányzásnak is; amivel aztán füstbe ment Sancho minden tervezgetése, amint alább majd meglátjuk.

L. FEJEZET.

Melyből kiderül, kik voltak azok a varázslók és kinezók, akik a duennát megpaskolták, Don Quijotét pedig megcsipkedték és karmolászták; valamint az is, milyen eredménnyel járt oda-küldetésében az az apród, aki levelet vitt Teresa Panzának, Sancho Panza feleségének.

Cide Hamete, aki ennek az igaz történetnek legparányibb porcikáját is pontosan kikutatta, azt mondja, hogy akkor, amikor a Donna Rodriguez eltávozott a szobából, hogy Don Quijotét fölkeresse, egy másik duenna, ki vele egy szobában hált, észretvette távozását, s minthogy valahány duenna csak van a világon, az mind neszel, fülel, szaglász: ez is utána lopózott oly csöndesen, hogy a jó Rodriguez nem vette észre. Mihelyt tehát a duenna meglátta, hogy Don Quijote ajtaján belépett, minthogy ő is csak olyan susárló volt, mint a duennák szokás szerint, azonnal a hercegnéhez sietett, hogy besúgja neki, hogy a Donna Rodriguez ott van a Don Quijote szobájában.

A hercegné tüstént közölte a dolgot a herceggel, s engedelmet kért rá, hadd követhesse Altisidorával s jusson nyomába, mit kereshet az a duenna Don Quijotenál.

A herceg megengedte, s a két nő aztán nagy csendesen, lábújjhegyen lépkedve odalopózott az ajtóhoz s oly közel, hogy mindent kihallgathatott, amiről a szobában beszéltek. Mikor aztán a hercegasszony azt hallotta, hogyan kürtöli ki a Rodriguez az ő fontanellái Aranjuézét: lángoló haragra lobbant, nem kevésbé Altisidora is, úgy hogy ingerültségökben s bosszúállás vágyától ragadtatva nyomban berontottak a szobába, Don Quijotét megcsipkedték, a duennát pedig kegyetlenül elpaskolták azonmódon, amint már elbeszéltük. Mert az olyan sérelmek, amik a nőknek egyenesen szépségét és

hiúságát érintik, nagy haragra szokták őket lobbantani s felgyulasztják bosszúvágyukat.

A hercegné aztán az egész eseményt elmondta férjének, aminek ez igen jóízút nevetett; a hercegné pedig tovább is akarván még űzni a tréfát és időtöltést Don Quijoteval, azt az apródot, ki a visszavarázsolás kalandjában a Dulcinea szerepét adta (amiről Sancho Panza kormányzói gondjai közepette bizonyosan rég megfelekezett már), valóban útnak indította Teresa Panzához férje levelével, s egy másikkal, amelyet a hercegné írt, valamint egy nagy füzér igazi korállal, amit hasonlóképpen a hercegné küldött ajándékba.

A történet megjegyzi, hogy ez az apród igen értelmes, éleseszű fickó volt, s hogy az uraságnak kedve szerint való szolgálatos legyen, igen nagy örömmel és készséggel indult utra Sancho faluja felé. Még be se ért a faluba, s egy pataknál egész sereg asszonyra akadt, akik ott mostak. Ezekről kérdezte meg, nem tudnák-e megmondani, merre lakik e faluban egy bizonyos Teresa Panza nevű asszony, egy bizonyos Sancho Panza felesége, aki meg egy Don Quijote de la Mancha nevű lovagnak a fegyverhordója. Ezekre a kérdésekre egy fiatal leányka szökött talpra a mosás mellől s így szólt:

— Az a bizonyos Teresa Panza az én anyám, ama bizonyos Sancho meg az én uram apám, az a lovag pedig a mi gazdánk.

— Akkor hát vezess anyádhoz, édes hugom — mondta az apród, — mert levelet és ajándékot hoztam neki atyádtól.

— Szíves örömmel, kedves uram — vizionozta a leányka, aki egy-két esztendővel több vagy kevesebb lehetett tizennégy évesnél. S azzal a mosását egy másik társára bízta. se kendőt nem kötött, se cipőt nem húzott fel, hanem csak azon borzasan és mezítláb, ahogy volt, odaszökött az apród paripája elé s így szólt:

— Jöjjön utánam, uram, ami házunk csak itt van a faluvégén, s édesanyám ott szomorkodik, hogy olyan rég ideje semmi hírt se hallott már uram apámról.

— No hozok én most olyan jót, — mondta az apród, — hogy hálát lehet adni érte az Istennek.

Végre aztán a lányka, ugrással, futással, szökdécseléssel a faluhoz ért, de még be sem lépett a házba, midőn fenhanganon bekiáltott:

— Jöjjön ki csak, édes anyámasszony, jöjjön, jöjjön; egy úr van itt, aki levelet és más egyéb holmit hoz édes jó apámtól.

Kiáltozására a leány anyja, Teresa Panza kijött a házból, szürke ruhában, orsóján szöszfonással foglalkozva. Ruhája olyan kurta volt mintha csak éppen szükséges takaróul szabták volna, felöltője is szürke, alatta pedig kurta mell-ing. Az asszony nem volt nagyon koros, hanem úgy körülbelül negyven éves lehetett; teste állására nézve erős, csontos, izmos és szikár. Mihelyt leányát s a véle jövő lovagot megpillantotta, így szólt:

— Mi baj, lányom, miféle úr ez?

— Kegyes asszonyomnak, Dona Teresa Panzának kész szolgálja, viszonzta az apród, s ezen szavak után menten leugrott lováról s nagy alázatosan borult Teresa asszony előtt, így szólván:

— Nyujtsa csókra kezeit kegyes asszonyom, Donna Teresa, mint valóságos és törvényes hitvese senor Don Sancho Panzának, Barataria szigete örökös kormányzójának.

— Ugyan, uram, keljen fel s ne tréfáljon, — szólt Teresa. — Nem vagyok én udvari dáma, hanem szegény parasztasszony, más tarlójáról élő földműves leánya, s egy kóbor fegyverhordónak, nem pedig egy kormányzónak a felesége.

— Nagyságod, — viszonzta az apród, — legméltebb neje egy fő-főméltóságú kormányzónak, s hogy ez valóban igaz, annak tanúságául fogadja nagyságod ezt a levelet és ezt az ajándékot.

S e szavak után zsebéből aranykapcsos korallfüzért húzott ki, s a nő nyakára akasztván, így folytatta szavait:

— Ez a levél a kormányzó úrtól jön, egy másik pedig, melyet szintén magammal hoztam ezzel az ajándékkal egyben, kegyelmes asszonyomtól, a hercegnétől való, aki engemet nagyságodhoz küldött.

Teresa majdnem sóbálvánnyá változott csodálkozásában, nemkülönben leánya is, aki így szólott:

— Akármilyen legyenek, ha ebbe az egész dologba urunk Don Quijote nincs belekeverve; bizonyosan az ajándékozta meg édes apámat azzal a kormányzósággal vagy grófsággal, melyet neki annyiszor ígérgetett.

— Valóban úgy van, — felelte az apród, — s Sancho-ur egyedül a señor Don Quijotének köszönheti, hogy ő most Barataria szigetének kormányzója, amint majd eből a levélből is kitűnik.

— Olvassa el hát ifjú nemes uram, — mondta Teresa, mert én fonni ugyan tudok, de olvasni egy szikrát sem.

— De még magam sem, — tette hozzá Sanchica, — hanem várjanak csak, mindjárt hívok én ide valakit, aki elolvassa: vagy magát a tisztelendő urat, vagy a babéros Carrasco Samson urat, akik tudom szívesen megteszik, csakhogy hírt vehessenek édes apám felől.

— Soh'se fáradj kis hugom, — mondta az apród, — én ugyan nem tudok fonni, hanem olvasni tudok, s rögtön felolvasom.

Fel is olvasta rögtön az egészet, minthogy azonban ezt a levelet már közöltük, itt most mellőzzük. Utána mindjárt a hercegné levelét vette elő olvasta a mi következők:

„Barátnőm Teresa! A kegyed férjének Sanchonak jeles szívbeli és lelki jó tulajdonai arra indítottak és köteleztek, hogy férjemet megkérjem, ruházza fel őt számos szigetei egyikének kormányzóságával. Ugy vagyok értesülve, hogy úgy kormányoz, mint akár a sas-keselyű, ami igen nagy megelégedésemre szolgál, s ennek következtében nem győzők elég hálát adni az Istennek, magának a hercegnének is, hogy nem csalódtam benne, midőn e kormányzóságra kiszemeltem. Mert tudnia kell, édes asszonyom, nagyon nehezen lehet ám ezen a világon igazán jó kormányzóra találni, s engem Isten úgy vezessen, amilyen jól Sancho kormányoz. Itt küldök kegyednek kedves barátném, egy aranykapcsos korállefűzért, s nagyon szeretném bár igaz gyönyögt küldhetnék. De jobb ma egy veréb, mint holnap

egy tűzok; lesz még idő, amikor majd közelebből megismerkedünk s egymást jobban megértjük, s Isten a megmondhatója, mi minden nem történhetik. Köszöntöm kedves leányát Sanchicát, s mondja meg neki, kérem, az én nevemben, tartsa magát készen, mert az a feltett szándékom, hogy ugyancsak úriasan férjhez akarom adni, amikor maga se álmodná. Mondják hogy a kegyetek falujában igen szépajta makk terem; küldjön belőle valami két tucatot, s nagy becsben fogom tartani már csak azért a kézéért is, amelyből vettem. Irjon nekem körülményesen, hogy s mint szolgál egészsége; ha meg valamire szüksége találna lenni, csak szóljon, s mindjárt teljesül minden kívánsága. Isten áldja meg. Kelt e helyen, szerető barátnője:

a Hercegné“.

— Jaj! — kiáltott fel Teresa a levél hallatára, — milyen jó, milyen egyenes szívű, leereszkedő úriasszonyosság az! Még a haló földjében is együtt nyugodjam vele! De csak más is, mint ezek az idevalósi nemes asszonyaink, akik azt hiszik magokról, hogy mivel ők nemes családból származnak, már őket a szélnek sem szabad illetnie; s mikor a templomba mennek, olyan rátartiak, mintha mind egy-egy királyné volna, s úgy látszik, mintha már azt is meggyalázásnak tartanák, ha egy parasztasszonyra csak rátekintenének is. Míg lám, ez a jó asszonyosság, hercegné létére, barátnőjének nevez, s szakasztott úgy beszél velem, mint tulajdon hasonmásával. Bár csak azt adná az Isten, hogy akkorának láthatnám, a mekkora a legmagasabb torony az egész la Manchában. Ami pedig a makkot illeti, kedves uram, küldök én neki egy vékával is, még pedig olyan nagy szeműt, hogy azt azután akárki fia is megnézheti s megbámulhatja. Most azonban Sanchicám, legyen rá gondod, hogy ezt az urat illendően megvendégeljük; lásd el a lovat mindennel, hozz az istálóból tojást, vágj szalonnát, de jó nagy darabot, s adjunk neki hercegi ebédet, amit a jó hír s nyájas arca igazán meg is érdemel. Én meg addig elmondom a szomszédasszonyoknak, mekkora szerencse ért bennünket, de el még a tisztelendő lelki atyának és Miklós mesternek, a bor-

bélynak is, akik apádnak mind ez ideig oly nagy barátjai voltak.

— Minden úgy lesz, édes anyám, — viszonozta Sanchica, — de adja nekem ennek a koráll-füzérnek a felét, mert a hercegasszony ő kegyelmességét csakugyan nem tartom olyan bohónak, mintha az egész láncot kegyelmednek küldte volna.

— Mind a tied lesz, lányom, — mondta Teresa — csak most hadd én hordjam még az első pár napig, mert igazán úgy érzem, hogy a szívem is majd kiugrik örömében.

— De meg annak is megfognak ám örülni, — tette hozzá az apród, — ha még azt a csomagot is meglátják, amit ebben a tarisznyában hoztam. A legfinomabb posztóruha van abban, amit a kormányzó úr egyetlen egy napig viselt egy vadászaton, s melyet egészen Sanchica kisasszonynak küld.

— Hogy az Isten áldja meg a jobb kezével, — kiáltott fel Sanchica, — de még azt is, ha kell mindaketővel, aki elhozta!

Eközben Teresa eltávozott hazulról, kezében a levelekkel, nyakán meg a koráll-füzérrel, s úgy verte a papírost egyre, mintha csörgő dob volna; véletlenül éppen a pappal és Carrasco Sámsonnal találkozáván, vígan ugrándozva közelített feléjük s így szólt:

— Olyan igaz, minthogy élek, nincs többé szegény atyafi! Van már kormányzóságoeskánk. Most mérkőz-zék hát velem akár a legpiripántosabb nemes asszony, majd is a szeme közé nézek.

— Mi lelte kendet, Teresa Panza? Micsoda badar beszéd ez? Micsoda levelek?

— Semmi más badarság, minthogy ezek a levelek hercegnéktől meg kormányzóktól jöttek, ami meg a nyakamon van, az igazi koráll, s az üdvözlégy, meg miatyánk mind csupa vert arany rajta, magam pedig kormányzóné vagyok.

— Isten a tanúságunk, Teresa, nem értjük, s nem tudjuk mit mond.

— Ebből majd megláthatják, — viszonozta Teresa, s odaadta nekik a leveleket.

A pap volt az, aki olvasta, de olyan fenhangon, hogy Carrasco Sámson is meghallhatta. Mind Sámson, mind a tisztelendő egymás szemé közé néztek, nagy csodálkozásukban azon, amit olvastak. A baccalaureus azt kérdezte azután, ki hozta ezeket a leveleket? Teresa azt felelte: jöjjenek haza ő vele s ott találják a küldöt-tet, aki egy fiatal udvari ember s olyan, mint a fenyő-szál aranyból.

A pap leakasztotta nyakáról a koráll-láncot, meg-nézte, de megnézte még egyszer is, s mikor arról győ-ződött meg, hogy csakugyan igazi, ujra elfogta a cso-dálkozás, s így szólt:

— Papi állásomra mondom, nem tudom, mit szól-jak, mit tartsak ezekről a levelekről és ajándékokról. Egyfelől látom, s meg is tapinthatom e koráll-gyön-gyök finomságát, más felől meg azt olvasom, hogy egy hercegaszony két tucat makkot kért.

— Ki a manó is tudná ezt összeegyeztetni, — je-gyezte meg Carrasco, — de épp azért, jerünk, keres-sük fel azt, aki ezeket az iratokat hozta, az talán nyujt-hat majd valami felvilágosítást.

Igy is cselekedtek s Teresa is visszament velök.

Az apródot éppen abrak-rostálásnál találták pari-pája számára, Sanchica pedig pirított szalonnát vag-dalt, hogy tojással vonja be s úgy adja az apród elé. Az ifjúnak egyénisége s tisztos külseje a lehető leg-jobb hatást gyakorolta mind a két szemlélőre. S miután az érkezettek a küldöttet a legudvariasabban köszön-tötték, ez meg viszont őket: Sámson azt a kérdést in-tézte hozzá, szíveskedjék valami hírt mondani mind Don Quijoteról, mind Sancho Panzáról, mert bár elol-vastuk mind Sancho, mind a hercegaszony levelét, még most is a legnagyobb zavarban vagyunk és sehogy sem tudunk tisztába jönni Sancho kormányzóságával, külö-nösen annál fogva, hogy itt szigetről van szó, már pedig a Földközi tenger minden vagy majd valamennyi szí-ge té a király ő felségeé.

Mire az apród így felelt:

— Ami Sancho Panza úr kormányzóságát illeti, ah-hoz nem fér semmi kétség; de már, hogy sziget-e vagy

sem, amit kormányoz, abba nem avatkozom, elég az hozzá, egy akkora község az, hogy több van ezer lakosánál. Ami meg a makkot illeti, ennek az a magyarázata, hogy az én kegyelmes asszonyom, a hercegné, olyan igénytelen és leereszkedő, hogy az még semmi, hogy ő egy parasztasszonytól makkot kér; az is megesik, hogy fésűt is kér kölcsön egyik másik szomszédasszonyától. Mert tudniok kell nagyságtoknak, hogy az aragoni úri asszonyságok akármilyen előkelők, még sem olyan rártartiak s nem hordják úgy fenn a fejüket, mint a castiliai úri nők; amazok sokkal nyájasabbak a köznéphez.

Még folyt ez a beszélgetés, amikor megjelent Sanchica egy egész teli kötény tojással, s azt kérdezte az apródtól:

— Mondja csak uram, édes apám talán még ptykés nadrágot is hord, amióta kormányzóvá lett.

— Arra nem vigyáztam, — felelt az apród, — de bizonyosan azt visel.

— Teremtő Istenem! — kiáltott fel Sanchica, — beh szeretném apámat feszes nadrágban látni! Ugye furcsa, hogy én csecsemő koromtól fogva mindig azt kívántam, bárcsak ptykés nadrágban láthatnám valaha apámat!

— Ha az Isten megtartja, kis hugom, — válaszolt az apród, — mindenesetre olyanban látja. Istenemre mondom, van rá kilátás, ha még csak két hónapig tart is a kormányzóság, fog ő még fülrehajtókás sapkát is viselni,*)

A pap meg a baccalaureus jól látták, hogy az apród tréfát űz velök; mindazáltal a korállok szépsége s az a vadászöltözet, amit Sancho küldött, s amit Teresa már megmutatott nekik is, megint csak halomra döntötte minden okoskodásukat. Meg nem állhatták, hogy jóízűn ne mosolyogjanak Sanchica óhajtásán, kivált mikor Teresa ezt tette hozzá:

*) Az eredeti azt mondja: „Par Dios, terminos lleva de caminar con papahigo...”, ami lefordíthatatlan szójáték, mert a papahigo hajtókás süveget, sapkát is jelent, de jelent egyszersmind, kivált a többesben, nagy vitorlát, s átvitt értelemben kedvező szerencsét. Ford.

— Ugyan, tisztelendő atyám uram, tudja meg, kérem, nem megy-e innen mostanában valaki Madridba vagy Toledóba. Hozatnék magamnak egy kerek abroncs-szoknyát, de olyant ám, hogy ugyancsak, egészen divatosat és a javából. Mert igazán, de igazán becsületére akarnék válni az uram kormányzóságának, amennyire csak válhatok; sőt, ha megharagszom, még magam is oda megyek abba az udvarba, s tartok olyan kocsit, mint a világ. Akinek kormányzó az ura, telik ez attól s tarthat magának.

— Ugyan igaz, édes anyám, — mondta Sanchica, — s bár az Isten adná, hogy inkább ma lenne meg, mint holnap, még ha mind azt mondaná is, aki anyám aszszonnyal együtt látna abban a kocsiban: „No csak nézze az ember azt a majd megmondom kicsodát, annak a foghagyma zabálónak a leányát, hogyan begyeskedik, hogyan terpeszkedik abban a hintóban, mintha ő volna a pápáné!” De azért csak hadd tapossák ők a sarat, csak én az én kocsimon járhaszak s magasán felemelhessem lábamat a földről. Patvar vigye a világ minden rossz nyelvét; bánom is én, ha másnak nem tetszik, csak nekem tessenék. Igaz-e anyám?

— De még mennyire igaz! — viszonoztá Teresa, — s lám az én jó Sanchom, hogy meg tudta proféciálni ezt a szerencsét, de még ennél nagyobb is! S majd meglátod lányom, nem nyugszik addig, amíg engem grófnévá nem tesz. Hiszen csak az anyját fogja meg az ember egyszer a szerencsének! S sokszor hallottam édes apádtól (aki a példabeszédeknek is éppen úgy apja, ahogy teneked), ahol malacot ígérnek, zsákkal kell forgolódn; ha kormányzóságot adnak, tedd el, ha grófsággal kínálnak, markold meg; s ha valami tisztas ajándékot vetnek koncul, rakd zsebre. Aki nem akarja, ám aludjék, s ne feleljen még akkor se, ha a gazdagság meg a szerencse zörgetne is az ajtaján.

— Törődöm is én azzal, — tette hozzá Sanchica, — ha majd az emberek olyan nyalkán, begyesen látnak járni, ha azt mondják is: mióta nadrágot húztak a kutyára, rá se nézett oszt a maga fajtájára.

Erre a pap ezt a megjegyzést tette:

— Nem tehetek róla, de igazán azt kell hinnem, hogy ennek az egész Sancho-familliának minden tagja egy zsák közmondást hozott magával e világra. Egy fiányit se ismertem belőlük olyat, aki ne öntené akár-mely órában s minden beszédében.

— Az igaz, — szól az apród, — s csakugyan a kormányzó Sancho úr is minden lépten-nyomon potyogatja, s ha talán sokat nagyon is az üstökénél fogva cibál oda, még is nagyon mulatságosak, s a herceg-asszony és a herceg nagyra becsülik.

— De hát ön még mindig megmarad állítása mellett uram, — szól közbe most a baccalaureus, — hogy Sancho kormányzósága csakugyan igaz, s van a világon olyan hercegné, aki ide ajándékot küld és levelet ír? Mert mi, bár tulajdon kezünkkel illettük ezeket az ajándékokat s a saját szemünkkel olvastuk is a leveleket, még sem akarjuk elhinni, s azt gondoljuk, itt olyan esettel állunk szemközt, amilyenekkel a mi földink, Don Quijote úr szokott tépelődni, aki azt verte a fejébe, hogy minden ilyesmi varázslat útján történik. Ezt pedig azért mondom, mert megakarnám önt érinteni és tapogatni, hogy meglássam a szellemvilágból érkezett küldött-e, vagy olyan ember, mint a többi, akinek csontja, húsa van.

— Én, uraim, nem mondhatok magamról semmi egyebet, — viszonzá az apród, — mint azt, hogy valóságos küldött vagyok és hogy Sancho Panza úr csakugyan igazi kormányzó, s hogy ezt a kormányzóságot az én uraságom, a herceg és hercegné adták neki, amint-hogy adhatták is, és hogy, — amint hallottam, — az a bizonyos Sancho Panza egészen derekasan megállja a helyét. Van-e ebben valami bűbájosság vagy nincs, azt döntsék el önök magok között, mert én semmi egyebet nem tudok, arra az esküvésre mondom, amelyet tehetek, tudniillik szüléim életére esküszöm, akik még életben vannak, s akiket igen szeretek és becsülök.

— Meglehet, hogy úgy van, — viszonzta a baccalaureus, — mindazonáltal dubitat Augustinus.*)

*) „Kétértelmek Ágoston“ (t. i. az egyházatya). Ezt a mondást tudós-vitákban használták.

— Már akárki bármennyire kételkedik is, — felelt az apród, — amit én mondtam, az igaz, s az igazság úgy felette lebeg mindig a hazugságnak, mintahogy az olaj fekszik a vízen; egyébiránt *operibus credite et non verbis*; *) jöjjön valaki önök közül velem, s azt majd a saját szemével fogja látni, amivel most füleivel hitelt adni nem akar.

— Menni majd csak én megyek, mondta Sanchica, — vigyen el kegyelmed a lova farán, szívesen elmegyek én ott is, csakhogy apámat láthassam.

— A kormányzók lányaihoz nem illenék, hogy így egyedül bolyongjanak az országúton, hanem igenis az, hogy kocsik, gyaloghintók s nagyszámú cselédség legyen kíséretükben.

— Isten engem, — viszonzta Sanchica, — számaron is épp oly szívesen elmegyek én, mint akármilyen kocsiban; nem vagyok én olyan válogatós.

— Hallgass, gyerek, — intette Teresa, — tudod is te, mit mondasz; ennek az úrnak igaza van, s nem úgy van már, mint volt régen, nem az a nap süt az égen; míg az apád Sancho, addig te is Sancha, de mióta kormányzó, te azóta kisasszony; nem tudom, igazam van-e vagy se?

— Még pedig annyira igaza van, hogy maga se gondolná, Teresa asszonyság, — viszonzta az apród. — Most azonban kérem, adjanak valamit ennem, s aztán hadd induljak rögtön, mert még az este otthon akarok lenni.

Mire a pap szólott:

— Legyen uraságod az én szegény házam vendége, mert Teresa asszonynál kész ugyan a jó akarat, de nincs elegendő tehetség egy ilyen tisztességes vendég ellátására.

Az apród szabódott; végre azonban a maga java is azt kívánta, hogy engedjen. Így tehát a pap magával vitte, s már annál fogva is nagy örömmel, mert ekkép alkalmat nyílt arra, hogy még bővebben kérdezősködjék Don Quijote viselt dolgairól.

*) „A tetteknek higgyetek, ne a szavaknak.“ (Szt. János, 10., 38.)

A baccalaureus felajánlotta szolgálatát, hogy megírja ő a Teresa feleletét; de az asszony sehogysem kívánta, hogy a baccalaureus ártsa magát az ő dolgaiba, mert kissé csúfolódónak tartotta. Adott inkább egy tejes cipőt, meg két tojást egy ministráns gyerekeknek, aki írni tudott, s azzal vakarinttatta meg a két levelet, egyiket a férjének, másikat a hercegnének, úgy, mint a maga esztől kitelt; azonban így sem lettek éppen a legrosszabbak e nagy fontosságú történetben, amint utóbb majd kitérünk.

LI. FEJEZET.

Sancho Panza kormányzóságának folytatásáról, több szintén nem megvetendő eseménnyel egyben.

Hajnalodott már a nap azon éj után, mikor a kormányzó körjáratát megtartotta. Az éjet az asztalnok álmatlanul töltötte s gondolata mindig ott járt az álruhába öltözött leányka arcán, kellemén és bájain; az udvarmester pedig az éj hátralévő részét arra fordította, hogy az uraság számára pontosan följegyezze Sancho minden tettét-vettét, s munkájában egyaránt nagy csodálkozását fejezte ki Sanchonak úgy szavain, mint cselekedetein, mert mind tetteibe mind beszédeibe mindig vegyült valami bohóság az okosság mellett.

Végre a kormányzó fölkel, s a doktor Pedro Recio rendelete szerint kapott reggelire valami kevés befőttet, s utána négy korty vizet, amit ugyan szíves örömet felférte volna egy darab kenyérrel meg egy fűrt szőlővel. Minthogy azonban belátta, hogy az erőszak ellen mind hasztalan rugdalózni: ebbe is csak belenyugodott szíve fájdalmára s gyomra nagy keserűségére, amennyiben Pedro Recio azt is elhitette vele, hogy a könnyű és vékony eledelék igen felfrissítik az értelmet, minél fogva különösen ajánlatosak az olyan embereknek, akik fontos hivatalokat és méltóságokat viselnek, melyek betöltésénél nem annyira testi, mint inkább lelki erőre van szükség.

De emellett a fogádság mellett mégis csak éhes

volt Sancho, még pedig olyan nagyon, hogy csendes-magában elátkozta az egész kormányzóságot; de még azt is, akitől kapta. Mindazáltal éhségével s a befőt-tecskével e napon is elment törvényt látni, s legelőször is egy kérdés merült fel előtte, amit hozzá egy idegen intézett, az udvarmester s az egész környezete jelenlétében. A kérdés pedig ez volt:

— Uram, egy bővízü folyó hasította ketté egy és ugyanazon uradalmat (s figyeljen nagyságod jól, mert ez igen fontos és meglehetősen fogas kérdés). Ezen a folyón egy híd vezetett keresztül, melynek fejeinél akasztófa állt s mellette olyan épület, mint valami törvényház. Ebben pedig rendesen négy bíró ült, akik ítéletet mondtak azon törvény szerint, melyet azon folyónak, hídnak és uradalomnak tulajdonosa szabott s amelynek ez volt a foglalata: Ha valaki ezen a hídon át akar menni az egyik partról a másikra, meg kell előbb esküdni, hová és mivégre megy. Ha igazán esküszik, hagyják szabadon menni a maga útján; de ha hamisan esküszik, kössék fel minden irgalom nélkül az ott álló akasztófára. Miután ez a törvény s a megszabott szigorú törvény köztudomásra jutott, sokan atmentek a hídon, de esküvésök módjából is kitudt, hogy igaz esküt tettek, amiért is a bírák szabad menetelt engedtek valamennyinek. Egyszer azonban az történt, hogy amint megint megesketnek egy embert, esküvés közben az mondja, hogy letett esküjére fogadja, ő egyedül azért és semmi másért sem jött, hogy ott haljon meg azon a bizonyos akasztófán. Nagy szeget ütött a bírák fejében ez az eskütétel mert azt mondták: Ha ezt az embert szabadon eresztjük akkor hamisan esküdött s a törvény értelmében meg kell halnia; ha meg felakasztjuk, ő arra esküdött, hogy ott akar meghalni azon az akasztófán, így tehát esküvése igaz, s ugyanaz a törvény felmenti. Azt kérdezzük tehát nagyságodtól, kormányzó úr, mitevők legyenek a bírák ezzel az emberrel, mert mind ez óráig se tudták magokat semmi bizonyosra eltökélni. S minthogy hírét vették, milyen éles és magas röptű értelmű van nagyságodnak, engemet avégett küldöttek ide, kérem meg az ő nevökben nagyságodat, mondja

ki, hogy ebben a szövevényes és bonyolult ügyben mi a véleménye?

Mire Sancho így válaszolt:

— Azok a bíró urak, akik kegyelmedet hozzám küldték, bizony megkímélhették volna ettől magokat, mert ami engem illet, én olyan ember vagyok, akinek fejébe több szorult korpából, mint éles értelemből; mindazáltal mondja csak el még egyszer, hadd fogjam fel egészen, akkor aztán meglehet, hogy talán az eleve-nére tudok tapintani.

A kérdezősködő újra meg újra elmondta szakasz-tott olyan módon mint először, míg végre Sancho így szólt:

— Ha nem csalódom, könnyű szerrel eldöntöm én ezt az egész ügyet egyszeriben; tudniillik ekképen: Ugy-e az az ember arra esküdött meg, azért jött, hogy ott haljon meg az akasztófán s ha meghal, akkor igaz volt az esküvése s így a törvény rendeleténél fogva szabadságot érdemel, s átmehet a hídon; ha meg föl nem akasztják, akkor hamisan esküdött, s ugyan-azon törvéynél fogva fel kell akasztani?

— Szórul-szóra úgy van, amint a kormányzó úr mondja, — jegyezte meg a küldött; — s ami az egész eset alapos felfogását s megértését illeti, erre nézve nincs többé semmi szólni, se kérdezni való.

— Akkor tehát azt mondom, — folytatta Sancho — hogy ennek az embernek azt a részét, amelyik igazán esküdött, hagyják szabadon menni, amelyik pedig hamisan, azt meg kössék föl, s így aztán betű szerint elég lesz téve az átmenetelhez szabott feltételnek.

— Ugy ám, — viszonzta a kérdéstevő — de akkor ezt a bizonyos embert két részre kell választani, kormányzó úr, hazugra és igazra; s ha kettévágják, akkor meg erőszakkal veszik életét, s így a törvény parancsolatát semmiképen be nem töltik; már pedig az a fő, hogy azt minden áron teljesítsék.

— Megálljon csak, jó ember, — felelte Sancho — vagy én vagyok tökfülkő, vagy az az igazság, hogy azt a bizonyos embert éppen olyan jogosan fel lehet akasztani, mint életben hagyni s a hídon áteresztetni: mert ha

az igazság fölmenti, a hazugság meg csak elítéli. S ha ez így van, már pedig így van, nekem az a véleményem, mondja meg kegyelmed azoknak az uraknak, akik ideküldötték, hogy mivel ez esetben elítélés és fölmentés egyenlő súllyal nyomnak a latban, hagyják menni Isten hírével, mert mindig nagyobb dicsőségére válik az embernek, ha valakivel jót tesz, mintsem rosszat. Ez alá még a nevemet is oda merném írni, ha ugyan tudnék írni. Egyébiránt ehhez az ügühöz nem is a magam esze után szóltam hozzá, hanem gazdámnak, Don Quijoténak egyik tanácsa jutott az eszembe ama sok közül, amiket akkor éjjel adott, mikor aztán másnap idejöttem erre a szigetre kormányzónak. Az a figyelmeztetés pedig az volt: ha az igazság maga kétséges, hajoljak és tartsam magamat akkor mindig inkább az irgalmassághoz. Isten úgy akarta, hogy éppen most emlékezzem, ami pedig úgy idevág ehhez az esethez, mint a kívánat.

— Tökéletesen igaz — jegyezte meg az udvarmester — s én teljesen meg vagyok győződve, hogy maga Lykurgus, a spartaiak törvényhozója se hozhatott volna helyesebb ítéletet annál, amit a nagy Sancho Panza hozott. Ezzel pedig szakadjon vége a mai reggeli törvénykezésnek s én azonnal utána látok, hogy a kormányzó úr kénye-kedve szerint ebédelhessen.

— Helyes beszéd s egy szóval se mondok ellene — jegyezte meg Sancho —, adjatok ennem s aztán akár zápoként szakadjon a sok pörös-vitás kérdés, eldöntögetem én egy szemhunyorítás alatt.

Az udvarmester be is váltotta szavát, mert csakugyan lelkiismeretbe vágó dolognak tartotta, hogy éhen vesztsenek egy ily értelmes kormányzót, de még azonkívül véget is akart vetni még ez este a kormányzóságnak, miután majd az utolsó tréfán is túlesett, amelynek végrehajtásával meg volt bízva.

Sancho tehát a mai napon a Tirteafuera doktor rendeleteivel és megszabásaival ellenkező módon ebédelt. S alig hogy asztalt bontottak, futár lépett be, aki Don Quijotétól hozott levelet a kormányzónak.

Sancho először is odaadta a titkárnak s azt paran-

csolta, olvassa el előbb magában s ha nincs benne semmi titkos, olvassa aztán fennszóval.

A titkár engedelmeskedett s előbb átfutva a levélen, így szólt:

— Bátran fel lehet olvasni fennszóval is, mert amit Don Quijote úr itt ír nagyságodnak, arra is érdemes volna, hogy kinyomassák, vagy hogy írják le arany betűkkel. A levél így hangzik:

*Don Quijote de la Mancha levele Sancho Panzához,
Barataria szigete kormányzójához.*

Váltig azt hittem, hogy balfogásaidról és sületlenségeidről fogok majd hírt hallani s imé, Sancho barátom, értelmességedről tudósítanak, amiért nem tudok elég hálát adni az Égnek, mely a szegényt a sárból is fel tudja emelni*) s okossá tudja tenni még a bolondot is. Azt mondják, úgy kormányozol, mintha ember volnál, embernek meg olyan vagy, mintha négylábú állat volnál, már tudniillik, ami leereszkedő magadvisedetét illeti. Arra akarnálak azonban figyelmeztetni, hogy a hivatalos tekintély fenntartásának érdekében gyakran illő és szükséges, hogy az ember szíve alázatosságával ellenkezőleg cselekedjék. Mert annak, aki valamely fontos hivatalt tölt be, tekintélyét aszerint kell fenntartania, amint a hivatal követeli s nem szabhatja magát saját alázatosságra hajló természetéhez. Ruházkodjál takarosán, mert még a tuskó se látszik tuskónak, ha feldíszítik. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy cifrát-pompát aggassraggass magadra, de meg azt sem, hogy bíró-létedre katonaruhát viselj, hanem azt, hogy öltözeted olyan legyen, amelyet hivatalos állásod követel, s legyen az rendes és tiszta. Hogy a kormányzásod alatt álló népnek vonzalmát megnyerd, egyebek között kettőt kell megtenned: az egyik az, légy nyájas mindenkihez, amit egyébiránt mondtam én már neked másszor is; a másik meg az,

*) Zsoltárok, 113, 7, vers,

legyen rá gondod, hogy az élelmiszerek soha fogytán ne legyenek, mert semmi se keseríti el a szegények szívét inkább, mint az éhség és inség.

Ne írkálj-firkálj sok rendeletet, s ha fratsz, jót írass, s legyen rá gondod, hogy megtartsák és teljesítsék: mert az olyan rendelet, amit meg nem tartanak, akár na is volna. Sőt még arról tesz tanúságot, hogy a fejedelemnek volt ugyan bölcsesége és tekintélye, hogy ilyen rendeletet kiadjon, de nincs elegendő hatalma, hogy foganatosíthassa; már pedig az olyan törvény, ami az emberekre csak rájuk ijeszt, de amelyet nem teljesítenek, szakasztott mása annak a fatuskónak, amit a békák királyává tettek, s mely ezeket először elrémitette, idők múltával azonban rá se hederítettek, sőt még ők ugráltak a tetejébe. Légy az erényeknek édesatyja, a bűnöknek mostohája. Ne légy mindig szigorú, de mindig lágy se légy, válaszd e két szélsőség között a középútat, akkor találod el az igazi okosságot. Látogass el a börtönökbe, a mézárszékekbe és a piacokra: mert a kormányzó megjelenése az ilyen helyeken különösen nagyfontosságú; ez vigasztalja meg a foglyokat, akik mentül előbb megjövő szabadulásukat várják; ez az a mumus, amitől aztán a mézárosok becsületes fonttal mérnek, s ugyanezen okból kofáknak is ez az ijesztője. Sohase lássál (még ha volna is, amit nem hiszek) pénzsóvárnak, asszonyok után esenkedőnek, falánknak: mert mihelyt a nép és környezeted kiismeri gyenge oldaladat, ott indítja ellened ostromát, míg veszedelmed mélységes mélyére nem taszít. Nézd át újra meg újra, olvasd át ismételve azokat a jó tanácsokat és útmutatásokat, amiket neked írásban adtam, mielőtt innen kormányzónak mentél; s majd meglátod, ha híven követed, milyen hatalmas támaszt találsz bennök, mely minden olyas ajtól-bajtól megóv, amilyenekre a kormányzók rendesen minden lépten-nyomon bukkanni szoktak. Írj a te uraságodnak gyakran, s légy irántuk hálados, mert a hálátlanság a kevélység leánya, s minden ismert vétkek egyik legnagyobbika, míg az, aki jóltevői iránt hálados, arra

nyújt kilátást, hogy Isten iránt is az fog lenni, akitől annyi jóban részesült és részesül még folytonosan.

A hercegasszony öméltósága külön futárral küldte el felöltődöt s még más ajándékot is feleségednek, Panza Terezának; a választ minden pillanatban várjuk. Én a napokban nem a legjobban éreztem magamat egy bizonyos macskaviadal következtében, amelybe orromnak rovására keveredtem, de azért nem lett belőle semmi nagyobb baj, mert ha vannak varázslók, akik engem gyötörnek, vannak olyanok is, akik védelmeznek. Add tudtomra, vajjon a most is körülötted lévő udvarmester csakugyan bele volt-e keverve a Trifaldi-ügybe, amint te gyanítottad; általában tudósíts mindenről, ami veled azóta történt, hiszen ezt könnyűszerrel megteheted, annál is inkább, mert az a feltett szándékom, hogy minél előbb szakasztok mostani tétlen életemmel, minthogy én nem ilyenre termettem. Itt egy olyan ügybe bonyolódtam, amelyről azt sejtem, alkalmasint meghasonlást idéz elő köztem s a hercegi pár között. Akármilyen kellemetlen legyen is ez, nem tehetek róla, mert száz szónak is egy a vége, nekem elébbvaló hivatásom parancsolatát betölteni, semmint az ő kedvüket, amint a példabeszéd is tartja: *Amicus Plato, sed magis amica veritas.**) Ezt latinul mondom, mert felteszem rólad, hogy amióta kormányzó vagy, ezt a nyelvet bizonyosan megtanultad. És most Isten velled, aki őrizzen meg úgy, hogy semmi baj ne érjen.

Barátod:

Don Quijote de la Mancha.

Sancho nagy figyelemmel hallgatta végig a levelet, melyet a többi hallgatók is igazán talpraesettnek tartottak és nem győzték eléggé magasztalni. Sancho rögtön felkelt az asztaltól, magával hívta titkárát, bezárkózott vele szobájába s minden további húzás-halasztás nélkül azonnal válaszolni akart Don Quijoténak. Azt mondta

*) „Barátom Plato, de még inkább barátom az igazság.” Bölcséleti művekben sűrűn használt mondás.

tehát a titkárnak, hogy minden hozzátoldás vagy elhagyás nélkül írja, amit tollába mond, mit az meg is cselekedett. A válasz pedig így hangzott:

Sancho Panza levele Don Quijote de la Manchához.

Annyira el vagyok halmozva teendőimmal, hogy még arra se érek rá, hogy a fejemet megvakarjam, vagy a körmeimet levágjam, minél fogva meg is nőttek akkorára, hogy Isten legyen irgalmas, kegyelmes. Ezt pedig azért mondom, kedves lelkem uram, hogy nagyságod ne csodálkozzék afölött, hogy mindezideig semmi tudósítást sem küldtem arról, hogy s, mint érzem magamat e kormányzóságban, melyben többször kell éhséget szenvednem, mint mikor együtt barangoltunk a vadonban és pusztaságokon.

A minap öméltóságától, a herceg úrtól kaptam egy levelet, melyben arról tudósít, hogy néminemű kének törték a szigetségre, akik az életem ellen áskálódnak. Mindezideig azonban nem tudtam egyetlen egyet is fölfedezni, egy bizonyos doktoron kívül, aki azért húzza itt a fizetést, hogy megöldössön minden kormányzót, valahány csak idekerül. Doctor Pedro Recionak hívják s Tirteafuerába való, amiből nyilván láthatja nagyságod, hogy már ez a név is elegendő, hogy az ember bizonyos halálát sejtse, ha az ő kezeire bizza magát. Egyébiránt ez a doktor maga is azt mondja magáról, hogy ő nem a betegségről gyógyít, ha az ember már megbetegedett, hanem arról tesz, hogy beteggé ne legyen s az az orvosság, amit ő szokott rendelni, koplalás, meg újra csak koplalás, míg az embert úgy kiszáraitja, hogy csak a csontja meg a bőre marad, mintha bizony a sorvadás nem lenne akkora nyavalya, mint a hideglelés. Szóval, minden áron arra törekszik, hogy éhen vesszek el, s már látom, hogy a csupa bosszúság miatt kell elpusztulnom. Egykor azzal kecsegtettem magamat, hogy majd ezen a kormányzóságon meleget eszem, hideget iszom s testemet patyolatos tollas ágyon pihentetem, s íme kész sanyarúságra kerültem ide, mintha valami remete vol-

nék, ami pedig nem történvén a magam jószántából, azt hiszem, hogy előbb-utóbb bizony csak elvisz itt az ördög engemet.

Mindez óráig se igaz úton, se nem igaz úton semmi se ütötte a markomat, s megáll rajta az eszem, hogy ez hogy s mikép történhetik, holott azt hallottam, hogy aki erre a szigetre került kormányzónak, még előbb, hogysen a lábát ide betette volna, a lakosságtól vagy ajándékba, vagy kölcsön annyi pénzt kapott, hogy több se kell, ami egyébiránt másutt is rendes szokás a többi kormányzóknál, nem csupán e helyen.

Amint tegnap éjjel körűtat tettem a szigeten, egy férfiruhába öltözött gyönyörű leánykára s viszont aszszonyruhába öltözött fitestvéreére akadtam. A leányba az asztalnokom szeretett bele, s amint ki is kottyantotta, feleségül akarja venni; én meg a legényt néztem ki vőmnek. Még ma el akarjuk mondani szívünk szándékát mind a kettejük atyjának, aki egy bizonyos Diego de la Llana, nemes ember, s olyan régi keresztény, hogy jobb se kell.

El szoktam én látogatni a piacra, amint nagyságod is tanácsolja, s éppen tegnap akadtam egy kofára, aki idei mogyorót árult, de nyomára jutottam, hogy egy véka újba egy másik véka régít kevert, ami avas volt vagy lyukas. Az egészet odaadtam az iskolásgyerekeknek, azok majd ki tudják a javát válogatni, s azt a büntetést szabtam rá, hogy két álló hétig nem szabad neki a piacra kiülni. Azt mondták rá, hogy egészen helyesen intézkedtem. Annyit mondhatok nagyságodnak, itt az az emberek meggyőződése, hogy nincs a világon átkozottabb népség a kofánál, aki, ha mégannyi volna is, mind szemtelen, szívtelen és vakmerő; s ezt magam is elhiszem azok után, akiket egyebüitt láttam.

Annak, hogy a hercegasszony ökegyelmessége feleségemnek, Teresa Panzának írt s amint nagyságod mondja, ajándékot is küldött, igen megörültem s rajta leszek, hogy egykor valamikor meg is hálálassam. Csókoljon neki nagyságod kezet az én nevemben s mondja

meg, azt üzenem, nem dobta a kútba, amint majd tettel is bebizonyítom. Nem szeretném, ha nagyságod összezördülne azzal az urasággal: mert ha nagyságod kocódik velők, világos, hogy az nekem válik káromra, s nem lenne rendin, hogy amíg engem háládatosságra serkent, maga hálátlan lenne azok iránt, akik annyi jóval voltak nagyságodhoz s oly szívesen s oly pompásan ellátták kastélyukban.

Azt a macskaviadalról tett említést nem értem; képezelem azonban, hogy megint olyasvalami babonaság lehet a dologban, amivel nagyságodat azok az átkozott varázslók szokták háborgatni; egyébiránt majd meghalok bővebben, ha valamikor találkoznunk. Szeretnék nagyságodnak valamit küldeni; de nem tudom, hogy mit küldjek, hacsak olyan apró fecskendőt nem a nyavalyák ellen, amilyen fajta eszközt ezen a szigeten igen takarókat tudnak készíteni. Egyébiránt ha még egy ideig ki nem cseppenek a hivatalomból, vagy egyet vagy más majd csak küldök, ha lehet. Ha feleségem Panza Teresa írni találna, fizesse ki nagyságod a póstadíjat s küldje ide a levelet, mert nagyon szeretnék már hírt hallani az egész házamnépe, feleségem és gyermekeim felől. Most pedig az Isten óvja meg nagyságodat minden rosszakarató varázslótól, engem pedig szabadítson el épen és békén ebből a kormányzóságból, amit ugyan alig hiszek, mert azt gondolom, hogy csak itt hagyom én a fogamat, amint velem ez a doktor Pedro Recio bánik.

Nagyságod szolgálja:

Sancho Panza, kormányzó.

A titkár pecsétet ütött a levélre s a futárt azonnal útnak eresztette. Azok pedig, akik Sanchoval ezt a tréfát úzték, összesúgtak s megbeszélték maguk között, hogyan fosszák meg a kormányzóságtól. Sancho meg e nap hátralévő részén azzal foglalkozott, hogy némely rendeleteket állított össze, a képzelt sziget javának érdekében. Rendelte pedig, hogy az egész államban senki az élelmiszereket nagyban összevásárolni ne merészelje; ellen-

ben bort szabad behozni akárhonnan is, azonban azzal a hozzáadással, hogy világosan ki legyen rajta fejezve, hová való, hogy árát híressége, jósága és igazi értéke szerint lehessen megszabni; aki pedig megvizezi, vagy elcseréli a bor nevét, lakoljon életével. Lejebb szállította minden lábbelinek, különösen a cipőnek árát, mert úgy vélte, hogy az illeténél nagyobb. Megszabta a cseléd-bért, melyet az illetők egészen eszeveszett módon föl-verték. Súlyos büntetést szabott ki azokra, akik akár éjjel, akár nappal illetlen, sikamlós énekeket dalolnak. Elrendelte, hogy semmiféle vak koldúsnak se legyen szabad csodatörténeteket elmondani versben, hacsak hiteles bizonyítványt nem tud felhozni amellett, hogy az igaz történet, mert úgy sejtette, hogy amiket a vakok így énekelni szoktak, az mind csak ese-mese, az igaz történetek rovására.

Felállított egy koldusbírá, de nem avégre, hogy a szegényeket hajkurássza, hanem hogy alaposan megvizsgálja, ha igazán szegények-e: mert a színlelt bénaság és a tettettett nyomorékság örve alatt lesz az ép kar rablónak, az egészséges iszákossá. Szóval, olyan rendeleteket adott ki, hogy azok ott mind a mai napig fennmaradtak s ezen a címen ismeretese: „A nagy kormányzó, Sancho Panza rendeletei.“

LII. FEJEZET.

Mely elmondja a második fájdalmas vagy szükségben szenvedő hölgynek kalandját, akit más néven Donna Rodrigueznek is hívnak.

Cide Hamete úgy folytatta, hogy miután Don Quijote a karmolásokat kiheverte, úgy látszott neki, hogy ez a kastélyban töltött élet merőben ellenkezik azon lovagrend törvényeivel, amelyhez ő is tartozott, aminek következtében föl is tette magában, hogy búcsút vesz a hercegi pártól s Zaragosába megy, mivel az ott szokásos ünnepek már közel voltak, s úgy reménylette, hogy ő nyeri meg azt a fegyverzetet, mely az ilyes ünnepek alkal-

mával nyerhető. Amint tehát egyszer a hercegi párral együtt az asztalnál ült, s a szándékolt távoztatásra már-már engedelmet akart kérni: íme a nagy terem ajtaján egyszerre csak két nőalak lép be, akik — mint utóbb ki-tűnt, — tetőtől talpig feketébe voltak öltözve, s ezek egyike oda sietve Don Quijote elé, térdre borult előtte, de sőt egész hosszában végignyúlt a földön, ajkai csókok-ban tapadtak Don Quijote lábaihoz, s tett olyan szomorú, keserves szívszakasztó sirást-zokogást, hogy egészen zavarba ejtette mindazokat, akik e jelenetnek szemtanúi vagy hallgatói voltak. S bár a hercegi pár azt gondolta, hihetőleg ő akar valami újabb tréfát űzni Don Quijotéból, mindazáltal látva, hogy a nőnek mennyire szívéből fakad a sírás-rívás, ez gondolkozóba ejtette őket, s nem tudták a dolgot mire vélni, míg utoljára Don Quijote részrevőleg emelte fel a hölgyet a földről, s rá tudta bírni, leplezze le magát s vonja félre fátyolát siránczó arcáról. A kesergő megtette, s íme az tűnt ki, amit soha senki meg nem álmodott volna, hogy a fátyol alatt nem más rejtőzik, mint a házbeli duenna, a Donna Rodriguez. A másik gyászos alak meg az ő tulajdon leánya volt, akit annak a gazdag parasztembernek a fia tett bolonddá.

Aki csak ismerte, mindnyájának szeme-szája elállt e csodára, de senkié se annyira, mint éppen az uraságé. Elég együgyűnek s félkegyelműnek tartották ugyan a jó asszonyságot, de már azt mégse tették volna fel róla, hogy még ilyen esztelenségre is képes legyen.

Donna Rodriguez végre az urasághoz fordulva így szólt:

— Esedezem nagyméltóságtok előtt, kegyeskedjenek megengedni, hogy én kissé félrevonulhassak ezzel a lovaggal, amire okvetetlenül szükségem van, ha szerencsésen akarok kilábalni abból a veszedelemből, melybe egy rosszakarató parasztnak vakmerősége által sodródtam.

A herceg azt felelte neki, nincs kifogása ellene, s miatta ugyan félremehet Don Quijoteval amikor csak kedve tartja. A duenna pedig hangját és tekintetét Don Quijote felé fordítva így szólt:

— Egy pár nappal ezelőtt említettem én már önnek, némes lovag, milyen sérelmet, milyen könnyelműséget követett el egy gonosz paraszt az én drága kedves leányomon, s íme ez a szerencsétlen az, aki itt áll nagyságod szemei előtt. Nagyságod akkor megígérte, hogy kész lesz ügyét pártul fogni s egyenessé teszi a ferdeséget, amit rajta végbe vittek; most pedig azt kellett hallanom, hogy nagyságod távozni akar a kastélyból szerencsés kalandok keresése végett, amilyenekre segítse is az Isten. Azért arra kérném tehát, minekelőtte útra kelne, hívja ki egy szál kardra ezt a neveletlen parasztot, s kényszerítse rá, vegye nőül lányomat, s váltsa be ígéretét, hogy férjévé lesz, melyet akkor tett, előbb és hamarább, minekelőtte vele a levelet összeszűrte. Mert azzal kecségtetnem magamat, hogy majd a herceg urunk ő méltósága fog nekem igazságot szolgáltatni, éppen annyi, mintha a bojtorjánról fügét akarnék szedni, azon oknál fogva, amit a multkori alkalommal nagyságod előtt a maga egész leplezetlenségében elmondottam. S ezzel a mindenható Isten adjon nagyságodnak jó egészséget s minket se hagyjon védelme nélkül.

Ezekre a szavakra Don Quijote nagy ünnepélyesen és komolysággal így válaszolt:

— Jó aszsonyság, mérsékelje könnyeit, vagyis jobban mondvá, szárítsa fel, és fojtsa el sóhajtásait, mert íme én magamra vállalom leánya sérelmének megorvoslását, aki egyébiránt jobban tette volna, ha nem hisz vala oly nagyon könnyen a szerelmesek ígéretének, mert az ilyes nép rendszeren igen könnyen ígéretet, de nagyon nehezen szokta szavát beváltani. Én tehát, uramnak, a herceg ő méltóságának kegyes engedelmevel azonnal útra kelek, hogy ezt a szívtelen fickót felkeressem, s ha megtaláltam, tüstént kihívom, s életét veszem mihelyest vonakodik adott szavát beváltani. Mert az én hivatásom főteendője megbocsátani az alázatosnak s megfenyíteni a kevélyet, vagyis más szavakkal, segítségére sietni a nyomorultnak s a nyomorgatót megsemmisíteni.

— Semmi szükség, — vizionozta a herceg, — hogy nagyságod csak egy lépést is tegyen a parasztlegény föl-

keresésére, akit ez a jó asszonyság bepanaszolt, valamint arra sincs semmi szükség, hogy tőlem kérjen rá engedelmet, hogy párbajra hívhassa, mert én magam jelentem őt ezennel kihívottnak, s magamra vállalom, hogy a kihívást én tudatom majd vele, s rá is veszem, hogy elfogadja s megfelelni e tisztének ide jöjjön ebbe a kastélyomba, ahol a két küzdő számára én gondoskodom biztos haretérről, s pontosan megtartok minden föltételt, amit az ilyes eseteknél meg kell és meg szokás tartani. Éppen úgy arra is ki fogom terjeszteni figyelmemet, hogy mind a két fél joga tiszteletben tartassék, amire figyelmezní mindig szent kötelessége az olyan fejedelmeknek, akik szabad tért nyújtanak azoknak, akik az ő birodalmuk határában belül viaskodnak.

— A méltóságod részéről nyújtott ezen biztosítás és engedelem folytán, — válaszolt Don Quijote, — ezennel innepélyesen kinyilatkoztatom, hogy ez egy esetre én is lemondok lovagságomról s lealázom magamat egyenlő színvonalra a sértő fél alacsony sorsához, egészen egyenlővé leszek vele, hogy ezáltal képessé tegyem a velem való megküzdhetésre. S így, bárha távol van, ezennel kihívom és bajvívásra szólítom, annálfogva, hogy oly gonoszul cselekedett s megcsalta e szegény leánykát, aki azelőtt szűz volt s most az ő hibája folytán többé nem az már. S a férfinak vagy be kell váltania adott szavát, hogy nőül veszi, vagy pedig halálnak halálával haljon meg a párviadalban.

S e szavak után tüstént lehúzta kezéről az egyik keztyűjét s odadobta a szoba közepére; a herceg maga vette föl, megjegyezve, hogy, — amint már mondotta, — alattvalója nevében a kihívást ő fogadja el, s a viadal határidejét kitűzte mostantól számítandó hatodnapra. A küzdelem helyéül pedig a kastély előtti térséget, kijelölte a lovagok által használni szokott fegyvereket, a dárdát, paizst és vasinget, a többi más kellékekkel egyben, minden csalás, ármány és csel fogás mellőzésével, mindent alávétve a pályabírák figyelmes szemléljének és vizsgálátának. Mindenekelőtt azonban szükség, hogy ez a jó asszonyság és ez a rossz leányzó ügyöknek védelmére

tegyék le Don Quijote úr kezébe, mert máskülönben semmi sem fog megtörténni s a kihívás jogerőre nem emelkedhetik.

— Igen is, leteszem, — viszonozta a duenna.

— Hasonlóképpen én is, — tette hozzá a leány, sírva-ríva és irulva-pirulva.

Mikor ez a kölcsönös megegyezés végbement, s a herceg úgy gondolta, hogy mindent megtett, ami ily esetben teendő vala, akkor a gyászba öltözöttek eltávoztak, a hercegné pedig kiadta a rendeletet, hogy mostantól fogva ne úgy bánjanak velők, mint a házhoz tartozó cselédekkel, hanem mint szerencsétlenséget szenvedett nőkkel, akik ebben a házban keresték bajuk orvoslását. Külön szobát adtak tehát nekik, s úgy szolgálták ki őket, mintha idegenek volnának, nagy csodálkozására a nőcseledeknek, akik el se tudták képzelni, milyen vége lesz a Donna Rodriguez és szerencsétlen leánya ostobaságának és vakmerőségének.

Amint ez már mind végbement, hogy az ünnepély pompája egészen teljes legyen s az ebéd a legmulatságosabban végződjék: íme az az apród lépett a terembe, aki az ajándékokat s a levelet vitte vala Panza Teresának, a kormányzó, Sancho Panza feleségének. Az ifjúnak visszatérte a legnagyobb örömet okozta a hercegi párnak. Alig tudtak hová lenni a kíváncsiság miatt, hogyan ütött ki a küldöttnek utazása. Meg is kérdezték azonnal, az apród azonban azt felelte, hogy azt sem ily nagyon nyilvánosan, sem csakúgy egy-két szóval elmondani nem lehet, minélfogva legyen öméltóságuk oly kegyesek, hagyják azt majd elmondania négy szem közt, addig azonban fogadják kegyesen azokat a leveleket, amelyeket hozott; elé is vette mind a kettőt, s odanyújtotta a hercegnének. Az egyik levélre ez volt írva cím gyanánt: *„Ezen levelem adassék annak meg annak a bizonyos hercegasszonyomnak, nem tudom hol;“* a másikára meg ez: *Férjemnek, Sancho Panzának, Barataria szigete kormányzójának, akit Isten tovább éltesen szerencsésen, mint engemet.”*

A hercegné, amint mondani szokás, ki se hagyta hültni a kenyeret, olyan móhon hozzáfogott levele olvasásához.

Felbontotta, s először magában olvasta, de látva, hogy fenszóval is olvashatja, hogy a herceg és a jelenlevők is meghallhassák, e következő szavakat olvasta:

Panza Teresa levele a hercegasszonyhoz.

Igen nagy örömömre szolgált az a levél, melyet hozzám méltóságod intézett, s igaz lelkemre mondhatom, nagyon is kíváncsoztam már utána. A korall-füzér egészen megteszi, de a férjem vadászkontöse se alábbvaló ám! Hogy méltóságod férjemet, Sanchot kormányzóvá tette, annak egész falunk nagyon megörült, ámbár van olyan is, aki még ma se hiszi, különösen a papunk, meg Miklós mester, a borbély, meg Carrasco Sámson, a babéros. De én azzal mit se törődöm, mert ha már úgy van, ahogy van, hadd járjon a világ szája. Ámbár az igazat megvallva, ha ez a korall-füzér, meg az a felöltő nem jön, magam is kötve hittem volna, mert a mi falunkban az én uramat mindenki nagy tökfilkónak tartja, s el se tudják képzelni, hogy ugyan miféle kormányzóságra válhatott be jónak az, akit a kecskenyáj kormányzásától vittek oda.

Isten fordítsa jóra s vezesse őt úgy, ahogy gyermekei javára szükséges. Én, lelkem, drága nagyasszonyom, meg akarom ragadni a jó alkalmat, s méltóságod kegyes engedelmével odamegyek az udvarhoz, s belehelyezkedem valami hintóba, hadd pukkadjon meg minden irigységem, valahány csak van. Annakokáért arra kérem méltóságodat, parancsolja meg az uramnak, küldjön valami kis apró pénzecskét, hanem meglehetősen jócskán, mert a fővárosi élet sok költséggel jár. A kenyér ára egy réal, a húsnak fontját meg harminc maravedin mérik, ami igazán hajmeresztő. Ha pedig azt akarja, hogy ne menjek, adja tudtul idejekorán, mert szinte viszket a talpam, úgy szeretnék már útra kelni. Asszonybarátaim és szomszéd asszonyaim azt mondják, hogyha én meg a leányom annak rendje-módja szerint takarosán nekiöltözve s pompásan odakerülünk a székvárosba, én még nagyobb becsületet szerzek az uramnak, mint ő maga magának: mert igen természetes, hogy sokan azt fogják kérdezni: kik

ezek az úri asszonyságok abban a hintóban? Mire aztán az egyik inasom azt mondja: Sancho Panzának, a Barataria szigete kormányzójának a felesége meg a leánya. Ilyen módon ismeretessé lesz Sancho, engemet meg megbecsülnek, mert minden út Rómába vezet. Annyira sajnálom, amennyire csak sajnálhatom, hogy az idén a mi falunkban nem volt makkszüret. Mindazáltal küldök méltóságodnak vagy fél vékát, amit szemenkint szedtem az erdőn magam, de nem tudtam nagyobbakat találni; pedig azt szeretném bárcsak akkorák volnának, mint egy-egy strucctojás.

Ne feledje fenséged, hogy majd újra írjon; nekem is lesz rá gondom, hogy feleljek, s megírom, hogy mint szolgál az egészségem, meg általában amit ebből a faluból írni lehet, ahol maradtam, kérve a mindenhatót, őrizze meg nagyságodat s engemet se feledjen. Leányom, Sancha, meg a fiam, mind a ketten csókoltatják nagyságod kezeit.

Az, aki készebb volna nagyméltóságodat látni, mint kegyelmességednek írni,

alázatos szolgálója

Panza Teresa.

Nagy mulatságára szolgált ez a levél mindazoknak, akik hallgatták, de kíváltképpen a hercegi párnak. A hercegasszony azután azt kérdezte Don Quijotétól, vajjon fel lehetne-e bontani a kormányzónak szóló levelet is, melyről ő azt hiszi, az is nagyon talpraesett lesz. Don Quijote azt felelte, majd felbontja ő, ha vele örömet szerezhet, meg is tette, s íme az így hangzott:

Panza Teresa levele férjéhez, Sancho Panzához.

Vettem leveledet, kedves lelkem uram, Sancho, s keresztyén katolikus lelkemre mondom és esküszöm, csak egy paraszthajszálnyira voltam már attól, hogy örömben megbolonduljak. Látod, társam, amikor hírét vettem, hogy te kormányzóvá lettél, majdhogy halva nem rogytam össze csupa boldogságomban, mert magad is tudod,

azt tartják, hogy a hirtelen öröm éppen úgy megölheti az embert, mint az igen nagy fájdalom. Leányod Sanchica csupa merő örömében úgy elcsurrantotta a vizet, hogy észre se vette. Az a felöltő, amit küldtél, ott volt szemem előtt, a korall meg, amit a hercegné asszonyom küldött, rajta a nyakamon, a levelek kezemben, az meg aki hozta, ott állt mellettem, de azért én mégis csak azt hittem, gondoltam, mind csak álom az, amit szememmel láttam, kezemmel foghattam: mert hát ugyan ki is gondolhatta volna valaha, hogy a kecskepásztorból még szigetek kormányzója is lehessen. De tudod, párom, édesanyám mindig azt mondta, aki soká él, sokat lát. Ezzel pedig azt akarom mondani, ha az Isten még tovább is életet, még többet is óhajtok látni, s nem nyugszom addig, amíg árendásnak vagy vámszedőnek nem látlak, ami mindakettő olyan állás, hogy bárha utóbb az ördög viszi is el, aki benne meg nem becsülte magát, de azért utóvégre is csak pénz csönög-pönög annál. Ókegyelmessége, a hercegné asszonyom majd megmondja neked, mennyire szeretnék magam is a fővárosba lakni menni; gondolkozzál róla s aztán tudasd velem, mit ítélsz a kívánságomról, mert én ott is azon lennék, hogy neked szerezzek becsületet, amennyiben hintón járnék.

A pap, a borbély, a babéros, de még az egyházfi is a fejüket rázzák s nem hiszik, hogy kormányzóvá lettél, s azt mondják, ez is csak olyan bűbájosság, boszorkányság, mint mindaz, amivel gazdád, Don Quijote szokott tépelődni; Sámson még azt is mondja, elmegy felkeresni s majd kiveri őt a te fejedből a kormányzóságot, Don Quijoteéből meg a bolondságot. De én minderre csak nevetek s rá-ránézek a korralfűzérre, s szabom tovább a felöltődöt, amiből lányunknak akarok ujjast varrni. Küldtem valami kevés makkot is a hercegné asszonyságnak, de bár minden szem aranyból lett volna! Küldj nekem egypár sor gyöngyöt, ha ugyan kapható azon a szigeten. Innen hazulról azt az újságot írhatom, hogy a Beruecané asszony férjhez adta a leányát egy kontár piktorhoz, aki idevetődött, ha találna valami festeni valót. Az előjáróság azzal bízta meg, fesse oda a községházára

a királyi címert. Két aranyat kért érte, meg is adták neki, elpiszmogott rajta egy hétig, de még akkor se ment vele semmire; azt a kifogást tette aztán, nem szokott ő ilyen potomságokkal foglalkozni; visszaadta a pénzt, de azért mégis csak megházasodott, mintha ki tudja, milyen mester volna. Az igaz, hogy aztán félre is lökte a pemzlit, kapát fogott s most úgy jár a mezőre dolgozni, mint akármelyik becsületes dolgos ember. Pedro de Lobo fia beállt egy szerzetbe, s már meg is nyírták, azt mondják, hogy pappá akar lenni; meghalotta ezt Minguilla, a Mingo Silvato unokahuga s pört akasztott a nyakába, mert azt mondja: megígérte neki, hogy elveszi. A rossz nyelvek azt is hozzátoldják, hogy meg is esett tőle, de ő tagadja körömszakadtáig. Az idén az olajfa nem termett, ecet meg egy csepp sincs az egész faluban. Három század katona ment ezen át s magukkal csaltak három idevaló leányt; nem mondom meg, hogy kiket, meg lehet, hogy újra visszajönnek s majd csak akad valaki, aki elveszi, ha foltosak, ha nem. Sanchica csipkekötéssel foglalkozik s megkeres naponként nyolc maravedit s megtakarítja egy perselyben, menyasszonyi hozománya szaporítására. De mivel te most már kormányzó vagy, majd kiházasítod te már, ha ő nem dolgozik is. A piaci kút kiszáradt; a villám beleütött az akasztófába, de miattam ugyan beleüthet valamenyibe. Erre felleletet várok, meg azt, hogy mit mondasz a fővárosba menésem szándékához. S ezzel tartson meg Isten sok számos esztendőig, tovább, mint engemet, vagy legalább is addig, mert nem akarnálak magam nélkül hagyni itt a világon.

Feleséged:

Panza Teresa.

A leveleket megdicsérték, megnevelték, csodálták és magasztalták s hogy a jó mulatságra még a pecsétet is ráüssék, éppen most jött meg az a posta, amely Sancho levelét hozta Don Quijoténak; ezt is felolvasták nyilvánosan s hallatára csakugyan kételkedni kezdtek a kormányzó együgyűségén.

A hercegasszony visszavonult, hogy az apródtól meghallja, mi történt vele Sancho falujában, ki aztán széltriben-hosszában el is mondott mindent, egyetlen körülményt se hagyva említetlenül. Átszolgáltatta a makkot, de még egy sajtot is, amit Teresa azzal a megjegyzéssel küldött, hogy olyan jó, hogy túltesz még a tronchonin is. A hercegné nagy örömmel fogadta s mi is azzal akarjuk magára hagyni, hogy azt mondjuk el, miképen szakadt vége a nagy Sancho Panza, e minden szigetkormányzók tükre és virága kormányzóságának.

LIII. FEJEZET.

Milyen gyászos lett a vége és kimenetele Sancho Panza kormányzóságának.

Aki azt hiszi, hogy ez életben a dolgok állapota mindörökre egy és ugyanaz marad, az nagyon csalatkozik; sőt ellenkezőleg úgy látszik, minden forgandó, amivel azt akarom mondani, mindegyre változó. A kikeletre tavasz következik, a tavaszra nyár, a nyárra ősz, az őszre tél s a télre megint a kikelet, és így kerengforog az idő körbe-körbe szakadatlanul. Egyedül az ember élete siet vége felé, gyorsabban magánál az időnél, anélkül, hogy megint megújulna, hacsak a túlvilágban nem, ahol nincs határ, ami korlátozza.

Cide Hamete szól így, a mohamedán philosophus: mert ami a földi élet mulandóságát és állhatatlanságát illeti, valamint az örökélet tartósságának reményét: ezt már sokan sejtették az igaz hit világa nélkül is, akiket egyedül a természet világossága vezetett.

A szerző szavai itt arra a hirtelenségre vonatkoznak, amellyel Sancho kormányzósága bevégeződött, elenyészett, megsemmisült, tűnő árnyékká lett és füstbe ment.

Mikor ugyanis ő, uralkodásának hetedik éjszakáján, ágyában feküdt, jóllakva, nem étellel s itallal bár, hanem igenis ítéletmondásokkal és perdöntésekkel, rendeletek és határozatok adásával s hozatalával és mikor az álom már az éhség ellenére is csukogatni kezdte szeme pilláit:

íme nagy harangzúgás és éktelen kiáltozás riasztotta fel, de akkora, mintha talán az egész sziget mindjárt elsüllyedne. Felült az ágyban, fület és hallgatózott, ha ki tudná-e venni valamiből, mi az oka ennek a rémítő zajongásnak. De nemcsak hogy semmit ki nem tudhatott, hanem amikor a lármához s a harangzúgáshoz még egy egész sereg trombita harsogása és dob pergése is járult: akkor még jobban megkeveredett, megzavarodott és elfogta a félelem. Kiugrott az ágyból, de mivelhogy a föld nyirkos volt, papucsot húzott hamarjában a lábára s anélkül, hogy valami felöltöt vagy bármi más ilyest rántott volna magára, kirohant szobája ajtaján, éppen abban a pillanatban, midőn már vagy húsz ember szaladt feléje más meg más oldalról, kezökben égő fáklyával s kivont karddal, nagy fennszóval kiáltozva:

— Fegyverre, fegyverre, kormányzó úr, fegyverre! Töméntelen ellenség tört be a szigetre s odavagyunk, ha nagyságod bölcsessége és bátorsága nem segít.

Ilyen egetverő lármával, kiáltozással, zajongással rohantak oda Sanchohoz, aki egészen belerémült, belekábult a látottakba. Mikor odaérkeztek hozzá, az egyik így szólt:

— Fegyverkezzék nagyságod azonnal, ha nem akarja, hogy elveszen s vesszen egyszersmind az egész sziget is!

— Mi az ördögért fegyverkezzem én, — kérdezte Sancho — s mit tudok én fegyverforgatáshoz és hadakozáshoz? Az ilyesmit a gazdámra, Don Quijote úrra kellene bízni, az aztán egy-két szempillantás alatt majd elbánnék velök s mindent rendbehozna. De én, szegény bűnös lelkemre mondom, még csak nem is konyítok az ilyes dulakodásokhoz.

— Jaj, kormányzó úr, — kiáltott közbe egy másik — mire való ez a késedelem? Fegyverkezzék nagyságod! Hoztunk mi védő- és támadófegyvert, s aztán ki a síkra! Álljon a csapat élére, legyen vezérünk, hiszen ez, mint kormányzónkat, jogosan meg is illeti.

— Akkor hát, Isten neki, fegyverezzenek föl — viszonzotta Sancho s abban a nyomban odateremtettek két

nagy, embernyi pajzsot, amivel már előbb ellátták magukat s felöltötték rá csak úgy az ingére, anélkül, hogy akármilyen más ruhát hagytak volna rávenni, az egyik pajzsot elülről, a másikat meg hátulról, s a rajtok lévő két lyukon kihúzták a két karját s azután holmi kötelekkel olyan szorosan összekötötték, hogy a befalazás és a deszka közé szorítás folytán olyan egyenesen állt, mint az orsó, de sem a térdeit nem tudta meghajlítani, sem egyetlen lépést tenni nem tudott. Kezébe egy dárdát nyomtak, melyre aztán rátámaszkodott, hogy állva maradhasson. Mikor már ennyire mentek vele, azt mondták neki, hogy most már törjön előre, vezesse őket s öntsön lelket mindnyájokba, mert ha ő lesz az iránytűjük, fáklyájuk és vezető világosságuk, akkor szerencsésen végzik be túsájukat.

— De hogyan menjek előre, szerencsétlen én, — nyögte Sancho — aki még a térdem kalácsát se tudom meghajlítani, minthogy ez a deszka nem engedi, ami egészen hozzátapad a testemhez. Ha csak azt meg nem teszitek, hogy ölbe vesztek s úgy visztek aztán s fektesetek keresztbe, vagy támasszatok oda valami ajtóba, hadd védelmezzem azt vagy ezzel a dárdával, vagy a tulajdon testemmel.

— Csak előre, kormányzó úr, — sürgette megint egy másik — talán nem is annyira ez a deszka, mint inkább a félelem akadályozza a menésben? Vessen véget neki s induljunk, az idő múlik, az ellenség szaporodik, a láрма nő s a veszedelem sürget.

Erre a serkentésre s ezekre a szemrehányásokra a szegény kormányzó meg is próbálta, hogy megmozduljon, de abban a pillanatban akkorát esett, hogy azt hitte, darabokra törött. Úgy feküdt ott, mint a tekenős béka, amely be van záródva, el van rejtőzve tekenőjébe, vagy mint a két teknő közé szorított oldal-szalonna, vagy mint a felfordított csónak a homokban. S az ármányos népesség még estében se tudta megszánni, sőt ellenkezőleg, fáklyájukat eloltva, újra éktelen lármát csaptak s szakadatlanul ismételték a fegyverre szólítást, miközben át meg átdobogtak fölötte s olyanokat ütöttek a deszkákra,

hogy ha a szegény kormányzó össze nem zsugorodik s fejét a két paizs közé be nem húzza, bizony igazán póruljárhatott volna. A szűk helyre beszorulva, egyre izzadt, egyre vert a veríték, s amint csak kérni tudta, úgy kérte az Istent, szabadítsa ki ebből a veszedelemből. Az egyik megbotlott benne, a másik ráesett s volt olyan is, aki hegyibe ült, s mint valami őrtoronyból, onnan vezénylette a csapatokat, fennhangon kiáltozva:

— Ide, bajtársak, itt szorít legjobban az ellenség; álljátok el azt a kaput, záriátok be az ajtót, el azokkal a lajtörjékkal, ide a gránátokkal; ide a szurkot, a gyanát üstökben, ide a forró olajat! El kell sáncolni az útkat gyapjú zsákokkal!

Szóval, könnyű, pergő nyelven mind elhadarta azt az egész sereg védelmi eszközt és szerszámot, amikkel ostrom esetén a várost védelmezni szokták.

Az összelapított Sancho pedig, aki mindezt végighallgatta, végigszenvette, így szólt magában:

— Óh, bárcsak az Isten irgalma, kegyelme elsúlyoszené ezt a szigetet, akkor legalább vagy én is halva látnám magamat, vagy megmenekülnék ebből a rettenetes szorultságból.

Az ég meg is hallgatta esengését, s amikor legkevesbbé várta volna, akkor hangzott föl e kiáltás:

— Győzelem, győzelem! Levertük az ellenséget! Fel, fel, kormányzó úr, keljen fel nagyságod, örüljön a győzelemnek s ossza el azt a zsákmányt, amit az ellenségtől e kar hősiessége által elvettünk.

— Emeljetek fel — nyöszörgött Sancho siralmas hangon.

Talpra segítették s amikor már egyenesen állt, így szólt:

— Azt az ellenséget, akit én meggyőztem, akár mindjárt ide szögezzék a homlokomra. Nem akarok én semmiféle ellenséges zsákmányt osztogatni, hanem kérve kérem és könyörgök, ha van itt valami jóakaró emberem, adjon egy korty bort, mert majd elepedek s törölje le rólam az izzadtságot, mert facsaró víz vagyok.

Megtöröltették, hoztak neki bort, leoldották róla a

pajzsokat, felült az ágyára s elalélt a kiállott félelemtől, ijedségtől és győtrelemtől.

Akik vele ezt a tréfát űzték, már azok is megbánták tettüket; de mihelyt Sancho magához tért, ez megint lecsillapította az elájulása okozta aggodalmaikat.

Megkérdezte, hány óra; azt felelték rá: hajnalodik. Mélyen hallgatott s egyetlen szót se szólva, öltözködéshez fogott, de olyan síri csendben, hogy mind csodálva nézték s csak várták, mire való az a nagy sietség, amelylyel öltözik. Végre készen lett s azzal nagy lassan, mert annyira össze volt zúzva-törve, hogy sebesen nem emelgethette lábát, odalépetett az istállóhoz. A többi jelenlevők vele mentek mind. Amint odaért szamarához, megölelte, baráti csókot ejtett homlokára s nem könnytelen szemekkel így szólt hozzá:

— Gyere pajtás, te hű társam, jó barátom, aki hordozni segítetted minden ajomat-bajomat, amíg én beértem a te társasággal, s egyébre se volt gondom, mint-hogy a te szerszámodat toldozgassam-foldozgassam s a te testceskédnek viseljem gondját, addig folytak igazán boldogan az én óráim, napjaim és esztendeim. De amióta téged elhagytalak s felkapaszkodtam a dicsvágy és büszkeség tornyára, azóta ezer nyomorúság s négyezer aggodalom lopózott a szívembe.

S amíg ezeket a szavakat mondotta, azalatt a maga két kezével föl is nyergelte a szamarat, s még mindekkorig senki csak egyetlen szót se intézett hozzája.

Mikor aztán a szamar föl volt már nyergelve, nagy kinnal és nagynehezen felkapaszkodott reá s szavait most az udvarmesterhez, a titkárhoz, az asztalnokhoz, Pedro Recio orvoshoz s mind a többi körülállókhoz intézve, így szólt:

— Nyissanak utat, édes jó uraim s bocsássanak vissza régi szabadságomhoz; engedjék meg, hadd keressem fel újra előbbi életemet s hadd támadjak fel e mostani halálomból. Nem születtem én kormányzóságra, se szigetek, se városok védelmezésére a támadó ellenség ellen. Jobban értek én a szántáshoz, vetéshez, szőlőmetéshez, venyigekötözéshez, mint a törvényhozáshoz s

tartományok és országok megvédéséhez. Szent Péternek Rómában a helye; azt akarom ezzel mondani, ott van jó dolga minden embernek, ha annak él, amire termett. Jobban illik az én kezembe a kaszanyél, mint a kormány-pálca. Jobb nekem az ecetes-olajos fokhagymalevesből jóllaknom, mint egy mindig leskelődő doktor rabjának lennem, aki éhen akar veszteni. Szívesebben leheveredem én nyáron valami tölgyfa árnyékába, s örömeztőbb takaródzom télen birkabőr subába, ha emellett szabad vagyok, semmint paplanos ágyba fekvődjem s nyestprémbe öltözzem, ha emellett még kormányzónak kell lennem. Az Isten áldja meg uraságtokat, s mondják meg kegyelmes uramnak, a hercegnek: meztelenül születtem, most is meztelen vagyok, se nem nyerek, se nem vesztek; amivel csak azt akarom mondani, üres zsebbel jöttem ide kormányzónak, üres zsebbel megyek is el innét, tehát épenséggel nem úgy, ahogy más szigetek kormányzói szoktak. Most pedig adjanak helyet, bocsássanak, hadd megyek megkenetni magamat, mert úgy érzem, rapittyává törött minden oldalbordám, hála azoknak az ellenségeknek, akik a mult éjszaka rajtam toporogtak.

— Ne úgy legyen, kormányzó úr, — mondta a doktor Recio — majd adok én nagyságnak valami hasznos italt esésről, törődésről, ami egyszeriben helyreállítja régi épségét, egészségét; ami pedig az evést illeti, fogadom nagyságnak, hogy ezentúl engedékenyebb leszek s hagyom bőségesen részesülni mindenből, amiből csak akar.

— Késő már ünnep után kántálni, — mondta Sancho — akkora kívánságom van a maradásra, mint arra, hogy törökké legyek. Elég ebből az egy sütésből egy kalács. Isten a tanúságom, úgy maradjak ebben, vagy úgy tegyenek be más kormányzóságba, még ha tányéron hoznák is elé, mint az égbe lehet repülni szárny nélkül. Én Sancho-fajta vagyok, akik mind keménynyakúak, s ha azok azt mondják egyszer, hogy fehér, hát fehérnek is kell annak lenni, ha még olyan fekete volna is, meg akárki mit mondjon. Maradjon itt, ebben az istállóban az a hangyaszárny, ami engem a levegőbe emelt, hogy

a fecske meg egyéb madár elkapkodjon;*) gyerünk megint gyalog, lassan lépve a földön, s ha a lábunkon nem lesz is hegyesorru kordováncsizma, lesz azért még is valami madzag-bocskor. Ki-ki a maga párjával, s addig nyújtózzék az ember, ameddig a lepedő ér; most pedig hadd menjek, mert az idő múlik

Mire az udvarmester így válaszolt:

— Igen szívesen elbocsátjuk, kormányzó úr, bár nagyon sajnáljuk, hogy el kell vesztenünk nagyságodat, aki fényes értelmével s keresztyén magaviseletével egészen megnyert bennünket. Azonban tudvalévő, hogy minden kormányzónak kötelessége, mielőtt helyéről eltávoznék, hogy számot adjon az ő kormányzóságáról. Adjon tehát számot nagyságod is arról a tíz napról, amit e szigeten töltött, s azután Isten vezérelje szerencsésen.

— Senki azt tőlem nem követelheti, — viszonzta Sancho — hacsak nem herceg uram őkegyelmessége határozott rendeletére. Én pedig most éppen őhöz törekszem s majd beszámolok neki, amint csak Isten tudnom adta. Egyébiránt, minthogy oly meztelenül megyek, amint jöttem, ezenkívül semmi egyéb tanúbizonyságra sincs szükségem annak igazolására, hogy csakugyan úgy kormányoztam, mint az angyalok.

— Istenemre mondom, a nagy Sanchonak igaza van — jegyezte meg Recio orvos — s nekem az a véleményem, hagyjuk távozni, mert a herceg úr öméltósága kimondhatatlanul meg fog örülni neki, ha újra megláthatja.

Mindnyájan osztottak e nézetben s nem akadályozták többé távozását, sőt még azt is felajánlották, hogy elkísérik s ellátják mindennel, ami úri személyének s utazása kényelmére szükséges.

Sancho azt felelte, nem kér ő semmi egyebet, legfőlebb egy-két marék abrakot a szürkéjének, a maga számára meg egy fél sajtot meg egy fél cipót, mert amily kurta az egész út, ennél se több, se jobb ellátásra nem lesz neki semmi szüksége. Mindnyájan megölelték, ő is

*) Spanyol közmondás szerint a hangya vesztére kapott szárnyat, mert röptében bekapkodják a madarak.

megölelte könnyes szemekkel valamennyit s azután magukra hagyta őket, akiknek nem fogyott csodájok úgy szavain, valamint ez éppoly szilárd, mint bölcs magaelhatározásán.

LIV. FEJEZET.

Olyan dolgokról szól, amelyek éppen ehhez a történet-hez, nem pedig más egyébhez tartoznak.

A herceg és a hercegné elhatározták, hogy a párbajnak, melyre Don Quijote az ő jobbágyukat a már elmondott oknál fogva kihívta, minden esetre meg kell történnie. Mivel azonban az a bizonyos fiatal ember Flandriába illant s most ott tartózkodott, hogy ne legyen kénytelen Donna Rodriguez vejévé lenni, a hercegi pár egy Tosilos nevű gascognei származású eselédjükkel akarta helyettesíteni, akit előbb mindenre jól betanítottak, hogy s mint kell majd szerepét játszania.

Harmadnap mulva azt mondta tehát a herceg Don Quijoténak, hogy ellenfele négy nap elteltével megjelenik s ott lesz a vívótéren, egészen lovagi fegyverzetben s kész lesz viadalra szállni állítása mellett, hogy ama leányzó szavainak fele se igaz, de sőt egyetlen egy betű se, ha azt erősíti, hogy ő valaha azt ígérte volna neki, hogy nőül veszi.

Ez a hír Don Quijotét nagyon megörvendeztette s előre tervezgette, milyen csodákat tesz ő majd akkor s igen nagy szerencsájének tartotta, hogy ily dicső alkalom kínálkozik ama főuraságok előtt megmutathatnia, mily messze terjed az ő hatalmas karjának hősiessége. Ennélfogva örömeiben és izgatottságában alig tudta bevárni a négy nap elteltét, amelyek oly lassan látszottak múlni, mintha négyszáz évszázad volna.

Hagyjuk mi is múlni ez időt, amint már oly sok más egyebet múlni hagyunk s csatlakozzunk Sanchohoz. Félig szomorúan kocogott szamarán ura felkeresésére, akinek társasága kedvesebb volt neki, mint a világ valamennyi szigetének kormányzósága.

Nem távozott még nagyon messzire az imént gondjára bízott szigettől (melyre nézve egyébiránt sohase jutott eszébe, hogy körülményesen kitudakolja, csakugyan sziget volt-e, vagy pedig város, mezőváros, avagy falu, amit ő kormányzott) s íme látta, hogy ugyanazon az úton, melyen ő halad, hat zarándok közelít, kezökben a szokásos hosszú celőkékkel: olyanfajta idegenek, akik énekszóval koldulnak alamizsnát. Amint egymás közelébe jutottak, a zarándokok sorbaálltak s egyszerre rákezdtek az éneket valamennyien a maguk nyelvén, amit ugyan Sancho nem értett, minthogy azonban egy szó volt benne, ami az „alamizsnához“ hasonlított, mindjárt sejtette, hogy az éneklők azt kérnek tőle. S mivel ő — mint Cide Hamete mondja — rendkívül könyörületes volt, kivette a tarisznyából a magával hozott fél cipót és fél sajtot s odaadta nekik, jelek által adva tudtokra, hogy más egyébbel nem segítheti őket. Azok ezt is nagy örömmel fogadták, de azt mondták:

— Geld, Geld!*)

— Nem értem, atyámfiái, mit akarnak — mondta Sancho.

Erre a zarándokok egyike kivont a kebléből egy pénzes-zacskót, odamutatta Sanchonak, amiből ez azonnal megértette, hogy pénz kell nekik; ő erre viszont odanyomta hüvelykujját a gégejéhez, kezét meg kinyitotta, amivel érthetőleg tudtukra adta, hogy neki ugyan nincs egy fityingje se. Azzal oldalba ütötte szamarát s keresztül törtetett rajtuk. Azonban alig hogy elindult, íme az egyik zarándok, aki már jóideje nagyon, de nagyon nézte Sanchot szemre-fejre, most beléje kapaszkodott, derékon átölelte s nagyon is fennhangon s ugyancsak tiszta spanyol nyelven így szólt:

— Teremtő szent atyám, kit látok! De hát valóságos igaz-e, hogy régi kedves barátomat, jó szomszédomat, Sancho Panzát ölelem. Már pedig bizonyos, hogy azt ölelem, mert se nem alszom, se boros nem vagyok.

*) Csakhogy Cervantes a német szót spanyolosan így írja: Güelte, Güelte.

(Ford.)

Cervantes: Don Quijote. IV.

Sancho elcsodálkozott, amint hallotta, hogy nevén szólítják s hogy az idegen zarándok átöleli; de akármilyen erősen és soká nézte is szótalánul, semmikép se tudott ráismerni. A zarándok látva e meglepetést, így szólt:

— Hogyan? Sancho Panza, kedves földim, de hát nem ismer szám, egykori szomszédodra? Én vagyok az a morisco, a Ricote, aki boltos voltam a falutokban.

Erre Sancho még figyelmesebben méregette, s kezdett rá emlékezni; végre aztán csakugyan tetőtől talpig annak ismerte, amire, le se szállva szamaráról, átnyalábolta nyakon e szavakkal:

— De hát ki az ördög is tudott volna rád ismerni, Ricote, ebben a farsangi bolondra való öltözetben? Ki a csoda franciázott fel így, s hogyan mersz te visszajönni Spanyolországba, ahol ha megszagolnak s nyakoncsípnék, úgy megiszod a levét, hogy jobban se kell.

— Hacsak te el nem árulsz, Sancho, — viszonzta a zarándok — biztos vagyok afelől, nincs az az ember, aki ebben a ruhában rám ismerjen. De gyerünk félre innen az útból s vonuljunk abba az idelátszó nyárfás pagonyba, ahol cimboráim pihenőt akarnak tartani s falatozni, te is velünk tartasz, mert ezek igazán barátságos emberek. Ott majd nyílik rá alkalom, hogy elbeszéljem, mi történt velem azóta, amióta falunkból eltávoztam, a király parancsolatjára, aki olyan szigorúan fenyegette — amint te is hallottad — mindazokat, akik az én szerencsétlen nemzetemhez tartoztak.

Sancho úgy is tett, Ricote pedig szót váltott felőle zarándoktársaival s azzal odavonultak a jegenyésbe, mely jó távolast esett az országúttól. Félrelökték hosszú botjaikat, csuhájukat, kámzsájukat meg levetették s csak ujjasban maradtak, s valamennyien jóképű, fiatal ember volt, az egy Ricote kivételével, aki már meglehetősen életesnek látszott. Mindnyájának volt tarisznyája, mégpedig, amint ki nem lehetett venni, ugyancsak megtömve degeszre, ha egyébbel nem is, legalább olyas italfélével, ami a gégét már két mérföldnyire csiklandozza. Letelepültek a földre s a zöld gyept használva abrosznak, ráraktak kenyeret, sőt, késeket, diót, sajtszeleteket, sonka-

csánkot, amiről ha rágnivaló nem került is már, legalább el lehetett még szopogatni. Még valami fekete eledelt is tettek oda, amelynek — mint mondják — kaviár a neve s halikrából készül és különösen jó borkorcsolya. Nem hiányzott az olajbogyó se, s bárha száraz volt is s leve híjján taplós, de azért ízes és ehető. Hanem, ami abban az egész eszem-iszom-viadalban legjobban megtette a hat vágást, az hat bőrkulacs volt, amiket a zarándokok előszedtek, kiki a maga tarisznájából. Még a jó Ricote is, aki moriscoból lett németté vagy svábbbá, előhúzta a maga kulacsát, mely egymaga akkora, mint az öt másik. Igen jóízűen s szörnyű lassan falatozáshoz fogtak azután, nagy élvezettel nyeltek le minden falatot, amit késhegyre vettek s mindenből csak egy-egy csipetet egyszerre, majd meg egészen egy akarrattal a levegőbe emelték karjaikat, de kulacsokkal egyben, azok száját a maguk szájához illesztve, s szemüket úgy az égre szegeztek, mintha rácélozták volna; fejüket jobbra-balra csóváltgatva, annak jeléül, hogy milyen nagyon jól esik, mindig jó darab ideig maradtak ilyen helyzetben, s úgy eresztették át gyomrukba a boros edények tartalmát. Sancho pedig mindezt figyelmesen szemlélte s épenséggel nem ütközött meg semmin; sőt ellenkezőleg, hogy ő is kövesse a jól ismert példabeszéd intését: „a baglyokkal huhogass, verebekkel csiripelj“ — elkérte Ricotétól a kulacsot s ő is úgy felcélzott, mint a többiek, s bizonyára egy szikrával se kevesebb élvezettel. Négyyszer emelintették meg a kulacsokat, de már ötödször kár lett volna vesződni vele, mert valamennyi olyan szárazzá zsugorodott, mint a gyékény-káka, ami meglehetősen lejjebb is hangolta előbbi széles kedvéket. Közbe-közbe egyszer egyik, másszor másik rázott kezét Sanchoval, így szólva:

— Spanyol meg német, mind jó barát.

Mire Sancho így válaszolt:

— Jó, biz Isten! — s akkora nevetésre fakadt, amely tartott egy óra folyásáig, miközben mindarról elfeledkezett, ami véle kormányzóságában történt: mert azokon az órákon s azon az időn, amíg az ember eszik, iszik, nem nagy hatalma szokott lenni a szomorúságnak. Mikor

így a bornak végére jártak, ezzel egyszersmind elkezdődött az álom, mely lefektette mindnyáját ugyanarra a helyre, amely előbb asztal és abrosz gyanánt szolgált. Csupán Sancho és Ricote maradtak ébren, akik enni ugyan többet ettek, de inni kevesebbet ittak. Ricote ekkor félrehívta Sanchot, s a többi zárandokot az édes álom karjai között hagyva, odatelepültek egy bükk alá. Így azután Ricote, szavai közé semmit sem zagyválva a moriscok nyelvéből, tiszta spanyolsággal így szólt:

— Bizonyosan emlékszel rá, Sancho Panza jó barátom és szomszédom, hogy amikor őfelsége kiadta az én nemzetembeliek ellen a számkivetési parancsolatot és rendeletet, mindnyájan mennyire megrémültünk és megfélemlítettünk. Legalább én annyira megijedtem, hogy attól tartottam, be se várják azt az időt, amit őfelsége a Spanyolországból való kitakarodásunkra megengedett, s rajtam s gyermekeimen máris végrehajtják a szigorú ítéletét. Úgy intézkedtem tehát, s nézetem szerint okosan (mert ha valakinek el kell hagynia lakóházát egy bizonyos idő elteltével, szükséges, hogy előbb más után lásson) úgy intéztem tehát, ismétlem, a dolgot, hogy előbb családom nélkül magam távoztam falunkból, mást keresni, ahová majd kényelmesen átköltözködhettünk, s nem is olyan nyakra-főre, ahogy majd a többiek sietnek. Mert én beláttam, s belátták öregeink is mind, hogy ez a parancsolat nem volt csupán ijesztegetés, mint némelyek hitték, — hanem valóságos törvény, amit annak idején végre is fognak hajtani. Hogy ezt igaznak tartsam, az is kényszerített, mert volt tudomásom a mieink esztelen és gonosz szándékairól, úgyhogy valóságos isteni suglatnak látszott előttem, ami őfelségét ez erélyes rendszabály életbeléptetésére serkentette. Nem mintha talán mindnyájan vétkesek volnánk, mert volt közöttünk néhány szilárd igaz keresztyén is, csakhogy számára nézve oly kevesen, hogy ezek nem szállhattak szembe a nemkeresztyénekkel. Nem jó volt volna tehát az embernek keblén melengetni a kígyót, az ellenséget megtúrni, s mi több, a házon belül. Szóval, méltán sújtottak a számkivetés büntetésével, amit némelyik még nagyon enyhének s könnyűnek tartott, reánk nézve azonban a legrette-

netesebb volt, ami bennünket csak sújthatott. Akárhol legyünk is, Spanyolországot síratjuk, mert utóvégre is ott születünk, az a mi szülőhazánk, és sehol sem részesülhetünk olyan fogadtatásban, amilyent szerencsétlenségünk óhajtott. És mind Berberiában, mind pedig Afrika minden egyéb részén, ahol szíves fogadtatást s tárt karokat reményeltünk, éppen ott üldöznek s bántalmaznak bennünket leginkább. A boldogságot nem ismertük fel addig, amíg el nem vesztettük; s majdnem mindnyájan annyira visszakívánczozunk Spanyolországba, hogy a száműzöttek legnagyobb része, pedig sok van olyan, aki, mint én, folyékonyan beszél spanyolul, vissza is tér s odahagyja feleségét és gyámoltalan gyermekeit. Oly nagy bennök a hazaszeretet, s még csak most tudom igazán tapasztalásból, mily édes a szülőföld szeretete.

Eltávoztam tehát, mint említettem, falunkból s átmentem Franciaországba. Ott igen szívesen láttak ugyan, én azonban másutt is körül akartam tekinteni. Elutaztam Olaszországba; meg-meg aztán Németországba, s úgy vettem észre, az ember itt még szabadabban élhet, mivel lakosai nem akadnak fenn minden apróságon; kikki úgy él, ahogy kedve tartja, mert az ország legtöbb részében lelkiismereti szabadság uralkodik. Ott egy falucskában, Augsburghoz közel, házat béreltem ki, s csak azért hagytam el megint, hogy ezekhez a zárandokokhoz csatlakozzam, akik évenként számosan búcsújárni szoktak a spanyolországi szenthelyekre, melyeket valóságos Indiájoknak*) tartanak, s tudják, hogy ide kész és bizonyos nyereségre jönnek. Majd az egész országot bebarangolják, s nincs egyetlen falu, ahonnan, — mint mondani szokás, — étlen-szomjan kiadnák nekik az útát s még pénzül is kapnak legalább egy reált, úgyhogy mire útiútnak végig érik, keresetök többre rúg száz tallérnél. Ezt aranyra beváltva vagy hosszú üres botjok bensejében, vagy a ruhájokra varrt szent jelvények alá rejtve, vagy egyéb furfangos módon csenik ki az országból s viszik a magok hazájába, akárhány ör legyen is felállítva a határszéli átjáratoknál vagy kikötőkben, ahol őket megmotoz-

*) T. i. kincsesbányájuknak.

zák. Most az a szándékom, Sancho, hogy felveszem a kincset, melyet elástam; s meg is tehetem minden veszedelem nélkül, minthogy ott van jó távol a falun kívül. Valenciából aztán vagy levéllel vagy személyesen keresem föl lányomat és feleségemet, kik — mint tudom, — Algírban vannak, s majd valahogyan módját ejtjük, hogy francia kikötőbe juthassunk, onnan meg Németországba, ahol aztán békén várjuk, mire fordítja a jó Isten dolgunkat. Mert azt bizonyosan tudom, Sancho, hogy leányom Ricota, meg feleségem Franciska, igaz katolikus keresztyének; s ha magam még nem is vagyok egészen az, mégis inkább a keresztyénekhez szítok, mint a mórakhoz, s kérve kérem az Istent, nyissa meg lelki szemeimet, s adja értésemre, hogyan kell igazán szolgálnom. S amit csodálok, az, nem tudom okát adni, miért mehetett feleségem lányostul inkább a Berber-földre, semmint Franciaországba, ahol, mint keresztyén, keresztyén módon élhetett volna.

Mire Sancho így válaszolt:

— Látod, Ricote, ez alkalmasint nem ötöle függött, mert Juan Tiopieyo, a feleséged bátyja vitte őket magával; minthogy pedig az nagyon erősen tartja a mór hitet, odament, ahol a helyet a legbiztosabbnak gondolta. De még többet is mondhatok, nevezetesen azt: úgy vélem, hiába mégy te azt az elásott kincset keresni, mert mi legalább úgy vettük hírül, hogy sógorodtól igen sok gyöngyöt, meg aranypénzt vettek el, mikor a határon át akart kelni.

Az meg lehet, — viszonzta Ricote — de annyit tudok, Sancho pajtás, az én kincsemhez nem nyúltak hozzá, mert én sohasem fedeztem föl előttük, hová rejtettem, attól való féltében, hogy valami baj érheti. Ha tehát kedved van velem jönni Sancho, és segítsz kiásni s elrejtteni, adok belőle kétszáz escudot, amivel sok szükségedet fedezheted, pedig tudod, nem titok előttem, hogy rá vagy szorulva.

— Megtenném, — felelte Sancho, — de én egy cseppet sem vagyok kapzsi: mert ha az volnék, nem váltam volna meg ma reggel egy olyan állástól, amelyből megaranyoztathattam volna házam falait, s minek-

előtte fél esztendő mulnék, ezüstdányérról ehettem volna. így tehát ennél az oknál fogva, de meg annál fogva is, hogy árulásnak tartanám királyom ellen, ha ellenségeit gyámolítanám: nem megyek én veled. Ricote, nemcsak a kétszáz escudo ígéretére, de még akkor se, ha mindjárt négyszázat számlálnál is le készpénzben a markomba.

— S micsoda hivatal volt az, amelytől megváltál, Sancho? — kérdezte Ricote.

— Egy sziget kormányzósága, — vizonozta Sancho, — de olyan, hogy, igaz lelkemre mondom, nem egyhamar lehetne párját találni.

— S hol fekszik ez a sziget?

— Hol? — felelte Sancho, — úgy vagy két mérföldre innen, s az a neve, hogy: Barataria.

— Hadd el, Sancho, — jegyezte meg Ricote, — hisz ahány sziget, az mind a tengeren belül van, a szárazföldön meg nem lehet sziget.

— Nem lehet? — ismételte Sancho, — már pedig én azt mondom neked, Ricote pajtás, hogy én ma reggel jöttem el onnan, tegnap pedig még oly kényere-kedvemre uralkodtam benne, mint valami kiskirály; de azért mégis csak ott hagytam, mert azt tapasztaltam, sok veszedelemmel jár az a kormányzóság!

— S mi hasznod lett az uralkodásból? — kérdezte Ricote.

— Az a hasznom lett belőle, — felelt Sancho, — hogy most már tudom, nem vagyok én másnak a kormányzására való, legfőllebb valami nyájnak, s hogy ami vagyont az ember az ilyen kormányzóságon szerez, csak igen a nyugalma, álma, sőt élelve árán szerezheti, mert az ilyen szigeteken átkozott keveset adnak enni a kormányzónak, kivált ha olyan doktor lábatlankodik körülötte, aki az egészségére vigyáz.

— Nem értelek, Sancho, — mondta Ricote, — de úgy látszik, merő bolondság, amit mondasz. Mert ugyan kinek volna olyan szigete, melynek kormányzását reád bízna? Nincs-e a világon akárhány alkalmasabb ember a kormányzóságra tenálad? Hadd el, Sancho, s légy eszeden, s gondold rá magadat, hogy velem jöjj és segítsd, — amint mondtam, — kiásni elrejtett kincsemet, ami csak-

ugyan annyi, hogy megérdemli a kincs-nevet, s adok annyi, amiből megélhatsz.

— Mondtam már, Ricote, nem megyek, — viszonozta Sancho, — érd be azzal, hogy én el nem áruljak, menj Isten hírével a magad útján, megyek én is az enyimen, mert tudom, hogy eből gyűlt marhának ebül kell elveszni.

— Nem akarlak erőltetni, Sancho, — mondta Ricote, — de mondd csak, otthon voltál akkor a faluban, mikor a feleségem, a leányom meg a sógorom elköltöztek?

— Otthon, — viszonozta Sancho, — s annyi mondhatok, leányod olyan széppé cseperedett, hogy az egész falu kiment a nézésére s mindenki úgy nyilatkozott, nincs szépségre párja a világon. Mindegyre sírt-kesergett, minden leánybarátját s ismerősét s aki csak odament hozzá elbúcsúzni, mind megölelte, s mindnyáját arra kérte, hogy könyörögjenek érte a Megváltóhoz, s a Szűz Anyához, nagyasszonyunkhoz; olyan szívreható volt az, hogy nekem magamnak is kicsordult a könnyem, pedig nem vagyok valami pityergő. S az is igaz, sokan szerették volna elrejtetni, s el akartak menni, hogy útközben elrabolják; de ettől mégis visszatartóztatta őket az, hogy félték a király parancsolatát megszegni. Különösen az a bizonyos Don Gaspar Gregorio, az a gazdag fiatal földbirtokos, akit te is ismersz, heveskedett legjobban, mert — mint mondják, — nagyon szerelmes volt bele. Mióta a lány eltávozott, azóta ezt se láttuk többé soha a faluban, s mind azt gondoltuk, bizonyosan utána ment, hogy elrabolja; de mindeztideig semmit se hallottunk felőle.

— Mindig gyanakodtam, — mondta Ricote, — hogy ez az úrfi szeretné összeszűrni a levelet leányommal, de megbíztam Ricotám erényességében s nem aggasztott soha, hogy a fiú a lányomat szereti, mert bizonyára te is hallottad már, Sancho, hogy a kikeresztelkedett mór leányoknak ritkán vagy sohasem volt szerelmi viszonyuk régi keresztyénekkal. Leányomról pedig, akiről hittem, hogy keresztyén, — úgy vallásosságára, mint a szerelmeskedésére, — bátran feltehettem, hogy nem törődik ennek a földesúrfinak epekedéseivel,

— Adja Isten, hogy úgy legyen, — viszonzotta Sancho, — mert bizony megbánnák még mind a ketten. Most pedig hadd keljek én is utamra, Ricote pajtás, mert még ez éjjel ott akarnék lenni gazdámnál, Don Quijote úrnál.

— Isten vezéreljen, Sancho barátom, ébredeznek már az én útitársaim is, s itt az ideje, hogy mi is induljunk.

E szavak után megölelkeztek; Sancho felült szürkéjére, Ricote meg zarándokbotját fogta kezébe, s elváltak egymástól.

LV. FEJEZET.

Mi történt Sanchóval útközben, úgyszintén egyéb eseményekről, amik ritkítják párjukat.

Sancho úgy eltarisznázta az időt Ricoteval, hogy ez éjjel nem tudott a hercegi kastélyhoz eljutni, pedig csak fél mérföldnyire volt már tőle, midőn a borongós és meglehetősen homályos éjszaka meglepte. Azonban nyár lévén, nem sokat törődött e bajával s oldalvást vonult az országúttól, azzal a szándékkal, hogy ott várja be a reggelt.

De az ellenséges balsors úgy rendelte, hogy amint éjjeli szállásra alkalmasabb helyet keresett, szamarastul egy mély és koromsötét üregbe esett, amely ott tátongett holmi nagyon régi épületek között. Estében Istennek ajánlotta magát teljes szívéből, mert szentül hitte, meg sem áll addig, amíg a mélységek mélyéig alá nem zuhan. Ez azonban nem történt, mert a szamar valami három ölnyre földet ért, gazdája pedig a legkisebb sérülés vagy bármí egyéb baj nélkül a hátán maradt. Végigtapogatta egész testét, visszafojtotta lélekzetét, megtudni, ha ép maradt-e s nem lyukadt-e ki valahol? Mikor azonban tapasztalta, hogy ép, egész és semmi kár nem esett benne, alig győzött elegendő hálát adni a kegyelmes Istennek, hogy olyan irgalmasságot cselekedett véle, mert ő kétségkívül azt hitte, hogy ezer meg ezer darabra törött. Most azután két kezével végigtapogatta az

üreg falát, ha vajjon minden segítség nélkül ki lehetne-e valami módon menekülni, de a fal mind puszta volt, seholl rajta semmi támaszték, ami eléggé búsította is Sancho, kíváltk amidőn hallotta, hogy a szürke is milyen siralmasan, fájdalmasan panaszkodik. Ezen pedig nem volt mit csodálkozni, s nem lehetett neki rossz néven venni, hogy ordít, mert csakugyan nagyot rokkant estében!

— Jaj! — kiáltott föl ekkor Sancho Panza, — de csak milyen váratlan szerencsétlenségek szokták érni az embert minden lépten-nyomon ebben a nyomorult világban. Ki merete volna még csak gondolni is, hogy az, aki tegnap még ott ült a szigetkormányzóság trónusán s szolgálának és alattvalóinak parancsokat osztogatott: ma már ide legyen temetve egy gödörbe, s körülötte egy árva lélek se, aki vigasztalja, se egy cseléd, se egy jobbágy, aki segítségére siessen? Itt kell elpusztulnunk éhen, szamarastul, ha ugyan még előbb is meg nem halunk, ő esése és megrokkánása következtében, én meg csupamerő aggodalmamban. Olyan szerencsés bizonyára nem leszek, amilyen gazdám, Don Quijote de la Mancha úr volt, mikor leszállt s belement annak az elbűvölt Montesinosnak barlangjába, ahol jobban ellátták mindennel, mint a tulajdon maga házában, úgyhogy azt hihette, terített asztallal és vetett ággyal várták. Ő ott szép és kellemes látományokban gyönyörködött, míg én meg itt — azt tartom — alig látok majd egyebet kígyónál, békánál. Jaj nekem szerencsétlennek, milyen vége lett bolondságaimnak és képzelődéseimnek! Ha az ég majd úgy akarja, hogy valaha megtaláljanak, itt látják majd csontjaimat lerágva, fehérén, hústalan, s velők együtt kedves szürkém csontjait is, amiből talán majd rájönnek, kik voltunk, legalább azok, akiknek van tudomásuk afelől, hogy sem Sancho Panza soha el nem hagyta szamarát, sem szamara soha Sancho Panzát. Még egyszer is azt mondom: jaj nekünk szerencsétleneknek! miért nem engedte az ellenséges sors, hogy ott haljunk meg szülőföldünkön, a mieink között, ahol, ha segíteni nem is tudtak volna balszerencsénken, mégse maradtunk volna olyannak híjával, aki megsirasson s életünk utolsó óráján befogja szemeinket. Oh én útitársam, én kedves barát-

tom, de csak rosszul is fizetek hűséges szolgálatodért! Bocsáss meg énnekem, s kérd a jó szerencsét, amint csak kérni tudod, mentsen ki bennünket ebből a nyomorúságból, amelybe mind a ketten jutottunk, s én ezennel megígérem, babérkoszorút tűzök a homlokodra, úgyhogy szakasztott olyan leszel, mint valami koszorús költő, s megduplázom az abrakodat.

Sancho Panza ily kifakadásokban kesergett, számára pedig úgy hallgatta, hogy egy szóval se válaszolt rá, oly nagy volt szegénynek kínja és nyomorúsága.

Végre, a keserves panaszok és jajgatások között eltöltött éj után, jött a reggel, s ennek fényénél és világosságánál látta be Sancho Panza még csak igazán, hogy ha segítséget nem kap, e mélységből teljes lehetetlen menekülnie. Erre aztán újra kezdte a jajgatást, de megkiáltott is nagyokat, ha talán valaki meghallaná. Azonban minden kiáltozása elhangzó szózat vala a pusztában, mert ezen az egész környéken nem volt egy lélek se, aki meghallgassa, úgyhogy utoljára csakugyan azt hitte, bizonyosan itt kell halnia.

A számár hanyattfeküdt, Sancho Panza azonban addig nógatta, amíg talpra nem állította, csakhogy a lábai alig bírták. Ekkor a tarisznyából, mely szintén lepottyant velök együtt szerencsésen, egy darab kenyeret vett elő s odaadta szamarának. Mindjárt jóízűen rágta, mire Sancho azt jegyezte meg, mintha a számár is értené:

— Kenyérrel elcsúszik a háj is, de még a fáj is.

Eközben a gödör egyik oldalán egy nyílást vett észre, amibe belefért egy ember, ha leguggolt és összehúzódott.

Sancho Panza odasietett, összezsugorodott egy gombolyaggá, belebújt s látta, hogy azon belül téres-tágas hely van, amit annál fogva vehetett ki, mert felülről, — hogy úgy mondjuk tetejéről, — egy napsugár lövelt be, amely az egészet bevilágította. Azt is látta most már, hogy a lyuk egyre nagyobb s tágabbá lesz s egy másik üreggé szélesbül. Ennek láttára visszacsúszott oda, ahol szamarát hagyta, s egy kővel vájni kezdte a nyílást nagyobbra, úgyhogy nemsokára annyira kitágította, hogy

a számár is könnyűszerrel átbújhatott rajta; meg is tette, s ekkor kötőféken fogva szürkéjét, útnak eredt ama másik barlangban előre, hátha talán ezen az oldalon majd csak akad valami nyílásra. Néha setétben ment, másszor csak homályban, de sohasem félelem nélkül.

— A mindenható Isten legyen kegyelmes énnem! — mondta magában, — milyen alkalmas kaland lenne ez az én gazdám, Don Quijote számára, ami nekem ilyen nagyon alkalmatlan szerencsétlenség! Ő ezeket a mélységeket és földalatti lyukakat mindenesetre virágos kerteknek s Galiana*) palotáinak tartaná, s azt várná, hogy ebből a setét, szűk helyből ott lyukad ki valami viruló mezőségen. De én szerencsétlen, félelmemben, aggodalmamban attól tartok minden lépten-nyomon, hogy most, meg most nyílik meg lábam alatt egészen váratlanul egy másik verem, ami annál is sokkal mélyebb, s aztán egészen elnyel szőröstül bőrostül. Jó baj volna az olyan baj, ami egyedül jönne.

Ilyen módon s ilyen gondolatok között folytatta útját s úgy látszott neki, hogy immár legalább is fél-mérföldnyi messzeséget hagyott háta mögött. Ekkor valami kétes világosságot vett észre, amely már napfénynek látszott s amely valahol oldalvást jövéen be, arra mutatott, hogy végre mégis csak kivezet valahová ez az út, amelyet ő másvilági ösvénynek tartott.

Itt magára hagyja Sanchot Cide Hamete Benengeli, s újra visszatér Don Quijotehoz, aki türelmetlenül és várva-várta a párbaj pillanatát, midőn majd meg kell vívnia a Dona Rodriguez leánya becsületének elrablójával, mely alkalommal, — mint gondolta, — majd kiegyenesíti őt a ferdeséget s megtorolja azt a gonoszságot, amit a leánya ellen álnokul elkövettek.

Ekkor történt hogy amint egy reggel kilovagolt, hogy gyakorolja magát abban s próbálgassa, ami majd a másnap vívandó párbaj alkalmával teendője lesz: Rocinántét úgy megsarkantyúzta s megfuttatta, hogy ez oly közel

*) Galiana már királyleány volt, atyja, Galofré, fényes palotákat építtetett a Tajo partjain, melyek romjai maiglan is megvannak.
(Ford.)

jutott egy üreg széléhez, hogy ha a lovag a legnagyobb erővel vissza nem rántja a kantárszíjat, okvetetlenül beleesett volna a mélységbe. Mégis meg tudta tartani, s nem estek bele, mire aztán valamiskével még közelebb léptetett s anélkül hogy lováról leszállt volna, alánézett a mély üregbe. Még tartott a beletekintés, mikor egyszerre nagy kiáltozás hangzott fel alulról. Don Quijote a legnagyobb figyelemmel hallgatta, jól kivehette s megérthette, hogy a kiáltozó ezt hangoztatja:

— Ki van odafent? Talán valami keresztyén, aki kész lesz meghallgatni? Vagy valami irgalmas lovag, aki könnyörülni fog egy elevenen eltemetett szegény bűnösön, egy kikormányzóskodott boldogtalan kormányzón?

Don Quijotenak úgy tetszett, mintha Sancho Panza hangját hallaná, ami rendkívül meglepte s meg is döbbenette, úgyhogy olyan harsányan, amint csak Isten tudnia adta, lekiáltott:

— Ki van odalent? Ki az a jaigató?

— Ki volna itt más, s ki lehetne a jaigató egyéb, — felelte a hang alulról, — mint a szerencsétlen Sancho Panza, aki bűneinek bütetéseül és a maga vesztire a Barataria szigetének kormányzójává lett s aki fegyverhordozója volt a nagyhírű Don Quijote de la Mancha lovagnak.

Ennek hallatára Don Quijote csodálkozása még egyszer akkorává lett, s rémülete is növekedett, mivel az ötlött eszébe, Sancho Panza bizonyosan meghalt s lelke ide van vetve gyötrődésre. Ettől a képzelődéstől indítva, így szólt:

— Kérlek és kényszerítlek mindenre, amire csak mint katolikus keresztyén kérhetlek és kényszeríthetlek: mondd meg nékem, ki vagy? És ha gyötrelemre vetett lélek vagy, mondd meg, mit akarsz hogy érted cselekedjem, mert nekem az a tisztem, hogy segítsen és gyámolítsam a szükségben szenvedőket, akik e világon élnek: kötelességem gyámolítani és segíteni a másvilági szenvedőket is, ha a magok erejéből nem tudnak magokon segíteni.

— Akkor tehát, — szólt lentről a hang — nagyságodnak, aki hozzám szól, az én uramnak Don Quijote de la

Manchának kell lennie, aminthogy hangjáról ítélve, csakugyan senki más nem lehet.

— Igen, Don Quijote vagyok, — viszonzta Don Quijote, — akinek az a tisztem, hogy élőket és holtakat segítsék és gyámolítsak szenvedésökben; éppen ez oknál fogva mondd meg nékem, ki vagy, aki a legnagyobb bámulatra keltettél. Mert ha Sancho Panza vagy, az én fegyverhordóm, s meghaltál s nem az ördögök vittek el, hanem az Isten irgalmából a tisztító tűzbe jutottál: van a mi római katolikus anyaszentegyházunknak elegendő kegyelmi eszköze, hogy gyötrelmeidből kiszabadítson, s én a magam részéről szolgáltatok neked annyit, amennyi csak vagyonomból kitelik. Ennélfogva nyilatkozzál végre valahára, s mondd meg nékem, ki vagy?

— Esküszöm tehát minderre, — viszonzta, — esküszöm mindazok születésére, akikére nagyságod csak akarja, sennor Don Quijote de la Mancha, hogy én uraságod fegyverhordója, Sancho Panza vagyok, s hogy soha teljes világéletemben meg nem haláloztam; hanem igen is farba rúgtam a kormányzóságot olyan okok és dolgok miatt, aminek elmondására több idő szükséges; a múlt éjjel beleestem ebbe a verembe, ahol most is kínlódom szamarammal együtt, amely bizonyára nem hágy hazugságban, mert nagyobb igazság okáért csakugyan idelent van énvelem.

És igazán, a számár mintha csak megértette volna Sancho szavait, e pillanatban olyan éktelen ordításra gyújtott, hogy az egész barlang szinte rengett bele.

— Dicső tanu! — mondta Don Quijote, — úgy ismerem ezt az ordítást, mintha én szültem volna, s hallom a te hangodat is, Sancho barátom. Várj reám itt, visszamegyek a hercegi kastélyba, mely ide közel van s hozok magammal valakit, aki majd kihúz a mélységből, hová bizonyosan bűneid büntetésére zuhantál!

— Csak menjen is nagyságod, — könyörgött Sancho, — s kérem az egy élő Istenre, térjen vissza mentül hamarabb, mert alig tudom már elviselni ezt az elevenen való eltemetést, s majd meghalok félelmemben.

Don Quijote magára hagyta, s visszament a kastélyba, hol a hercegi párnak azonnal elbeszélte Sancho Panza esetét, amin nem fogyott csodájok, bárha bizonyosnak gondolták hogy ama mély üreg valamelyik ágába zuhanhatott alá, amelyet oda emberemlékezetet meghaladó idő előtt ástak. De azt az egyet nem tudták elképzelni, hogyan hagyhatta oda a kormányzóságot, anélkül, hogy eljöttéről őket előbb valaki ne tudósította volna.

Végre aztán, amint mondani szokás: kötelet, kócot, vittek oda mindent, s egy egész sereg ember nagy ügyel-bajjal mégis kihúzta a szamarat meg Sancho Panzát abból a setétségből a napvilágra. Egy diák is szemtanuja volt ennek a munkának s így szólt:

— Így kellene minden rossz kormányzót eltakarítani kormányzóságából, ahogy ez a bűnös lélek jön ki a mélységből, éhen-holtan, halálsápadtan s amint sejtem, egyetlen egy fitying nélkül.

Sancho hallotta ezt a megjegyzést s így szólt rá:

— Kilenc, tíz napja lehet, kedves öcsém fecsegő, hogy beleléptem a reám bízott sziget kormányzóságába; ezalatt az egész idő alatt pedig jóformán egyetlen egyszer se laktam jól; orvosok üldöztek s ellenségek törték-zúzták csontjaimat; alkalmam se nyílt rá, hogy a mar-komat megkenjék vagy valami ajándékkal oldalba üsse-nek. S minthogy így történt — pedig így történt —, csakugyan nem arra voltam érdemes, hogy ilyen módon váljak meg hivatalomtól. Hanem hát, ember tervez, Isten végez, s tudja a jó Isten legjobban, kinek subát, kinek gubát; és senkise tudja, mit hoz a holnap; és senki ne mondja: nem iszom ebből a vízből, mert akárhányszor megesik, hogy ahol az ember pecsenyét vár, nyársat se talál. Az Isten tudja, mit akarok mondani, ez elég, többet nem is mondok, pedig mondhatnék.

— Ne haragudjál, Sancho, s ne bántson az, amit hallasz, mert akkor vége-hossza nem lesz sohasem. Csak a te lelkiismereted legyen nyugodt, hadd járjon akkor a szájak! A rossz nyelveket fékre kötni akarni, annyit érne, mint nyílt mezőre kaput emelni. Ha a kormányzó megszédte magát állomásán, azt mondják róla,

rabló; ha meg szegényen távozik, azt, hogy ostoba tökfilkó.

— Akkor hát bizonyomra mondhatom, — viszonoztta Sancho, — engemet ez esetben sokkal inkább ostobának tarthatnak, mint rablónak.

Ilyen beszélgetések közben, egész sereg gyerektől, embertől környezve, értek oda a kastélyhoz, ahol a herceg és hercegné az egyik csarnokban várták Don Quijotet és Sancho Panzát. Ez utóbbi azonban nem akart addig a herceg elé menni tisztelkedésre, amíg számárát jól el nem helyezte az istállóban, mert, — amint mondta, — nagyon rossz éjszakát töltöttek a fogadóban. De azután tüstént fölment a hódolásra, s midőn a főuraság elé érkezett, térdre borult és így szólt:

— Én, kegyelmes uraim, méltóságtok kívánatára, s anélkül, hogy magamnak rá valami érdemem volt volna, elmenem méltóságtok Barataria nevű szigetét kormányozni; meztelenül léptem abba, meztelenül jöttem el belőle, se nem nyertem, se nem vesztettem. Jól kormányoztam-e vagy sem, elegendő szemtanu láttá, ám azok valljanak, amint akarnak. Kétes dolgokat felderítettem, pörökben ítéltam, s majd éhenhaltam, mivel-hogy így akarta a tirteaferai születésű doktor Pedro Recio, a szigetség s a kormányzóság udvari orvosa. Éjnek idején ellenség tört reánk, s bennünket ugyancsak megszorított, de amint a szigetbeliek mondják, diadalmasan megszabadultak tőle, mégpedig az én karomnak hősisége által: úgy adjon nekik az Isten üdvösséget, ahogy igaz, amit állítanak. Szóval, ezen idő alatt megismerkedtem minden teherrel, kötelességgel, ami a kormányzósággal jár, s úgy találtam, hogy az én vállam nem bírja; nem az én erőmhez illő, nem az én eszemhez való. Azért tehát előbb, semhogy a kormányzóság engem vett volna le a hátáról, levetettem inkább a kormányzóságot én, s tegnap reggel úgy hagytam el a szigetet, ahogy találtam: most is az minden utcája, minden háza és fedele, ami akkor volt, amikor én beléptem. Kölcsön senkitől nem kértem, senkit én ki nem fosztottam; s ámbár feltett szándékom volt, hogy kiadok egy pár üdvös rendeletet, mégsem adtam, mert attól félttem, úgyse fogják

megtartani, így aztán akár kiadjuk, akár ne adjuk ki, mind egy kutya. Amint már mondtam, a szigetet úgy hagytam oda, hogy senki más el nem kísért, csak az egy szamaram; beleestem egy gödörbe, abba mind előbbre másztam, míg ma reggel napvilágnál rábukkantam a kijárára; csakhogy ez nem ment valami könnyen, úgyhogy ha az ég irgalma oda nem hozza gazdám, Don Quijote urat, ott veszttem volna a világ végéig. Így tehát, kegyelmes herceg uram és hercegné asszonyom, itt van kormányzójuk, Sancho Panza, aki csupa tíz napig tartó kormányzósága alatt azt a belátást szerezte, nem ér az egy fütyöt se, nemcsak valami szigetnek, de magának az egész világnak is kormányzója lenni. Ez oknál fogva, csókolom méltóságod kezét, lábát, de amint a gyereklátékban mondják: „Hess el innen, én oda!” — ugrom egyet én is a kormányzóságból, s megint visszatérek gazdámnak, Don Quijote urnak szolgálatába, mert annál, ha ugyan verejtékemmel eszem is kenyeremet, de legalább jóllakom, s ha jóllaktam, nekem ugyan mindegy, sárgarépával laktam-e jól, vagy császármadárral.

Sancho így szakasztotta végét hosszú beszédének, melynek folyamában Don Quijote mindig attól félt, hogy ezrivel lesz majd benne a bolondság; de amint látta, hogy ilyen kevés sületlenséggel vitte ki a dülőre, szíve mélyéből hálát adott az Istennek. A herceg megölelte Sanchot, s azt mondta, lelkéből sajnálja, hogy olyan hamar megvált a kormányzóságtól, azonban lesz rá gondja, hogy birtokán másvalami állásra juttassa, ami nem lesz olyan terhes s amellett még is jövedelmezőbb. A hercegné is megölelte, s azonnal megparancsolta, lássák el minden jóval, mert csakugyan nagyon meglátszott rajta, hogy jól megfogyott és rossz bőrben van.

LVI. FEJEZET.

Arról a rendkívüli és soha nem látott párbajról, melyet Don Quijote de la Mancha vívott a Tosilos inassal a duenna Donna Rodriguez leánya védelmére.

A hercegi párnak nem volt oka megbánni a tréfát, melyet Sancho Panzával űztek a kormányzósdival, ki-

vált mikor még ugyanez nap udvarmesterük is megérkezett s pontról pontra elbeszélte nekik majd mindent, amit Sancho Panza ez idő alatt mondott vagy cselekedett. Végül a sziget megtámadását, Sancho megrémülését s elvonulását adta elő, ami nem csekély mulatságot szerzett az uraságnak.

Eközben, — amint a történet folytatja, — közeledett már a viadal napja. A herceg több meg több ízben is elmondta inasának, Tosilosnak, hogyan viselje magát Don Quijoteval szemben, hogy legyőzhesse. S nehogy halál, avagy sebesülés is történhessék, levetette a dárdák vashegyét, amit Don Quijote előtt azzal mentett ki, hogy keresztyén felebaráti szeretete nem engedi, hogy ez a tusakodás ilyen komoly életveszedelemmel járjon s elégedjék meg azzal, hogy ő szabad tért enged nekik a maga birtokán, ami által a szent concilium*) határozata ellen cselekszik, mely az ilyes párviadaloikat eltiltja, tehát nem szeretné, hogy a küzdelem egész elkeseredettséggel legyen végbevéve.

Don Quijote azt felelte, intézkedjék ez ügyben ő méltósága szabad tetszése szerint, s ő mindenben kész lesz engedelmeskedni.

Végre elérkezett a rettenetes nap; már ekkorra a herceg a kastély előtti térségen egy tágas állványt emeltetett, a hol a pályabírák, a duennák, a panaszos anya és leánya fognak majd helyet foglalni. A szomszéd falukból és községekből megszámlálhatatlan néptömeg csődült össze e szokatlan viaskodás megnézésére, mert ennek párját ezen a földön sohase látták még, sem élők, sem a már megholtak.

Az első, aki a vívótérre s a korlátok közé belépett, a szertartás-mester volt, ki az egész pályát végigjárta s szemügyre vette, nincs-e rajta valami csel vagy valami rejtett tárgy, amiben a küzdők megbotlanának s eleshetnek. Nyomban mindjárt a duennák jöttek s odaültek kirendelt helyökre; a fátyol szemüket, de még keblüket is elborította, s látszott, hogy nagyon meg vannak hatva, mert íme Don Quijote is ott volt már a korláton belül.

*) Tridenti szent zsinat (1545—1563).

Kevéssel ezután harsány trombitaszó riadása közben, a térség másik oldalán, oly hatalmasan megtermett lovon, hogy a föld szinte rengett alatta, megjelent a tagbaszakadt Tosilos inas, lebocsátott sisakrostéllyal, tetőtől-talpig páncélban és fegyverzetben. Paripája, — amint látszott, — fríz ló lehetett, széles szügyű, szőrére nézve hamvasszürke; mindegyik csülkén nagy csomó szőrpamat. A hatalmas bajnokot a herceg jól kioktatta, hogyan viselje magát a bátor Don Quijote de la Mancha-val szemben, hogy semmi esetre meg ne ölje, hanem azon legyen, hogy az első összerobbanásnál elsurranjon mellette, s úgy kerülje ki a bizonyos halálos dőfést, mely okvetlenül bekövetkezik, ha egész erővel összeesap vele. Végignyargalt a térségen, s mikor odaért a hölgyek elé, valami kevés ideig felpillantott arra, aki őt férjéül követeli.

A pályabíró most Don Quijotet szólította, aki már szintén ott volt a vívótéren s Tosilos jelenlétében kérdést intézett a duennákhoz, beleegyeznek-e abba, hogy Don Quijote de la Mancha keljen ügyök védelmére. A nők azt felelték, beleegyeznek, s hogy mindazt, amit ez ügyben tenni fog, készek helyesnek, igaznak és érvényesnek elismerni.

Eközben a herceg és a hercegné is megjelentek az egyik oszlopcsarnokban, mely a korlátokra nyílt, s amelyet nagy koszorúban roppant embertömeg vett körül, várva a soha nem látott szörnyű viaskodás lefolyását.

A küzdők között abban történt megállapodás, hogy ha Don Quijote lesz a győztes, ellenfele nőül veszi Donna Rodriguez leányát, ha meg ő találna veszteni, akkor az ellenfél fel van oldva adott szavának beteljesítése alól s tőle semmi egyéb elégtételt nem követelhetnek.

A szertartás-mester ekkor felosztotta köztük a térséget, s mindeniket odaállította, ahol helyet kellett foglalniuk.

Pergett a dob, trombitaharsogás töltötte be a levegőt, rengett a föld a lábak alatt. A bámuló tömeg szíve elszorult, az egyik félve, a másik remélve a viadal jó vagy rossz kimenetelét.

Don Quijote szíve teljességéből a mindenható Isten-

nek és Dulcinea del Toboso kisasszonynak ajánlotta magát, s várta, mikor adnak jelt a támadásra.

A mi inasunknak azonban egészen máson járt az esze; s hogy min? azonnal elmondom.

Ugyanis úgy látszik, hogy amidőn az ő nő-ellenségét közelebből szemügyre vette, olyan szép fehér cselédnek találta, amilyenhez hasonlót soha életében nem látott. S az a vaksi gyermek, akit rendesen, úton-útfélen Szerelemnek szoktak nevezni, nem akarta elszalasztani ezt a jó alkalmat, mely íme itt kínálkozott, hogy egy inas-szíven győzedelmeskedjék s ezt is odacsatolhassa diadaljelei sorába. Loppal odasurrant tehát látatlanul a mi szegény inasunk mellé, s belelőtt a bal oldalába egy két rőfös nyilat, ami át meg átjárta a szívét egészen. Ezt pedig bátran megtehetette, mert a szerelmet senki sem látja, ki s bejár, ahol csak akar, és senki nem kérheti számon tőle cselekedetét. Mondom tehát, hogy amikor jelt adtak a támadásra, a mi derék inasunk egészen belémélyedt annak bájai szemléletébe, aki már urasszonyává lett szabadságának. Így aztán észre se vette, hogy az összezsapásra trombitálnak. Ellenben Don Quijote, alig hallotta meg ezt a hangot, dárdát szegezett s amint csak Rocinante ína bírta, úgy rohant ellenségére, aminek látára jó fegyverhordozója, Sancho fenszóval elkiáltotta magát:

— Isten vezéreljen, színe és virága a kóbor lovagságnak! Isten tegyen diadalmassá, aminthogy a te részedben van az igazság!

És bárha Tosilos jól látta, hogyan készül Don Quijote rárontani, meg se moccant álló helyéről; ahelyett nagy erősen odakijáltott a szertartásmesterhez, aki ment is rögtön megtudni, hogy mit akar.

— Uram, — mondta az inas, — ugy-e azért küzdjük mi ezt a párviadalt, hogy én vagy elvegyem, vagy ne vegyem azt a kisasszonyt?

— Persze hogy azért, — hangzott a válasz.

— Akkor tehát ki kell mondanom, — vizonozta az inas, — félek a lelkiismeret mardosásától, s nagy terhet vállalnék magamra, ha ez a küzdelem végbemenne. Ki-

jelentem ennek folytán, hogy megadom magamat s mindjárt elveszem azt a kisasszonyt feleségül.

A szertartásmester alig tudott hová lenni bámulásban Tosilos e szavaira, mert maga is be lévén avatva az egész ügy szövevényébe, erre egy kukkot se bírt válaszolni.

Don Quijote rögtön félbeszakította nyargalását, mihelyt meglátta, hogy ellenfele nem készül támadni.

A herceg el sem tudta képzelni, mi lehet az oka, hogy a párviadal fennakadt; a szertartásmester azonban odasietett hozzá s közölte vele Tosilos nyilatkozatát, minek hallatára a herceget elállta a csodálkozás s majd megejtette a méreg.

Amíg ez történt, azalatt Tosilos odalépett Donna Rodriguez mellé s fenhangon így szólt:

— Én, asszonyom, kész vagyok nőül venni kegyed leányát, s nem akarom pörpatvarral s tusakodással nyerni meg azt, amit békességes úton és halálos veszedelem nélkül is megnyerhetek.

Hallotta e szavakat a bátor Don Quijote is, és így szólt:

— Ha a dolog így áll, én is fel vagyok oldva és mentve adott szavam alól; Isten neki, legyenek hát egymásé, s amint Isten adta, Szent Péter megáldja.

A herceg maga is lement a kastély előtti térre, s odalépve Tosiloshoz, így szólt:

— Igaz az, lovag, hogy megadja magát, s lelkiismerete furdalásától félve, kész ezt a leányzót nőül venni?

— Igaz, uram, — viszonozta Tosilos.

— S jól is teszi, — kottyant közbe most Sancho, — mert amit az egérnek kellene adnod, add inkább a macskának, s megszabadulsz a gondtól.

Tosilos ekkor már nyitogatni kezdte a sisakrostélyt, s kérve-kérte a körülállókat, bontsák le róla az egészet mentül hamarabb, mert lélekzetet is alig tud már venni s ki nem állja tovább ezt a szűk kínzószert. Csakhamar leszédtek vették róla, mire aztán az inas képe minden szem előtt ott állt a maga valóságában. Ennek láttára

Donna Rodriguez s a leánya elsíktották magukat, s egyre kiabáltak:

— Ez csalás, ez csalárdság! Igazi férjem helyett a herceg úr inasát, Tosilost állították ide; igazságot keresünk Istennél, királynál ezért az álnokságért, hogy ne mondjuk alávalóságért!

— Ne keseregjenek, hölgyeim, — mondta Don Quijote, — ez sem álnokság, sem alávalóság; s ha az is, nem a herceg úr tette, hanem azok a gonosz varázslók, akik engem üldöznek, s akik megirigyelve tőlem ennek a győzelemnek dicsőségét, a kisasszony jegyesének arcát, — amint állítják, — a herceg úr inasáévá bűvölték át. Fogadja el tanácsomat, kisasszony, s ellenségeim gonoszságának ellenére is menjen nőül hozzá, mert ő kétségtől az, akit kegyed férjéül nyerni óhajt.

A herceg, aki e szavakat végighallgatta, minden haragja mellett is majdnem hahotára fakadt, s így szólt:

— Don Quijote úrral valóban olyan csodadolgok történnek, hogy magam is hinni kezdem, hogy ez az ember nem is az én inasom. Hanem folyamodjunk mi is csel fogáshoz. Halasszuk el a házasságot valami két hétig, s zárassuk el addig ezt az embert, akivel most nem vagyunk egészen tisztában. Hátha ezen idő alatt megint újra visszanyeri előbbi alakját, hiszen a varázslóknak Don Quijote úr ellen fordított haragja olyan nagyon tartós nem lehet, már annál fogva sem, mint-hogy olyan kevésre mennek mindezen bűvölésekkel s bájolásokkal.

— Oh kegyelmes uram, — szólt közbe Sancho, — azoknak az akasztófárávalóknak bevett szokásuk az már, hogy mindent elcsereberéljenek, ami az én gazdammal áll összeköttetésben. A minap is átváltoztattak egy legyőzött lovagot, bizonyos Tükrös nevezetűt, Carrasco Sámson babérossá, aki odavaló a mi falunkba s nekünk igen jó barátunk; Dulcinea del Toboso kisasszonyomat meg egy sült paraszt leánnyá varázsolták, amiből én azt következtetem, hogy ez az inas inas marad holta napjáig.

Mire Donna Rodriguez leánya így szólt:

— Már akárki legyen is az, aki engemet nőül kér, én köszönettel tartozom neki, s szívesebben leszek egy inasnak törvényes felesége, mint akármely lovagnak megcsalt kedvese, s kivált mert az, aki engem megcsalt, nem is lovag.

Végre mind e sok szószaporításnak az lett a vége, hogy Tosilost bezárták, amíg majd kibújik a szög a zsák-ból, hogy mire durran az ő átalakulása. Don Quijotet kiáltották győztesnek; de a legnagyobb rész haragudott és semmikép sem érte be azzal, ami történt, mivel azt lesték-várták, hogy a két viaskodó hogyan tépi majd egymást darabokra: éppen úgy, ahogy a gyerek-csőcseléknek kedvét szegi, ha a gonosztevőt fel nem akasztják, hanem kegyelmet kap vagy a bírától, vagy ellenfelétől. A közönség eloszlott, a herceg és Don Quijote visszament a kastélyba, Tosilost hűvösre tették, Donna Rodriguez és leánya meg egészen meg voltak nyugtatva annak reményében, hogy az ő ügyük akár emígy, akár amúgy, de mégis csak házassággal fog végződni; sőt maga Tosilos sem várta kevesebbet.

LVII. FEJEZET.

Arról szól, hogyan búcsúzott el Don Quijote a hercegtől s mi történt az okos és furfangos Alásidorával, a hercegné komornájával.

Don Quijote úgy látta, nagy ideje van immár abbahagyni azt a tétlen életet, melyet e kastélyban folytatott. Azt képzelte, nagyon megérzi a világ azt a hiányt, ha ő még tovább is rabja lesz tétlenül ama véget nem érő gyönyöröknek és élvezeteknek, melyekben őt, a kóbor lovagot, a hercegi pár részesítette; sőt még azt is hitte, szigorúan számon kéri tőle majd az ég is, hogyan engedhette át magát ennek a tétlenségnek és magabazárkózásnak. Ennek folytán egyszer aztán azzal az esdekléssel fordult a hercegi párhoz, engedjék meg, hogy távozzék. A hercegi pár megengedte, de igen sok jellel adták értésére, mily nagyon sajnálják, hogy házo-kat elhagyja.

— A hercegné odaadta Sancho Panzának a felesége levelét, aki erre sírva is fakadt s így szólt:

— Ki gondolta volna, hogy olyan fényes reménységek, amilyenek kormányzóságom hírének hallatára feleségemnek, Teresa Panzának szívében fogamzottak, oda lyukadjanak ki, hogy én megint csak visszatérjek gazdámnak, Don Quijotének nyavalyás kalandozásához? Hanem azért mégis nagyon örülök annak, hogy Teresa úgy viselte magát, amint tőle várni lehetett, s megküldte hercegségednek a makkot: mert ha meg nem küldi, szörnyen resteltem volna, hogy olyan hálátlan. A vigasztaló a dologban az, hogy ezt az ajándékot nem lehet megvesztegetésnek nevezni, mert én már akkor kormányzó voltam, mikor ő a makkot küldte, az pedig mégis csak illendő, hogy akik valami jótéteményben részesülnek, fejezzék ki, akármi csekélységgel is, hálájukat. Igazán mondhatom, meztelenen mentem el kormányzónak, meztelenen jöttem is el onnét, s azért nyugodt lekiismerettel mondhatom, — ami pedig nem csekélység: — Meztelenen születtem, meztelen vagyok, se nem nyerek, se nem vesztek.

Sancho így beszélt magában távozásuk napján.

Don Quijote még a megelőző este vett búcsút a hercegi pártól s másnap reggel egészen fegyverbe öltözve robbant ki a kastély udvarára. Az úri ház összes népe a tornácokra sietett, hogy még egyszer lássák, sőt maga a herceg is megjelent nejével együtt.

Sancho is szamarán ült már tarisznyástul, minden butyrostul-batyustul, s nagyon jó kedve volt, mert a herceg udvarmestere, aki Trifaldi szerepét játszotta, egy kis pénzeszacskót nyomott a markába kétszáz tallérral aranyban, ha netalán valamire szüksége lenne útközben; erről azonban Don Quijotének mindeddig nem volt tudomása.

Amíg így, — amint említettük, — mindenek szeme rajta függött, a hercegné többi duennái és komornái tekintető csoportjából egyszerre csak az elmés furfangos Altisidora emelte föl szavát és panaszos hangon így szólt:

Hallgass meg, gonosz lovag te,
Rántsd a kantárt vissza kissé,
Rosszul fékezett lovadnak
Vékonyát mostan ne sarkald.

Lásd be, csalfa, hogy nem áspis,
Nem kígyó az, akitől futsz,
Amde kis bariska, melyből
Csak sokára válhatik juh.

Szörnyeteg te, hogy kijálszád
Azt a lányt, kinél delibbet
Sem Diána erdejében,
Sem Vénus hegyébe' nem lett.
Adáz Bireno, megfutó Enéas,
Ördög vigyen s hordjon mindenfelé az! *)

Rablod, ah mi szörnyű rablás!
Körmeidnek karmájában
Egy szegény leányka szívét,
Aki úgy hevült te érted.

S három éji kezkenőmet,
És harisnyám két kötőjét
Lábam ikrájáru, amely
Sima, fényes, mint a márvány.

És vissz kétezer sóhajtást,
Mely, ha tűz vón', lángözönbe
Kétezer Tróját borítna,
Ha kétezer Trója volna.
Adáz Bireno, megfutó Enéas,
Ördög vigyen s hordjon mindenfelé az!

Sanchonak, fegyvernöködnék,
Légyen oly kemény a szíve
S oly merev, hogy Dulcinea
Mindig elbűvölt maradjon.

A te bünöd büntetését
Mind az ártatlan viselje,
Minthogy e földöm gyakorta
Az erény szenved s nem a bűn.

*) Ariosto „Orlando furioso“-jában (X. ének) Bireno szerelmesét, Olympiát egy puszta szigeten cserbenhagyja, midőn ez alszika. Fölébredvén a leány, megátkozza, csakúgy, mint Dido Aeneast.

Legszerencsésebb kalandod
 Balszerencsévé legyen mind,
 Minden élved légyen álom,
 S hősi tettered mind felejtve,
 Adáz Bireno, megfutó Enéas,
 Ördög vigyen s hordjon mindenfelé az!

Tartsanak gonosz csalárdnak,
 Sevillától Marchenáig,
 Szép Granadától Lojáig,
 És Londontól Angliáig.

És ha reinado-t játszol,
 Semmi jó kártyád ne járjon,
 A király mind elkerüljön,
 S sem hetest, se túzt ne láthass.

Ha a tyúkszeded kivágod,
 Vér ömöljön sebeidből,
 És ha zápfogat huzatsz ki,
 A gyökere benne törjön.
 Adáz Bireno, megfutó Enéas,
 Ördög vigyen s hordjon mindenfelé az!

Amíg a megszorított Altisidora ekképp keseregte el panaszát, Don Quijote folytonosan rászögözte tekintetét, s egyetlen szóval se válaszolva, Sancho felé fordult s ráförmedt:

— Öseidnek életére kérdlek, Sancho, mondj igazat: nálad van csakugyan az a három kendő s az az egy pár harisnyakötő, amit ez a szerelmes kisasszony emleget?

Mire Sancho így válaszolt:

— A három kendő igenis nálam van, de ami a harisnyakötőket illeti, azoknak színök világát se láttam.

Altisidora vakmerősége nagyon meglepte a hercegnét, mert bárha igen ármányosnak, tréfásnak és pajzánnak ismerte is, mégse tette volna fel felőle, hogy ilyen mértékben merje úzni vakmerőségét.

A herceg még tréfásabbá akarta tenni a tréfát s így szólt:

— Valóban megütközésemre szolgál, lovag úr, hogy azon szíves fogadtatás után, melyben nagyságod hajlékban részesült, még arra is vetemedett, hogy innét legalább is három keszkenőt, sőt meglehet, hogy rá-

adásul még komornám egy pár harisnyakötőjét is elvigye magával. Ez az eljárás rossz szívre mutat s igen kevésbé illő nagyságod hírnevéhez. Rögtön adja vissza néki a harisnyakötőket, mert ha nem: kihívom azonnal élet-halálra, mit sem tartva attól, hogy az átkozott varázslók úgy átváltoztassák arcomat, ahogy inasomét, Tosilosét átváltoztatták, aki nagyságoddal vívni szállt.

— Ments Isten, — viszonzta Don Quijote, — hogy én valaha kardot rántanék hercegséged méltóságos személye ellen, akitől annyi jótéteményben részesültem. A kendőket visszaadom, mert, — amint Sancho mondja, — nála vannak; de a harisnyakötőket nem adhatom, mert se énnekem, se öneki nem adták. S ha az a leányasszony oly szíves lesz minden zeget-zúgot kikutatni, bizonyosan megtalálja, Én, herceg úr, sohasem voltam rabló, s Isten úgy áldjon meg, amilyen igaz, hogy soha életemben sem akarok azzá lenni. Ebből a kisasszonyból, — amint ő mondja, — a szerelem beszél, amiről én nem tehetek, s így nincs is rá semmi okom, hogy akár tőle, akár nagyméltóságtoktól valamiért bocsánatot kérjek, csupán azért esedezem, legyen méltóságtok jobb véleménynel felőlem, s adjanak rá újfent engedelmet, hogy útamra kelhessek.

— Amely útat Isten tegyen szerencséssé, senor Don Quijote, — mondta a hercegné, — s Ő adja, hogy nagyságod hőstetteiről mindig a legjobb híreket hallhassuk. Isten önnel, mert mentül tovább késik, annál jobban szítja a hölgyek szívében a lángot, kik szemőket nagyságodra függesztik. Ami pedig ez itt levő hajadont illeti, azt majd megfenyítem én, hogy ezentúl se szemmel, se szóval nem merészel többé hibát elkövetni.

— Még csak egyszer, csak egy szóra hallgass meg, oh bajnok Don Quijote! — szólt Altisidora, — ez pedig az, bocsáss meg, hogy a harisnyakötőm eltulajdonításával vádoltalak, mert Istenemre és lelkemre mondom, csakugyan most is rajta van a lábamon, s úgy jártam vele, mint aki lovat keres s rajta ül.

— Nem megmondtam? — kiáltott fel Sancho. — Éppen én vagyok az az ember, aki lopott jószágot rejtegetsek! Hiszen, ha kedvem tartotta volna, sohase kínálkozott volna rá több alkalom, mint kormányzóságomban.

Don Quijote meghajtotta fejét, mély hódolattal köszönt a hercegi párnak s minden többi jelenlévőknek, aztán megrántotta Rocinante kantárát, s a szürkéjén ülő Sancho kíséretében, kirobogott a várudvarból s útját egyenesen Zaragosa felé irányozta.

LVIII. FEJEZET.

Mely arról szól, hogy Don Quijote kalandjai olyan süriien következnek egymás után, hogy egyik a másikat éri.

Amint Don Quijote megint a nyílt mezőségre jutott, s megszabadult s megmenekült Altisidora szerelmeskedéseitől, úgy érezte, hogy most van igazán elemében, s lelkében egészen újjá született, hogy ismét folytathatja lovagi tiszte teendőit. Odafordult Sanchohoz s így szólt:

— A szabadság, Sancho, egyike a legdrágább adományoknak, amit az egek az embereknek ajándékoztak; még hasonlítani sem lehet hozzá azokat a kincseket, melyeket a föld zár magába, vagy a tenger rejteget. A szabadságért, mint a becsületért, bátran kockára lehet, sőt kell is tenni az életet; míg ellenben a rabság, a legnagyobb szerencsétlenség, ami az embert érheti. Azért emlitem ezt, Sancho, mert magad is jól láttad, milyen kényelemben s bőségben éltünk e kastélyban, amelyből im eltávoztunk; s mindamellett én ez izes lakomák és üdítő italok közepette is úgy éreztem, mintha az éhség kínjait kellett volna szenvednem, mert nem élvezhettem olyan szabadon, mint akkor élveztem volna, ha az enyimek lettek volna: mert az a lekötözöttség, mely a nyert kegyeket és jótéteményeket viszonzni tartozik, valóságos bilincs, mely a szellemet nem hagyja szabad szárnyára kelni. Boldog az, akinek az Ég juttatott egy falat kenyeret, de úgy, hogy érte senki más iránt, csupán az Ég iránt van hálára kötelezve.

— De mindamellett, amit most nagyságod mondott, — jegyezte meg Sancho, — nem volna rendin, ha mi nem éreznénk háladatosságot azért a kétszáz arany talérért, amit egy kis zacskóban a herceg udvarmestere

nyomott a markomba, s amit szíverősítőül s búfelejtő gyanánt itt hordok a szívem fölött minden eshetőségre, mert nem akadunk ám mindig kastélyokra, ahol bennünket megvendégelnek, hanem néha-néha olyan fogadókra is bukkanunk, ahol jól ellazsnakolnak.

A kóbor lovag és fegyverhordozója ilyen s ehhez hasonló beszélgetés közben folytatták útjukat, amidőn valami egy mérföldnyi haladás után azt látták, hogy egy zöld gyepes rétecskén, a földre terített szüireiken tíz-tizenkét parasztember ül és falatozik. Mellettök fehér vászonlepedőfelekkel valami le volt borítva. A lepedők csúcsosan feszültek ki s csoportonként voltak elhelyezve.

Don Quijote odaléptetett a falatozókhoz, s előljárójába udvariasan köszöntvén őket, megkérdezte tőlük, mi van ezek alatt a vászonlepedők alatt.

Az egyik ember így felelt:

— Ezek alatt a lepedők alatt, senor, egy pár dombormívű, faragott kép van, amik a falukban épített oltárhoz kellenek; azért visszük letakarva, hogy színöket ne vesszítsék, s azért vállon, hogy el ne törjenek.

— Ha megengednék, — vizonozta Don Quijote, — nagyon szeretném megnézni, mert az olyan képek, amiket ilyen nagy gonddal visznek, bizonyára szépek lehetnek.

— De még milyen szépek! — felelt egy másik, — s nagyobb igazság okáért még azt is megmondom, mibe kerültek, mert nincs közöttük egyetlen egy se, ami ötven aranynál olcsóbb lenne s hogy nagyságod is meggyőződjék, hogy igazat mondtam, várjon kissé, mindjárt meggyőződhetik róla a saját szemével.

Ezzel, félbeszakítva étkezését, felállt s levette a lepedőt az első faragványról, mely Szent Györgyöt ábrázolta, lóháton, lábainál az összetekerőző sárkánykígyó, a torkán átütött dárdával, oly rettenetes módon, amint rendesen festeni szokták. Az egész kép — amint mondani szokás — szinte valkított az aranytól.

Láttára Don Quijote ezt jegyezte meg:

— Ez a lovag egyike volt a legjelesebb kóboroknak az egész mennyei hadseregben. Don San Jorjenak nevezték s különösen bátor védelmezője volt a szűzeknek. Lássuk a másikat.

Az ember leleplezte: az meg Szent Mártont ábrázolta lóháton, amint a köpenyegének felét odaadja a szegény embernek. Alighogy Don Quijote meglátta, azonnal így szólt:

— Ez a lovag is a keresztyén kalandosok közé tartozott, csakhogy azt hiszem, nagyobb volt a bőkezűsége, mint a bátorsága, amit abból is láthatsz, Sancho, hogy köpenyegét megosztja a szegénnyel s odaadja neki a felét. Akkor azonban bizonyosan tél lehetett, mert máskülönben, amily könyörületes volt, bizonyosan az egészet adta volna oda a szegénynek.

— Nem az lehetett az oka — jegyezte meg Sancho — hanem bizonyosan az, hogy ő is a példabeszédhez szabta magát, amely azt mondja: Vigyáznod kell, de nagyon is, hogy jusson is, maradjon is.

Don Quijote elmosolyodott s a harmadik takaró fölbebbentését kérte, amely alatt Spanyolország védszentjének képe volt lóháton, kezében véres karddal, mór csapatokat legázolva s fejükön tapodva. Amint Don Quijote ezt megpillantotta, így szólt:

— Ez is igazi lovag, még pedig a Krisztus seregéből. Neve Don San Diego Matamaros*) s egyike volt a legbátrabb szenteknek és lovagoknak, akik valaha e földön éltek s most a mennyben vannak.

Utána megint egy másikat lepleztek le, amely Szent Pált ábrázolta, amikor a lováról lebukik, mind azon körülményekkel egyben, amiket fordulása jellemzésére szoktak az oltárképekre festeni.

S amint Don Quijote látta, hogy ez a kép olyan, mint az eleven (úgyhogy az ember rá merte volna fogni, Krisztus szól, Pál meg felel), így szólt:

— Ez a maga idejében a mi urunk istenünk egyházának legnagyobb ellensége volt, aztán pedig olyan hatalmas védelmezője, amilyen többé sohase lesz. Élte folytában kóbor lovag, még halálában is igazi szent, fáradhatatlan munkás az úr szőleijében, a népek tanítója, kinek iskolája a menny volt, tanítója és mestere pedig maga az úr Jézus Krisztus.

Több kép ezeken kívül nem volt már, amiért is Don

*) Matamoros = „a mór-ölő“.

Quijote azt mondta, takarják be újra, s így szólt vívőikhez:

— Jó jelnek tartom, atyámfiai, hogy azt láttam, amit láttam: mert ezek a szentek és lovagok is annak éltek, aminek én élek: a fegyverviselésnek. Csakhogy közöttünk az a különbség, hogy ők szentek voltak és isteni módon harcoltak, én pedig bűvös vagyok s emberi módon harcolok. Ők az eget vívták ki karjok erejével, mert a mennyek országán erőt lehet venni; de hogy én mit vívok ki fáradalmaimmal, azt mindezideig nem tudom bizonyosan; hanem szabadulna meg az én Dulcinea del Tobosom szenvedéseitől, hogy sorsom enyhülne s értelmem világa felderülne: akkor meglehet, én is jobb útra téríteném lépteimet, mint amelyen most haladok.

— Ugy adja Isten s vesszen rajt az ördög — jegyezte meg Sancho e szavakra.

A parasztemberek éppúgy csodálkoztak Don Quijote egész alakján, mint szavain, bárha felét se értették, mit akart velök mondani. Falatozásukat elvégezték, vállaikra vették képeiket s Don Quijotetól búcsút véve, tovább folytatták útjukat.

Sanchonak megint úgy tetszett, mintha urát sohase ismerte volna; annyira bámult tudományán, hogy azt hitte, nem lehet a világon olyan történet, vagy esemény, ami gazdájának a kisujjában benne ne volna s bent ne lenne a fejében. Majd így szólt:

— Igazán, kedves uram, ha ezt is kalandnak lehet nevezni, ami velünk most történt, akkor ez a legkellemesebb és legtisztességesebb kaland mindnyája között, valahányra csak barangolásunk folytatásban akadtunk. Ebben legalább se meg nem raktak, se ránk nem ijesztettek, se kardot nem rántottunk, se a földre nem teremtettek, de még csak meg sem éhezünk mellette. Hála a jószágos Istennek, hogy azt is meg hagyta érnem, hogy ezt a tulajdon két szememmel láthassam.

— Igazad van Sancho — viszonzta Don Quijote —, de ne feledd, hogy az idők változandók s forgásuk nem mindig egyenlő; s mit a köznép minden alapos és természetes ok nélkül rendesen jó vagy rossz jelnek szokott

mondani, azt okos ember nem ítélné s tarthatja egyébként pusztán véletlennél. Felébred egyszer reggel az ilyen babonás, elmegy hazulról, de csakhamar valami meztelbás barátal találkozik az üdvözült Szent Ferenc rendéből, s mintha csak a valóságos kétfejű sárkánnyal találkozott volna, úgy megfordul s mindjárt hazamegy. A másik meg véletlenül kiönti a sót az asztalnál: egyszerre úgy elkomorodik ettől, mintha bizony a természetnek kötelessége volna, hogy ilyen dib-dábságokkal jelentse előre a bekövetkezendő nagy szerencsétlenségeket. A józan keresztény embernek nem szabad ilyen tépelődőnek lennie, hogy az Ég mit s mit nem akar. Scipio megérkezik Afrikába, partra ugrik s elesik amit katonái bizonyosan szörnyű rossz jelnek tartanak; ő azonban megölelve a földet, így kiált: Nem menekszel tőlem, Afrika, mert karjaim közt fogva tartalak. Éppen így volt a legszerencsésebb véletlen rám nézve is, Sancho hogy ezekkel a szent képekkel találkoztam.

— Magam is azt hiszem, — viszonzotta Sancho — csak azt az egyet szeretném, ha nagyságod megmondaná, mi az oka annak, hogy amikor a spanyolok harcra rohannak, San Diego Matamoroszhoz fohászkodva, így kiáltanak: „Santiago és zárulj Spanyolhon!“*) Hát Spanyolország tárva-nyitva van talán, úgy, hogy be kell zárni? vagy miféle cerimónia ez?

— Oh, mily együgyű vagy te, Sancho — válaszolt Don Quijote. — És jegyezd meg, hogy ezt a vöröskeresztes**) nagy lovagot Isten adta Spanyolországának védőszentje és megőrzője gyanánt, különösen azokban a rettenetes tusákban, amelyeket a spanyolok a mórokkal vívtanak. Azért fohászkodnak minden csatában ő

*) A spanyol csatakiáltás: „Santiago y cierra España“. Csak hogy a cerrar ige, melyből e szót veszik, nem csupán zárást, záródást stb. jelent, hanem támadást is, s így a cierra értelmé: „Rajta!“ Don Quijote (aki egyébiránt a ki-merítő válasszal szintén adós marad), éppen azért dorgálja meg Sanchot, hogy ezt a különbséget nem látszik tudni.

(Ford.)

**) A Santiago-rend tagja vöröskeresztes fehér köpenyt viseltek.

hozzá, mint fő védelmezőjükhöz, s gyakran látták is, hogy valósággal megjelent, s törte, zúzta, gázolta, öldökölte a pogány hadsorokat. Sok példát hozhatnék fel ennek igazságára, mert a spanyol igaz történetekben is fel vannak jegyezve.

Sancho más tárgyra vitte át a beszédet s így szólt:

— Nem fogy a csodám Altisidorának, a hercegnő komornájának vakmerőségén: azt ugyancsak jól megsebesíthette s át- meg átverhette az a bizonyos Amor, akiről azt mondják, hogy valami vaksi gyerek, aki csipás, vagyis jobban mondva, világtalan léteire, ha valami szívet célba vesz, akármilyen kicsi legyen is az, hatalmasan eltalálja s át meg át tudja löni nyilával. Igaz ugyan, azt is hallottam, hogy a szűzek szemérmetességén s tartózkodásán eltompulnak s lelankadnak az ő szerelmes nyilai, de ezen az Altisidorán, úgy látszik, inkább még hegyesebbekké váltak, semhogy eltompultak volna.

— Vedd eszedbe, Sancho, — mondta Don Quijote — hogy a szerelem semmi tiszteletre sem néz, s nyilatkozataiban nem tartózkodik a józanság határain belül. Szakasztott olyan természetű, mint a halál, mely éppen úgy rajta üt a királyok magas tornyait, mint a pásztorok alacsony kunyhóján; s ha egyszer egészen hatalmába kerítette a szívet, legelőször is a tartózkodástól és szemérmetességtől fosztja meg: azért nyilvánította Altisidora is ezek híjával az ő óhajátait, úgy, hogy az én szívemben inkább zavart, semmint rokonérzést gerjesztettek.

— Nevezetes kegyetlenség, — mondta Sancho — hallatlan háládatlanság! Ami engem illet engem csakugyan rabjává, jobbágává tett volna a legparányibb egyetlen szerelmes szócskája. Adta fattya! Milyen márványszív, milyen érckebel, milyen sziklalélek kell ehhez! Csak azt az egyet nem tudom elgondolni, mit láthatott ez a leányzó nagyságodon olyast, ami ennyire elragadta és meghódította? Hol van az a finomság, az a délcegség, az a deliség, az a csinos arc, mi egyenkint vagy összevéve szerelemre lobbanthatta? Mert igazán, igaz lelkemre mondhatom, sokszor végig-végig néztem nagyságodat tetőtől talpig, de én csakugyan több olyast

találtam nagyságodon, amitől az ember inkább vissza-
ijed, semmint amibe bele lehetne szeretni; már pedig,
amint én hallottam, mégis csak a szépség az első és fő-
kellék, ami szerelemre gerjeszt, s minthogy ilyenből
nagyságodban nincsen csak egy szikra se, igazán nem
tudom, hogy az a szegény teremtés mijébe szerethetett
bele nagyságodnak.

— Jegyezd meg, Sancho, — viszonzotta Don Qui-
jote — hogy a szépség kétféle: egyik a lelki, másik a
testi szépség. A lelki szépség ott tanyáz és ott jelenke-
zik az értelem, becsületesség, illedelmes magaviselet,
bőkezűség s műveltség révén, mindez pedig lehet a rút-
külsejű embernek is tulajdona s benne is feltalálható. S
ha valakinek figyelme erre a szépségre irányul, nem a
testire, ezek hatalmas és heves szerelemre tudnak ger-
jesztetni. Én, Sancho, jól látom, hogy szép nem vagyok,
de azt is tudom, hogy torzalak sem vagyok; már pedig
a becsületes embernek avégre, hogy szeressék, az is ele-
gendő, ha nem szörnyeteg, s amellet az azon lelki tulajdo-
nokkal ékeskedik, amiket említettem.

Ilyen beszélgetés közt jutottak be egy az úttól félre-
eső erdőbe, s Don Quijote, anélkül, hogy tudta volna,
hogyan s mikép, egyszer csak azon vette észre magát,
hogy valami zöld hálósövetbe keveredett belé, mely a
fák között volt kifeszítve. El sem tudta képzelni, mit je-
lentsen a tünemény, s így szólt Sanchohoz:

— Ugy látszik, Sancho, ez a behálózás olyan külö-
nös kalanddá fogja magát kinőni, amilyenről nem is ál-
modunk. Akármilyen legyen, ha nem az üldöző varázslók
akarnak ezzel behálózni s útamat akarják állani, hogy
megtorolják azt a ridegséget, amellyel Altisidora ellené-
ben viseltetem. Én azonban tudtukra adom, hogy ha ez
a háló, ehelyett a zöld fonál helyett, amiből kötve van, a
legkeményebb gyémántból volna is, még annál is erő-
sebb lenne, amit a kovácsok szerelemföltő istene font
Mars és Venus körül,*) még akkor is úgy szétszaggat-
nám, mintha gyékénykákából vagy pamutszálakból
volna.

*) Hephaistos (Vulcanus).

S amint előbbre akart hatolni s az egész hálót összevissza akarta szaggatni: a fák mögül egészen váratlanul két gyönyörű pásztorleányka termett előtte, vagy legalább is pásztorleányoknak öltözöttek, brokát ruhaderékben és szoknyában, akarom mondani, olyan szoknyában, mely a legdrágább aranszálakkal átszőtt kelméből volt varrva. Hajuk szabadon omolt le vállukra s aransárga színére nézve bátran kiállhatta a versenyt magának a napnak sugaraival; fejükre piros amaranttal közbefont zöld babérkoszorú volt tűzve. Életük kora nem lehetett kevesebb a tizenöt, de több sem a tizennyolc esztendőnél. Olyan látvány volt ez, amely Sanchot bámulásra, Don Quijotét meglepetésre gerjesztette, de még a napot is megállította útjában, hogy e szépeket láthassa, s mind a négyüket hallgatag csodálkozásba mélyesztette.

Végre az első, aki megszólalt, az egyik pásztorleányka volt, aki ezeket a szavakat intézte Don Quijotehoz:

— Álljon meg, lovag úr, s ne szaggassa szét, kérem, hálóinkat, amelyeket nem azért feszítettünk ki, hogy nagyságodat akadályozzuk, hanem csupán a magunk mulatságára. S minthogy tudom, úgy is megkérdené, miért feszítettük ki, s mi kik vagyunk, néhány rövid szóval azonnal elmondom. Egy szomszéd faluban, mely mintegy két mérföldnyire feketik innét, ahol sok úri család s előkelő, gazdag, nemes ember lakik, több barát és rokon összebeszélt, hogy leányaik, feleségeik, fiaik, barátaik és rokonaik társaságában jöjjünk össze mulatságra mindnyájan e helyen, melynél kellemsőbb s kiesebb fekvésű az egész környéken sincs, s teremtsünk itt egy új pásztori Arkádiát, melyben a hölgyek pásztorleányoknak, az ifjak pedig pásztoroknak öltözzenek. Betanultunk két eklogát, egyiket a nagyhírű költő Garcilasotól, a másikat pedig a kitűnő Camoestól,*) saját portugál anyanyelvén; mindkettő új, mert mindeddig nem adták elő. Csak tegnap óta vagyunk itt és sátrakat vertünk e fák alatt egy dűsvízű csermely partján, mely az egész vidék mezőségét termékenyíti. A mult éjjel azért feszí-

*) A Lusíados eposz költője (1525—1580).

tettük ki a hálókat a fákra, hogy az együgyű madárkák, a mi zajongásunktól felriasztva, ezekbe majd belekeveredjenek. Ha nagyságodnak kedve van, hogy vendégünk legyen, a legnagyobb örömmel és a legszívesebben látjuk, mert ezen a tájon mostanában semmi helye a bánatnak és komorságnak.

Elhallgatott s nem szólt többet; mire Don Quijote így válaszolt:

— Igaz lelkemre mondhatom, bájos kisasszony, maga Akteon sem gerjedhetett nagyobb bámulatra és csodálkozásra, mikor Dianát a fürdőben véletlenül megpillantotta, mint ahogy engemet kegyed szépségének látványa meglepett. A tervezett mulatságról csak dicséretet, a szíves meghívásért csak hálás köszönetet mondhatok. Ha valamiben szolgálatukra lehetek, parancsoljanak velem, s bizonyosak lehetnek felőle, hogy engedelmeskedem, hiszen tisztelném éppen az, hogy mindenki iránt hálás, mindenkinek jótevője legyek, főleg az olyan előkelő személyiségeknek, amilyenek nagyságodat is láthatom; s ha ez a háló, amely hihetőleg csupán csekély térséget fog el, a föld egész kerektségét bekerítené, én inkább új világokat keresnék fel utam folytatására, csakhogy ezt széjjel ne szaggassam. S hogy ennek a látszólagos túlzásnak némi hitelt szerezzek, ime tudja meg, bájos kisasszony, hogy aki ez ígéretet tette, senki egyéb, mint Don Quijote de la Mancha, ha ugyan nagyságod hallotta már ezt a nevet valaha.

— Jaj, kedves lelkem, barátném, — kiáltott fel a másik pástorleány — milyen nagy szerencsében részesültünk! Látod ezt az urat itt előttünk? Tudd meg, hogy ez a legbátrabb, legszerelmesebb lovag a világon, ha ugyan nem téveszt s nem árnít az a történet, amely hőstetteiről nyomtatásban is megjelent s amelyet én magam is olvastam. S fogadni mernék, hogy ez a derék ember, aki vele van, ez ama bizonyos Sancho Panza, az ő fegyverhordozója, akinek tréfái ritkítják párjukat.

— Szent igaz, — szólt közbe most Sancho — én vagyok az a mulattató fegyverhordozó, akit nagyságod említ, ez az úr meg az én gazdám, az a Don Quijote de

la Mancha ő maga, akiről a történet szól és megemlékezik.

— Jaj, kedves barátném, — mondta a másik — kérjük őket, hogy maradjanak, szüleink és testvéreink ki-mondhatatlanul örülnének, mert én is ugyanazt hallottam hősiségükről s mulatságos voltukról, amit te említettél; s mindenekfölött azt mondják, hogy nincs nála hívebb és szerelmesebb lovag, s hogy az ő imádottja egy bizonyos Dulcinea del Toboso, akinek egész Spanyolország a szépség pálmáját nyújtja.

— Még pedig méltán nyújtják, — mondta Don Quijote — ha csak nagyságodnak páratlan szépsége kétségesse nem teszi. De ne fárasszák magukat, hölgyeim, azzal, hogy engem tartóztassanak; az én hivatásom szigorú kötelességei sehol sem hagynak nyugton engem.

Eközben érkezett oda a két lánykához az egyik lányka testvérbátyja, aki szintén pásztornak volt öltözve, még pedig épp oly pompásan és gazdagon, mint a pástorleányok. Ezek elmondták neki, hogy akikkel szemközt áll, az egyik a bátor Don Quijote de la Mancha, a másik pedig Sancho, a fegyverhordozója, akiket hírből bizonyára ismer immár, minthogy történetüket olvasta.

Az illedelmes pástor üdvözölte Don Quijotet, felkérte, látogassa meg sátorában, amibe Don Quijotének bele kellett egyeznie, s meg is cselekedte.

Nemsokára megkezdődött a hajtás, s a hálóban sok különféle madárka akadt bele, a háló színe által elámitva, éppen abba a veszedelembe jutottak, amelyet el akartak kerülni.

Valami harminc személy jött össze ezen a helyen, akik mind fényes ruhában pástoroknak és pástorleányoknak voltak öltözve, s egy pillanat alatt valamenynyien értesültek afelől, hogy Don Quijote és fegyverhordozója itt vannak, aminek szerfölött megörültek, minthogy történetükből ismerték már őket.

Mind a sátorokhoz gyülekeztek, ahol már dúsan és gazdagon terített asztalok várták őket. Don Quijotet a főhellyel tisztelték meg, mindenki szeme rajta függött s mind csodálkoztak látásán.

Végre aztán, midőn az ebédnek vége lett, Don Quijote nagy nyugodtsággal fölemelte szavát s így szólt:

— Mindazon főbenjáró bűnök között, amiket az emberek el szoktak követni, bár némelyek a kevélységet tartják a legnagyobbnak, én részemről a hálátlanságot tartom annak, mely állításom bizonyságául arra a mondasra hivatkozom: a pokol háladatlanokkal van tele. Ezt a bűnt, amennyire csak erőmtől telt, mindig kerülni akartam attól a pillanattól fogva, mióta csak eszemet bírom, s ha talán a velem tett jókat nem is tudom hasonló jótéteményekkel viszonzni, ennek helyében legalább megvan jó szándékom, hogy viszonzzam. S ha ez nem elegendő, akkor elhíresztelem a jótetteket, mert aki elmondja s nyilvánosság elé hozza a véle tett jókat, az kétségkívül vissza is fizetné, ha módjában állana. Mert azok, akik ily jóságban részesülnek, rendesen alattuk állanak azoknak, akik őket benne részesítették, s így Isten is mindennek fölött való, mert mindennel jót cselekszik. Az emberek jótéteményeit nem lehet az Istenével egybehasonlítani, minthogy közöttük oly végtelen a távolság; azonban e viszonzás szűk és csekély voltát, legalább némileg, a háladatosság érzete pótolja. Mint-hogy én is mély hálára vagyok kötelezve a kegy jeleiért, amelyekkel itt megörvendeztettek, melyeket azonban hasonló mértékben vissza nem szolgáltatathatok: kénytelen vagyok a tőlem kitelhető lehetőség szűk korlátain belül tartózkodni, s azt ajánlani fel viszonzásul, ami csekélységemtől kitelhetik. Ennek folytán azt mondom, hogy mától számítandó két álló napig a Zaragozába vivő országút kellős közepén nyilvánosan hirdetem és állítom, hogy az itt lévő beöltözött pásztorleánykák-nál sem szebb, sem udvariasabb úri hölgyek nincsenek az egész kerek világon, a páratlan Dulcinea del Toboso, gondolataim egyetlen úrnőjének kivételével, ami kegyes engedelmséggel legyen mondva.

E szavak hallatára Sancho, aki az egészet a legnagyobb figyelemmel hallgatta végig, nagy fennhangon így szólt:

— Lehetséges-e hát, hogy mégis van a világon, aki

azt merészeli vallani és állítani, hogy az én gazdám sültbolond? Mondják meg, kérem, nagyságtok, pásztor urak, van-e olyan falusi pap, akármilyen okos és tanult ember legyen is, aki így ki tudná kanyarítani, ahogy az én uram kikanyarította? Avagy van-e kóbor lovag, akármilyen nagy hírben álljon is bátorsága, hogy olyan ajánlatot merészelt volna tenni, amilyent az én gazdám merészelt?

Don Quijote haragtól lángoló arccal fordult Sancho felé s rárivallt:

— S lehetséges-e, Sancho, hogy van a világ egész kerekiségén ember, aki ne azt mondja, hogy te nem vagy bolond, tetőtől talpig bolondsággal tömve, s mit tudom én, mi minden gátsággal és ármányossággal felcicomázva? Ki engedte meg néked, hogy az én ügyembe belekanalazz s azt feszegezd, okos vagyok-e, vagy esztelen? Hallgass, s ne felelelj; nyergeld meg Rocinantét, ha ugyan le van nyergelve, s aztán jertünk és váltsuk be most tett ígéretemet, mert annál az igazságnál fogva, mely az én részemben áll, bátran legyőzötteknek nézheted előre is mindazokat, akik ennek ellene akarnának mondani.

S azzal nagy hevesen-haragosan felpattant a székről, csodálkozásban hagyva hátra a jelenlévőket, akik csakugyan nem tudták egész bizonyossággal, okosnak tartásák-e vagy eszelősnek.

Minden áron rá akarták bírni, álljon el ettől a szándékától, meg vannak ők különben is győződve hálás jóindulatáról, bátorszívűségének pedig semmi szüksége újabb tanubizonyságokra, azok is elegendők erre, amiket a hős tetteiről szóló történet foglal magában; Don Quijote azonban nem tágitott, hanem Rocinantera pattanva, pajzsát karjára öltötte, dárdáját kezébe ragadta s kiállt az országút közepére, mely arra vonult el a zöld mezőség közelében.

Sancho az ő kedves szürkéjén követte, de utánuk ment az egész pásztorosdi társaság is, valamennyien kíváncsian, hogy mire durranik majd vakmerő és soha párját nem látott fogadástétele.

Miután tehát — mint említettük — Don Quiote az országút közepén állásba helyezkedett, a következő szavakkal hasította a levegőt:

— Ti utasok és vándorok, lovagok, fegyvernökök, gyalogosok, vagy lóháton járók, kik ezen az úton szembejöttök vagy a következő két napon jönni fogtok, tudjátok meg: itt áll a kóbor lovag, Don Quijote de la Mancha, hogy megvédelmezze azt az állítást, hogy a világ minden szépségén és udvariasságán túltesz azoké a nimfáké, akik e völgyeken és ligetekben lakoznak, az én szívem hölgységét, az egy Dulcinea del Tobosot, nem említve. Amiért is az, aki ellenkező nézetet volna, álljon szembe velem, itt várom.

Két ízben is megismételte ezeket a szavakat, de mindkét ízben sem hallotta meg semmiféle kalandos. Azonban a sors, mely mindegyre jobban meg jobban tolt a szekere farát, úgy rendelte, hogy nemcsakára egész csoport lovas ember tűnjék elő az országúton, akik közül soknál lándzsa volt, de mindnyájan egymás mellé sorakozva, egy csapatban s igen sietve jöttek.

Alighogy őket a Don Quijote körül állók megpillantották, mindjárt hátat fordítottak s messzire eltakarodtak az útszéltől, mert azt gyanították, valami baj érheti őket, ha tovább is ott időznek. Csak az egy Don Quijote maradt nyugton rettenthetetlen szívvel, Sancho Panza pedig a Rocinante faránál keresett menedéket.

A lándzsás csapat sebesen közelített, s egyikük, aki legelől jött, már messziről harsány hangon rákiáltott Don Quijotera:

— Hordd el magad az útból, ördögadta embere, más-kép ezek a bikák izzé-porrá zúznak.

— Csak rajta, csőcselék! — viszonzotta Don Quijote — félek is én a ti bikáitoktól, még ha a legderekabak volnának is, amik valaha a Jarama partján nevedtek! Valljátok be, gonosztévők, minden tétova nélkül, hogy igaz az, amit én itt hirdettem, mert ha nem, ki akkor a síkra ellenem!

Az ökörhajcsárnak nem volt már ideje a felelésre, Don Quijoténak sem a kitérésre, még ha ki akart volna is térni, s így tehát az egész csorda vadbika és a szeli-

debb előkolomposok, s az egész csapat hajcsár és néptömeg, akik a bikacsordát körbe fogva egy szomszéd város felé hajtották a másnap tartandó bikaviadalra, mind átmentek Don Quijoten, Sanchon, Rocinantén meg a számaron, úgy legázolva mind a négyüket, hogy a porban fetrengettek.

Sancho össze volt zúzva, Don Quijote alig tudott felocsudni, a számar egészen porhanyóvá volt puhítva, de még Rocinantenak sem állt legjobb rendjén a szé-nája. Végre azonban mégis csak mind a négyen talpraállottak, s Don Quijote sebes-futvást — miközben azonban egyre-másra csetlett-botlott — utána iramlott a csordának s mindegyre így kiabált:

— Megálljatok, várjatok, silány csöcselék! egyetlenegy lovag az, ki viadalra hív ki benneteket, s nem azok fajából való, akik azt tartják, a szaladó ellenségnek verjünk ezüsthidat.

De azért a csordapásztorok, akiknek igen sietős volt az útjuk, bizony csak nem álltak meg s annyiba se vették minden fenyegetését, mint a tavalyi mennydörgést.

Don Quijote végre kifogyott a szuszából s inkább haragra gerjedve, semmint bosszúját lehűtve, leült az útra s ott várta be Sancho, Rocinante és a számar odaérkezését. Ezek odaérkeztek, úr és szolgája nyeregbe ültek. Búcsút sem kívántak venni a költött vagy utánzott Arkádiától, s inkább megszégyenülten, semmint megelégedve folytatták útjukat.

LIX. FEJEZET.

Mely a Don Quijoteval történt ama rendkívüli eseményt mondja el, amelyet bátran lehet kalandnak tartani.

Azon a poron és kimerültségen, melybe Don Quijót és Sanchot a bikák udvariatlansága*) taszította, egy

*) A bikaviadaloknál használt kifejezés. Descomendimiento-nak vagy descortesia-nak (udvariatlanság, illetlenség) neveznek minden dőfést, mellyel a bika szarvai érintik a bikával vívót vagy lovát. Az első kapott dőfés után a vívónak le kell tennie lándzsáját s csak karddal szabad a bika ellen küzdenie, de még lóháton; a második descomendimiento után azonban már gyalog. (Ford.)

átlátszó, tiszta, forrás segített, melyre árnyas ligetben akadtak. Ennek partján települt le a két zaklatott vándor — ur és szolga — míg Rocinantét meg a szamarat minden kötőfék és zabla nélkül egészen szabadon kicsapták a legelőre. Sancho mindjárt tarisznája éléstárához folyamodott s kiszedett-vedett belőle minden olyast, amit ő kenyérhez valónak szokott nevezni. Don Quijote kiöblítette a száját, megmosta arcát, s e frissítő szer hatására újra éledni kezdett meglankadt életereje. Azonban Don Quijote csupa bánatában sem evett, Sancho meg már pusztá illedelemből sem merészelt hozzányulni az eléje rakott eledelkehez, s várta, hogy ura fogjon hozzá először. Azonban látva, hogy ez úgy el van mélyedve gondolataiba, hogy egy falatot sem akar szájához vinni: félretéve minden illedelmet, egymásután hánytavetette gyomrába a kínálkozó sajt- és kenyérfalatokat.

— Csak egyél, Sancho barátom — bízta Don Quijote — s tartsd fenn életedet, amellyel te többet törődöl, mint én az enyémmel, engemet pedig hagyj meghalnom gondolataim és szerencsétlenségem nyomasztó súlya alatt. Én, Sancho, arra születtem, hogy halva éljek, te meg arra, hogy élve halj. S hogy belásd, mily igaz, amit mondtam, gondold meg csak, hogy én nekem, akikről könyveket írtak, nyomtattak, ki híres vagyok a fegyverviselésben, tetteimben udvarias, a fejedelemek kegyeltje, szűzek epedésének tárgya, végre, végre, midőn bátor, hős tetteimért pálmákat, diadalt s méltán megérdemelt koszorúkat reméltem, íme azt kell megérnem ma reggel, hogy oktan, vad barmok lába alá kerüljek s rajtam azok tapodjanak, engem azok gázoljanak! Ha ezt elgondolom, belevásik a fogam, összezsúkolódik az állkapcsom, lelankad a karom, s ez a gondolat elveszi minden legkisebb étvágyamat; annyira vagyok, hogy éhen tudnám magamat veszteni, aminél pedig nincs kegyetlenebb halál.

— Akkor hát — viszonzta Sancho, félbe sem sza-

kasztva a sebes rágást — nagyságod nem szabja magát ahhoz a példabeszédhez, amely azt tartja: „A halált Márta jóllakva várta.“ Már ami engem illet, nekem csakugyan semmi szándékom, hogy magam emésszem el magamat; inkább úgy teszek, mint a varga, aki addig nyújtja a bőrt foga között, amíg odáig nyúlik, ahová akarja. Én is addig nyújtom majd eszegetéssel az életemet, míg aztán akkor szakad vége, mikor az ég akarja. S tudja meg nagyságod, nincs annál nagyobb bolondság, mint ha az ember úgy nekibúsúlja magát, mint nagyságod. Higyjen szavamnak, ha egy-két falatot evett, feküdjék le erre a zöld pázsit-derékaljra, szundítson egyet, s mire felébred, majd meglássa, hogy föl-elevenült.

Don Quijote úgy is cselekedett, mert úgy ítélte, hogy Sancho szavaiból nem a bolond, de inkább a bölcs beszél, s így szólt hozzá:

— Oh, Sancho, ha te meg akarnád tenni értem, amit azonnal mondok, mily sokkal bizonyosabbá lenne az én felüdülésem s mennyire megenyhülne az én bánatom! Ez pedig nem egyéb, minthogy, amíg én — jó tanácsodat elfogadva — kissé elszenderülök, te addig vonulj egy kevéssé félre, s Rocinante kantárával üss vagy három-négyszázat meztelen testedre, fogyasztani azt a háromezer és néhányat, amit Dulcinea varázs alól feloldásáért magadra csapni tartozol, mert igazán nagyon szomorú, hogy az a szegény kisasszony a te gondatlanságod és hanyagságod miatt még mindekkoráig el van varázsolva.

— No már erről igen sokat lehetne mondani, — jegyezte meg Sancho — aludjunk most egyet mind a ketten, aztán Isten tudja, mi s mi nem történhetik. Tudja, nagyságos uram, nem semmi ám az, hogy az ember csak úgy hidegvérrel elhusángolja magát, kivált ha az ütések olyan testet érnek, ami soványan volt tartva és még soványabban táplálva. Tűrjön kissé békén Dulcinea kisasszonyom, s mikor meg se álmodná, majd meglája,

akkor zúditom magamra az ütések egész záporát; azután még él, az, aki meg nem halt, amivel csak azt akarom mondani, hogy én még élek s velem együtt az a kívánság is, hogy adott szavamat kész leszek beváltani.

Don Quijote ezt is megköszönte, azután evett valami keveset, Sancho meg sokat, majd utóbb mind a ketten szunnyadásra dőltek s egészen a maguk szabadjára hagyták az előttük terülő dús legelőn a két elválhatatlan barátot és útítársat, Rocinantet és a szamarat.

Meglehetősen késő volt már, mire felpillantottak; azonnal nyeregbe ültek s gyorsan folytatták útjukat, hogy mentül előbb abba a fogadóba érhessenek, amely mitegy mérföldnyi távolságban látszott előttük. Fogadónak nevezzük, mert most az egyszer maga Don Quijote is annak mondta, rendes szokása ellenére, mely szerint minden fogadót várkastélynak szokott tartani.

Odaérkeztek, s megkérdezték a fogadóst, kaphatnának-e szállást? Azt nyerték feleletül, kaphatnak bizony s olyan ellátásban fognak részesülni, hogy Zaragozában se találhatnak különbre. Leszálltak, s Sancho holmijukat egy vendégszobába rakta be, melynek kulcsát a fogadós átadta. Barmaikat az istállóba vezette, szénát adott nekik, azután visszatért Don Quijotehoz, aki egy kőpadon ült, s megkérdezte, nem parancsol-e valamit, egyszerűsmind nem győzte magában eléggé áldani az eget, hogy gazdája most ez egyszer nem nézte a fogadót várkastélynak.

Eljött a vacsora ideje, bevonultak szobájukba, s Sancho megkérdezte a fogadóstól, mit adhat nekik vacsorára? A fogadós azt felelte, amit csak szemük, szájuk megkíván, rendeljen és parancsoljon, mert az ő fogadója bőven el van látva a levegő mindenféle madarával, földi szárnyasállatokkal s a tenger halaival.

— Olyan sokra nincs szükségünk, — viszonzotta Sancho — beérjük mi egy pár sült csirkével is, mert uram keveset eszik, de jót, s magam se vagyok valami nagy evő.

A fogadós azt felelte, hogy csirkével nem szolgálhat, mert mind elvitte a héja.

— Akkor hát süttessen fogadós úr egy tyúkot, — mondta Sancho — csakhogy porhanyó legyen.

— Tyúkot, szentséges atyám! — felelte a vendég-lős — igazán, igazán mondom, ötvenen felül küldtem be tegnap a városba eladni; azonban tyúkon kívül tessék akármit parancsolni.

— Akkor hát csak lesz talán borjú- vagy kecskehús?

— Jelenleg itthon éppen nincs, — válaszolta a fogadós — elfogyott egészen; de a jövő héten annnyival szolgálhatok, amennyi csak kell.

— Azzal ugyan nagyon jól segít a mi bajunkon, — viszonzotta Sancho. — De hát ha ebből a sok nincsből a kevés vant levonjuk, valami kevés szalonna meg tojás mégis csak marad?

— Az Isten szerelmére! — felelte a fogadós — de rossz emlékezőtehetsége van az én kedves vendégemnek. Épp az imént mondtam, hogy tyúkból, csirkéből egészen kifogytunk, hogyan kívánhatja hát, hogy tojásunk legyen? Tessék más valami finom eledeleket parancsolni, s hagyjunk minden más ilyen tyúkfélét.

— Ne tereferéljünk, aki lelke van! — fortyant fel Sancho — mondja ki fogadós úr kereken, mit adhat, s hagyjuk ezt a szószaporítást.

— Tisztelt vendég úr, — viszonzotta a fogadós — amivel igazán és valóban szolgálhatok, az egypár marhaköröm, ami beillik borjúlábnak, vagy borjúláb, ami beillik marhakörömnek; ez főve van borsóval, hagymával, szalonnával, s olyan, hogy mindegyre azt kiabálja az emberre: egyél meg, egyél meg!

— Enyém ettől a szempillantástól fogva! — kiáltott Sancho. — És senki más hozzá ne merjen nyulni, jobban megfizetem én, mint akárki, mert semmi egyéb se lehetne jobban ínyemre való, azzal pedig nem törődöm egy cseppet se, lábak-e vagy körmök.

— Senki sem fog hozzá nyulni, — nyugtatta meg a

vendéglős — mert a többi vendégeim olyan úri fajták, hogy maguk viszik magukkal a szakácsot, asztalnokot és az egész éléstárt.

— Ami az uriasságot illeti, — szólt Sancho — tudom istenemre, senki sem előkelőbb az én gazdámnál, csak-hogy ennek a hivatása nem engedi meg, hogy a konyhát meg a pincét magával cipelje. Mi gyakran a mezőn hálunk s hol makkal, hol naspolyával élünk.

Ilyen beszélgetést folytatott Sancho a vendéglőssel; de már meg is elégelte, úgy, hogy felelni sem akart többé a fogadós kérdésére, vajjon mi is tehát gazdája hivatala vagy foglalkozása?

Mikor aztán a vacsora ideje eljött, Don Quijote a szobájába vonult, a fogadós meg bevitte az edelt, úgy amint volt, s maga egész készséggel oda teleptült az asztal mellé.

Don Quijote úgy vette észre, hogy a szomszédszobában, melyet az övétől csak egy vékony deszkafal választott el, beszélgetést folytatnak. A szó így hangzott át: „Nagyon, nagyon kérem, senor Don Jeronimo, amíg felhozzák a vacsorát, olvassunk el még egy fejezetet *„Don Quijote de la Mancha második részéből.”*“

Alighogy Don Quijote a maga nevét meghallotta, tüstént felállt s figyelmesen hallgatódzott, mit beszélnek odaát felőle. Úgy hallotta, hogy a megszólított Don Jeronimo így felel:

— Miért akarja nagyságod, senor Don Juan, hogy ezt az ostobaságot tovább olvassuk? Aki Don Quijote de la Mancha történetének első részét olvasta, teljes lehetetlen, hogy e *„második rész”* olvasásában élvezetet találjon.

— Mindamellett is jó lesz ha elolvassuk, — viszonozta Don Juan, — hiszen nincs egyetlen oly rossz könyv, amelyben valami jó ne volna.

Legnagyobb kifogásom ez ellen a könyv ellen az, hogy Don Quijotet úgy festi, mint aki többé már nem szerelmes Dulcinea del Tobosoba.

Ennek hallatára Don Quijote lágaló haragra és bosszúra lobbanna, harsány hangon felkiáltott:

— Bárki legyen, aki azt meri állítani, hogy Don Quijote de la Mancha elfelejtette, vagy valaha elfelejtheti Dulcinea del Tobosot, egyenlő fegyverrel be fogom neki bizonyítani, hogy nagyon messze jár az igazságtól. Mert sem a páratlan Dulcinea del Tobosot nem lehet elfeledni, sem Don Quijote nem eshetik a feledés bűnébe. Az ő címere az állhatatosság, s élete feladata, hogy ezt híven s minden kényszerítés nélkül megőrizze.

— Ki az ott, aki nekünk felel? — hangzott a szomszéd szobából.

— Hát ki volna más, — kiáltott át Sancho, — mint tulajdon maga Don Quijote de la Mancha, aki mindig ura lesz szavának, s amit ígér meg is adja, mert a jó fizetőt nem búsítja a letett zálog.

Alighogy Sancho ezeket kimondta, abban a nyomban megnyílt az ajtó s két igen előkelő külsejű úriember lépett a szobába, akiknek egyike azonnal Don Quijote nyakába borult e szavakkal:

— Sem külseje nem hazudtolja meg nagyságod nevét, sem neve meg nem hazudtolja külsejét. Kétségkívül ön az igazi Don Quijote de la Mancha, sark- és hajnalcsillaga a kóbor lovagságnak, akárki mit mondjon és állítson is, aki bitorolni szeretné az ön nevét s megsemmisíteni hős tetteit, mint im megtette a szerzője ennek a könyvnek, melyet önnek ezennel átnyújtok.

S e szavakkal egy könyvet adott kezébe, melyet társa hozott magával. Don Quijote átvette, s minden további szó nélkül azonnal lapozni kezdett benne; majd nemsokára így szólt:

— Már csak abból a kevésből is, amit eddig láttam, hármát találtam olyast, amit e szerzőnek méltán hibául lehet felróni. Az első, néhány szó, mit bevezetésében olvastam; a második, hogy aragon tájszólásban írta, amennyiben a névelők itt-ott hiányzanak; a harmadik pedig, ami legjobban bizonyítja tudatlanságát, hogy a történetnek éppen legfőbb pontjaiban téved s tér el az igazságtól: mert ime itt azt mondja, hogy fegyverhordozóm Sancho Panza feleségét Maria Gutierreznek hívják, ami pedig nem igaz, mert nem annak hívják, hanem Panza Tere-

zának, már pedig, aki ilyen föbenjáró dologban is téved, tartani lehet tőle, hogy elsózza az egész történetet.

Mire Sancho közbeszólt:

— Lelkemre mondom ez ugyan helyre egy történet-író! Ugyancsak hegyiről-tövire ismerheti viselt dolgainkat, ha még az én feleségemet Tereza Panzát is Maria Gutierreznek nevezi. Ugyan fogja csak nagyságod még egyszer azt a könyvet, s nézze meg benne vagyok-e én is, s nem bérálták-e el a nevemet?

— Kegyelmed szavai után ítélve, atyafi, — jegyezte meg Don Jerónimo, — kegyelmed bizonyosan Sancho Panza, senor Don Quijote fegyverhordozója?

— Igenis, az vagyok, — viszonozta Sancho, — és büszke vagyok rá.

— Akkor tehát — folytatta az úr, — ez az újabb író csakugyan nem rajzolta olyan csinosnak, amilyenek külsejéről látszik. Falánknak és együgyűnek festi, akiben nincs semmi elmésség, szóval egészen más Sanchonak, mint az, aki gazdája történetének első részében le van írva.

— Isten bocsássa meg neki, — jegyezte meg Sancho, — hagyjon engem a magam fészkeben s ne törődjék velem: mert aki nem tudja billegetni, ne fújja, s a kakas is úr a maga szemetjén.

A két főúr felkérte Don Quijotét, jöjjön át az ő szobájokba s vacsoráljon velük, mivel jól tudják, hogy ez a fogadás nem tud olyással szolgálni, ami az ő személyét méltán megilletné. Don Quijote, aki maga volt a megtestesült udvariasság, szívesen hajlott kívánságukra s velük vacsorált. Ennélfogva Sancho tejhatalmú ura maradt a behozott tál ételnek, elfoglalta az asztalánál a főhelyet; de a fogadás is ott maradt mellette, aki a körömnök és borjúlábnak nem kevésbé fogta pártját, mint Sancho.

Vacsorálás közben Don Juan azt kérdezte Don Quijotétól, hallott-e valami újabb hírt a senora Dulcinea del Tobosoról? nem ment azóta férjhez, nem született-e gyermeke, nem viselős-e? vagy pedig most is megvan a maga egykori épségében, megőrizve erényét és

tisztaságát? s eszében tartja-e Don Quijote úr szerelme lángolását?

Mire Don Quijote így válaszolt:

— Dulcinea még hajdon s az én szerelmem is lán-
golóbb, mint valaha. A levelezés folyton folyik, csak-
hogy az ő szépsége rút parasztleánnyá van elvarázsolva.

S aztán pontról-pontra elmondta Dulcinea elbűvö-
lését, meg azt, ami véle a Montesinos barlangjában tör-
tént, meg azt a parancsolatot is, amit a bölcs Merlin
adott ki a varázs alól feloldás végett, vagyis más sza-
vakkal a Sancho maga megostorozását.

A két főúr igen jól mulatott Don Quijote elbeszélé-
sén, s éppen úgy csudálkoztak bolondságán, mint finom
modorán, mellyel az egészet előadta. Most okosnak kel-
lett tartaniok, majd még világosan kimutatta eszelőssé-
gét, úgy hogy utoljára maguk se tudták, mily helyre mél-
tassák az okos és bolond között.

Sancho is megvacsorált, s az egészen elázott foga-
dóst magára hagyva, átment abba a szobába, ahol ura
volt, s beléptekor így szólt:

— Akármí legyenek, uraim, ha az a nagyságtok köny-
vének írója konkolyt nem akar hinteni közénk. Már azt
csakugyan nem szeretném, ha azonfölül, hogy amint
nagyságtok mondja, falánknak nevez, még talán iszá-
kosnak is elnevezne.

— Már pedig annak is elnevezi, — mondta Don
Jeronimo — bárha magukra a szavakra tisztán nem em-
lékezem, csak annyit tudok, hogy igen illetlen s igazta-
lan szavak, amint a jelenlévő jó Sancho arcvonásaiból
láthatom.

— Higgye meg nékem nagyságtok, — folytatta
Sancho — hogy ez a Sancho meg a Don Quijote ebben
a másik könyvben okvetetlenül mások lehetnek, mint
akikről a Cide Hamete Benengeli írásában van szó, akik
mink vagyunk. Az én gazdám bátor, okos és szerelmes,
én meg együgyű s tréfás vagyok, de sem falánk, sem
iszákos.

— Teljesen elhiszem, — mondta Jeronimo — s ha
lehetne, azt a parancsolatot kellene kiadni, hogy a nagy

Don Quijote viselt dolgairól senki más se merészeljen írni, az egy Cide Hametén, az első szerzőn kívül, amint Nagy Sándor is megparancsolta, hogy őt az egy Apellesen kívül senki más ne merje lefesteni.

— Festeni ám fessen le engem akárki — szólt Don Quijote — de sérteni senki se sértsen, mert igen sokszor a türelem maga is megszakad, ha túlságosan megterhelik sértegetésekkel.

— Don Quijote urat egyetlen oly sértéssel sem illethetik, — mondta Don Juan — amit megtorolni ne tudna, hacsak türelme pajzsával nem védi magát ellene, amely azonban — amint én látom — igen nagy és hatalmas.

Ilyen és ehhez hasonló beszélgetés közt töltötték az éj nagy részét s bár Don Juan nagyon szerette volna, hogy Don Quijote még többet is elolvasson a könyvből, s lássák, mi minden ellen van kifogása: erre nem tudták rávenni. Azt felelte, olybá veszi, mintha az egészet végigolvasta volna és egészen sületlennek találta; s nem szeretné, ha szerzője valamikor azt hallaná, hogy Don Quijote ezt a könyvet kezébe vette, avagy talán annak a gondolatnak örülhessen, hogy még el is olvasta: mert hiszen az alacsony és rút tárgytól még az elmét is távol kell tartani, mennyivel inkább a szemeket.

Megkérdezték, hová törekszik útjában. Azt felelte, hogy Zaragozába, arra a páncélos tornára, melyet e városban évenként szoktak tartani. Don Juan erre megjegyezte: ez az új történet is elmondja, hogy Don Quijote, már akár az igazi, akár sem, csakugyan megfordult egy gyűrűdöfésen, amely azonban találékonyság dolgában nagyon meddő, jelmondatokban szegény, fényes öltözetekben még szegényebb, de ostobaságokban annál gazdagabb.

— Ez oknál fogva, — viszonzta Don Quijote — még csak a lábamat se teszem Zaragozába, s így hazudtolom meg ezt az újabb történetíró az egész világ előtt, hadd lássa mindenki: nem én vagyok az a Don Quijote, akiről ő beszél.

— Nagyon jól teszi, — helyeselte Don Jerónimo — van Barcelonában is tornajáték s Don Quijote úr ott is megmutathatja hősiségét.

— Magamnak is az a szándékom, — viszonzotta Don Quijote — nagyságtok pedig meg fogják most engedni, hogy szobámba térjek, mert régen itt az ideje a lefekvésnek, engem pedig tartsanak és helyezzenek legkészebb szolgálk és jóbarátaik sorába.

— Valamint engem is, — mondta Sancho — aki talán szintén lehetek valamire alkalmas.

Igy aztán elbúcsúztak egymástól, s Don Quijote és Sancho Panza szobájukba vonultak, Don Juan és Don Jeronimo pedig magukra maradtak csodálkozásukkal, milyen különös vegyüléke van itt az okosságnak és eszelősségnek s csakugyan elhitték, hogy ez az igazi Don Quijote s ez az igazi Sancho Panza, nem pedig azok, akiket az aragoni szerző leírt.

Don Quijote igen korán kelt fel; öklével megdönggette a szomszéd szoba közfalát s így búcsúzott el a vendégektől.

Sancho meg hercegieleg kifizette a fogadóst, de azt a tanácsot is adta, vagy ne dicsérje ki aztán olyan nagyon fogadóját, vagy lássa el bővebben a szükségesekkel.

LX. FEJEZET.

Mi történt Don Quijoteval Barcelonába utaztában?

A hajnal hűvös volt, amiből azt lehetett következtetni, hogy az lesz az egész nap is, melyen Don Quijote a fogadóból távozott. Előbb azonban körülményesen kidakolta, melyik út vezet a legegyenesebben Barcelonába Zaragoza érintése nélkül, annyira szíven hordta amaz új történetíró meghazudtolását, kiről azt mondták, hogy annyi rágalmat szórt ellene.

Ekkor az történt, hogy hat álló napig semmi olyas se történt vele, ami érdemes volna a feljegyzésre. E napok elteltével, az útról letérve, ott lepte őket az éj néhány sűrű lombú tölgy vagy paratölgy alatt, mert erre az egy körülményre nézve Cide Hamete nem tartotta meg pontosságát, melyet minden más egyéb alkalommal tanusítani szokott.

Ur és szolgálja leszálltak barmaikról s odadöltek a fatörzsekhez. Sancho, aki aznap jól beozsonnált, minden hosszú nekikészülődés nélkül csakhamar áthaladt az álom kapuin; Don Quijote azonban, akit ábrándozása sokkal jobban ébren szokott tartani, mint az éhség, szemét sem tudta lehúyni, ellenkezőleg gondolataival ott kalandozott ezer meg ezer különféle tárgyon és tájakon. Most úgy hitte, a Montesinos barlangjában van, majd meg azt látta, hogy ugrik fel szamarára a parasztlánnyá változott Dulcinea, majd meg ismét a bölcs Merlin szavait hallotta fülebe csengeni, aki azokat a feltételeket s teendőket tudatta vele, melyeket végre kell hajtani s meg kell cselekedni Dulcinea feloldozása érdekében. Szinte kétségbe volt esve, ha Sancho lanyhaságára s szeretetlenségére gondolt, aki eddig — amint hitte — mindössze csak ötöt csapott magára s ez valóban semmi sem volt a még hiányzó véghetetlen számhoz képest. Ezek a gondolatok annyira elbúsították és felharagították, hogy így szólt magában:

— Ha a gordiusi csomót Nagy Sándor egyszerűen kettévágta s azt mondta: kettévágni vagy feloldani, egyremegy, s mindazáltal mégis korlátlan urává lett az egész Ázsiának: éppen úgy siettetethetném Dulcinea föloldását, ha Sanchot akarata ellenére magam megkorbácsolnám. Mert, ha ezen baj orvoslásának az a gyógyszer, hogy Sanchora azt a háromezer és néhány csapást ráhúzzák, mit törődöm én azzal, maga csapja-e magára vagy más, holott a dologban csak az a fő, hogy rácsapják, mindegy akármiképp.

Ezen gondolatoktól vezetve, fogta Rocinante kantárát s korbáccsá csavarta össze, majd odalépett Sanchohoz s bontogatni kezdte nadrágja kapcsait, ámbar a közvélemény azt tartja, hogy ilyen csak egy volt rajta, elől, s az tartotta össze a bugyogóját. Azonban alighogy hozzáért, Sancho abban a pillanatban fölébredt s felkiáltott:

— Mi ez? Ki nyult hozzám, s ki akarja kigombolni nadrágomat?

— Én! — viszonozta Don Quijote — mert ki aka-

rom pótolni a te mulasztásodat s enyhíteni bánatomat. Én akarlak megkorbácsolni, Sancho, hogy legalább egy részét lerőjjam annak az adósságnak, amelyet magadra vállaltál. Dulcinea hervad, te gondtalanul éled világotat, én meghalok epedtemben: gombold ki azért a magad jószántodból bugyogódat, mert nekem az a feltett szándékom, hogy e csendes magányosságban ütök reád legalább is kétezeret.

— Még csak az kellene! — kiáltott fel Sancho. — Maradjon vesztég nagyságod, mert ha nem: az élő Istenre mondom, akkorát ordítok, hogy a süket is meghallja. Azokat az ütéseket, amiket elvállaltam, nem kényszerítve, hanem a magam jószántából kell magamra vernem, most pedig egy csepp kedvem sincs a korbácsolásra; érje be nagyságod azzal, szavamat adom rá, hogy majd ütöm én, verem én magamat, amikor igazán kedvem tartja.

— A te készségedben nem lehet bizni, Sancho, — mondta Don Quijote — mert a te szíved kemény, húsod pedig, jóllehet paraszt vagy, nagyon lágy.

S azzal tovább erősködött, tovább viaskodott, hogy a nadrágot kibontsa. Ennek láttára Sancho Panza talpra ugrott, rárohant gazdájára, két karjával átfogta derékon, lábával gáncsot vetett neki s úgy hanyatt teremtette, hogy szinte nyekkent. Ekkor a jobb térdével rátérdelt a mellére, két kezével lefogta a kezeit, úgy hogy a lovag sem moccani, sem lihegni nem tudott.

Don Quijote e szavakat nyögte ki:

— Hogyan, áruló, s te elég vakmerő vagy, kezedet a te örökös urad és gazdád ellen felemelni? Az ellen lázadsz fel, aki neked kenyeret ad?

— Királyt én se nem teszek, se le nem teszek, — viszonzá Sancho — hanem csak a magam bőrét védelem, aminek én vagyok az ura.*) Igérje meg nagyságod, hogy nyugton marad s ez alkalommal felhagy a

*) Nemi ferdítéssel De Guesclin connetable szavai a Kegyetlen Pedro ellen öccse szövetségében vesztett montieli csata után (1369), amely Pedro megöletésével végződött.

korbácsolás szándékával, akkor én is mindjárt bántatlanul szabadon eresztém; de ha nem:

„Nyomban itt halsz meg, te álnok,
Donna Sancha ellensége!“*)

Don Quijote megigérte, de még szíve szerelmének életére esküvel is megerősítette, hogy még a ruhája egyetlen szálacskáját se fogja megérinteni, s Sancho megkorbácsolását egészen saját kényére és szabadjára bízta, hogy akkor hajtsa végre, amikor kedve tartja.

Sancho felállt s jó távolast félrevonult onnan, ahol együtt voltak. Amint azonban egy másik fa derekához akart támaszkodni, úgy érezte, hogy a feje hozzáért valamihez; fölnyúlt, mind a két kezével s két emberláb akadt a tenyerébe harisnyástul, balkancsostul. Mindjárt az inába szállt a bátorsága s futott egy másik fához, de ott is hasonló történt vele. Ekkor nagy hangon segítségért kiáltozott Don Quijotehoz. Don Quijote odasietett s megkérdeze, mi baja s mitől fél? Mire Sancho azt felelte, ezek a fák mind tele vannak aggatva emberi lábfejekkel és szárazakkal. Don Quijote föltapogatott s mindjárt nyomára jött, mi lehet az, amiért is így szólt Sanchónak:

— Ne félj semmit, ezek a lábfejek és lábszárak, amiket megfoghatsz ugyan, bárha látni nem; láthatsz is, holmi csavargók és utonállók lábaszárai, akiket a hatóság harmincéval szokott ide felkötteni, mihelyest elfogatta; ebből pedig azt következtethetni, hogy már közel kell lennünk Barcelonához.

S csakugyan úgy is volt, ahogyan képzelte. Mikor a reggeli szürkületben fölpillantottak, tisztán látták a fákra lógó fürtöket, az utonállók holttesteit.

Eközben reggel lett s ha már a holtaktól is megdöbbenek, mennyivel inkább megrettentek attól a negyven élő rablótól, akik egyszer csak egészen váratlanul bekerítették őket s cataloniai tájszólással rájuk kiál-

*) E szavakat a népmonda szerint Mudarra, Lara gróf termézetes fia, kiáltja, ledöfvén Ruy Velazquez-et, aki nővérének, Donna Sanchának, Lara grófnőnek hét fiát leölette.

tottak, maradjanak nyugton s meg se moccanjanak addig, míg kapitányuk oda nem érkezik.

Don Quijote gyalog volt, lova kantározatlan, dárdája egy fa nyílásához odatámasztva, szóval egészen védetlen állapotban: mit tehetett volna tehát egyebet, mint hogy karjait keresztbe fonja, fejét lehorgassza s kímélje meg magát jobb időkre s alkalmakra. A rablók nekiestek a számár fosztogatásának s nem is hagytak egy szikra elvihetőt sem, se a tarisznyában, se az utitáskában. Szerencséje volt Sanchonak, hogy mind a hazulról hozott, mind a hercegtől kapott pénzt ott hordta magával egy derekára övezett körülkötőben; de azért ezek a jó emberek még azt is kikutatták, vizsgálták volna, nem rejteget-e valamit a bőre meg a husa között, ha e pillanatban a kapitány oda nem érkezik. Ez körülbelül harminc-négy éves lehetett, jól megtermett, középnagyságúnál magasabb tekintete komoly, arcszíne barna. Hatalmas paripán ült, vasingbe öltözve s körülűzdelve oldalt négy pisztollyal affélivel, amit itt pedranal-nak szokás nevezni.*)

A kapitány bámulattal tapasztalta, hogy a fához dárda van támasztva, a földön pajzs hever, Don Quijote pedig ott áll páncélosan, gondolatokba mélyedve, olyan búsan, olyan bánatosan, mint maga a megtestesült szomorúság. Odalépett hozzá és így szólt:

— Ne szomorkodjék, jó ember, hiszen nem esett valami kegyetlen Osiris kezébe, hanem Roque Guinartéba, aki pedig sokkal kegyelmesebb, semmint szigorú.**)

— Nem is az búsít, — vizonozta Don Quijote — hogy a te hatalmadba kerültem, bátor Roque, kinek nagy híre határtalan e föld egész kerekiségén, hanem az, hogy olyan gondatlan lehettem s katonáid fegyvertelenül fogtak el, holott azon lovagrend törvényei szerint, amelyhez tartozom, az lett volna a kötelességem, hogy szakadatlanul résen álljak s folytonosan őre legyen önmagamnak.

*) A pedranal tulajdonképen tágra nyíló csöví, kurta karabély. (Ford.)

**) Osiris az egyiptomi hitregében a kultúra szelíd terjesztője, s nem kegyetlen. Pedro Rocha Guinard a barcelonai nemesből családi viszályok folytán lett bandavezér.

Mert tudd meg, nagy Roque, ha lóháton találunk, dár-dásan és pajzsosan, nem kerítettek volna egykönnyen hatalmukba, mert én Don Quijote de la Mancha vagyok, az, akinek hőstetteivel az egész világ tele van.

Roque Guinart mindjárt elevenére tapintott Don Quijote betegségének s belátta, hogy az inkább bolond-ság, mintsem hősiesség, s habár egyszer-mászor hallott is róla valamit, sohasem akarta cselekedeteit elhinni, s el se tudta képzelni, hogyan lehessen valakinek ilyen bo-gara. Kimondhatatlanul megörült neki, hogy most szem-től-szembe láthatja azt, akiről eddig csak hallomás után tudott egyet-mást, miért is így szólt hozzá:

— Ne bántsa az, hős lovag, s ne tartsa balszerencsé-nek, ami érte, mert nem lehetetlen, hogy útját-vesztett sorsát éppen ez a botlás zökkenti vissza megint a rendes kerékvágásba. Hiszen az Ég sokszor egészen különös és hallatlan kerülőkön át (amiket az ember meg se álmodott volna) szokta felemelni az elesetteket s dúsakká tenni a szegényeket.

Don Quijote éppen hálát akart rebegni, midőn há-tok mögül egyszerre olyan zaj hangzott fel, amilyent lovak dobogása szokott kelteni. Ló azonban itt csak egy volt, amelyen a legsebesebben vágatva egy körülbelül húsz évesnek látszó ifjú tűnt elő, aki aranypaszomántos, zöld damasztk, bő nadrágba s újjasba volt öltözve, fején háromszögletes vallonkalappal, szűk, fényesre fent csiz-mában, aranyozott sarkantyúval, törrel s karddal, kezé-ben kurta puskával s oldalvást két pisztollyal.

A zajra Roque rögtön arrafelé fordította fejét s meglátta ezt a szép alakot. Az idegen, alighogy eléje érkezett, azonnal így szólt.

— Téged kereslek, bátor Roque, hogy nálad talál-jak szerencsétlenségemben, ha segédelmet nem is, de legalább pillanatnyi enyhülést. S hogy ne hagyjalak soká bizonytalanságban, tudva, hogy nem ismeresz, azonnal elmondom, ki vagyok. Én Claudia Jeronima vagyok, Forte Simon leánya, aki véled a legbensőbb barátságban él, de halálos ellensége Clauquel Torrellasnak, aki neked is ellenséged, minthogy ellenséges bandához tartozik. Azt azonban már bizonyosan tudod, hogy van ennek a Tor-

rellasnak egy fia, akit Don Vicente Torrellasnak hívnak, vagyis jobban mondva, egy-két órával ezelőtt még hívtak. Hogy elbeszélésemet hosszúra ne nyújtsam egy-két rövid szóval mondom el, milyen szerencsétlenségbe döntött az engemet. Meglátott, behizelegte magát, hittem szavának, s beleszerettem, atyám tudta nélkül: mert nincs az a nő, akármily tartózkodó s bárhogyan őrzik is, aki ne találna időt és alkalmat, hogy mohó vágyait elérje s megvalósítsa. Szóval, ő megígérte, hogy nőül vesz, én is szavamot adtam, hogy az övé leszek, de tovább nem mentünk. Tegnap azt vettem hírül, hogy elfeledte, amit nekem ígért, mással váltott jegyet s ma reggel megy az esküvőre. Ez a hír megzavarta eszemet, végét szakasztotta türelmemnek s minthogy éppen atyám sem volt otthon, alkalmam nyílt rá, hogy ebbe a ruhába öltözzem, amelyben látsz, s addig hajtottam lovat, amíg Don Vicentet, valami egy mérföldnyi távolra innen, utólértem s anélkül, hogy akár szemrehányásokat tettem, vagy megtegetőzését meghallgattam volna, rásütöttem ezt a puskát és ráadásul ezt a két pisztolyt s ezzel úgy hiszem, egy párnál is több golyót bocsátottam testébe, s így nyitottam meg azt az ajtót, amelyen becsületem az ő véérébe borítottan előléphessen. Ott hagytam szolgálai közt, akik se nem merték, se nem tudtak védelmére kelni. Téged pedig azért kerestelek föl, vitess engem Franciaországba, ahol rokonom van, akiknél majd megvonulok, de egyszersmind azért is, hogy kérjelek, védj meg atyámat, hogy Don Vicente nagy rokonsága ne állhasson rajta bosszút.

Roque, akit mély bámulatra gerjesztett a szép Claudia élénksége s bájos vallója, valamint egész sorsa, így szólt hozzá:

— Jöjj, leányka, s győződjünk meg először afelől, csakugyan meghalt-e ellenséged, s azután majd meglátjuk, mi lesz a legcélszerűbb, amit érted tehetünk.

Don Quijote a legnagyobb figyelemmel hallgatta végig mind Claudia szavait, mint Roque Guinart feleletét s azután ezt mondotta:

— Senki ne fárassza magát azzal, hogy ennek a kis-asszonynak védelmére keljen, én fogom azt magamra

vállalni. Csak ide a lovammal s fegyvereimmel s várjanak be itt, majd felkeresem én azt a lovagot, s akár élve, akár halva, de ráveszem, hogy ennek a nagy szépségnek adott szavát beváltsa.

— Ebben pedig senkinek sincs oka kételkedni, — jegyezte meg Sancho — mert az én gazdám olyan nagy mester a házasságszerzésben, hogy csak a minap is összehorontott egy másik fiatalembert egy leánnyal, aki adott szavát szintén nem akarta megtartani, s ha azok a varázslók, kik rendesen üldözik, a legény igazi ábrázatát ki nem cserélik egy inaséval, ma már az a hajadon nem volna többé az.

Roque lelkét sokkal inkább a szép Claudia sorsa foglalta el, semmint a lovag és fegyverhordozója fecsegése, rájuk se hederített, hanem megparancsolva csatlósainak, adjanak vissza Sanchonak mindent, amit elvettek a számról, vonuljanak félre oda, ahol a mult éjét töltötték, s aztán Claudiával rögtön lóhalálában elvágtatott a megsebesült, vagy már ki is szenvedett Don Vicentét felkeresni.

Odaérkeztek, ahol vele Claudia találkozott; de semmi egyebet sem találtak a nem rég kiontott vér nyomainál. Amint azonban mindenfelé szerteszét tekintettek, egy halom tetején egy csoport embert vettek észre, kiket — aminthogy úgy is volt — Don Vicente szolgáinak tartottak. Ezek urukat élve vagy halva vitték magukkal, vagy avégett, hogy sebeit bekötözzék, vagy avégett, hogy eltemessék. Utánuk nyargaltak, hogy elérjék őket, s ez könnyű szerrel meg is történt, minthogy amazok lassan-haladtak.

Don Vicentet ott találták cselédjei karjai között. Éppen arra kérte őket megtörött, elhaló hangan: hagyják ott meghalni, mert sebei s fájdalma úgy sem engedik, hogy tovább haladjanak. A két lovas földre ugrott, oda lépett a haldoklóhoz. A szolgákat Roque megjelenése nagyon megrémítette, Claudia pedig egészen megzavarodott Don Vicente láttára. Az ellágyulás és keménység vegyes érzelmei közben lépett oda hozzája s kezét megfogva így szólt:

— Ha ezt a kezet úgy adtad volna, amint egykor megegyeztünk, sohse jutottál volna erre a gyászos állapotra.

A megsebzett lovag felvetette félig lezárult szemeit, s ráismerve Claudiára, így szólt:

— Jól tudom, szép és csalogódott leányka, te voltál az, aki engemet megöltél: olyan büntetés, amelyet sem érzelmeim, sem tetteim meg nem érdemeltek, mert soha sem akartalak, de nem is tudtalak volna megsérteni.

— Nem igaz tehát, — kérdezte Claudia — hogy ma reggel Leonorával, a gazdag Balvastro leányával készültél megesküdni?

— Bátran elmondhatom: nem igaz — viszonzta Don Vicente — balsorsom vihette ezt hírül neked, hogy féltékenységedben megfossz életemtől; de még így is áldanom kell sorsomat, hogy életemet itt végezhetem a te kezében, a te karjaid közt. S hogy erről az igazságról meggyőzzelek, szorítsd meg kezemet s fogadj el engem férjedül, ha úgy akarod: ennél nem adhatok nagyobb elégtételt azokért a sérelmekért, melyekkel — mint te hiszed — illettelek.

Claudia megszorította kezét, amire szíve is úgy összeszorult, hogy ájultan omlott Don Vicente vérző kebelére, aki már végsőt vívódott.

Roque maga is zavarban volt s nem tudta, mihez fogjon. A cselédek friss víz után futottak szanaszéjjel. Hoztak is s rájuk is öntötték. Claudia magához tért ájulásából, Don Vicente azonban soha többé, mert életének vége szakadt.

Claudia annak láttára, hogy drága férjét örökre elvesztette, sóhajokkal töltötte be a levegőt, jajgatással hasogatta az eget, haját tépte és szélbe szórta, tulajdon kezével dülta arcát a kinnak és fájdalomnak mindazon jelével, mikre a vérző kebel indít.

— Oh kegyetlen, oh meggondolatlan nő! — kiáltotta — milyen könnyen rá hagytad venni magadat, hogy ezt a gonosz szándékot megvalósítsad! Oh féltékenységnek dühöngő ereje, milyen kétségbeejtő végletekre ragadod azokat, akik kebelükbe befogadnak! Oh drága hitvesem,

akit a balszerencse, azért, mert az én kedvesem, nász-
ágyadból egyenesen sírodba ragadott!

Ilyen keserves panaszokra fakadt Claudia, s jajjai még Roque szemébe is könnyeket csaltak, pedig ezek a szemek könnyet soha semmi egyéb alkalommal nem ontottak. Sirtak a cselédek is, Claudia újra meg újra elájult s az egész környék a gyász és szomorúság mezejének látszott.

Végre aztán Roque Guinart megparancsolta a cselédeknek, vegyék föl Don Vicente holttestét s vigyék a közellévő faluba atyjához, hogy el lehessen temetni. Claudia azt mondta Roquenak, egy kolostorba fog vonulni, melyben egy nagynénje a fejedelemasszony, ott végzi be majd életét, egy másik szentebb és örökké társul maradó vőlegénynek szentelve. Roque megdicsérte jó szándékát, s felajánlotta, hogy elkíséri, ahová csak akarja s pártul fogja atyját Don Vicente rokonai, de az egész világ ellen is, ha meg akarnák támadni. Claudia semmi szín alatt sem akarta kíséretét elfogadni, s amily melegen csak tudta, úgy köszönte hálásan szíves ajánlatait s aztán nagy sírás és zokogás közt elvált tőle. Don Vicente holttestét a cselédek hazafelé vitték, Roque pedig visszaindult a maga embereihez. Ilyen vége szakadt Claudia Jeronima szerelmének, s lehet-e csodálni, ha szerencsétlen esete szálaít a féltékenység kegyetlen és legyőzhetetlen hatalmai szőtték.

Roque Guinart azon a helyen találta csatlósait, ahol megállniok parancsolta, Don Quijote pedig Rocinante hátán, ott állt közöttük, s éppen arra buzdította őket, hagyják el ezt az életmódot, mely egyaránt vesztére van úgy testnek, mint léleknek. Minthogy azonban jobbára mind gascogniak voltak, — nyers, féktelen népség — Don Quijote beszédére a fülüket is alig billentették.

Amint Roque visszaérkezett, első kérdése is az volt Sancho Panzához, visszaadtak-e neki legényei minden kincset és drágaságot, amit a számárról leszedegettek. Sancho azt mondta, hogy visszaadták, három fejevaló kendő híján, amit nem adna három városért.

— Mit fecsegsz, ember, — mondta az egyik hara-

mia — a három kendő nálam van, de nem ér három reált sem.

— Lehet, — vizonozta Don Quijote — fegyverhordozóm azonban azért a személyért becsüli annyira, akitől kapta.

Roque Guinart mindjárt megparancsolta legényének, hogy tüstént adja vissza. Azután pedig maga elé sorba állította embereit, s kirakatott velük minden ruháneműt, ékszert, pénzt, egyszóval mindent, amit az utolsó osztozás óta raboltak. Gyorsan felbecsülte az egésznek értékét, s amit elosztani nem lehetett, azt pénzre változtatva, az egészet oly igazságosan és bölcsen osztotta el emberei között, hogy egyetlenegynek sem jutott se több, se kevesebb, mint amennyi megillette.

Amint ez — mindnyájuk meglegegedésére — megtörtént, Roque így szólt Don Quijotehoz:

— Ha az ember nem járna el velük szemben ilyen lelkiismeretesen, lehetetlen lenne megférti velük.

Mire Sancho így szólt:

— Azok után ítélve, amiket itt tapasztaltam, úgy látom, hogy az igazság olyan jó valami, hogy még az ilyen zsvány nép közt is aszerint kell eljárni.

Meghallotta ezt az egyik csatlós, s mindjárt célba vette puskájával Sanchot, s kétségkívül fejbőlövi, ha Roque Guinart oda nem kiált, hogy meg ne merje tenni.

Sancho egyszerre halálsápadttá vált s megfogadta magában, hogy lakatot tesz a szájára, amíg ennél a népségnél időz.

Nemsokára egypár csatlós is érkezett azok közül, akik az utak mentén lesbe voltak állítva, hogy szemmel tartsák az azon menőket s rögtön jelentést tegyenek kapitányuknál, ha valamit észrevesznek. Az egyik csatlós így szólott:

— Nem messze innen, a Barcelonába vezető úton, nagy csoport ember közelít, uram.

Roque megkérdezte tőle:

— Ki tudta volna venni, vajon olyanok, akik minket keresnek, vagy olyanok, akiket mi keresünk?

— Olyanok, akiket mi keresünk, — felelte a csatlós.

— Akkor hát mindnyájan előre, legények! — parancsolta Roque — s hozzátok élém valamennyit, de úgy, hogy egy se meneküljön el közülük.

Engedelmeskedtek. Don Quijote, Sancho és Roque magukra maradtak s várták, kiket hurcolnak majd oda a legények. Roque azonban eközben így szólt Don Quijotehoz:

— Don Quijote úr bizonyosan igen különösnek fogja tartani ezt a mi életünket, s különöseknek a mi kalandjainkat s tetteinket-vetteinket, de azonkívül még veszedelmesnek is. Nem csodálom, ha annak tartja, mert magamnak is be kell vallanom, nem lehet élet nyughatatlanabb és háborgatottabb a mienknél. Engemét a bosszúvágy sodort bele, amely még a legnyugalmasabb szívet is fel tudja zavarni hatalmával. Én természetemnél fogva jóindulatú s résztvevő szívű ember vagyok; azonban — mint már említettem — bosszút akartam állani egy rajtam elkövetett sérelemért, s ez a vágy úgy elfojtott bennem minden jobb érzelmet, hogy most már legjobb akaratom ellenére is kénytelen vagyok ezt a foglalkozást űzni. S valamint egyik örvény a másikhoz vezet s egyik bűn a másikat vonja maga után, az én bosszúállásaim is olyan lánczá fűződtek, hogy most már nemcsak a magaméit hajtom végre, de még másokét is elvállalom. A jó Isten azonban oly kegyelmes hozzám, hogy bár benne vagyok tévelygésem útvesztőjében, nem tudok kifogyni abból a reménységből, hogy még valamikor biztos révpartra menekszem belőle.

Don Quijote nagy csodálkozással hallgatta Roque józan s helyes irányú szavait, mert ő azt hitte, olyan emberek között, akiknek rablás, gyilkolás és utonállás a szokott mesterségük, keresve sem lehetne találni egyetlen józan gondolkodásút, amiért is így felelt:

— A gyógyulásnak, Roque uram, az a kezdete, ha az ember a betegséget felismeri s ha a beteg hajlandó az orvos által rendelt gyógyszerek bevévására. Ön beteg, baját azonban ismeri, s az Ég, vagyis jobban mondva Isten, ki mindnyájunk orvosa, rendel majd olyan szere-

ket, amelyek meggyógyítják, amelyek azonban csak lassan-lassan szoktak gyógyulást előidézni, nem pedig hirtelen, vagy mintegy csodaképpen. S mi több, az okos bűnösök közelebb vannak a megtéréshez, mint az együgyűek. S minthogy ön az imént mondott szavaiban valóságos tanujelét adta józan okosságának, nincs miért csüggednie s remélje bátran lelki bajának jobbrafordulását. S ha útját meg akarja rövidíteni s megmentését megkönnyíteni: csatlakozzék hozzám, belevezetem én a kóbor lovagságba, amely annyi bajjal, annyi fáradsággal jár, hogy ha ön e terheket vezeklés gyanánt hordozza, azok könnyűszerrel a mennyországba juttatják.

Roque mosolyogva hallgatta Don Quijote jó tanácsát; majd más tárgyra térve, elmondta neki Claudia Jeronima szomorú történetének végét, amit Sancho rendkívül szívére vett, mert a leányka szépsége, bátorsága s egész magatartása ugyancsak megtetszett neki.

Eközben a zsákmányoló csatlósok visszatértek s hoztak magukkal két lóhátas urat két gyalog zarándokot, egy hintót, amelyben nők ültek, kiket valami hat cseléd kísért, ki gyalog, ki lóháton, s még két öszvérhajcsárt, akik a lovas urakhoz tartoztak. A csatlósok körülfogták őket, s győztesek s legyőzöttek mind néma csendben lesték a nagy Roque Guinart megszólamlását, aki először is a két úrhoz fordult s azt kérdezte meg tőlük, kicsodák, hová mennek s van-e náluk pénz?

Egyikük így felelt:

— Mi, uram, századosok vagyunk a spanyol gyalogságnál, ezredünk Nápolyban fekszik s azon a négy gályán akarunk tengerre szállni, melyek — mint mondják — Barcelonában útra készen állanak Szicilia felé. Van nálunk valami két-háromszáz tallér, amellyel útnak képzeljük magunkat, mert a rendesen szükségben lévő katonaviselt embernél nem igen szokott valami sok pénz lenni.

Roque a zarándokokat is azonmód kikérdezte, mint a kapitányokat s azt a választ nyerte tőlük, ők is hajóra akarnak szállni, hogy Rómába vitorlázzanak, s mind a kettőjüknél lehet összesen körülbelül hatvan réal.

Azt is tudni akarta ki ül a hintóban, hová megy s mennyi pénz van nála. A lovasok egyike így felelt:

— A kocsiiban Donna Guiomar de Quínnones asszony-ság, a nápolyi főtörvényszék elnökének neje utazik, egy kis lánykájával, egy nőcseléddel s egy duennával együtt. Mi inasai, hatan kísérjük s pénzben hatszáz tallért visz magával.

— Ily módon — mondta Roque Guinart — már kilencszáz tallérunk s hatvan réalunk van; legényeim körülbelül hatvanan vannak, számítsátok ki hamarjában, mennyi jut egyre-egyre, mert én magam rossz számoló vagyok.

Amint a rablók ezt meghallották, nagy örömmel kiáltottak föl:

— Éljen Roque Guinart, sok számos esztendőt s pukkadjanak azok a gazemberek, akik vesztire törnek.

A kapitányok elszomoródtak, a főbíróné nagyon le volt verve, de még a zárándokoknak is egészen kedvöket szegte vagyontáruk elharácsolása.

Roque egy ideig hagyta őket gyötrődni; de már azt még sem akarta, hogy szomorúságuk, amely egy puska-lövésnyiről is szemmelátható volt, még tovább is tartson, amiért is így szólt a két kapitányhoz:

— A kapitány urak lesznek oly szivesek s adnak nekem kölcsön hatvan tallért; a főbíróné asszony-ság pedig nyolcvanot, hogy némileg kielégíthessem kísé-
rőim csapatát, mert a pap is az oltárról él. Aztán azon-
nal, minden akadály nélkül s szabadon folytathatják út-
jokat, sőt még útlevelet is szolgáltatok ki tüstént, hogyha
netalán más valamely csapataimmal találkozónának, ame-
lyeket ezeken a tájakon szétszórtan felállítottam, azoktól
se legyen semmi bántalmok, mert egyáltalában nincs
szándékom katonákat, vagy bármi nőt, legkevésbé
pedig előkelő állásút megkeseríteni.

Nem volt erre vége-hossza a hálálkodásnak, amely-
lyel a kapitányok Roque udvariasságát és bőkezűségét
megköszönték, mert valóban annak tekintették eljárását,
hogy pénzüket meghagyta. Donna Guiomar de Quínnones
ki akart ugorni a kocsiból, hogy a nagy Roquenak kezét-
lábát megcsókolja, amibe azonban az semmi szín alatt

sem egyezett bele, sőt ellenkezőleg, ő kért bocsánatot az okozott kellemetlenségekért, melynek okozására azonban gonosz foglalkozásának szigorú kötelességei kényszerítették.

A főbíróné asszony azonnal megparancsolta az egyik inasnak, hogy a reá kivetett nyolcvan tallért fizesse ki rögtön, valamint a kapitányok is átadták a hatvanat. A zárandokok is oda akarták nyújtani, ami kevesök volt, Roque azonban azt mondta nekik, tartsák meg csak bátran. Majd e szavakkal fordult embereihez:

— Ezen tallérokból jut egy-egy embernek két darab; marad hús; tizet adjatok ebből a zárandokoknak, tizet meg ennek a becsületes fegyverhordozónak, hadd emlegetse meg jó szívvel ezt a kalandot.

Roque most íróeszközt vont elő, mert mindig szokott hordani ilyet s útlevelet állított ki számukra szétosztott csapatai főbbjeihez, s azzal búcsút vett tőlük s hagyta őket menni szabadon. A távozók pedig nem győztek eléggé csodálkozni nemes magaviseletén nagylelkűségén, s meglepő eljárásán, s inkább egy második Nagy Sándornak tartották, mint valami hirhedt rablónak.

A csatlósok egyike a maga gascognei és cataloniai szójárásán azt a megjegyzést tette:

— Ez a mi kapitányunk is inkább papnak való ám, mint haramiának; ha ezentúl is bőkezűsködni akar, tegye a magáéból, de ne a mienkből.

A boldogtalan ember nem oly lassan mondta ki e szavakat, hogy Roque meg ne hallotta volna; ennek se kellett több, rögtön kardot rántott s a csatlós fejét egy vágással majd egészen ketté hasította s azután csak annyit mondott:

— Így szoktam büntetni a vakmerő nyelveseket.

Mindnyájan odalettek ijedtükben, s nem mert senki még csak meg se mukkanni, olyan nagy tiszteletben tartották.

Roque ekkor kissé félrevonult s levelet írt egy barcelonai barátjának, melyben arról tudósította, hogy a híres-neves Don Quijote de la Mancha, az a bizonyos kóbor lovag, akiről oly sok mindenfélét beszélnek, jelenleg éppen ott időzik nála, s elmondhatja róla, olyan

mulatságos és értelmes ember, hogy ritkítja párját a világon. Azt is megígérte, hogy négy nap múlva — keresztelő Szent János napján — oda szállítja a tengerpartra Barcelonába, még pedig pécélosan, fegyveresen s Rocinante paripája hátán, fegyverhordozóját, Sanchot, meg szamarán. Adja ezt közös barátaiknak, a Niarroknak is tudtára, hadd töltsék vele kedvüket azok is; de azt mégis szeretné, ha ellenségeik, a Cadellek, nem részesülnének ebben a mulatságban; ez azonban lehetetlen, mert hiszen Don Quijote okos-bolondsága és fegyverhordozójának, Sancho Panzának tréfái olyanok, hogy azokban az egész világ gyönyörködik.

Ezt a levelet egyik csatlósa által küldte el, aki a zsványruhát parasztöltőzettel cserélte fel, bement Barcelonába s a levelet kezébe juttatta annak, akinek szolt.

LXI. FEJEZET.

Mi történt Don Quijoteval, mikor Barcelonába való bevonulását tartotta, úgyszintén egyéb dolgokról, amikben több az igazság, mint az okosság.

Don Quijote három napot és három éjet töltött Roquenál, de ha ott háromszáz esztendeig időzött volna is, még akkor sem fogyott volna ki abból, ami ez életmód szemléleténél csodálkozását és bámulatát minden léptenyomon felgerjesztette. Itt virradtak meg, amott töltöttek a delet, egyszer menekültek, anélkül, hogy tudták volna, ki elől, másszor leselkedtek, anélkül, hogy tudták volna, kire. Talpon állva aludtak, s álmukat minden pillanatban félbeszakították s egyik helyről a másikra mentek. Egész életük abból állt, hogy kémekeket küldöztek szét, öröket hallgattak ki, a puskák kanócára fújtak, bár puskával csak kevesen voltak ellátva, a többi mind karabélyt használt.

Roque az éjet mindig társaitól különválva töltötte, olyan helyen, amit senki sem tudott, mert a barcelonai alkirály igen nagy jutalmat tűzött ki a fejére, úgyhogy ő mindig félt s rettegett, nem bízott senkiben, s attól tar-

tott, hogy a tulajdon maga emberei ölik meg, vagy az igazság kezére szolgáltatják: bizonyára nyomorult, fáradságos élet.

Végre aztán járatlan utakon, rejtett, tekervényes ösvényeken Roque, Don Quijote és Sancho, hat más csatlóssal együtt, elindultak Barcelona felé.

A tengerpartra Szent János napja előestéjén érkeztek, jó későn. Ekkor Roque megölelte Don Quijotét és Sanchot, kinek még csak most adta meg az ígért tíz tallért. Vége-hossza nem volt a kölcsönös üdvözléseknek, köszöntéseknek, míg utoljára mégiscsak elváltak egymástól.

Roque visszafordult, Don Quijote pedig ott maradt s amint volt, úgy várta be a reggelt lóháton. Nem telt bele sok idő, s a fehér hajnal arca már-már mutatkozni kezdett a Kelet erkélyein, ha nem is a fülek, de minden esetre a fűvek és virágok örömére, bárha az is igaz, hogy ugyanebben a pillanatban a füleket is megörvendeztette a sípok és dobok hangja, csengők csengése s lovak robogása, dobogása, amelyek — úgy látszott — a város felől közelítettek. A hajnal helyet adott a napnak, mely pajzsnál nagyobb kerek arcával lassan-lassankint emelkedett föl a látóhatár legalsó pereméről.

Don Quijote és Sancho minden irányban meghor-dozták tekintetüket; megpillantották a tengert, melyet eddigelé még sohasem láttak; rendkívül nagynak, terjedelmesnek tetszett előttük, sokkal nagyobbnak, mint a Ruidera tavai, melyek a la Manchában láthatók.

Látták az öbölben a gályákat, melyeken a napellen-zők félre voltak vonva, s tele lengő, libbenő lobogókkal, melyek majd szellőben lengtek, majd a vizet csókdosták s legyingették. A hajókon klarinet, trombita, oboa hangzott, ami közel és távol kellemes és harcias zenével töltötte be a levegőt. A hajók mozogni kezdtek, s a síma víztükörön olyas csete-paté felét utánoztak, melynek mását ismét az a végét-hosszát nem érő lovagcsoport mutatta, amely csillogó öltözetben, gyönyörű paripákon robogott ki a városból. A hajós-katonák egyre-másra lödöztek, mire a város erősségében s kőfalain állók hasonló lövöldözéssel válaszoltak; majd a nagy lövegek böm-

bőlő dörgése reszkettette meg a levegőt, amire ismét a gályák ágyúi feleltek. A vidám tenger, a mosolygó föld, a tiszta ég, melyet csak a löporfüst homályosított el néha, úgy látszott, mindez együtt és egyszerre vidámságot öntött és keltett minden emberben. Sanchonak sehogyse fért a fejébe, hogy azok a nagy szörnyetegek, melyek ott a vízen iregnek-forognak, honnan vették azt a tengersok lábukat.

Eközbe ama fényes öltözetű lovagszócsapat, nagy zajongás és csatakiáltozás rivalgásával, egészen odaérkezett, ahol Don Quijote állt ámulásba s bámulásba merülve. Az egyik lovag pedig — az, akit Roque tudósított, — fenszóval így kiáltott:

— Isten hozta városunkba a föld kerekése összes kóborlovagságának tükrét, világító tornyát, fény-, hajnal- és sarkcsillagát! Isten hozta, ismétlem, a hős Don Quijote de la Manchát! nem azt a hamisat, nem a költöttet, nem a becsempésztet, akivel hazug történetekben aminap akartak bennünket hitegetni, hanem hozta isten az igazit, a valódit és eredetit, akit Cide Hamete Benengeli írt le nekünk, a minden történetírók virága!

Don Quijote egyetlen szót se szólt rá, egyébiránt magok a lovagok sem vártak tőle semmi feletet, hanem majd ide, majd oda lovagoltak társaikkal s mindenféle kanyarulatokat tettek Don Quijote körül, aki most Sanchohoz fordulva így szólt:

— Ezek bizonyosan ránk ismertek. Fogadni mernek, olvasták történetünket, de még azt a mostanában nyomtatott aragonit is.

Az a lovag, aki Don Quijotét az imént megszólította, újra oda robbant hozzá s így szólt:

— Jöjjön velünk, nagyságos Don Quijote úr, mindnyájan kész szolgálatára állunk, mert mindnyájan igen jó barátságban élünk Roque Guinarttal.

Mire Don Quijote így felelt:

— Ha az udvariasság udvariasságot nemz, akkor a nagyságodé, lovag úr, vagy éppen édes szülöttje, vagy igen közeli rokona a nagy Roque Guinartnak. Vigyenek, ahová parancsolják, az én akaratom az önök akarata, legkivált ha készek és hajlandók szolgálatukra fordítani.

A lovag is ugyan ilyen kikanyarított udvariassággal válaszolt. Azzal közrefogták őket, trombita- és dobszó között megindultak a város felé. Mikor pedig ide beértek, a gonosz, aki minden rossznak okozója, s az utcás gyerekek, akik a gonosznál is gonoszabbak, azt tették, hogy két ilyen átkozott vakmerő keresztültört az egész embertömegben, s az egyik a szamár farkát, a másik meg a Rocinanteét emelte föl, s egy-egy jó teli marék tüskét nyomtak alája. A szegény állatok alig tudtak hová lenni kínjukban ez addig soha nem érzett sarkantyútól, s minél jobban behúzták a farkukat, annál jobban szúrta őket a tövis, úgy hogy gyötrelmükben rugdalódtak, kapálództak, s addig hányták a farukat, amíg gazdáikat szerencsésen földre teremtették.

Don Quijotét majd megette a méreg, úgy restelte a dolgot, míg végre az ő paripája, Sancho pedig szamara farka alól kihúzta-vonta a tüskebokrétát.

Don Quijote kísérői meg is akarták fenyíteni a gyerekeket vakmerőségét, de hiába volt minden törekvésük, mert a két bűnös azonnal elkeveredett a többi ezer meg ezer kísérő közé.

Don Quijote és Sancho Panza újra felültek aztán, s ugyanazon zene és örömjongás hangjai mellett vonultak be vezetőjük házába, amely nagy és előkelő, szóval igazán gazdag úri ház volt, ahol őket most, hagyni fogjuk, minthogy Cide Hamete úgy akarja.

LXII. FEJEZET.

Szól a bűvös fejjel történt kalandról, más apróságokkal egyben, amik nem maradhatnak elmondatlanul.

Don Quijote házigazdáját Don Antonio Morenonak hívták, aki vagyonos és értelmes úriember volt s szerette a tisztet, vidám mulatságot. Mihelyt tehát Don Quijote az ő vendége lett, mindjárt azon mesterkedett, hogyan lehetne furcsaságából ártatlan tréfát üzni, mert ami fáj az nem tréfa, s az se mulatság, ami más valakinek kárára válik.

Első dolga is az volt, hogy páncélját levettette Don Quijoteval, s abban a szűk zergebőr újjasban (amint már több ízben leírtuk és festettük) vezette ki egy erkélyre, mely a város egyik legnépesebb utcájára rugott, s így állította oda, mind a világ s utcás gyerekek csodájára, akik úgy megbámulták, mint valami majmot.

A díszruhás lovasok újra ott nyargalódtak fel s alá előtte, mintha nem is az ünnep kedvéért, hanem egyesegyedül az ő tiszteletére öltöztek volna díszbe. Sancho egészen boldog volt, mert úgy látszott neki, maga se tudta, hogy s hogy nem, megint olyas helyre akadtak, mint a Camacho lakodalma, Don Diego de Miranda háza vagy a herceg palotája.

E napon Don Antonio egypár barátja is ott ebédelt velök. Ezek Don Quijotéval egészen úgy bántak s olyan kitüntetésben részesítették, mint a kóbor lovagokat szokták, amin büszkesége és önérzete alig tudott hová lenni örömében.

Sancho úgy benne volt az elmélkedésben, hogy a ház összes cselédsége, amely hallgatta, úgyszólván mind az ő ajkain függött.

Még asztal közben Don Antonio azt mondta Sanchónak:

Úgy tudjuk, jó Sancho, kegyelmed annyira szereti a sülték fehér húsát, meg a gombócot, hogyha marad belőle valami, oda teszi el kegyelmed a kebelébe, másnapra.

— Nem, uram, — viszonzta Sancho, — már annak fele se igaz; sokkal tisztább vagyok én, semhogy ilyen falánk volnék. S itt az uram, senor Don Quijote, ő mondja meg, nem igaz-e, hogy sokszor egy-egy álló hétig is eltengődünk egy marék dión vagy makkon. Ámbár azt se tagadom, hogy ahol malacot ígérnek, ott biz én zsákkal forgolódom; amivel azt akarom mondani, azt eszem, amit kapok s úgy élek, amint lehet. S akárki fia mondta is, hogy én gőzű vagyok vagy malac, annak csak azt mondom, hazudott, de még többet is mondanék, ha nem nézném ezt a tisztas társaságot ez asztal körül.

— Már azt meg kell vallani, — jelentette ki Don Quijote, — Sancho olyan tiszta s olyan mérsékletes az

evésben, hogy azt csakugyan érclapokra lehetne fölvésni a jövő századok számára, örök emlékezet okáért. Az igaz, hogyha éhes, akkor kissé falánknak látszik, mert nagyon mohón eszik s két pofára csámcso. Azonban a tisztaságnak mindig nagy barátja volt, s kormányzó korában olyan illedelmesen megtanult enni, hogy még a szöllőt is, de még a gránátalma magvát is villával ette.

— Hogyan? — kiáltott fel Don Antonio — hát Sancho kormányzó volt?

— Az bizony, — viszonzta Sancho, — egy bizonyos Barataria szigetén. Tíz napig kormányoztam, mint a pinty, csakhogy oda lett mellette a nyugodalman; s megutáltam a világ minden kormányzóságát. Megszöktem tőle, belepottyantam egy verembe, ahol már halál fiának véltem magamat, de mégis csodamódon megmenekültem belőle.

— Don Quijote ekkor hegyről-tövíre elbeszélte Sancho kormányzóságának egész történetét, ami a hallgatóságnak nem kevés mulatságot szerzett.

Ebéd után Don Antonio karonfogta Don Quijotét s egy félreeső mellékszobába vitte, amelyben semmi bútornemű nem volt, mint egyetlenegy asztal, úgy látszott, jászpiszból, s amely hasonló kőből faragott egy lábon állt. Az asztal tetejére pedig egy fej volt helyezve, olyasforma mellkép, mint a római császároké; úgy látszott, ércből van öntve.

Don Antonio az egész szobában fel s alá járt Don Quijotéval, az asztalt is megkerülték több ízben míg végre a házigazda így szólt vendégéhez:

— Most, senor Don Quijote, minthogy bizonyos vagyok fölé, hogy senki sem hallgatódzik s nem árul el bennünket, egy olyan rendkívüli kalandot, vagyis jobban mondva olyan valóságos csodát akarok önnek közölni, amely ritkítja páriját a világon; de csakis oly feltétel alatt közlöm, ha nagyságod megígéri, hogy lelke legeslegmélyebb rejtekébe zárja majd titkomat.

— Esküszöm! — viszonzta Don Quijote, — s nagyobb biztosság okáért még egy kölapot is teszek fölibe, mert tudja meg nagyságod senor Don Antonio (névét

ismerte már), szavait olyan emberhez intézi, akinek van ugyan füle a hallásra, de nyelve nincsen a szólásra. Ami a szívében fekszik, bizvást öntheti tehát az én szívembe, s meg lehet győződve afelől, hogy a hallgatagság mélységes mélyére bocsátotta.

— Megbízom ígéretében, — mondta Don Antonio, — s tudom, hogy nagyságod csodálkozni fog azon, amit majd lát és hall, s viszont nekem enyhülni fog némileg abbéli szomorúságom, hogy nincs senki sem, akivel titkomat közölhetném, amely nem is arravaló, hogy az ember akárkire rábízassa.

Don Quijote alig tudott hová lenni a kíváncsiságtól, mi fejlődik ebből az egész készülődésből.

Eközben Don Antonio megfogta a lovag kezét s végigsimította vele az ércszobrot, az egész asztalt, de még a jászpiszkölábat is, amelyen állt; azután rögtön így szólt:

— Ezt a fejet, señor Don Quijote, egy olyan bűbajos és boszorkánymester faragta, akinél nagyobb aligha volt még e világon; ha nem csalódom, lenyelve születés, s ama hírneves Escotillo tanítványa, akiről annyi csoda dolgot beszélnek.*) Az az ember itt lakott nálam, s ő készítette ezer darab aranyért ezt a fejet, melynek az a tulajdonsága, hogy meg tud felelni minden kérdésre, amit a fülébe sugnak. Az a mester kileste a szelek járását, bűvös jegyeket rajzolt, megfigyelte a csillagokat, kártyát vetett, míg végre aztán csakugyan tökéletesen elkészítette ezt a fejet, amint majd holnap meggyőződünk róla; mert pénteki napon néma szokott lenni, ma pedig éppen péntek van, amiért is be kell várunk a holnapot. Azalatt nagyságod jól elkészülhet mindenre, amit tőle kérdeni akar, s tapasztalásból tudom, igazat felel minden kérdésre.

Don Quijote csodának csodájával hallgatta, hogy mit tud és mire képes ez a fej, s nem akart hitelt adni Don Antonionak; azonban meggondolva, milyen hamar itt lesz az idő, hogy próbát tehet: nem akart feleselni

*) Escotillo, Michael Scottó híres pármái asztrológus a XIII. században; II. Frigyes császár kedvence. A monda szerint vendégeit mindig szellemekkel szolgáltatta ki.

vele, hanem megköszönte, hogy ebbe a nagy titokba bevatta. Kimentek a szobából, Don Antonio bezárta az ajtót kulcsra, s azután visszamentek a terembe az ottmaradt társasághoz. Ez idő alatt pedig az urakat Sancho mulattatta gazdájának sok kalandjával és viselt dolgaival.

Aznap délután Don Quijotét sétalovaglásra vitték magukkal, most az egyszer azonban nem páncélosan, hanem közönséges kijáróruhában, hosszú, barna posztókabátban, amelyben az esztendő e szakaszában a tél maga is csurommá izzadt volna. A cselédeknek meghagyták, mulattassák Sanchot úgy, hogy ne hagyják távozni hazulról. Don Quijote most nem Rocinanten ült, hanem egy termetes öszvéren, mely igen jó járású volt s takarosan felkantározva. Ráadták a hosszú kabátot, melynek hátára, a lovag tudtán kívül, egy darab pergament tűztek, melyre ez volt felírva: *Ez Don Quijote de la Mancha*.

Alig hogy elindultak, a cédula csakhamar magára vonta minden járó-kelő figyelmét, s amint fenszóval olvasták: „Ez Don Quijote de la Mancha,” Don Quijotének nem fogyott csodája, hogy hányan meg hányan ismerik és szólítják nevéről. Majd a mellette lovagoló Don Antoniohoz fordulva így szólt:

— Csakugyan nagy a kóbor lovagság kiváltsága, mely a föld egész kerekiségén híressé s nevezetessé teszi azt, aki ehhez a rendhez tartozik: mert, ám nézze csak Don Antonio, engemet még a gyermekek is ismernek e városban, anélkül hogy valaha láttak volna.

— Ugy van, senor Don Quijote, — viszonzta Don Antonio — mert valamint a tűzet nem lehet elzárni és elrejtteni, úgy az erény sem maradhat ismeretlen, az a dicsőség pedig, melyet a fegyverviselés szerez, túlragyog és felülmul minden más egyebet.

Történt azonban, hogy amint Don Quijote, most említett magasztalása közben, tovább folytatta útját, egy castiliai is arra vetődött, ki látva a hátára tűzött felírást, teli torokkal így lármázott:

— Vigyen el az ördög, Don Quijote de la Mancha, hát egész idáig elcsavarogtál s nem vitt a föld alá az a

tenzersok döngetés, amit rád raktak? Bolond vagy, s ha csak magadba maradnál s bolondságodnak határán belől: az még csak megjárna. De te neked az a tulajdonságod, hogy eszelőssé s bolonddá teszed mindazokat, akik veled érintkeznek s közlekednek; aki nem hiszi, nézze meg csak ezt a körülötted lévő úri társaságot. Eredj haza, higeszü, láss a gazdaságod után, feleséged, gyermekeid után s hagyj fel ezzel a bolondoskodással, ami agyvelődöt fölemészti s az eszedet elveszi.

— Atyafi, — szólt rá Don Antonio, — menjen a maga útján s ne osztogasson tanácsot, ha nem kéri. A senior Don Quijote de la Mancha épeszü ember, s mi, akik kísérjük, mi sem vagyunk eszeveszettek. Az igazi érdemet meg kell becsülni akárkiben s akármben találjuk; maga pedig takarodjék a pokolba s ne keveredjék abba, amibe senki se hívta.

— Isten engem, nagyságodnak igaza van, — viszonozta a castíliai, — mert ennek a derék legénynek jó tanácsot adni szakasztott annyi, mint a falra borsót hányni. De mindamellett mégis csak nagyon sajnálom, hogy az a józan ész, mely — amint mondják — ennek az együgyű embernek minden tettén-vettén meglátszik, mind ott foly el kóborlovagsága csatornáján. Ami pedig azt a pokolba takarodást illeti, ahová nagyságod küldött, magam is kimondom a magam fejére s minden utódomra, ha én e mostani órától kezdve, még ha Matuzsálem korát érném is el valaha, tanácsot adok valakinek, még ha kérnének is!

A tanácsadó eltűnt, a séta pedig tovább folyt. Azonban oly nagy lett a tolongás a bámesz nép és utcás gyerekek részéről, akik mind olvasni akarták a cédulát, hogy végre Don Antonio kénytelen volt levenni, de úgy, mintha más valamit vett volna le Don Quijoteról.

Nemsokára este lett, akkor hazamentek, mert táncmulatságot rendeztek. Don Antonio neje ugyanis, aki igen előkelő, vígkedvű szép és elmés asszonyság volt, több barátnőjét meghívta vendége tiszteletére, s hogy azok is mulassanak páratlan bohóságain.

El is jöttek többen, fényesen megvacsoráltak s a tánc mintegy tíz óra tájt kezdődött. A nővendégek kö-

zött volt kettő, akik igen szerették a tréfát és dévajkodást, s bárha erkölcsük ellen semmi kifogás sem lehetett, kissé mégis pajzánok voltak s a tréfát egyre üzni akarták unalomkergetőnek. Ezek annyiszor meg annyiszor hívták táncra Don Quijotet, hogy annak utoljára teste-lelke belefáradt.

Érdemes volt látni Don Quijote alakját, ezt a hosszú, vézna, szikár, sápadt, szűkruhás, ügyetlen s mindenkifölött éppenséggel nem könnyű táncost! A menyecskék loppal ná-rá kacsintgattak, ő azonban, szintén mintegy loppal, közönyt tanúsított irántuk. Amikor azonban nagyon is erős ostrom alá fogták, Don Quijote fenszóval így útasította őket vissza:

— *Fugite partes adversae!**) Hagyjatok békét nekem, kelletlen gondolatok! Kegyetek pedig, hölgyeim, másfelé irányozzák vágyaikat, mert aki az én óhajításaim királynője, a páratlan Dulcinea de Toboso, nem tűri, hogy rajta kívül más hódítson meg és tegyen rabjává.

S e szavakkal, a tánctól halálra fáradva és kimerülve, leült a terem közepén a padlóra. Don Antonio azonban mindjárt intett, emeljék föl s fektessék ágyba. Legelőször is Sancho termett ott mellette, így szólva hozzá:

— De hát az ördög hurcolta is ám erre a táncra nagyságodat, kedves uram? avagy azt hiszi, hogy minden bátor táncolni is tud s minden kóbor lovag egyszerűsmind kész táncmester? Ha azt hiszi, akkor ugyancsak csalódik. Tudok olyan embert, aki hamarabb meg merne ölni egy óriást, semmint egy bakugrást meg tudna tenni. Ha a taktust kellett volna a tenyerével a talpán kivenni, már abban magam is kisegítettem volna nagyságodat, mert ahhoz úgy értek, mint a saskeselyű; de magáért a táncért nem adok egy fityinget!

Ilyen s hasonló szavakkal meg-megnevettette Sancho a tánc-estély vendégeit, azután vitte s ágyba fektette gazdáját, s jól betakarta, hogy a táncokozta hülést kiizzadja.

*) „Fussatok, ellenfelek!” — egyházi formula az ördögűzésnél.

Másnap Don Antonio igen alkalmasnak látta, hogy próbát tegyenek a bűvös fejjel. Ezért Don Quijoteval, Sanchoval, s még más két barátjával, valamint azzal a két asszonysággal, akik a tánc közben úgy megviselték Don Quijotét, s akik egész éjjel ott maradtak Don Antonio nejenél, bezárkózott abba a szobába, melyben a fejet tartotta. Elmondotta nekik a fej tulajdonságát, lelkükre kötötte, hogy a titkot el ne árulják, s azt mondta ma van az első alkalom, hogy a bűvös fejjel próbát tegyenek. Don Antonio két barátján kívül senki más nem tudta a bűvösség nyitját; s ha Don Antonio ezeknek előre be nem mondja, őket is meglepte volna, mint a többieket, mert oly ügyesen és furfangosan volt elkészítve, hogy lehetetlen volt nem bámulni.

Legelőször is maga Don Antonio lépett oda a fejhez, s halk hangon, de nem oly tulságos halkau, hogy a többiek is meg ne hallhatták volna, így szólt:

— Mondd meg nekem fej, a benned rejlő tehetségnél fogva, mit gondolok én ebben a pillanatban?

Mire a fej, anélkül hogy ajkait mozdította volna, tiszta, érthető hangon, úgyhogy mindenki meghallhatta, így válaszolt:

— Gondolatokról nem ítélek.

Ennek hallatára a jelenlevők alig tudtak hová lenni csodálkozásukban, annál inkább is, mert sem a szobában, sem az asztal mögött nem volt egyetlen élő lélek se, aki a feleletet adhatta volna.

— Hányan vagyunk itt? — kérdezte Don Antonio újra, mire ugyanaz a hang így felelt:

— Te vagy itt feleségestül, két barátod, nőd két barátnője, egy hírneves lovag, akit Don Quijote de la Manchának hívnak, s annak fegyverhordozója, akinek Sancho Panza a neve.

Hogyan csodálkozott ismét mindenki! Hogyan meredt bámulatában ég felé minden ember hajaszála! Ekkor Don Antonio visszalépve a fej mellől, így szólt:

— Ez elég annak bebizonyítására, hogy nem csalt meg az, akitől vettelek, te bölcs fej, te beszédes fej, te válaszoló fej, te csodálatra méltó fej. Ám lépjen ide más és tegyen bármi kérdést, amint csak kedve tartja.

S már aminthogy kiváltképen az asszonyokat bántja a kíváncsiság s a tudnivágyás, legelőször is Don Antonio nejének egyik barátnője lépett oda s ezt kérdezte:

— Mondd meg nekem, fej, mit tegyek, hogy igen szép legyek?

S válaszul azt nyerte:

— Légy erényes!

— Nem kérdek tőled egyebet, — mondta a kérdező. Majd a másik barátnő lépett oda s kérdezte:

— Azt szeretném tudni, fej, szeret-e a férjem igazán vagy sem?

Mire ez hangzott válaszul:

— Nézd meg, hogy bánik veled, abból megláthatod.

Az asszony visszalépett s így szólt:

— Ezért a feleletért nem volt kérdésre szükség, mert abból, ki hogyan bánik velem, természetesen megtudom, hogyan érez irántam.

Majd Don Antonio egyik barátja lépett oda s azt kérdezte:

— Ki vagyok én?

Azt felelték neki:

— Magad tudod.

— Nem azt kérdem, — viszonzta a lovag, — hanem azt mondd meg, ismersz-e te engemet?

— Igenis, ismerlek, — hangzott a válasz, — te Don Pedro Noriz vagy.

— Egyebet nem is kérdek, ez is elég annak bizonyosságára, derék fej, hogy mindent tudsz.

Ennek távoztával a másik barát lépett oda s azt kérdezte:

— Mondd meg nekem, fej, mi az én elsőszülött fiannak legfőbb óhajta?

— Mondtam már, — szólt a válasz — én óhajtasokkal nem foglalkozom; mindazáltal tudok annyit mondani, hogy a te fiadnak az a legforróbb óhajta, hogy téged a föld alá tehessen.

— Úgy van, — viszonzta a lovag, — azt saját szememmel is látom s egészen kézzelfogható előttem, s nem is kérdezek többet.

Ekkor Don Antonio neje lépett oda s így szólt:

— Nem tudom, fej, mit kérdezzek tőled. Csak azt szeretném megtudni, sokáig örvendhetek-e még drága férjem életének?

— Soká örvendhetsz, — hangzott a válasz, — mert egészsége és mértékletessége hosszú időt ígérnek neki, míg mások mértékletlenségük által szokták megrövidíteni életüket.

Majd Don Quijote járult oda a fejéhez s így szólt:

— Mondd meg nekem, te válaszra kész, igaz volt-e vagy csak álom, amit én a Montesinos barlangjában történt dolgokról elbeszéltem? Fegyverhordozóm Sancho beváltja-e valóban a maga megostorozásáról tett fogadását? Fel lesz-e Dulcinea valaha oldva a varázs alól?

— Ami a barlangban történeteket illeti, — szólt a válasz, — mindarról igen sokat lehetne mondani, van benne ez is, amaz is. Sancho maga megkorbácsolása lassan fog végbe menni. Dulcinea feloldása úgy fog megtörténni, amint kívánatos.

— Többet nem is akarok megtudni, — mondta Don Quijote, — mert ha egyszer Dulcineát a varázs alól feloldva láthatom, olybá veszem, mintha tetőzve érné minden szerencse, amit csak kívánhatok.

Sancho volt az utolsó kérdező ezzel:

— Mondd meg nekem fej, kapok-e még egyszer kormányzóságot? Megszabadulok-e a silány fegyverhordozói szolgálattól? Meglátom-e még valaha feleségemet s gyermekeimet?

Mire így válaszolt:

— Kormányzó léssz otthon; s mihelyt haza mész, ismét meglátod feleségedet s gyermekeidet; s mihelyt megszűntél szolgálni, megszabadulsz a fegyverhordozóságtól.

— Aki lelke van, de jól eltalálta! — kiáltott fel Sancho Panza — ezt ugyan magamtól is el tudtam volna találni; ennél többet maga a Perogrullo próféta se mondhatott volna.*)

*) P. a spanyolban olyan embert jelent, aki köztudomású dolgokkal a saját tudományaként fontoskodik.

— Tökölkő, — jegyezte meg Don Quijote — hát milyen feleletet kívánsz? Nem elég-e, hogy a fejadta válasz mind odavág a hozzá intézett kérdésekhez?

— Nagyon elég, — viszonzta Sancho — csakhogy én mégis azt szerettem volna, ha egy kissé világosabban szól és valamivel többet mond.

Ezzel aztán a kérdéseknek és feleleteknek vége szakadt, de nem a csodálkozásnak, melybe mindnyájan mélyedtek, Don Antonio két barátján kívül, akiknek volt tudomásuk a dologról. Ezt pedig Cide Hamete Benengeli azonnal meg akarja magyarázni, nehogy a világot bizonytalanságban s ne talán azon hitben tartsa, hogy ebben a fejben valami boszorkányság vagy rendkívüli titokszerűség volt bezárva; minek okáért elmondja, hogy Don Antonio, egy másik ilyen fejnek mintájára, melyet Madridban látott egy képfaragónál, hasonló fejet készítettett a dologról nem tudók meglepésére s a maga mulatságára. A szerkezet pedig ebből állt: az asztal felső lapja fából volt, úgy befestve s kifényesítve, mintha jászpiszból volna; és a láb, mely az egészet tartotta, hasonlóképpen abból, erre, hogy a súlyt erősebben tartsa, négy kifaragott sasköröm volt alkalmazva. A fej, amely bronzszínű volt, valamely római császár mellképét ábrázolta, belül egészen üres volt nemkülönben az asztal is, melybe olyan pontosan bele volt illesztve, hogy az egész mesterség egybefüggését semmi legkisebbje sem árulta el. Az asztal lába is üres volt, s összekötésben állott a fej mellével, nyakával, mind ez aztán megint egy másik szobával függött össze, mely a fejet magában foglaló helyiség alatt volt. Ezen az üres asztallábon, asztalon, mellen és nyakon keresztül az említett alakon és mellképen át egy igen ügyesen vezetett bádogső ment, amit senki sem láthatott. Az alsó szobában, mely a felsővel összefüggött, helyezkedett el, akit a feleletek adásával bíztak meg, s ajkát erre a csőre illesztette, úgyhogy a szavak mind fölülről lefelé, mind alulról felfelé oly világosan és érthetően hangzottak, mintha az ember hangcsövéből át beszélne; így aztán lehetetlen volt a csalfaságnak nyomára jönni.

A felelő szerepét Don Antonio unokaöccse játszotta, egy igen elmés, értelmes diák, akit nagybátyja előre tudósított arról, kik lesznek ma együtt mindnyájan a szobában, így hát könnyű szerrel, gyorsan és pontosan megadhatta az első kérdésre a feleletet; a többiekre csak úgy találomra felelt, de mint okos ember, okosan.

Cide Hamete még azt is mondja, hogy ez a csodaszerszám valami tíz-tizenkét napig folytatta munkáját; mikor azonban a városban híre ment, hogy Don Antonio házában egy olyan bűvös fej van, amely minden hozzáintézett kérdésre meg tud felelni: a tulajdonos, attól való féltében, hogy hitünk éber őrei is neszét veszik, maga jelentette föl az egészet az inquisitor uraknak, akik aztán megparancsolták, hogy semmisítse meg s ne üzze vele tovább a játékot, nehogy a tudatlan nép megbotránkozzék rajta. Don Quijote és Sancho Panza szemeiben azonban a fej megmaradt tovább is bűvös fejnek s felelni tudónak, egyébiránt Don Quijotének sokkal jobban megnyerte tetszését, semmint a Sanchoét.

A városbeli úri társaság, Don Antonio kedvéért s Don Quijote tiszteletére, de meg azért is, hogy a lovag bohóságainak terük nyíljon, gyűrüldöfést akartak rendezni hatodnapra, de ez füstbe ment azon oknál fogva, melyről alább majd megemlékezünk.

Don Quijotének egyszer kedve kerekedett egyedül és gyalog tenni egy sétát a városban, mert attól tartott, ha lóháton megy, az utcai gyerekek megint háborgatni fogják. Így tehát Sancho társaságában s még két más szolga kíséretében, akiket Don Antonio adott melléjük, csakugyan kimentek sétálni.

Amint az egyik utcába betértek, Don Quijote véletlenül föltekintett s egy ajtó fölött igen nagy betűkkel ezt a fölírást pillantotta meg: „Itt könyveket nyomtatnak.” Nagyon örült neki, mert eddigelé sohasem látott még semmiféle nyomdát, s szeretett volna meglátni milyen az. Bement egész kíséretével együtt, s azt látta, hogy az egyik helyen nyomnak, a másikon javítanak, itt szednek, amott igazgatnak, szóval mindazt, ami a nagyobb nyomdákban mindennapos.

Don Quijote odalépett egy szedőszekrényhez s megkérdezte, mi az s mire való; megmagyarázták neki; csodálkozott s tovább ment. Odalépett egy másikhoz is, s megkérdezte a munkást, mit csinál. A szedő így felelt:

— Ez az úr itt, uram, (s e szavaknál egy igen jól megtermett, tisztes s tekintélyes külsejű férfiúra mutatott), egy olasz könyvet fordított s én éppen most szedem, hogy sajtó alá adhassuk.

— S mi a címe annak a könyvnek? — kérdezte Don Quijote.

Mire az író így válaszolt:

— Olaszul az a címe, uram: *Le bagatelle*.

— S mi felel meg e *Le bagatelle* szónak a spanyolban? — kérdezte Don Quijote.

— *Le bagatelle* annyit jelent, viszonzá az író, mint ha mink spanyolul azt mondanók: *Los juguetes*. (Dibábságok); s bárha e könyvnek ilyen szerény a címe, mindazáltal igen jó és fontos dolgokat tartalmaz és foglalt magában.

— Magam is tudok valami keveset olaszul, — mondotta Don Quijote — s hízelve magamnak vele, hogy Ariosto egypár stanzáját el is tudnám mondani könyv nélkül. Azonban mondja csak nagyságod, tisztelt uram — s ne vegye szavaimat úgy, mintha talán tehetségét akarnám vizsgálni, mert csupa kíváncsiság az egész — nem fordul elő művében valahol az a szó: *pignata*?)

— Sőt igen gyakran, — felelt az író.

— S hogyan fordítja nagyságod ezt spanyolra?

— Hogyan fordíthatnám másképp, mint *olla*-nak**) — felelt az író.

— Lánchordta! — kiáltott fel Don Quijote — nagyságod sokra vitte az olasz nyelvben! Fogadni mernék, pedig nagy pénzbe, hogy ahol az olasz azt mondja *piace*, ön spanyolul úgy teszi ki *place* (tetszik), ahol amaz *piu*-t mond, nagyságod *mas*-t (több, még), a *su*-t *arriba*-val (fent), a *giu*-t meg a *bajo*-val (lent) fordítja.

*) Olaszul ugyan *pignatta*, azonban a spanyol, az „r” és „l” betűkön kívül, egy mássalhangzót sem ír duplán.

**) Fazék.

— Természetes, hogy azzal fordítom — viszonoztta az író — mert éppen ezek a megfelelő szavak.

— Eskuálni mernék, — folytatta Don Quijote — hogy nagyságodat nem ismeri a világ, amely a fényes elmék s jeles művek megjutalmazásának oly nagy ellensége. Hány meg hány szép tehetség vész el ennek folytán! hány meg hány lángészt szorítanak le, mennyi érdemet becsmérelnék! Mindazáltal nekem úgy látszik, hogy valamit egyik nyelvből a másikra lefordítani, kivéve a nyelvek két királynéját: a görögöt és latint, szakasztott olyan, mintha az ember a flamandi szőnyegetek visszajáról nézné: igaz ugyan, hogy az alakok ott is meglátszanak, de tele vannak szálakkal, amik elhomályosítják, s korántsem látszanak olyan tisztán, világosan, mint színükről. Aki könnyű nyelvekből fordít, nem tanusít sem valami szellemességet, sem nyelvbeli jártasságot, épp oly kevésbé, mint akár az, aki valamely írást leír vagy lemásol. Mindamellett nem akarom ezzel azt mondani, hogy az ilyen fordítás nem dicséretreméltó munka, hiszen foglalkozhatik az ember annál még sokkal rosszabbul is, amiben még annyi köszönet sincsen. Egészen kiveszem e megjegyzés alól azt a két híres fordítót, az egyik doktor Cristobal de Figueroa, a *Pastor fido*^{*)}, a másik pedig Don Juan de Jáuregui, az *Aminta*^{**)} fordítója, akiknek munkája olyan szerencsésen sikerült, hogy az ember csakugyan nem tud különbséget tenni, melyik az eredeti s melyik a fordítás. De még azt is bátor vagyok kérdeni nagyságodtól, vajjon saját költségén nyomatja ezt a könyvet, vagy pedig a kiadás jogát eladta már valamely könyvárusnak?

— A magam költségén nyomatom, — viszonoztta az író — s a legelső kiadásból legalább is ezer darab arany nyereséget reméllek, mert kétezer példányban nyomatom, ami példányonként hat reáljával mind el fog kelni egy fütyű alatt.

— Ezt ugyan derekasan eltalálta nagyságod, — jegyezte meg Don Quijote — de úgylátszik, nem igen is-

^{*)} Guarini olasz pásztorkölteménye.

^{**)} Torquato Tasso költeménye.

meri a könyvnyomtatók minden fortélyát s csalafintaságát, s hogyan össze vannak azok beszélve egymással. S annyit előre is mondhatok, ha ön kétezer példányra vállalkozik, olyan teher fogja nyomni a vállát, hogy ugyancsak lesz mit nyögnie alatta, főleg ha a könyv kissé száraz s nincs benne csípősség.

— De hát eszerint inkább azt tanácsolná nagyságod, — mondta a szerző — jobb lenne, ha valami könyvárusnak adnám el, aki adna érte három maravedit, s még azt hinné azonfelül, hogy szörnyű búsásan megjutalmazott. Én nem azért adok ki könyveket, hogy hírt tegyek szert a világon, műveim révén már eléggé ismernek; nekem haszon is kell, ami nélkül a nagy hír egy batkát sem ér.

— Áldja meg hát vele a jó Isten mind a két kezével nagyságodat, — búcsúzott el Don Quijote — és azzal tovább ment egy másik szedőasztalhoz, ahol éppen egy nyomtatott ív javításával foglalkoztak, mely a *Lélek világossága* című könyvhöz tartozott.*) Enne láttára Don Quijote így szólt:

— Az ilyen könyvek, bárha sok van efajta, csakugyan méltók a kinyomtatásra, mert igen sok a bűnös, aki hasznára fordíthatja, s annyi homályban tévelygőnek igen sok világosságra van szüksége.

Továbbfolytatta sétáját s egy másik helyen megint más könyv javítása volt folyamatban. Megkérdezte ennek is a címét, s azt felelték neki, ezt a könyvet úgy hívják: *Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha második része*, s írta egy bizonyos .... Tordesillasban.

— Hallottam már erről a könyvről, — mondta Don Quijote — s igaz lelkemre mondom, azt hittem, hogy szemtelensége folytán már régen hamuvá égették. No, de majd ennek is meglesz a maga Márton-napja, mint minden disznónak. A költött történetek csak akkor jók és érdekesek, ha valóság, vagy valószínűség van ben-

*) Fray Felepe de Meneses dominikánus, alcalaí egyetemi tanár igen elterjedt könyve. (Teljes cím: „A keresztény lélek világossága a vakság és tudatlanság ellen”. Első kiad. 1556.)

nük; az igaz történetek pedig annál jobbak, mennél igazabbak.

E szavak után s némileg a megvetés kifejezésével arcán, eltávozott a nyomdából. Don Antonio még aznap úgy intézte a dolgot, hogy megmutathassa Don Quijotének a kikötőben levő gályákat, aminek különösen Sancho örült meg igen nagyon, mert soha életében olyast nem látott. Don Antonio tudósította a négyes gálya-parancsnokot, hogy vendégével, a hírneves Don Quijote de la Manchával még aznap délután meg akarják nézni a gályákat. A parancsnok, valamint a város lakossága is hallott már a lovagról, s hogy ezzel a gályákon mi történt, azonnal elmondjuk a következő fejezetben.

LXIII. FEJEZET.

Milyen baja történt Sancho Panzának, mikor a gályákat meglátogatták, úgyszintén a szép moriskó leány rendkívüli kalandja.

Nagy fejtöréssel hánytá-vetette magában Don Quijote a bűvös fej felelőkéességét, de azért a csalfaságnak mégsem akadt sehogyse nyitjára. Minden gondolata annál az ígéretnél állapodott meg, melyet ő valónak hitt, hogy Dulcinea fel lesz oldva a varázs alól. Ujra meg újra csak ehhez tért vissza, s nagyon örült magában annak a reménynek, hogy óhajtasát nemsokára valósulni láthatja.

Ami meg Sanchot illeti, bár — mint már említettük — most már irtózott a kormányzóságtól, azt mégis csak szerette volna elérni, hogy ismét parancsolhasson s legyen, aki néki engedelmeskedjék. Ezt a bajt vonja maga után a parancsolás, még ha pusztá tréfa volt is.

Még aznap délután Don Antonio Moreno, a házigazda, két barátja s Don Quijote és Sancho Panza csakugyan kimentek a gályákra.

A parancsnok, akit jövetelükről már előre tudósítottak, nagyon örült, hogy a híres Don Quijotet és Sanchot megláthatja. Alig értek a tengerpartra, a gályák rögtön le-

bocsátották a napellenzőt és a hoboák megharsantak. A szényeggel bevont s vörös bársonyüléses csónakot azonnal vízre bocsátották, s amely pillanatban Don Quijote belelépett., eldőrdült a főgálya sudárágyúja, mit viszont a többi gályák is utánoztak. Mikor pedig Don Quijote a hágcsón a hajóra lépett, a hajó egész legénysége háromszoros „hu! hu! hu!” kiáltással üdvözölte, mint akkor szokás, mikor valami előkelő főember jön a gályára.

A főparancsnok — akit ezentúl ezen a néven fogunk nevezni, s aki igen előkelő származású valenciai lovag volt, — kezet fogott Don Quijoteval s megölelte ezen szavakkal:

— Ezt a napot fehér krétával fogom felírni, mint egész életemben az egyik legnevezetesebbet, ma lévén szerencsém Don Quijote de la Mancha úrral megismerkedhetni, akiben, mint valamely minta- és példányképben, a kóbor lovagságnak összes hősiessége egyesült és bennfoglaltatik.

Don Quijote nem kevésbbé udvarias szavakkal válaszolt, rendkívül örvendezve azon, hogy ilyen nagyúri kitüntetésben részesül. Hátramentek a hajó farába, mely igen takarosán volt ékesítve, s leültek a padokra. Az evezőmester a gályán levő deszkajáróra lépett és sipiával jelt adott, hogy az egész legénység vetkőzzék; ez meg is történt egy szempillantás alatt. Sancho ennyi meztelen ember láttára egészen elszörnyedt, s kivált akkor, amidőn látta, milyen gyorsasággal bocsájtják le a napellenzőket, azt hitte, hogy ahány ördög van, az mind ott sürgölődik. De még ez mind csak marcipán volt ahoz képest, ami most következik. Sancho ott ült a rekeszfán, az első evező előtt, jobbkéz felől. Ez már be volt tanítva, mit kell tennie, megkapta Sanchot s felemelte karjai közt. Már ekkor az egész legénység talpon állt s dologra készen. A jobboldalon állók kezdték a tréfát Sanchoval, hogy egymásnak dobálták kézről-kézre, padról-padra, de oly gyorsan, hogy a szegény Sanchonak még a szemevilága is elveszett, s kétségkívül azt gondolta, hogy már az ördög viszi. Nem is lett a mulatságnak előbb vége, míg a baloldali csapaton is végig nem

ment, ahol aztán megint leültették a hajó farában. A szegény boldogtalan egészen odáig volt, majdnem halál-nak vált, az izzadság csak úgy csurgott róla, s el sem tudta képzelni, mi történt vele.

Don Quijote — látva Sanchonak szárny nélküli repülését — azt kérdezte a főparancsnoktól, olyan cerimonia-e ez, amin keresztül kell menniök mindazoknak, akik először léptek gályára? Mert ha úgy van, ő, akinek nincs semmi szándéka hajón szolgálni, nem veti magát alá ennek a szokásnak, fogadja Istenére, hogyha valaki hozzá mer nyulni, hogy továbböröpítse, kardja hegyével szakítja ki a szívet belőle.

S e szavaknál talpra szökött és megmarkolta kardját. Ebben a pillanatban a napellenzöt összerántották s a vitorlarudat rettenetes csörömpöléssel zuhantották alá felülről. Sancho azt képzelte, az ég fordult ki sarkaiból s az ő fejére készül alározkadni, amiért is ijedtében a két térde közé rejtette a tarkóját. Maga Don Quijote is megszeppent, megdöbbenve rántotta össze vállait, s elhalványodott. A legénység megint ugyanolyan zajjal rántotta fel a vitorlarudat, amilyennel lebecsátotta, s mind ezt oly szótlanul, mintha egészen némák volnának. Az evezőmester jelt adott, hogy húzzák fel a horgonyokat, majd odaugorva a deszkajáró közepére, ostorával kegyetlenül szabdalni kezdte az evező legénység hátát, hogy evezzenek ki lassanként a sík tengerre.

Amint Sancho meglátta, hogy ez a sok tarka láb (az evezőlapátokat azoknak hitte) egyszerre megmozdul, így szólt magában:

— Ezek aztán az igazi bűvös dolgok, nem azok, amikkel uram tépelődik. Ugyan mit követhettek el ezek a szerencsétlenek, hogy ilyen módon ütik-verik őket? S hogyan merészezi az az egy ember, aki fütyörészve ott ugrál, egymaga végigkorbácsolni valamennyit? Már én csak amondó vagyok, ez a kész pokol itt, vagy legalább is a purgatórium.

Don Quijote, látva, mily figyelmesen szemléli Sancho ami történik, így szólt hozzá:

— Oh, Sancho barátom, de még milyen könnyen s milyen kevés fáradsággal vetközhethnél te most félmeztelenre s foglalhatnál helyet ezek között az urak között, s Dulcinea feloldozását mennyire siettethetnéd! Aztán meg annyi másnak sanyaruságával s kínjával együtt, a magad fájdalmát se éreznéd annyira. S mi több, az sem lehetetlen, hogy a bölcs Merlin egy-egy ilyen ütést, ami ugyancsak izmos marokkal van sujtva, tizszámba is bevenne olyannak, amilyeneket utóvégre mégis csak magadra kell sóznod.

A főparancsnok éppen kérdést akart intézni hozzá, micsoda korbácsütések s micsoda varázs alól való feloldása az Dulcineának, amiket említett, mikor a hajóór elkiáltotta magát:

— Monjuich*) jelt ad, hogy egy nagy evezőshajó mutatkozik nyugat felől!

Ennek hallatára a főparancsnok azonnal odaugrott a deszkájára s fenhangon így kiáltott:

— Fel legények, utána! El ne hagyjuk menekülni! Bizonyosan valami algíri kalózhajó az, amit a várór jelez.

A másik három gálya is rögtön odanyomult a vezérhajó mellé, megtudni a kiadandó rendeletet. A vezér azt parancsolta, hogy a másik kettő szálljon a sík tengerre, ő pedig a negyedikkel a part mentén fog előnyomulni, így aztán a rablóhajó meg nem menekülhet előlük.

Az evezőslegénység nekifeküdt az evezésnek, s olyan gyorsasággal hajtotta előre a gályákat, hogy az ember azt gondolta volna, repülnek.

Akik a sík tengerre szálltak, mintegy két mérföldnyi távolságra, evezőshajót vettek észre, amelyet messziről mintegy tizennégy vagy tizenöt padunak tartottak, s csakugyan ilyen is volt. Amint ez a rablóhajó megpillantotta a gályákat, futásnak eredt azzal a szándékkal és reménnyel, hogy könnyűsége megmenti. Azonban rosszul számított; a főgálya ugyanis minden erre járó ten-

*) Montjouy, vár Barcelona tözsomszédságában egy magaslaton.
(Ford.)

geri hajók közt az egyik legkönnyebb járásu volt, s már is annyira sarkában a kalózhajónak, hogy ennek legénysége világosan belátta, teljesen lehetetlen menekülniök. Az arraez*) tehát azt akarta, hagyjanak fel az evezéssel s adják meg magukat, legalább nem ingerlik annyira haragra a spanyol hajók fővezérét.

A sors másként rendelte, s nevezetesen úgy, hogy a főgálya már olyan közel jutott hozzájuk, hogy a kalózhajóra odahallatszott a kiáltás: adják meg magukat. Ekkor azonban két toraquis (más szóval: két részeg török), akik tizenegyedmagukkal jöttek a kalózhajón, puskájukat rásütötték a spanyol hajóra, s ennek orrán két legényt lelőttek. Ennek láttára a főparancsnok esküvel fogadta meg: nem kegyelmez senki életének, ahányan csak a kalózhajón vannak; amiértis egész erővel neki akart rontani, amaz azonban kisíklott az evezők alatt.

A gálya jó darabon előre futott, s a kalózhajón levők belétták, hogy végük van. Amíg a gálya megfordult, ők addig felvonták a vitorlákat, s már most vitorla és evező segítségével összefogva próbálkoztak menekülni, de minden serénységük kevésbé vált hasznukra, semmint vakmerőségük kárukra. Mert a vezérgálya valami félmérföldnyire utólérvén, rávetette evezőit s elfogta mindnyájukat élve.

E közben a másik két gálya is odaérkezett, s aztán mind a négyen együtt vitték az elfogott hajót a kikötőbe, ahol tömegtelen nép várta őket kíváncsian, látni, mit hoznak. A főparancsnok a szárazföldre közel horgonyt vettetett, s most vette észre, hogy a város alkirálya maga is ott van a parton. Lebocsáttatta a csónakot, hogy a hajóra szállítsák, egyszersmind a vitorlarudat leeresztette, hogy arra tüstént, de nyomban mindjárt felkössék az arraezt s a hajón elfogott többi törököt, akik összesen lehetnek valami harminchatan, csupa izmos legények, s legnagyobb részt török puskások.

A főparancsnok megkérdezte, melyik közöttük az arraez, s az egyik fogoly (aki úgylátszott spanyol renegát volt) spanyolul így felelt:

*) A mór-hajók parancsnoka.

(Ford.)

— Itt ez az ifjú a mi arraezünk, uram! — S ezzel egy oly szép, oly deli ifjúra mutatott, amilyent csak az emberi képzelet maga elé festhet.

Az ifjú, nyilván nem lehetett több húszévesnél. A főparancsnok rárivalt:

— Mondd csak, esztelen kutya, mi indított arra, hogy katonáimat megöld, holott láthattad, nincs mód a menekülésre? Ilyen tisztelet illeti meg a vezérgályát? Nem tudod-e, hogy a vakmerőség nem bátorság? A kétséges remény gerjesztheti ugyan merészségre az embert, de vakmerőségre nem.

Az arraez válaszolni akart, de a főparancsnok nem ért rá, hogy kihallgassa, mert a királyi helytartó fogadására kellett sietnie, aki éppen ekkor lépett a gályára néhány szolgálja és még egypár ember kíséretében.

— Jó fogás volt, parancsnok úr, — mondta a helytartó.

— Olyan jó, — viszonoztta a főparancsnok, — hogy az egész zsákmányt mindjárt ott látja excellenciád fügeni a vitorlarúdon.

— Hogy-hogy? — kérdezte a helytartó.

— Mert minden törvény és hadi ok nélkül vagy szokás ellenére, — felelt a főparancsnok, — megölték két legjobb katonámat, s én esküvel fogadtam meg, hogy felakasztatom valahányat csak elfogunk, legelőször is ezt a sihedert, aki a kalózhajó arraeze.

S ezzel rámutatott az ifjúra, akinek két keze már hátra volt kötve, a kötél is a nyakába vetve s úgy várta halálát.

A helytartó rátekintett, s látva mily szép, mily deli, mily alázatos, úgyszólván szépsége kész ajánlólevél volt mellette: megszánta s meg akarta menteni a haláltól. Ennek okáért így szólt hozzá:

— Mondd csak arraez, török származás vagy mór avagy renegát?

Mire az ifjú hasonlóképen spanyolul így felelt:

— Nem vagyok én sem török származás, sem mór, sem renegát.

— Mi vagy tehát? — kérdezte a helytartó.

— Keresztyén nő vagyok, — viszonoztta az ifjú.

— Nő, és keresztyén? S ilyen öltözetben és ilyen járatban? Inkább csodálatra, semmint hitelre méltó.

— Halasszák el egy kevéssé halálomat, jó uraim, — mondta az ifjú, — hiszen nem telik sok idővesztésbe, ha bosszújokat csak addig késleltetik, amíg életem történetét elmondom.

Lehetett volna-e szív oly kemény, hogy ezekre a szavakra meg ne lágyuljon vagy legalább is kész ne legyen annak meghallgatására, amit a bán, szomorú ifjú mondani készült?

A főparancsnok azt felelte, ám mondja el, amit akar, de azért semmikép se remélje, hogy ismert büntette után még kegyelmet kapjon.

Miután az engedelmet megadták, az ifjú így kezdte beszédét:

— Én ama sokkal szerencsétlenebb semmint előrelátható néphez tartozom, amelyre ez utóbbi időkben a szerencsétlenség egész tengere zúdult alá, szóval már szüléktől származom. Népem balsorsa folytán, két nagybátyám a berberföldre vitt engem is, s nem használt semmit bevallanom, hogy keresztyén vagyok, amint hogy csakugyan az vagyok, mégpedig nem színből, tettetésből, de tiszta szívből katolikus keresztyén. Hiába vallottam be ezt az igazságot, sem azok nem adtak hitelt neki, akikre a gyászos kiűzésünk munkáját bízák, sem nagybátyáim se hitték el, s csak hazugságnak tartották, pusztá költeménynek, avégre koholva, hogy szülőföldemen maradhaszak, s így inkább erőszakkal, semmint a magam beleegyezésével vittek el magukkal. Anyám keresztyén volt, s apám is éppen oly okos, amily keresztyén érzelmű férfiú; az anyatejjel szívtam a keresztyén hitet magamba, s jó erkölcsökben neveltettem; s ha nem csalódom, sem tetteimben, sem beszédem módjában nem adtam soha jelét annak, hogy morisko leány vagyok. Ezekkel az erényekkel, — mert azoknak hiszem, — lépést tartva növekedett szépségem, ha ugyan szépséggel szabad dicsekednem. S bármily nagy volt is visszavonultságom s a világtól elzárkózásom, még sem lehetett akkora, hogy egy ifjú lovagnak, — akit Don Gaspar Gregorionak hívnak s egy igen vagyonos úriember első-

szülött fia, a mi falunk szomszédságában, — alkalma ne nyílt volna velem megismerkedni. Hogyan ejtette módját, hogy meglásson, hogy egymással találkozzunk, hogyan szeretett belém halálosan, s hogy én nem voltam tőle szerfölött elragadtatva, mindezt hosszas lenne elbeszélni, kivált most, amikor attól kell tartanom, hogy a szigorú kötél, amely nyelvem és torkom között fenyeget, egyszerűben összehurkolódik, s így csak annyit akarok említeni, hogy Don Gregorionak az volt a feltett szándéka, hogy velünk jön a számkivetésbe. A más helyekről távozó mórok közé vegyült, minthogy nyelvüket egészen jól beszélte; az utazás közben pedig barátságot kötött két nagybátyámmal, akik engem magukkal vittek. Atyám ugyanis, gondos, előrelátó ember lévén, azonnal elköltözött falunkból, mihelyt a száműzetést elrendelő első parancsolatról hírt hallott, s kiment idegen országba, hogy számunkra ott keressen menedékhelyet. Egy bizonyos rejtekben, amelyről kívül egyedül nekem volt tudomásom, igen sok gyöngyöt s nagy értékű drágaköveket ástott és dugott el, ezüst és aranypénzzel egyetemben. Meghagyta, hozzá ne nyuljanak a kincshez semmi áron, ha előbb kell száműzetésünkbe mennünk, mielőtt ő visszajönne. Én úgy is cselekedtem, s — amint már említettem — két nagybátyámmal s egyéb rokonainkkal s atyámfiaival Berberiába keltünk át, s a hely, ahol megtelepültünk, éppen Algir volt, ahol mintha csak a pokolban lett volna megtelepedésünk. A király meghallotta szépségem hírét, de még gazdagságomról is tudósították, ami egyéb-iránt némileg még javamra szolgált. Maga elé hívatott, s megkérdezte, Spanyolország melyik részéből jöttem s mennyi a vagyonom pénzben s ékszerekben? Megmondtam neki a helyet, s hogy az ékszerek és pénz ott vannak elásva, azonban könnyűszerrel el lehetne hozni, ha én magam mennék értök. Mindezt pedig azért mondtam el neki, mert attól tartottam, hogy különben inkább szépségem fogja elvakítani, semmint kincsszomja. Amíg efelől beszélgettünk, éppen akkor adták tudtára, hogy velem együtt egy olyan szép s deli ifjú jött, akinél szebbet még csak képzelni sem lehet. Azonnal gyanítottam, hogy Gaspar Gregorioról van szó, akinek szépsége csakugyan

felülmúlta minden egyéb férfiúét. Remegtem, ha elgondoltam, mily nagy veszedelemben forog Don Gregorio: mert ezek a barbar törökök rendesen többrebecsülik a szép fiúgyermekeket vagy ifjakat, mint akár a legszebb nőszemélyt. A király rögtön kiadta a parancsot, hozzák eléje, hadd lássa, s azt kérdezte tőlem, igaz-e, amit arról az ifjúról mondanak? Ekkor én, mintha csak maga az ég sugallta volna, azt feleltem: mind igaz, csakhogy tudtára kell adnom, hogy ő nem ifjú, hanem éppen úgy leány, ahogy én az vagyok, s egyszersmind meg is kértém, bocsásson el hozzám, hadd öltöztessenem fel az ő igazi ruhájába, hogy teljes szépségében mutathassa be magát, de meg hogy elfogulatlanabbul jelenhessen meg előtte. Beleegyezett, s azt mondta, hogy másnap majd megbeszéljük, mi módon térhetnék én vissza Spanyolországba, hogy a rejtett kincset elhozhassam. Azonnal felkerestem Don Gaspart, elmondtam neki, mily veszedelemben forog, ha férfinak mutatja magát, felöltöztettem mór leánynak, s még aznap délután a király színe elé vezettem, akit szépsége egészen elragadott, s nem késett kimondani, meg akarja tartani magának, hogy majd a szultánnak adja ajándéknak. Hogy azonban elkerülje azt a veszedelmet, melyben az ő szerailjában nejei részéről foroghatna, úgy intézkedett, hogy egy előkelő mór hölgy házában helyezték el, ott őrizték s lássák el mindennel, Rögtön oda is szállították. Hogy mi ketten mit éreztünk (mert nem tagadhatom, én is szeretem), ítéljék meg azok, akiknek szívük édesétől válniuk kell. A király mindjárt elrendelte, hogy én ezen a kalózhajón térjek vissza Spanyolországba, s az a két született török kísérem, akik az önök katonáit megölték. Velem jött egyszersmind ez a spanyol renegát is — s itt az először megszólaltra mutatott — akiről bizonyosan tudom, hogy titkos kereszttyén, s hogy sokkal szívesebben itt maradna Spanyolországban, semmint visszatérni óhajtana Algírba. A kalózhajó többi népsége mórokból és törökökből áll, akik egyedül az evezést végezték. A két házsártos, kapzsi török nem tartotta meg azt a rendeletet, mellyel bennünket útrabocsátottak, hogy engem és a renegátot a magunkkal hozott kereszttyén ruhában azonnal tegyenek ki

a partra, mihelyt spanyol földet érünk. Ők ehelyett e parti tájat akarták bekalandozni, ha netalán valahol zsákmányt ejthetnének; s attól féltek, ha minket előbb kitesznek a szárazra, érhet bennünket valami, aminek folytán kivalljuk, hogy a kalózhajó ott időz a tengeren, s ha e tájon véletlenül gályák volnának, azok majd elfogják őket. A mult éjjel fedeztük fell e partvidékeket. Mi mitsem tudunk e négy gályá ittlétéről, észrevettek bennünket, s az történt velünk, aminek önök szemtanúi voltak. Röviden egybefoglalva, Don Gregorio nőruhában, nők között ott maradt a halálos veszedelemben; én pedig megkötözött kezekkel, várom, vagyis jobban mondva félek attól, hogy életemet kell vesztenem, amelyet egyébiránt már meguntam. Ez, uraim, az én szájalomraméltó történetem, mely épp oly igaz, amily szerencsétlen. Egyedüli kérésem az, hagyjanak keresztyén nőhöz illően meghalnom, mert, — mint már említettem, — nekem semmi részem abban a bűnben, amelybe az én népem tagjai estek.

E szavak után elhallgatott s szemei forró könnyekkel teltek meg, de még maguk a körülállók közül is sokan együtt sírtak vele.

A királyi helytartó mélyen meghatva és megindulva, szótlánul lépett oda hozzá és saját kezeivel oldotta le a kötelet, mely a szép mór leány kezeit kötve tartotta.

Az egész idő alatt, amíg a mór-keresztyén nő élete különös történetét elbeszélte, egy öreg zarándok folytonosan rajta csüngött szemeivel, aki akkor lépett a gályára, mikor az alkirály. S alighogy a mór leány szavait bevégezte, ez az öreg odarohant lábaihoz, átkarolta és nagy zokogás s fuldoklás között így szólt:

— Oh, Anna Felix! én szerencsétlen leányom! Én Ricote vagyok, édesatyád, aki azért tértem vissza, hogy fölkeresselek, mert nélkülöd, lelkem lelke, nem élhetek.

E szavakra Sancho is föltekintett s felemelte fejét, melyet, szerencsétlen sétájára gondolva, egész mőstanáig mellére horgasztott. Alig pillantotta meg a zarándokot, azonnal ráismert, hogy ez ugyanaz a Ricote, akivel akkor találkozott mikor a kormányzóságot odahagyta; arról is meggyőződött, hogy a leány meg csakugyan Ri-

cote leánya, aki most már kötelékeiből feloldva, ott csüngött atyja nyakán s könnyeit azéval vegyítette.

Ricote ekkor így szólt a főparancsnokhoz és a királyi helytartóhoz:

— Ez, uraim, leányom és sorsa sokkal szerencsétlenebb, semhogy nevével egyeznék.*) Anna Felixnek hívják, vezetékeve pedig Ricote; épp oly híres szépségéről, mint az én gazdagságomról. Szülőházamból avégett távoztam, hogy idegen országban menedékhely után nézzek, ahol befogadjanak; találtam is Németországban, s azonnal visszatértem zárandokruhában, több németnek társaságában, hogy felkeressem leányomat s felállsam rejtett sok kincsemet. Leányomat nem találtam, míg a kincset igen, s azt magammal is viszem; most azonban, e csodálatos módon megtaláltam azt a kincset is, mely minden másnál gazdagabbá tesz, megtaláltam az én kedves leányomat. Ha a mi ártatlanságunk s apa és leánya könnyei az önök igazságszeretettén át ajtót tudnak nyitni a könyörületesség számára: oh legyenek irgalommal hozzánk, akiknek soha se volt szándékunk önöket megsérteni, sem, részt nem vettünk a mi népünkhöz tartozók ellenséges szándékaiban, akik méltók voltak a száműzésre.

Ekkor Sancho így szólt közbe:

— Ricotet én is jól ismerem s azt is tudom, csakugyan igazat mond, hogy Anna Felix az ő leánya; ami azonban azt a fecsegést illeti, arról a sok jövés-menésről, jó vagy nem jó szándékról, abba nem avatkozom.

A jelenvoltak mind csodálkozással fogadták a szókatlan eseményt s a főparancsnok így szólt:

— Kegyednek egyetlen egy könnyecseppje is elegendő arra, hogy fogadásom beváltásától visszatartóztasson. Éljen kegyed, szép Anna Felix, oly soká, amily hosszú életet a menny rendelt kegyednek, a bűnnek büntetése pedig szálljon azokra a vakmerőkre és gonoszokra, akik a bűnt elkövették.

S azzal kiadta a rendeletet, hogy azt a két törököt, akik a katonákat megölték, akasszák fel tüstént a vitorla-

*) „Felix“ = „boldog“, mint nőnév szokásosabb a „Felicia“, vagy „Felicitas“.

rúdra. A helytartó azonban nagyon kérte, ne akasztassa fel őket, mert amit tettek, inkább eszeveszettségből, semmint vitézségből tették.

A főparancsnok hajlott a helytartó szavára, mert ha egyszer a vér lehült, nem oly könnyű többé a bosszúállás. Azután arról tanácskoztak, hogyan lehetne Don Gaspar Gregoriot a veszedelemből kimenteni. Ricote kétezzer aranyat érő gyöngyöt és ékszeret ajánlott fel kiszabadítására. Sok mindenféle módra gondoltak, azonban egy se volt olyan tetszetős, mint amit a spanyol renegát javasolt, aki maga ajánlkozott, hogy valami hatevezős kisebb hajón, s keresztyén evezősökkel átkel Algirba, minthogy ő tudja, hol, hogyan, mikor és miként lehet és kell partraszállni, sőt még az a ház sem ismeretlen előtte, amelyben Don Gaspar tartózkodik. A hajóparancsnok s a királyi helytartó nem hittek a renegátban s nem akarták rábízni az evezőt hajtó keresztyéneket; Anna Felix azonban megbízott benne, atyja Ricote pedig azt mondta, kész lesz a váltságdíjat letenni a keresztyénekért, ha netalán elfogják őket.

Mikor ebben megállapodtak, a királyi helytartó eltávozott a hajóról, Don Antonio Moreno pedig magával vitte házához a mór leányt atyjával együtt, míg a helytartó még azt kötötte szívére, lássa el őket olyan szeretettel, amilyennel csak elláthatja, sőt ő maga is szívesen felajánlott ellátásukra mindent, amivel az ő háza szolgálhat. Olyan nagy részvétre és szeretetre gerjesztette szívét Anna Felixnek szépsége.

LXIV. FEJEZET.

Arról a kalandról szól, melynél az eddig történetek közül egy sem okozott nagyobb szomorúságot Don Quijoténak.

Amint a történet mondja, Don Antonio Moreno neje kimondhatatlanul megörült annak, hogy Anna Felix vendégül szállt be hozzájuk. A legnagyobb előzékenységgel fogadta, s éppen úgy megszerette szépségéért, mint okosságáért, mert a morisko leány mindakettővel meg volt áldva gazdagon. A városbeliek is úgy jöttek a nézésére, mintha csak harangszóval hívnák oda őket.

Don Quijote azt a megjegyzést tette Don Antonio előtt, ő nem tartja helyesnek azt az intézkedést, amellyel Don Gregoriot meg akarják szabadítani; az inkább veszedelmes, semmint célravezető, s bizonyára jobb lett volna, ha őt küldik lóháton és fegyveresen a berber földre, majd kiszabadította volna ő, az egész mór világ ellenére is, mint ahogy Don Gaiferos kiszabadította hitvesét, Melisendrát.

— Csakhogy ne feledje, nagyságos uram — mondta Sancho ennek hallatára —, hogy Don Gaiferos úr a szárazföldről csippentette el a feleségét s szárazföldre vitte magával Franciaországba; itt azonban, még ha Don Gregoriot megmentettük volna is, csakugyan nem tudom, mikép hoztuk volna el Spanyolországba, mikor a tenger terül közöttünk.

— Minden ellen van orvosság, csak az egy halál ellen nincsen, — viszonzotta Don Quijote. — Ha egy bárka jött volna értünk a partra, szerettem volna látni, ki gátol bennünket, hogy bele ne szálljunk?

— Nagyságod igen szépen el tudja mondani s nagyon könnyűnek gondolja, — jegyezte meg Sancho — de nagy lépés köze van a szónak meg a cselekedetnek! Nekem tetszik ez a renegát, s úgy látszik, ember a talpán s helyén van a szíve.

Don Antonio azt mondta, ha a renegát terve nem sikerül, még akkor sem késő, hogy a nagy Don Quijote menjen át a berber földre.

A renegát harmadnap mulva csakugyan útra is indult egy hatevezős dereglyén, a lehető legderekabb hajós csapattal; további két nap mulva meg a négy gálya vitorlázott el a Levante felé, távoztuk előtt azonban a főparancsnok megkérte a helytartót, legyen oly kegyes, s tudósítsa őket mind a Don Gregorio megszabadulásáról, mind szintén Anna Felix további sorsa felől; s a helytartó megígérte, hogy óhajtasát a legszívesebben teljesíti.

Don Quijote pedig egy reggel ismét kilovagolt a tengerpartra, még pedig páncélosan, fegyveresen, mert amint gyakran mondá: „néki ékesség a fegyver, néki

nyugovás a harc;“ amiért egy pillanatig sem akar megválni tőlük. S ime egy lovagot látott véle szembe jönni, aki maga is tetőtől talpig fegyverbe volt öltözve s pajzsán egy tündöklő hordat viselt címerül. Mikor ez oly közel jutott Don Quijotehoz, hogy a beszéd odáig elhangozhatott, nagy fennszóval így kiáltott:

— Dicső lovag s érdemed szerint soha teljesen nem méltányolható Don Quijote de la Mancha, én a Fehér-Hold lovagja vagyok, akinek hallatlan hőstetteit bizonyosan te is bevésted már emlékezetedbe. Szembe akarok szállni veled s meg akarok próbálkozni karjaid erejével, hogy bebizonyítsam s annak bevallására kényszerítselek, hogy az én hölgyem, bárki legyen is, hasonlíthatatlanul szebb a te Dulcinea del Tobosodnál. S ha ezt az igazságot egészen önként bevallod: megkíméled magadat a haláltól, valamint engem is attól a fáradtságtól, hogy életed vegyem; ha azonban viadalra akarsz kelni, s én legyőzlek: nem kívánok tőled egyéb elégtételt, hanem csak azt, hogy leoldva fegyverzetedet s felhagyva minden kalandkereséssel, álló egy esztendeig visszavonulsz és otthon tartózkodol faludban, kardhoz nem nyulsz, s csendes békében és jótékony nyugalomban élsz, mert ezt követeli mind vagyonodnak gyarapítása, mind lelked üdvössége. Ha pedig te győznél meg engemet, szabadon rendelkezhetel életemről, bird zsákmányul fegyverzetemet s paripámat, s hős tetteimnek híre is fűződjék a tiedhez. Ám gondold meg tehát, melyiket választod örömestebb, s válaszolj rögtön, mert én csupán e mai napot tűztem ki az egész ügy elintézésére.

Don Quijotet csodálkozás és bámulat fogta el mind a Fehér-Hold lovagjának vakmerősége, mind azon oknak hallattára, ami végett a kihívás történt; azonban nyugodtan s a legkomolyabb magatartással így válaszolt:

— Fehér-Hold lovagja, akinek hőstetteiről mind e mai napig soha semmit sem hallottam, meg merném nagyságodat esküdtetni, hogy a magasztos Dulcineát színről-színre nem látta sohasem: mert ha látta volna bizonyosan tudom, hogy nem vetemül erre a kérésre, mert az ő látása maga meggyőzhette volna nagyságodat, hogy soha sem volt s nem is található olyan szépség, melyet

az övével egybe lehetne hasonlítani. Így tehát, nem akarva azt mondani, hogy nagyságod hazudik, csupán annyit mondok, téved állításában; ami pedig a kihívást illeti, azt a mondott feltételek mellett elfogadom, s azonnal, nehogy a reá szánt nap elteljék. A feltételek közül azonban csupán egyet akarok kivenni, tundiillik azt, hogy nagyságod hőstetteinek híre rám szálljon át: mert nem tudom azt, hogy milyen, sem azt, hogy mi fán termett hőstettek azok. Én beérem a magam hősteteivel, legyenek ám olyanok, amilyenek. Foglaljon tehát tetszése szerint állást e vívótéren, foglalok tüstént én is, s akit Isten győztessé tesz, Szent Péter is áldja meg.

A városban hírét vették a Fehér-Hold lovagja megjelenésének, s tudósítást küldtek a helytartóhoz, hogy Don Quijote de la Manchával szóváltásba ereszkedett. A királyi helytartó azt gondolta, az egész megint csak Don Antonionak vagy valamely városbeli más lovagnak új tréfája lesz, s így Don Antonioval s több lovaggal együtt tüstént a tengerpartra sietett, éppen akkor érkezett oda, amikor Don Quijote avégre fordította meg Rocinantét, hogy a vívótéren a szükséges távolságot elfoglalja.

A királyi helytartó látva, hogy az ellenfelek csakugyan komolyan egymásnak akarnak rontani, közbevetette magát s megkérdezte tőlük, minő oknál fogva szándékoznak ily rögtönös párbajt vívni. A Fehér-Hold lovagja azt felelte, hogy a nő szépség felsőbbsege képezte a vita tárgyát, s azután röviden megismételte mindazt, amit Don Quijotének mondott el, valamint azokat a feltételeket is, amelyekben mindakét részről kölcsönösen megállapodtak.

A királyi helytartó Don Antoniohoz fordult, s megkérdezte négy szem közt, van-e tudomása arról, ki ez a Fehér-Hold lovagja, s vajjon megint tréfát akarnak-e csupán üzni Don Quijoteval. Don Antonio azt felelte, sem a lovagot nem ismeri, sem azt se tudja, tréfa-e ez a párbaj, vagy komoly dolog. Ez a felelet gondolkozóba ejtette a királyi helytartót, megengedje-e a viadalt vagy se; azonban el se tudván képzelni, hogy ne tréfa legyen, kitért az útból s így szólt:

— Ha tehát, lovag urak, más módon nem lehet a

bajon segíteni, mint vagy elismerni vagy meghalni, s Don Quijote úr oly makacsul ragaszkodik állításához, mint nagyságod, a Fehér-Hold lovagja: akkor tehát Isten neki, csapjanak össze.

A Fehér-Hold lovagja igen udvarias és illedelmes szavakban köszönte meg a királyi helytartónak az adott engedelmet, nemkülönben Don Quijote is hasonlóképp. A manchai lovag ekkor, mint viadalai kezdetén rendesen, szíve mélyéből az égne és drága Dulcineaájának kegyeibe ajánlotta magát, még hátrább rugtatott valami csekéllyel a téren, látva, hogy ellenfele is úgy tesz. Majd sem trombita, sem egyéb ilyen harcias hangszer jeladására nem várva, úgyszólván egy és azon pillanatban fordították meg paripáikat, a Fehér-Hold lovagjáé azonban gyorsabb futó lévén, a vívótérnek kétharmadát futotta át, amíg Don Quijote csak egyet, s ott oly hatalmas erővel ütött rá a manchaira, hogy, a támadásra fölemelt dárda használata nélkül is, a pusztá összerobbanással rettenetes módon földre zuhantotta Rocinantét lovasostul. Mindjárt ott termett Don Quijote fölött s dárdája hegyét sisakja rostélyának szögezve, így szólt:

— Le vagy győzve, lovag, sőt meghalsz azonnal, ha nem teljesítetd a viadal föltételeit.

Don Quijote egészen elkábultan, összezúzva, s föl sem emelve sisakja rostélyát, mintha a sírból szólna, olyan tompa, olyan bágyadt hangon mondta:

— Dulcinea del Toboso a legszebb hölgy e világon, én pedig a föld kerekiségén a legerencsétlenebb lovag vagyok, s nem volna rendjén, ha gyávaságom ez igazságot meghazudtolná. Döfj át a dárdával, lovag, s vedd el életemet, ha már elvetted becsületedemet!

— Távol legyen tőlem! — viszonzotta a Fehér-Hold lovagja, — éljen a senora Dulcinea del Toboso szépségének híre a maga teljes épségében, s én beérem azzal is, ha a nagy Don Quijote visszavonul falujába egy esztendőre, vagy legalább addig, amíg én rendelem, amint ezt még e viadalra keltünkör kikötöttük.

Mindezt hallotta a helytartó, Don Antonio, s hallották a számos egyebek is, akik ott körülötte állottak, s hallották azt is, hogy Don Quijote azt felelte: mivel nem

kér tőle semmi olyast, ami talán Dulcineára homályt vetne, a többi lovaghoz illőleg pontosan és híven be fogja teljesíteni.

Miután ezt a vallomást megtette, a Fehér-Hold lovagja mélyen meghajtotta magát az alkirály előtt, s aztán félvágatva elindult a város felé. A királyi helytartó meghagyta Don Antonionak, keljen nyomába, s okvetetlenül tudja ki, hogy kicsoda.

Don Quijótét fölemelték, sisakja rostélyát felnyitották, s úgy tapasztalták, hogy arca egészen sápadt, s csak úgy csorog rajta az izzadás. Rocinante is úgy tönkre volt téve, hogy jódarabig meg se tudott moccanni. Sancho egészen búnak eresztette fejét, s keserűségében se szó, se beszéd nem jött ajakára. Úgy látszott neki, hogy ami történt, az pusztá álom volt, s az egész jelenet merő boszorkányság. Láttá urát legyőzötten, s arra kötelezve, hogy egy álló esztendeig fegyvert nem fog. Úgy tűnt neki, hogy ura hőstettei dicsőségének fénye halványul s újabb ígéreteinek reménye úgy eloszlik, mint a füst eloszlik a szelek szárnyain. Attól félt, nem bénult-e meg Rocinante örökre, s nem marad-e gazdájánál valami kifícamodva: mert bizony nagy szerencse lenne, ha csak valamije volna kifícamodva.*) Végre aztán a helytartó gyaloghintót hozatott oda, s Don Quijótet abban vitték a városba. Visszatért maga az alkirály is, égve a kíváncsiságtól, ki lehetett az a Fehér-Hold lovagja, aki olyan kegyetlenül elbánt Don Quijótéval.

LXV. FEJEZET.

Mely azt mondja el ki volt a Fehér-Hold lovagja, hogyan szabadult meg Don Gregorio, s egyéb események.

Don Antonio Moreno utána ment a Fehér-Hold lovagjának; de sarkában volt annak még egy egész sereg utcas gyerek is, akik üldözték, míg utoljára a városban

* A kétszer alkalmazott *descolado* szójátékot, mely az első esetben együgyűt, megbolondultat, a másodikban a testi kifícamodást jelenti, lehetetlen volt másképp fordítani.
(Ford.)

egy fogadóba menekült, s ott is körültáborozták. Don Antonio is bement utána, mert meg akart vele ismerkedni. A lovagot egy fegyverhordozó fogadta, s az szedte le fegyverzetét. Amaz aztán egy földszinti szobába zárkózott, s velük együtt Don Antonio is, akinek nem volt nyugta addig, amíg meg nem tudja, kicsoda.

Látván a Fehér-Hold lovagja, hogy ez az úriember semmikép se tágit mellőle, így szólt hozzá:

— Jól tudom, uram, ön azért jön, hogy megtudja, én ki vagyok? S minthogy nincs miért titkolóznom, pontrólpontra híven elmondom az egészet, amíg fegyverhordozóm levetköztet. Az én nevem, uram, Carrasco Sámson, s baccalaureus vagyok. Egy faluban lakom Don Quijoteval, akinek bohósága és hóbortossága mindnyájunkat, akik csak ismerjük, szájalomra gerjesztett iránta, legkivált pedig engemet. Az volt a nézetem, hogy őt egyedül a nyugalom fogja kigyógyítani, ha szép csendesen otthon marad a maga körében, s hogy erre rávehessem, valami három hónappal ezelőtt kóbor lovagnak öltöztetnét útját álltam. Akkor a Tükrök lovagjának neveztem magamat, s az volt a szándékom, hogy párbajra kelek vele s legyőzőm, de semmi kárt nem teszek benne, egyedül azt kötve ki a viadal feltétele gyanánt, hogy a legyőzött fél vesse alá magát a győztes akaratának. Én — aki előre is legyőzöttnek gondoltam — azt szándékoztam feltétel gyanánt szabni, menjen haza falujába s el ne távozzék onnét egy álló esztendeig, amely idő alatt talán ki lehet gyógyítani. A sors azonban másként rendelte, ugyanis ő győzött le engemet, letaszított lovamról, s így szándékom nem sikerült. Ő tovább ment aztán a maga útján, én meg visszatértem, legyőzötten, nagy haraggal s egészen összeesztve a valóban veszedelmes eséstől. Mindazáltal feltett szándékom nem változott, hogy még egyszer fölkeresem s legyőzőm, amint ma meg is történt. Ő oly pontosan be szokta tölteni a kóborlovagság törvényeit, hogy kétségkívül híven beváltja a párbaj feltételére nézve adott becsületszavát is. Az egész dolog mindössze is ennyiből áll, uram, s én semmi egyebet nem mondhatok. Csak arra kérem, el ne áruljon, se pedig Don Quijotének meg ne mondja ki vagyok, hadd vezessen ki-

vánt sikerre becsületes szándékom, s hadd nyerte vissza eszét az a férfiú, akinek igazán szép esze van, mihelyt a kóborlovagság ostobaságai nem háborgatják.

— Oh, uram! — mondta Don Antonio, — az Isten bocsássa meg önnek azt a hibáját, amit az egész világ ellen elkövetett, hogy ki akarja józanítani azt a legmulatságosabb bolondot, aki ritkítja párját nagy messze földön. Avagy nem látja-e be uram, hogy ami hasznot Don Quijote józan eszességével tenni fog, korántsem ér fel azzal a mulatsággal, amit balgaságai által szerez? S szó, ami szó, én azt gondolom, hogy baccalaureus úr minden fáradsága kárbaveszett, ha ilyen gyógyíthatatlan bolondot akar észretéríteni. S ha nem félnék attól, hogy a keresztyén felebaráti szeretet ellen véték, azt mondanám: bár Don Quijote soha ki ne gyógyulna! mert az ő kijózanodásával nem csupán az ő tréfáitól leszünk megfosztva, hanem fegyverhordozója, Sancho Panzáéitól is, amelyeknek pedig mindegyike fel tudná vidítani magát a megtestesült bűbánatot is. Mindazáltal mélyen hallgatni fogok s nem szólok neki semmit, hadd lássuk meg, igazam lesz-e, ha azt állítom, hogy Carrasco úrnak minden fáradsága hiába volt.

Ez viszont azt felelte, hogy az ügy már a legjobb kerékvágásban van, s ő a legóhajtottabb eredményt reményli. Don Antonio pedig, még egyszer is megnyugtatóan afelől, hogy úgy tesz, amint megígérte, eltávozott.

Carrasco meg minden fegyverneműjét egy csomagban egy öszvére tette, s abban a nyomban felpattanván ugyanarra a paripára, amellyel a viadalra jött, még eznap hátatfordított a városnak s visszatért szülőföldjére, anélkül, hogy akármilyen olyas történt volna vele útközben, amit ez igaz történetben érdemes lenne felemlíteni.

Don Antonio mindazt elmondta az alkirálynak, amit Carrascótól hallott. Az alkirály éppenséggel nem örült ennek, mert Don Quijote visszavonultsága nagy mulatságtól fosztja meg mindazokat, akik bolondságairól hallottak.

Don Quijote hat napig nyomta az ágyat, kedvesgetten, szomorúan, gondolatokba mélyedve és elkomorodva, mert szerencsétlen legyőzetése járt eszén keresz-

tül-kasul folytonosan. Sancho váltig vigasztalta s egyebek közt így szólt hozzá:

— Emelje fel a fejét kedves jó uram, s ha csak lehetséges, viduljon fel egy kicsit, s adjon hálát az Istennek, hogy ha már a földre teremtték is, legalább bordazúzás nélkül újra talpra állhatott. Hiszen tudhatja: ahol vesznek, adnak is, s nem sütnék ott mindig pecsenyét, ahol nyársat mutogatnak. Mutasson füget a doktornak, mert ebben a betegségben nem szorult rá nagyságod a segítségére. Gyerünk haza s ne barangoljunk többet ismeretlen tájakon kalandok után. Mert ha az ember jól meggondolja, én vagyok itt inkább a bukott fél, nagyságod meg csak az esett. Én, kormányzóságom megszűntével örökre lemondtam arról, hogy még egyszer kormányzóvá legyek, de arról ugyan nem, hogy gróffá legyek; már pedig ebből se lesz többé semmi, ha nagyságod a kóborlovagságot abbahagyja, s nem lesz királlyá; így hát az én sok szép reménységem mind füstbe ment.

— Hallgass, Sancho, hiszen jól tudod, hogy az én visszavonultságom s elzárkózottságom nem tart tovább egy esztendőnél; ekkor aztán újra visszatérek tisztes foglalkozásomhoz, s majd akad még akkor is királyság nekem nyerni- és grófság neked adnivaló.

— Az Isten hallgassa meg, — mondta Sancho, — az ördög pedig legyen süket; mindig azt hallottam, jobb a jó reménység a silány valóságnál.

E pillanatban Don Antonio lépett a szobába s a legnagyobb öröm kifejezésével így szólt:

— Jó hírt hozok senor Don Quijote, Don Gregorio és a renegát, aki érte ment, már kikötöttek az öbölben! Mit mondok, kikötöttek? Ott vannak már a királyi helytartó palotájában s ebben a nyomban itt lesznek.

Don Quijote is felvidult valamennyire s így szólt:

— Az igazat megvallva, jobb szerettem volna, ha éppen az ellenkezőjét hallom, mert akkor nekem kellett volna a berber földre átkelnem s karomnak erejével nemcsak Don Gregoriot, de megszabadítottam volna minden keresztyén rabszolgát, valahány ott van a berber földön. De mit mondok én szerencsétlen! Nem én vagyok-e, akit legyőztek? nem én vagyok-e, akit földre taszítottak?

nem én vagyok-e az, akinek egy álló esztendeig nem szabad fegyverhez nyulnom? Mit ígérhetnék hát én? mivel szabad nekem dicsekednem, akinek inkább guzsaly, semmint a kard való kezembe?

— Ugyan hagyjon fel vele, jó uram, — mondta Sancho, — éljen a tyúk, ha pípes is; ma nekem, holnap neked; s az ilyen csetepaték s dulakodás aját-baját nem kell az embernek oly nagyon a szívére vennie. Aki ma elesett, holnap megint fölkelhet, ha csak az ágyban nem akar maradni; vagyis azt akarom mondani vele, ha olyan nagyon elhagyja magát, hogy nem gyűjt újabb erőt az újabb viadalokra. Nagyságod pedig keljen fel, hogy Don Gregoriot illendően fogadhassa, mert ha jól sejtem, a nép mind ide csődül s neki már a házban kell lennie.

S valóban úgy is volt: mert Don Gregorio és a renegát alighogy bejelentették a királyi helytartónál jöttöket-mentöket: Don Gregorio égett a vágytól, hogy Anna Felixet megláthassa, s így a renegáttal együtt Don Antonioékhoz sietett. S ámbár Don Gregorio még akkor is nőruhában járt, amikor Algirből elhozták, a hajón egy magával hozott rabszolga ruhájába öltözött. De bármibe lett volna öltözve, szeretetre, tiszteletre és szolgálatkészségre gerjesztett volna maga iránt mindenkit, olyan rendkívül szép volt. (Korára nézve tizenhét vagy tizen-nyolc esztendő.) Ricote és leánya fogadására siettek; az apa könnyes szemmel, a leány szégyenlősen. Nem estek egymás nyakába, mert az igazi nagy szerelem nem szokott nagyon is fesztelen lenni.

Don Gregorio és Anna Felix szépségét így együtt a jelenlévők mindnyájan különösen megbámulták. A hallgatás szólt itt a két szerelmes helyett, s a szemek voltak azok a nyelvek, amelyek örömteljes és tisztos érzelmeiket kifejezték. A renegát elbeszélte, milyen cselhez s milyen módokhoz folyamodott, hogy Don Gregoriot megszabadíthassa; Don Gregorio meg azt mondta el, mennyi veszedelem s milyen aggodalmak közt töltötte napjait azon nők között, akiknek gondjára bízták; s mindezt nem hosszas szószaporítással, hanem rövid szavakban adta elő, amivel arról tett bizonyosságot, hogy értelme fölülmulja esztendei számát. Végül Ricote kifí-

zette s bőkezűleg kielégítette mind a renegátot, mind azokat, akik a dereglyéjén eveztek. A renegát aztán újra visszatért az anyaszentegyház kebelébe, s töredelmes bűnbánás után a megromlott tagból tiszta és ép tag lett.

Egy pár nappal utóbb a királyi helytartó és Don Antonio arról tanácskoztak, hogyan lehetne kivinni, hogy Anna Felix és atyja Spanyolországban maradhassanak, minthogy semmi alapos okot sem találtak arra, hogy egy ily igaz keresztyén leány s ilyen jóindulatúnak látszó apa miért ne maradhatnának keresztyén földön? Don Antonio felajánlotta szolgálatát, hogy ő felmegy az udvarhoz, ahol különben is lesz más egyéb fontos teendője, s egyszersmind megjegyezte, hogy ott a pártfogás és az ajándékozás segítségével igen sok nehéz ügyet is keresztül lehet vinni.

— Nem, — mondta Ricote, — aki ezt a beszélgetést szintén végighallgatta, pártfogástól s ajándéktól nem lehet semmit reményleni, mert a nagy Bernardino de Velasco, Salazar grófja, akire öfelsége a mi száműzetésünk végrehajtását rábízta, nem ad semmit a rimázkodásokra, ígéretekre, ajándékokra és panaszokra. S bárha igaz, hogy ő irgalmassággal vegyíti az igazságot, azonban látva, hogy ami egész nemzetünk teste meg van fenésvéde és rothadva, készebb a kiégetést alkalmazni, semmint valami enyhítő balzsamot. Így aztán bölcseséggel, éles látással, serénységgel és szigorral csakugyan szerencsésen elbírta hatalmas vállán e nagy munka roppant terhét, úgyhogy a mi részünkről elkövetett minden incselkedés, fondorkodás, kérelmezés vagy alattomoság mind meghiusult, s nem tudta elvakítani az ő Argus-szeméit, melyek mindig rajta vannak, hogy közülünk egy se maradjon itt s el ne rejtőzzék, és mint valami rejtett gyökér idővel újra ki ne hajtsa s mérges gyümölcsöt ne tenyésszen Spanyolországban, mely már tiszta s megszabadult attól az ezer meg ezer aggodalomtól, amelybe a mi elszaporodásunk döntötte. Hős elhatározás volt ez a nagy III. Fülöp részéről s hallatlan bölcsesség, hogy végrehajtását olyan férfiúra bízta, amilyen éppen Don Bernardino del Velasco.

— Már akárhogy s mint legyen is, — mondta Don Antonio, — ha én egyszer ott leszek, nem kimélek semmi fáradságot, s adja Isten, hogy minden úgy üssön ki, ahogy legjobb. Don Gregoriot elviszem magammal, hogy szülei megvigasztalódjanak távolléte okozta bánatukban, Anna Felix vagy nálunk marad feleségem társaságában, vagy pedig valami klostromban, s tudom, a királyi helytartó úr is szívesen látja magánál Ricotet addig, amíg az én közbenjárásom eredménye eldőlhet.

A helytartó mindenbe beleegyezett; Don Gregorio azonban, amikor értésére esett, miről volt szó, azt mondta, hogy ő donna Anna Felixet semmi szín alatt el nem hagyja s nem hagyhatja; mivel azonban neki magának is szándéka volt szüleit felkeresni s velük együtt kifőzni, hogy jöhetne vissza érte, utóvégre ő is beleegyezett.

Anna Felix Don Antonio nejénél maradt, Ricote meg az alkirály házában.

Eljött aztán Don Antonio távozásának ideje, két nappal utóbb pedig Don Quijote-é és Sancho Panzáé, mert amazt a súlyos esés nem hagyta hamarabb útra kelni. S volt akkor sírás és zokogás, nyögés és elájulás, amikor Anna Felixnek Don Gregoriotól el kellett búcsúznia. Ricote Don Gregorionak ezer darab aranyat ajánlott fel, ha netalán szüksége volna rá, ő azonban egyetlenegyvet sem fogadott el, s mindössze is csak öt aranyat kért kölcsön Don Antoniótól azzal az ígérettel, hogy a fővárosba érkezve, azt is megadja. Ezzel ez a kettő eltávozott, Don Quijote és Sancho pedig — mint már említettük, — utóbb. Don Quijote fegyvertelenül s közönséges úti-öltözetben, Sancho pedig gyalog, mert a számára a fegyverzet volt megterhelve.

LXVI. FEJEZET.

Mely arról szól, amit majd meglát az, aki elolvassa, vagy meghall, akinek elolvassák.

Barcelonából eltávozva, Don Quijote még egyszer visszafordult azon hely felé, ahol elesett, s oda tekintve így szólt:

— Itt volt Trója! Itt fosztott meg a szerencsétlenség, nem pedig a gyávaság, már kivívott dicsőségetemtől; itt mutatta meg rajtam forgandóságát a szerencse; itt homályosultak el hőstetteim; szóval, itt rogyott le szerencsém úgy, hogy soha többé fel sem tud emelkedni!

Ennek hallatára Sancho így szólott:

— A bátor szívhez az illik, kedves jó uram, hogy éppen olyan békén tűrje a balszerencsét, amilyen örömmel fogadja a jót. Ezt pedig a magam példája után mondom, aki kormányzó koromban vidám voltam, s most, mint gyalogszerrel járó csatlós, most sem vagyok szomorú. Mindig is úgy hallottam, hogy az a bizonyos Fortuna asszonyság nagyon szeszélyes menyecske, mindennek fölött pedig vak, s így nem látja, amit cselekszik, s azt se tudja, kit taszít el, kit emel föl.

— Te, nagy bölcs vagy, Sancho, — viszonzta Don Quijote, — s egészen okosan beszélsz; nem tudom, ki taníthatott rá. Én csak annyit mondhatok neked, hogy ezen a világon ama bizonyos Fortuna nincsen, s ami itt történik, már akár jó, akár nem, az mind nem pusztán véletlenség, hanem az Égnek különös rendelése. Innen vette eredetét az a közmondás: mindenki maga a maga szerencséjének kovácsa. Én is magam voltam az az enyimnek, csak hogy nem elegendő óvatossággal, mert igazán a homlokomra lehetett sütve elbizakodottságom, hogy nem vettem figyelembe, hogy a Fehér-Hold lovagja hatalmas természetű paripájával a sovány Rocinante szembe nem szállhat. Szóval, vakmerősködtem, tettem, amit tettem, földre löktek s bárha becsületesemet elvesztettem is, nem vesztettem s nem veszthetem el adott szavam megtartása erényét. Amíg kóbor lovag voltam, bátor és vakmerő, addig tetteimmel s kezem munkájával szereztem tanubizonyyságot cselekedeteimnek; most pedig, amidőn gyalogcsatlóssá lettem, azzal akarok hitelt szerezni szavaimnak, hogy amit ígértem, becsületesen beváltom. Jerünk tehát, Sancho barátom, s töltsük ki odahaza az inasestendőt, amelyben, visszavonultságunk között, új erőt gyűjtünk, hogy majd egykor ismét beleállhassunk a fegyvernek szolgálatába, melyet én sohasem felejték el.

— Uram, — jegyezte meg ekkor Sancho, — a gyalogolás nem olyan nagyon kellemes valami ám, hogy én különös kedvet éreznék magamban hosszú napi járatokat tenni. Akasszuk föl a fegyverneműt, s hagyjuk itt valamelyik fán valami akasztott ember helyett; s ha én aztán megint felkuporodtam egyszer szamaram hátára, s talpam a föld felett fityeg, akkor annyit mehetünk mindennap, amennyit akar és parancsol. Mert ha azt hiszi nagyságod, hogy nekem talán különös kedvem telik a gyaloglásban, s kivált messzire, akkor ugyan kegyetlenül csalatkozik.

— Igazad van, Sancho, — vizonozta Don Quijote, — ám függjön tehát fegyverzetem diadaljelvény gyanánt valamely fán, s alája vagy a körülötte lévő fákra azt vessük be, amit a Roldan felfüggesztett fegyverei alá írtak:

Ne nyuljon ehhez ember.

Ha csak Roldannal megmérkőzni nem mer.

— Mintha csak a lelkemből szólt volna, — helyeselte Sancho, — ezek olyan gyöngyszavak voltak! S ha útközben Rocinantéra nem lenne szükségünk, még azt is jó volna felakasztani s itt hagyni.

— De mégsem, — mondta Don Quijote, — se a ló, se a fegyverek ne függjenek; ne mondja senki, hogy a jó szolgálatért ilyen rosszul fizettem.

— Tökéletesen igaza van nagyságodnak, — vizonozta Sancho, — mert az okos emberek is azt tartják, hogy a szamar hibájáért nem a nyeret kell okozni; s minthogy ebben az esetben nagyságod a hibás, büntesse nagyságod maga-magát, s haragját ne a már ütött-kopott s véres fegyverekkel vagy a szelid Rocinanteval éreztesse, de még az én gyenge lábaimmal se, azt követelve, hogy mértéken túl baktassanak.

Ilyen beszélgetések és szóváltások között mult el ez az egész nap, sőt még a négy rákövetkező is, anélkül, hogy bármi olyas történt volna velük, ami útjokat megakadályoztassa. Ötödnapra aztán, amint egy faluba be mentek, egy kocsmajátó előtt sok embert láttak össze-

gyűlve, akik — e nap éppen ünnep lévén — ott mulatoztak.

Amint Don Quijote közelökre érkezett, egy paraszt ember mindjárt szót emelt s így szólt:

— Döntse el a vitát e közül a két úr közül valame-lyik, ők bizonyosan nem hajlanak sem az egyik, sem a másik részre.

— Szívesen vállalkozom, — válaszolt Don Quijote, — még pedig egész lelkiismeretességgel, csak halljam meg, mi forog szóban.

— Az eset az, jó uram, — magyarázta a paraszt ember, — hogy egy helybeli ember, aki olyan testes, hogy majd háromszáz fontot nyom, versenyfutásra szólította egy másik földinket, aki meg alig van másfél-száz font. A feltétel az volt, hogy száz lépésnyi távolságra fussanak egyenlő teherrel; de amint a kihívótól megkérdezték, mit gondol, hogyan lehetne a terhet egyenlővé tenni, azt felelte, hogy a kihívott fél, aki másfél-száz fontot nyom, akasszon magára másik másfél-száz font vas-körtét, így aztán egyformán háromszáz font lesz a so-vány is, a kövér is.

— Nem járja! — kottyant közbe Sancho, be se várva Don Quijote feleletét, — s engem illet ennek az egész vitának eldöntése, aki — mint az egész világ tudja — csak a minap tettem le a kormányzóságot s az ítélő-bíró-ságot.

— Isten neki, felelj hát te, Sancho barátom, — mondta Don Quijote, — úgy is úgy meg vagyok ke-veredve, szomorodva, hogy csepp kedvem sincs ilyes dolgokkal bibelődni.

A vita eldöntésére ekképen rászabadítva, Sancho ily szavakat intézett a parasztokhoz, akik nagy csoportban fogták körül és száj tátva lesték ajkairól az ítéletet:

— Atyámfia! amit a kövér kíván, arra nem lehet rá-állni, mert nincs benne egy szikra igazság se. Mert, ám-bár igaz, hogy — mint mondani szokták, — a kihívott fél választhatja a fegyvereket: az már sehogyse volna rendjén, ha olyanokat választana, amik győzedelmében meggátolnák és akadályozhatnák. Én tehát amondó va-gyok, hogy a kövér kihívó kaparja, vakarja, kenje-fenje,

csípje, marja magát, amíg a húsából másfél-száz fontot le nem apasztott, teste akármelyik részéből, ahonnan neki legjobbnak látszik, ekkor aztán ő is csak olyan másfél-száz fontot nyom, mint a versenytársa, s már úgy bátran szaladhatnak.

— Isten úgy segéljen! — szólt egy paraszt Sancho itélete hallatára, — ez az úr úgy beszél, mint a szent, s úgy ítél, mint a kanonok. Csakhogy az is szent ám, hogy a kövér bizony nem hágy ám levakarni magából csak egy légy szárnyit se, nemhogy másfél-száz fontot.

— Legjobb is lesz, ha nem futnak, — jegyezte meg egy másik, — akkor aztán a soványnak se kell törődni a nehezékekkel, a kövérnek se kell magát megnyúztatni. A fogadás feléből meg csapjunk áldomást, s vigyük oda magunkkal ezt a két urat is, ahol jó bort mérnek, s aztán búsúljon a ló, elég nagy a feje.

— Én, uraim, nagyon köszönöm a szíves meghívást, — mondta Don Quijote, — de lehetetlen csak egy pillanatig is késlekednem. Szomorú gondolatok és események kényszerítenek rá, hogy udvariattannak láttassam, s útatam oly gyorsan folytassam, amint csak lehetséges.

S azzal Rocinantet sarkantyúba kapva, tova léptetett, míg a parasztok csodálkozással bámultak utána, bámulatra keltve mind az ő különös alakja, mind szolgálja okossága által, mert Sanchot annak tartották. Az egyik paraszt meg is jegyezte:

— Ha már a szolgálja is ilyen okos, hát a gazdája még milyen lehet! Fogadni mernék, ha Salamancában kitanulnának, egy fütyty alatt főbírákká lennének. Mind nem ér semmit, de ha valaki tanul, meg tanul, s van pártfogója, meg a szerencse is kedvez: az ember meg se álmodja, s egyszer csak azon veszi magát észre, hogy vagy bírópálcát nyomnak a markába, vagy püspöksüveget a fejébe.

Ezt az éjjelt úr és szolgálja künn a mezőn töltötték, szabad ég alatt. Másnap aztán útjokat tovább folytatva, egy embert láttak feléjük közelíteni, akinek valami tarisznyaféle volt a nyakába akasztva, kezében pedig hajítódárdát vagy pikát tartott, amiből mindjárt azt lehetett gyanítani, hogy gyalogposta. Mikor az Don Quijote

közelébe jutott, egyszerre csak meggyorsította lépteit, úgyhogy majdnem szaladvást sietett oda hozzá, s a lovag jobb combját átölelve, minthogy magasabbra föl nem ért, szemmel látható nagy vídamsággal így szólt:

— Oh senor Don Quijote de la Mancha! jaj de mennyire meg fog örülni uram, a herceg ő méltósága, mihelyt megtudja, hogy nagyságod újra visszatér kastélyába; még most is ott időz a hercegné asszony ő kegyelmességével.

— Nem ismerlek, barátom, — szólt Don Quijote, — s nem tudom, ki vagy, ha csak meg nem mondd.

— Én, uram, — mondta a postás, — Tosilos vagyok, a herceg úr, ő kegyelmességének az az inasa, aki nem akartam nagyságoddal megvívni a Donna Rodriguez leánya házasságáért.

— Teremtő szent atyám! — kiáltott fel Don Quijote, s hát csakugyan ön volna az, akit ellenségeim, a varázslók azzá a mondott inassá varázstoltak át, hogy elrabolják tőlem ama párbaj dicsőségét?

— Ugyan hagyja el, jó uram, — viszonzta a levélhordó, — nem volt ott semmi varázslat, se képátváltozás semmi; Tosilos inas voltam bementemben, Tosilos inas kijöttemkor is. A leány nagyon szemrevaló volt, s elvettem volna biz én viaskodás nélkül is. De hát egészen másképp ütött ám ki a dolog, mint ahogy elgondoltam. Mert alig tette ki nagyságod a kastélyból a lábát, a herceg úr jó százat hegedültetett rám, amiért hogy meg nem tartottam azt a parancsolatát, hogy megvívjak nagyságoddal. Az egésznek aztán az lett a vége, hogy a leányasszony most már apáca, Donna Rodriguez visszament Kasztíliaba, én meg egy csomó levelet viszek uramtól Barcelonába az alkirálynak. S ha nagyságod egy-két kortyot meg nem vet, az igaz, hogy kissé langyos biz az már, de azért finom, van itt nálam egy tökkobak jó borral megtöltve, aztán meg akad egy-két falat Tronchon-sajt, ami olyan hatalmas borkorcsolya, hogy maga hívja a bort csuszkalni, még ha nem akarna is.

— Én bizony elfogadom a szíves meghívást, — mondta Sancho, — s tegyünk félre minden teketóriát, ide azzal a kobakkal, pukkadjon bele, valahány varázsló csak van az egész Indiákon.

— Már az igaz, Sancho, — mondta Don Quijote, — te nálad csakugyan nincs borivóbb a világon s tudatlanabb ember a föld kerekén, hogy nem akarod belátni, hogy ez a postás el van bővölve s nem az igazi Tosilos. Ám maradj itt hát vele, lakjál jól, én majd lassan tovább lovagolok s bevárom, amig utánam jössz.

Az inas nevetett, elővette tökkobakját, kirakta a sajtot is egy cipóval együtt, s Sancho társaságában a zöld füre heveredve, szép egyetértésben és barátságban úgy eleszegettek, iszogattak, hogy fenéig kiürítették a tarisznyát, s utoljára még a levélsomagot is megnyalták csak azért, mert sajt szaga volt.

Tosilos azt mondta Sanchonak:

— Mi türes-tagadás, Sancho barátom, ennél a te gazdádnál bizony sok bolondság van már a rováson!

— Micsoda rováson? — kérdezte Sancho, — nem tartozik az senki fiának se, megfizet pontosan, kivált ha a bolondság az aprópénz. Jól látom én ezt, s meg is mondtam neki sokszor; de mi haszna? S kivált most már egészen gyógyíthatatlan bolond, amióta a Fehér-Hold lovagja legyőzte.

Tosilos mindjárt kérte, mondja el, mi történt velük; Sancho azonban azt felelte, illetlen volna, ha gazdáját tovább is várakoztatná, majd találkozni még valamikor, akkor is lesz még rá alkalom. Azzal leverte ruhájáról és szakálláról a kenyérmorzsákat, fölkelt, maga elé szólította szamarát, s Tosilostól elbúcsúzva, úra után indult, aki ott várakozott rá egy fa árnyékában.

LXVII. FEJEZET.

Don Quijote elhatározásáról, hogy pásztorrá lesz s a megígért esztendő lefolyása alatt a mezőn fog élni, úgyszintén egyéb igazán jó és mulattató eseményekről.

Ha Don Quijotenak már akkor is elég bogara volt, mielőtt még a földre taszították, mennyivel több lett most szerencsétlen esése után! Amint már említettük, odavonult a fa árnyékába, s mint a legyek, ahogy a mézet lepik, úgy zsibongták körül, úgy csipkedték őt is gondo-

latai. Az egyik sereg Dulcinea feloldásával tépelődött, a másik meg azzal, milyen életet éljen addig, amíg visszavonultságra van kényszerítve.

Sancho végre odaérkezett gazdájához, s nem fogott ki Tosilos vendégszeretetének magasztalásából.

— De hát lehetséges-e, oh Sancho, — szólott hozzá Don Quijote, — hogy te azt még most is igazi, valóságos inasnak képzeljed? Úgy látszik, elfeledted már, hogy Dulcineát parasztleánnyá láttad átváltozva s alakulva, a Tükrök lovagiát pedig Carrasco Sámsonná: ami mind az engem üldöző varázslók műve volt. Azonban mondd csak: nem kérdezted meg ettől az embertől, akit te Tosilosnak tartasz, mi lett azóta Altisidorából? Megsiratata-e távozásomat, vagy a feledés tengerébe vetette már azokat a szerelmes gondolatokat, melyek őt jelenlétem alkalmával gyötörték?

— Nekem ugyan eszem ágában sem volt ilyen ostobaságokról tudakozódni, — viszonzta Sancho. — De hát, láncos-lobogósadtát is, uram, hogyan lehet kedve nagyságodnak e mostani állapotában mások gondolataival s kivált szerelmes gondolataival törődni?

— Látod, Sancho, — mondta Don Quijote, — igen nagy különbség van a között, ha az ember valamit szerelemből, avagy pedig háladatosságból cselekszik. Az igenis meglehet, hogy egyik s másik lovag szerelmes ne legyen, azonban szigorúan véve a dolgot, háladatlanak semmi szín alatt sem szabad lennie. Altisidora, — amint látszik, — nagyon belémszeretett, azt a három kendőt, mint tudod, nekem adta, megsíratott, amikor útra keltem, átkozott, szidalmazott, s minden szemérmességet félretéve, nyilvánosan jajgatásra fakadt: ami mind világos jele annak, hogy imádott, mert a szerelmesek haragja rendszeren átkozódáson szokott végződni. Én semmi reménnyel nem kecsegtethettem, kincsekkel meg nem ajándékozhattam, mert minden én reményem Dulcineáért eped, a kóbor lovagok kincsei pedig olyanok, mint a tündéreké: csillogók, de csalfák. Én tehát csupán az emlékeztést szentelhetem neki, anélkül, hogy ezt Dulcinea rovására cselekedném, amint te cselekszel magad-ostorozása halogatásával, aki annyira kiméled testedet, melyet bár a farkasok szédnének szét, amidőn te minden

Cervantes: Don Quijote. IV.

áron inkább a férgek számára akarod tartogatni, sem hogy e szegény kiasszony megmentésére áldoznád.

— Uram, — viszonoztta Sancho — az igazat megvallva, én igazán Tamás vagyok benne, hogy az elvárásoltak feloldására nézve valami haszna legyen annak, ha én az ülepemre szabdalok. Éppen úgy van ez, mintha az ember azt mondaná: akinék a feje fájt, kenje meg a térdét. Én legalább meg mernék rá esküdni, hogy ahány történetet nagyságod a kóbor lovasságról olvasott, azok között egyetlen egyben se volt szó arról, hogy valaha valakit korbácsütésekkel oldottak volna fel a varázs alól. De már akárhogy s mint legyen, majd rámverek én magamra, ha kedvem tartja, s az idő kényelmesen kiadja.

— Az Isten adja, hogy úgy legyen, — viszonoztta Don Quijote — engedje a kegyelmes Ég, hogy ígéretedről megemlékezzél, s hiven betöltsd tisztedet, mellyel az én úrnöm érdekében tartozol, aki egyszersmind neked is asszonyod, minthogy te meg az enyim vagy.

Ilyen beszélgetések között folytatták útjokat, s így érkeztek arra a helyre, ahol őket egykor a bikák elgázolták. Don Quijote azonnal ráismert a helyre s így szólt Sanchohoz:

Ez az a rétség, ahol pásztorleánykákkal találkoztunk, akik itt akarták utánózni az arkádiai pásztoréletet. Olyan új, amilyen okos gondolat, s ennek mintájára magam is azt szeretném, Sancho, ha ugyan te is beleegyezel, hogy álljunk be mi is pásztoroknak, legalább addig az ideig, amíg visszavonultan kell élnünk. Veszek én majd egypár juhocskát s minden más egyebet, ami a pásztorélethez szükséges. Az én nevem Quijotiz lesz, a tied meg Pancino lehet, s barangolunk majd hegyen, völgyön, erdön, mezőn, egyszer vídám, mászor kesergő dalokat zengedezve, s szomjunkat most a források ömletég kristályával, majd a tiszta csergeteg, majd meg a kis folyók vizével oltogatva. Ellátnak bennünket bőkezűleg édes gyümölcsökkel a tölgyek, fedéllel a kemény parafák törzsei, árnyékkal a fűzfák, illattal a rózsák, ezerszínű tarka szőnyeggel a téres-tágas mezők, lehellettel a tiszta, illatos levegő, fénnel a hold

és a csillagok, még az éj homályának ellenére is, örömmel a dal, felvidulással a sírás, versekkel Apollo, gondolatokkal a szerelem, amik által örök hírre-névre tehetünk szert, nem csupán e mostani században, hanem még a jövődőkben is.

— Lelkem ugyse! — mondta Sancho, — az ilyen élet már aztán egészen az én inyem szerint való s mintegy nekem van teremtvé. S tudom, mihelyest a Sámson deák, meg Miklós mester, a borbély, neszit veszik ennek, azok is felcsapnak társaságunkba pásztoroknak. S ne adja az Isten, hogy még a papunknak is kedve szottyanyon beállni közibénk a cimboraságba, mert attól bizony kitelik, amilyen víg és mulatságszerető ember.

— Igen jól mondtad Sancho, — viszonozta Don Quijote, — s a baccalaureus Carrasco Sámson, ha ugyan ő is beáll a pásztori társaságba, pedig bizonyos, hogy beáll, Sansonino pásztornak vagy Carrascon pásztornak hívathatja majd magát, Miklós borbély meg Niculoso-nak, amint a hajdani Boscan is tette, akit Nemorosonak neveztek; de már hogy a tisztelendőnknek milyen nevet adjunk, azt nem tudom, ha csak a hivatalától nem vesszük kölcsön s elnevezzük Curiambro pásztornak.*) Ami a pásztorleányokat illeti, akikbe majd szerelmeseknek kell lennünk, azok nevében úgy válogathatunk, mint a vadkörteben. S minthogy az én imádottam neve éppen úgy beillik hercegnő, mint pásztorleány nevének, nekem semmi szükségem többé más alkalmasabb néven törnöm a fejemet. Te, Sancho, a tiednek azt a nevet adod, amit akarsz.

— Nem adok én annak egyéb nevet, — viszonozta Sancho, — ha csak azt nem, hogy Teresona,**) ami jól kifejezi vaskosságát, meg a Teresa keresztnévvel is meg-egyezik. Azonfölül, ha majd verset is csinálók rá, semmi se szól jobban szemérmes kívánságaim mellett mint az, hogy nem járok a más házához kalácsért. Már a papnak, a jó példa kedvéért se lesz illendő pásztorleányt tartani; ha azonban a deák tartani akar, lelke rajta!

*) Spanyolul ugyanis a lelkész neve cura. (Ford.)

Az on a végzet a spanyolban a magyság, terjedelmes-ség kifejezésére szolgáló képző. (Ford.)

— Édes jó istenem! — kiáltott fel Don Quijote, — milyen életet élünk mi majd, Sancho barátom! Hogyan szól majd körülöttünk a sok pásztorsíp, a zamorai duda, a csörgő dob, furulya és citera! Hátha még ebbe a különféle zenébe az alboguek hangja is belevegyül?

— S mik azok az alboguek? — kérdezte Sancho, — soha világeletemben se nem láttam, se nem hallottam!

— Az alboguek, — felelt Don Quijote, — olyasforma tányérok, mint a rézgyertyatartó talpa: ha az ember ezeket a kivájt és bemélyített oldalukon egymással összeüti, olyan hangot adnak, ami nem valami nagyon kellemes vagy harmonikus ugyan, de azért nem is éppen sértő s jól egybevág az egyszerű duda és csörgő-dob hangjával. Ez albogue szó mór eredetű, mint valamennyi, amennyi csak *al*-lal kezdődik a spanyol nyelvben, például: *almohaza* („vakaró“), *almorzar* („reggeli“), *al-nombra* („szőnyeg“), *alguacil* („poroszló“), *alhucema* („levendula“), *almacen* („tárház“), *alcancia* (többféle értelmű, pl. „cserép-persely, vető kézi golyó, robbanó gránát“), s más ilyenek, amelyek egyébiránt nem lehetnek valami nagy számmal; s csupán három olyan mór eredetű szó van a mi nyelvünkön, amely *i*-re végződik, úgymint: *borcegui* („bakancs“), *zaquizami* („padlásszoba“) és *maravedi* („apró pénznem“); *alfaqui* („mór pap“) és *alheli* („viola“) mind a kezdő *al*, mind a vég *i* folytán arab szavak gyanánt ismeretesek. Mindezt pedig csak úgy melleleg hoztam fel előtted, amennyiben az alboguek említése juttatta eszembe. Tervbe vett foglalkozásunk megvalósításában az is nagy segítségünkre lesz, hogy én magam is értek annyira-amennyire a versíráshoz, a babéros Carrasco Samson meg egészen kitünő költő. A lelki atyáról nem szólok, ámbár fogadni mernék, hogy egyszer-másszor az is megugratja a Pegazust; amit Miklós mesterről is el lehet alkalmasint mondani, mert valahány borbély van, az majd mind gitáros és versfaragó. Én majd távollétről kesergek, te meg szerelmed állhatatosságát magasztalod, Carrascon pásztor a közönyöst adja, Curiambro lelkész pedig arról énekel, ami neki legalkalmasabb, s így minden olyan jól fog menni, hogy jobban se kell.

Mire Sancho így válaszolt:

— Én olyan szerencsétlen ember vagyok, uram, hogy most is attól tartok, sohanapján érem meg azt a pásztorságot! Pedig jaj, de takaros kanalakak tudnék faragni, ha pásztorrá lennék! Milyen morzsa, milyen tejföl, milyen koszorúk, milyen pástoros csecsebecsék kerülnének ott, úgyhogy ha értük valami nagy okosnak nem tartanának is, de azt mindenki bevallaná, hogy ügyes vagyok. Sanchica lányom hozná ki a karámhoz az ebédet. De megálljunk csak! Ő bizony elég formás leány, s van akárhány pástor, aki rossz csont, s nem is ügyetlen; azt pedig csakugyan nem szeretném, ha kijönne gyapjuért s nyirtan térne vissza. A szerelem meg a gonosz kívánságok csak olyan otthonosak a mezőn, mint a városokban, a pástorkunyhókban, mint a királyi palotákban, s aki nem jut kísértetbe, nem vétkezik, s ha nem lát szemem, nem kíván szívem, s jobb okosan csenni, mint koldulni menni.

— Ne több példabeszédet, Sancho! — szólt közbe Don Quijote, — hiszen amennyit elősoroltál, egy is elegendő lett volna belőlük, hogy megértesd, amire gondoltál. S már több ízben figyelmeztettelek, ne pazarold oly bőven a közmondásokat, s ne rázd minden lépten-nyomon a szűrőd újjából. De úgy látszik, az az intés elhangzó szó volt a pusztában. Falra hánytam a borsót.

— Nagyságod szakasztott úgy tesz, — viszonzta Sancho, — ahogy a példabeszéd tartja: Azt mondja tepsi az üstnek, menj innen, te kormos. Engem azért pironogat, hogy ne mondjak példabeszédeket, nagyságod meg párosával szórja.

— Igazad van, Sancho, — válaszolt Don Quijote, — csakhogy én kelleténél korábban alkalmazom, s mind úgy oda illik, mint gyűrű az újra. Te pedig üstököknél fogva cibálsz, s inkább rángatsz, semhogy vezetnél; s ha nem csalódom, említettem én azt már más alkalommal is, hogy a példabeszédek olyan rövid velős mondások, melyeket a mi bölcs eleink a tapasztalásból és a gondolkodásból merítettek; míg az olyan példabeszéd, amit nem a maga helyén alkalmaznak, inkább ostobaság, semmint velős mondás. Azonban elég erről, s minthogy már esteledik, térjünk le kissé az országútról, s nézzünk körül, hol

tölthetnők legjobban az éjszakát. Holnap is nap lesz, s az mit hoz ránk, Isten tudja.

Letértek tehát, megvacsoráltak későn, soványan, ami Sanchonak éppenséggel nem is volt inyére; már megint azt a sok szükségét látta előtűnni a vadonokban, rengetegben, amivel a kóbor lovagság jár, ha ugyan egyszer-másszor, úri házakban s kastélyokban valami bőségre akad is, mint Don Diego de Mirandánál, a gazdag Camacho lakodalmán vagy Don Antonio Moreno lakában. Erre nézve azonban az jutott eszébe: se nappal, se éjjel örökké nem lehet, s így ő az utóbbit most alva töltötte, gazdája pedig virrasztással.

LXVIII. FEJEZET.

Arról a sertéskalandról, mely Don Quijoteval történt.

Az éj meglehetősen homályos volt, bár a hold fennjárt az égen, csak hogy nem azon a tájon, ahol látni lehetett volna: mert Diana asszonyságnak*) az a szokása, hogy egyszer-másszor el-ellátogat az ellenlábásokhoz s a mi hegyeinket-völgyeinket homályban hagyja.

Don Quijote hódolt a természet törvényének, s az első álmot átaludta, de már a másodiknak nem engedett; egészen máskép tett Sancho, akinek második álma nem volt soha, mert az első is eltartott alkonyattól reggelig, amiből világosan kitűnt, milyen jó az egészsége s szíve milyen bútan. Ellenben Don Quijotét bújá oly ébren tartá, hogy még Sanchot is felkeltette s így szólt hozzá:

— Igazán csodálom lelki nyugalmadat, Sancho. Azt kell hinnem, márványkőből vagy kemény ércből vagy, hogy rád semmi nem hat, semmi téged meg nem rendít. Én virrasztok, amíg te alszol, sírok, amíg te énekelsz, elalélok a koplalástól, amíg téged a zabálás egészen tunyává tesz, úgyhogy még szuszogni is alig szuszogsz. Pedig a jó cselédnek együtt kellene éreznie urával ennek minden bűját-baját, már ha egyébből nem is, legalább pusztá illedelemből. Nézd, mily derült az éj, a magány, melyben vagyunk, s milyen érthetőleg hí fel arra, hogy

*) A hold.

egy időre megszakasszuk álmunkat. Kelj fel, az Ég szerelmére kérlek, menj félre kisé, s kész szívvel és jó akarattal üss magadra három- vagy négyszáz csapást azokból, amik Dulcineát a varázs alól feloldják. Erre most szép szóval kérlek, mert semmi kedvem többé birokra kelni veled, mint a multkor tettem, amikor azt tapasztaltam, hogy súlyos az öklöd. Mihelyt rávertél magadra, az éj hátralevő részét mindjárt dalolással töltjük, én a távollétról, te szilárdságodról zengedezve, s ekképen rögtön elkezdjük azt a pásztoréletet, amit odahaza folytatni szándékozunk.

— Uram, — viszonzta Sancho — nem vagyok én szerzetesbarát, hogy java álmomból felkeljek s megosztorozzam magamat; de meg az is nagyon furcsának látszik előttem, hogyan lehetne a kínos jajgatásból egyszerre muzsikaszóba átmenni. Hagyjon engem aludni nagyságod s ne gyötörjön azzal a korbácsolással, mert bizony addig-addig emlegeti, hogy egyszer csak megesküszöm, hogy még a kabátomat se illetem, soha többé egy kis újjal se, nemhogy a testemet.

— Oh te megkövült szívű, te irgalmat nem ismerő fegyverhordozó! Oh sárba vetett kenyér s nem nyúlt nyolt jótetemények, amiket veled tettem és tenni szándékozom! Nekem köszönheted, hogy kormányzóvá lettél, s nekem azt a reményt, hogy nemsokára grófi méltóságra vagy valami hasonlóra emelkedj, aminek megvalósulásába nem telik bele több ennél az egy esztendőnél, mert én *post tenebras spero lucem*.*)

— Ezt nem értem, — viszonzta Sancho — én csak azt tudom, amíg alszom, addig se félelem, se reménység, se bűbájt, se dicsőség nem háborgatnak. S legyen is áldott, aki az álmot feltalálta, ezt a köpönyeget, amely minden emberi gondolatot betakar, ezt az edelmet, mely az éhséget lecsillapítja, ezt az italt, mely a szomjat eloltja, ezt a tüzet, mely a hideget fölmelegíti, ezt a hideget, mely a forróságot lehűti, szóval ezt a mindenütt járó pénzt, melyen mindent lehet venni, ezt a merőserpenyőt és súlyt, mely egyenlővé teszi a pásztort a király-

*) „A sötétség után remélem a világosságot!” — Juan de la Cuesta, a Don Quijote első nyomdászának jelmondata könyvein.

lyal, együgyűt az okossal. Csak egy rossz van az álomban, hogy amint én hallottam, a halálhoz hasonlít, mert a halott meg az alvó között igen kevés a különbség.

— Soha sem hallottalak ilyen csinosan beszélni, Sancho, — jegyezte meg Don Quijote — amiből azt következtetem, csakugyan igaza van annak a közmondásnak, melyet te gyakran szoktál idézni: „Nem az, hol születettél, de hol nevelkedtél.“

— Láncosadtát is, nagyságos uram, — kiáltott fel Sancho — most az egyszer nem én vagyok úgy-e a példázó, hanem nagyságod potyogtatja párosával jobban még magamnál is, csakhogy a kettőnk példázása között az a különbség, nagyságod mindig idejében mondja, én meg nem éppen kellete-korán; egyébiránt ez is, az is csak példabeszéd.

Ebben a pillanatban tompa morajt s vad zajongást vettek észre, mely az egész völgyön szerteáradt. Don Quijote talpraugrott, kardot rántott, Sancho pedig szamara alá kuporodott s egyik oldalról a fegyvercsomaggal, a másíkról nyergével bástyázta el magát, ő éppen úgy remegve a félelemtől, mint Don Quijote a meglepetéstől.

A zaj mindegyre növekedett, s mindjobban-jobban közelített a két remegőhöz, vagy legalább is az egyikhez, mert hisz a másik bátorsága már eléggé ismeretes.

A dologban pedig annyi volt, hogy egypár ember valami hatszáz darabból álló disznófalkát hajtott arra a vásárra s éppen ebben az órában érkeztek idáig. Olyan zajjal jöttek, a rőfögés, sivalkodás akkora volt, hogy Don Quijotet és Sanchot egészen megsüketítette, s el se tudták képzelni, mi lehet. Csűrhemódra jött a nagy rőfögő falka, s mit se törődve Don Quijote és Sancho Panza tekintélyével, mind a kettőjükön átmentek, Sancho bástyáit ledöntögették s nemcsak Don Quijotet gázolták el, hanem ráadásul még Rocinantet is. A falka, a rőfögés, s az a gyorsaság, mellyel e tisztátalan állatok jöttek, összekavart-zavart s földre döntött mindent, a szamárnyerget, a fegyvereket, a szürkét, Rocinantet, Sanchot nemkülönbön Don Quijotet.

Sancho aztán, ahogy tudott, feltápaszkodott s a kardot kérte urától, hogy ő utánuk megy s leszabdal legalább is féltucatot ezekből a goromba disznókból; most már ugyanis tudta, hogy azok voltak. Don Quijote azonban így szólt:

— Hadd el, barátom, bűnöm az oka, hogy ez a gyalázat ért, s igaza van az égnek, ha olyan büntetést szab, hogy a legyőzött lovagot sakálok marják, daraszak csípiék s disznók gázolják.

— Akkor hát az is égi büntetés, — vizonozta Sancho — hogy a legyőzött kóbor lovagok fegyverhordozóit legyenek bántsák, tetük egyik s éhség kinozza halálra. Már hiszen, ha mi fegyverhordozók édes gyermekei vagy közelnél való atyafiai volnánk azoknak a lovagoknak, akiket szolgálunk, akkor csakugyan nem csodálnám, ha az ő vétkükért nekünk is bűnhődnünk kellene negyediziglen. De így, vajjon mi közük a Panzáknak a Quijotekhoz? Hanem hát, Isten neki, feküdjünk le újra s aludjunk át még azt a keveset, ami hátra van az éjszakából; holnap is felhossa Isten a napját s majd gondunkat viseli.

— Csak aludjál, Sancho, te, aki alváásra termettél, — mondta Don Quijote — míg én, aki meg a virrasztásra termettem, azon idő alatt, ami még hajnalig hátra van, megeresztem gondolataim fékét s egy madrigalocskában adok búrnak megkönnyebbülést, mely versecskét ez éjjel a te tudtod nélkül, csak úgy magamban költöttem.

— Már, uram, — jegyezte meg Sancho — az a bűbánat, ami megengedi, hogy az ember verset költson mellette, azt tartom, valami nagy aligha lehet. Ám versesen nagyságod, amennyit csak kedve tartja, én meg alszom, amíg alhatom.

S azzal alkalmas helyet szemelve ki magának, lekuporodott, s nemsokára úgy elszenderedett, hogy se kezesség, se adósság, se semmiféle fájdalom nem bántotta.

Don Quijote pedig egy bükknek vagy paratölgynek nyilásához támaszkodva (Cide Hamete Benengeli nem

mondja meg egészen határozottan, milyen fa volt), saját sóhajainak kísérete mellett így dalolt:

Ha az jut az eszembe,
Szerelem, tőled mennyi kínt kiállok:
Majdnem halálra válok,
S úgy vélem, szörnyű bűm így végezem be.

De mint e ponthoz érek,
Mely kínom tengerének véghatára:
Szívemnek bánatára
Oly üdv derül, hogy meg-meg újra élek.

Igy, ölni kész az élet,
Míg éltet ad hatalma a halálnak:
Hallatlan az, hogy bánnak
Az élet és halál, szívem, tevéled!

E dalnak minden versét sok sóhajtással s nem kevés könnyel kísérte, mint akinek szívét a legyőzetés meg a Dulcineától való távollét fájdalma egészen át meg átjárta.

E közben hajnalodott s a napsugarak odavillantak Sancho szemére. Felébredt, nyújtózkodott, lankadt tagjait jobbra-balra nyújtogatta, végig-végignézett a pusztuláson, melyet éléstárában a sertések okoztak, s megátkozta az egész falkát, de még más egyebet is. Végre aztán mind a ketten ismét útrakeltek.

Mikor a nap hanyatlóra szállott, egyszer csak azt vették észre, hogy körülbelül tíz lovasember s négy vagy öt gyalogos közelít feléjük.

Don Quijote szíve megdobbant, Sanchoé pedig megdöbrent, mert a szemközt jövők dárdát, pajzsot viseltek s egészen harciasan voltak fegyverkezve.

Don Quijote odafordult Sanchohoz és így szólt:

— Ha szabad volna még fegyverhez nyulnom, Sancho, s ígéretem lekötve nem tartaná karjaimat, síflinek tartanám ezt a szemközt jövő egész csapatot; egyébiránt az is meglehet, másért jönnek, mint amitől mi tartunk.

E közben a lovasemberek odaérkeztek s dárdaszegve minden szó nélkül körülfogták Don Quijotet s fegyverü-

ket neki irányozták mellének, hátának, világos jeléül, hogy halál fenyegeti. A gyalogosok egyike szájára tette az újját, ezzel adva értésére a lovagnak, hogy hallgasson, azután megragadta Rocinante kantárát s levezette az útról; a többiek meg Sanchot és a szürkét hajtották maguk előtt s mindnyájan a legmélyebb csendben követették azt, aki Don Quijotet vezette. A lovag egyszerű próbát akart tenni, hogy megkérdezze őket, hová viszik: azonban alig mozdult meg az ajka, a dárdahegyek rögtön megint elnémították. Szakasztott ez történt Sanchoval is, mert alig hogy szólni akart, egy gyalogos ember mindjárt megszúrkálta egy nyársal, de még a szamarat is, mintha az is szót szeretett volna emelni.

Egészen besötétedett, lépteiket gyorsítani kezdték, a két fogoly félelme nőttön-nőtt, kivált amikor azt hallották, hogy néha-néha ilyen szavakkal sürgetik őket:

— Előre, előre, trogloditák! Hallgassatok, barbárok! Várjatok csak, antropofagok! Meg se moccanjatok, szittyák! Ne is pislantsatok, gyilkos Polyphémek, ragadozó oroszlánok! ... s több ilyen nevekkal illették, ami mind újabb meg újabb gyötrelmet okozott a két szegény szerencsétlennek, gazdának úgy, mint cselédnek.

Sancho így szólt ekkor magához:

— Mink tork-lódítók, mink borbélyok, mink torpofák-ok, akiknek egyre azt hányják: szidják, szidják?! Nem tetszenek ezek a nevek énnekem sehogyse! Rossz szél fúj onnan felül, vastagon jön ránk minden szerencsétlenség, olyan sűrűn, mint a kutyára az ütés. S még csak hagyján, ha ezzel vége lenne; de tartok tőle, hogy ez a kaland torkunkra fojtja a kalandot.

Don Quijote egészen elkábult s nem tudta elképzelni, mit akarnak ezzel a sok gúnyszóval, mellyel őket elhalhalmozzák. Csak annyit sejtett, hogy ez semmi jóra sem vezethet s igen sok rossztól lehet tartani. Körülbelül éjfél után egy óra lehetett, mikor egy kastélyhoz érkeztek, melyben Don Quijote azonnal ráismert a herceg házára, melynek nem sokkal ezelőtt vendégei voltak.

— Szentséges Isten! — kiáltott fel, amint a hajlékra ráismert — mit jelentsen ez? Hiszen e kastélyban

ezelőtt a legnagyobb udvariasság és előzékenység uralkodott! De lám a legyőzöttekkel szemben a jó rosszra, a rossz még rosszabbra fordul!

A kastély főudvarára vonultak be s úgy látták, hogy az egészen föl van diszítve, még pedig akképen, hogy láttára mind csodálkozásuk nagyobbá, mind félelmük kétakkorává lett, s méltán, amint majd mi is meg látjuk a következő fejezetben

LXIX. FEJEZET.

A legrendkívülibb s különösebb eseményről, amelynél ritkább egy sem történt Don Quijotéval ezen egész nagy történet folytában.

A lovasok leszállottak s a gyalogosokkal együtt nagyhevesen felkapva Sanchot és Don Quijotet, behurcolták az udvarra, amelyben magas tartókon valami száz fáklya égett körben, az udvarra nyiló oszlopos tornácokon pedig ötszáznál is több gyertyaszál, úgyhogy az éjszakának ellenére, mely meglehetősen homályos volt, a nappal hiányát nem lehetett észrevenni.

Az udvar közepén, majd egy ölnyire a föld felett, magas ravatal emelkedett, egészen beborítva roppant nagy fekete bársonyterítővel, amely körül fokozatosan legalább is száz ezüst gyertyatartóban fehér viaszgyertyák lobogtak. A ravatalon egy oly szép hajadon holtteste feküdt kiterítve, hogy szépsége, úgy látszott, még a halált is megszépíté. Feje nehéz selyemvánkoston pihent és sokféle s illatos virágokból font koszorúval volt ékesítve, két keze keresztbe téve keble fölött, sárguló, diadalt jelentő palmaágat tartva.

Az udvar egyik oldalán dobogó emelkedett, s rajta két széken két férfialak ült, akiket a fejükön csillogó koronáról s a kezükben tartott királyi pálcáról igazi vagy csak e szerepet játszó királyoknak kellett azonnal gondolni. Ezen dobogó mellett, melyre egyébként néhány lépcső vezetett föl, két másik szék állott, s akik Don Quijotet és Sanchot fogva vitték, ezekre a székekre ül-

tették le őket. Mindez egészen némán ment végbe s a foglyoknak is jeldással azt adták tudtul, hogy hallgasanak. Ők azonban mélyen hallgattak volna, ha senki nem figyelmezteti őket, mert az egész látvány által gerjesztett bámulat már maga is lekötve tartotta nyelvüket.

Nemsokára, nagy kísérettel, két előkelő személyiséggel lépett föl a dobogóra, akikben Don Quijote a hercegre és hercegasszonyra — nemrégiben volt házigazdáira — ismert, s akik két drágaművű széken foglaltak helyet a királyokat ábrázoló alakok mellett. Ki ne csodálkozott volna ezen az egész készülődésen, főleg ha még azt is hozzátesszük, hogy Don Quijote fölismerte, hogy a ravatalon fekvő holttest senki más, mint az egykori szép Altisidora.

Amint a herceg és hercegné a dobogóra léptek, Don Quijote és Sancho felálltak ülőhelyükből s mélyen meghajtották magukat; a hercegi pár csekély fejbiccentéssel viszonzta köszöntésüket.

Most egy szolga közelített feléjük, s amint Sanchohoz ért, egy kerek, bő felöltőt vetett a nyakába fekete vászonból, mely azonban teli volt festve lángokkal; sipkáját is levette s helyébe olyan hegyes papírsüveget nyomott, amilyent a szent inkvizíció által elítélteknek szokás feltenni, s egyszersmind azt súgta a fülébe, meg se merjen mukkani, különben mindjárt betömik a száját vagy életét is veszik. Sancho végignézett magán tetőtől-talpig, s látta, hogy csupa égő láng borítja: minthogy azonban nem égették, könnyűszerrel fittyet hányt nekik. Levette fejéről a csúcsos süveget, s látta, hogy teli van festve ördöggel; megint feltette aztán s így szólt magában:

— Ez is jó; csakhogy se amazok meg ne perzseljenek, se emezek el ne vigyenek.

Don Quijote is rátekintett, s bár megdöbbenése egészen lebilincselte érzékeit, meg nem állhatta, hogy Sancho láttára el ne mosolyodjék.

Most egyszerre, s úgy látszott, hogy a ravatal alól, kellemes, lágy fuvolahangok kezdtek hangzani, melyek semmi emberi szótól sem zavarva, — minthogy itt még maga a szellő is mély csendben hallgatott, — a legéde-

sebben s a legszívrehatóbban zengtek. Ekkor, a holtak látszó test vánkosa mellől, egészen váratlanul, egy igen szép ifjú alakja emelkedett fel római viseletben, aki magapengette hárfa kísérete mellett, a legolvadékonyabb s tisztább hangon e következő két stanzát éneklé:

Amíg magához tér: Altisidora,
Kit Don Quijote jégközönye ölt meg,
S e bővös udvaron még tart az óra,
Hogy itt a nők mind gyász-csuhákat öltnek,
S csinavat- s darócból varrat a senora
Ruházatot minden duenna-hölgynek:
Dalt nyujtok én e megtört Gráciának,
Jobb lanttal, mint dalosa Thráciának. *)

És ezt a tisztet nem csak életemben
Kívánom és híven gyakorlani;
Bár holtra hűljön nyelvem: énekemben
Még akkor is téged fog dallani;
Szűk szírtiről, lelkem leválva, szemben
A Styx tavával, kész még vallani:
Mily szép valál! s megállítja ez ének
Futását a „Felejtés” gyors vizének.

— Ne tovább, — szólt közbe e pillanatban a királyoknak látszók egyike, — ne tovább, isteni dalnok! hiszen végét nem érő munka lenne, ha a páratlan Altisidora halálát s bájait törül-hegyre elzengeni akarná. Ő azonban nem is halt meg, amint a tudatlan világ gondolja, hanem él a hírnek ajakán, s él azon büntetésben, melyet az itt jelenlévő Sancho Panzának kell kiállania, hogy a leány újra visszanyerje élte elvesztett világát. Annak okáért, oh Radamantus **) te, aki velem együtt ítélőbíróként ülsz Dite komorhomályu barlangjában, s aki mindazt tudod, mit határozott a kikutathatatlan végzet e leánykának életreébresztése felől: mondd el, közöld velünk azonnal, hogy ne késsék sokáig az a boldogság, melyet az ő újra magáhozvételétől reménylünk.

Alig mondta ki Minos, Radamantus ítélőbíró-társa e szavakat, midőn Radamantus fölállva így szólt:

— Ide, ide mindnyájan, ti e háznak szolgálai, felsőbbek és alsóbbak, nagyok, úgy mint kicsinyek! Jertek

*) Orpheus.

**) Minos, Rhadamanthys és Aeakos az alvilág bírái.

mind egymásután s pecséljétek meg Sancho arcát huszonnégy fricskával, tizenkét csippentéssel s hat tűszúrással karjaiba és comjaiba. Ezen szertartástól függ Altisidora kiépülése.

Ennek hallatára Sancho Panza e szavakkal törte meg a csendet:

— Isten engem úgy segéljen, éppen olyan kedvem van képem pöcköltetni, arcom csipkedtetni hagyni, mint törökké lenni! Mennydörgős adtát is! mi köze az én arcom megcsipkedésének e kisasszony feltámadásához? A vén kecske megnyalja a sót*): Dulcineát megbabonázzák, s engem ütnek érte, hogy fel legyen oldva; meghal Altisidora, olyan nyavalyában, amelyet az Isten rá akart bocsátani, most meg így támasztanak fel, hogy nekem adjanak huszonnégy fricskát, az én testemet szurkálják rostává tűheggyel s az én karjaimat nyúzzák meg fejtsék ki bőrükből? Köszönöm ezt a mulatságot, de nem kérek belőle. Vén róka vagyok én, nem hagyok kifogni magamon!

— Akkor meghalsz! — dörögte Radamantus harsányan. — Lágyulj, tigris! alázd meg magad, kevély Nimród!**) türj és hallgass, holott nem kívánnak tőled semmi lehetetlenséget, s ne merészed ez így lefolyását megnehezíteni. Fricskázva kell néked lenned, csipkedéseket szenvedned, szurkálások alatt nyögnöd. Ide, ismétlem, ide, szolgák, s tegyétek, amit parancsoltam. S ha nem: igaz lellemre és emberségemre mondom, majd meglátjátok, mit kaptok!

Erre hat duenna közelített az udvar felől, sorban egymásután, a négy elseje pápaszemmel, s valamennyi magasra emelte jobb kezét, olyan rövid újjú ruhában, amilyen most divatos, hogy a csuklón alul még négyujjnyi hiányzik, hogy a kéz annyival hosszabbnak lássék.

Alig pillantotta meg Sancho ezeket, úgy elbódult egyszerre mint a bika, s így kiáltott:

*) Az eredetiben Sancho csak a felét mondja el a hasonló értelmű, bár más szavakkal kifejezett közmondásnak, mely teljes alakjában így hangzik: „Regostó sela vieja a los bledos: ni de jo verdos ni secos“.

**) „Kevély“ Nimród, mert a bábeli tornyot építette.

(Ford.)

— Nem bánom, ha az egész világ megtapogat is, de hogy hozzám duennák nyuljanak, abba soha bele nem egyezem! Macska karmolásson, amint uramat ugyan- ebben a házban karmolászta, verjék át testemet éles tör- szúrással, szaggassák karomat tüzes vasgolyókkal: mind- ezt békén tűröm, ezen uraságok szolgálatára; de hogy duennák nyuljanak hozzám, abba nem egyezek bele, ha az ördög elvisz is.

Don Quijote is megtörte a csendet s így szólt:

— Légy békén, fiam, s teljesítsd, amit ezek az urasá- gok parancsolnak; azonfölül adj hálát az Égnek, hogy olyan erővel ruházta fel a te személyedet, hogy vértanú- ságod által feloldod a varázs alól az elvarázsoltakat s feltámasztod a holtakat.

Már ott voltak a duennák Sancho előtt, mikor ő, né- mileg megpuhulva és lecsillapulva, jól elhelyezkedett a széken s odatartotta képét, arcát e legelsőnek, aki jól képen pöccentette s aztán mély bókot vágott előtte.

— Kevesebb udvariasságot s kevesebb kencse-fen- csélést, senora duenna, — mondta Sancho, — mert Isten a tanúságom, nagyon szagos-ecet illatú a keze.

Szóval, a duennák mind megpöckölték s azonkívül sok házi cseléd megcsipkedte; amit azonban épenséggel nem akart elszívni, az a tűszúrkálás volt. Már erre, amint látszott rettenetes haraggal, felugrott a székről, felkapta a kezeügyébe eső égő fáklyát s szabdalt-vagdalt vele a duennák s többi hóhérai felé, így kiáltozva:

— Eltakarodjatok innen, pokolba való cselédek, nem vagyok én ércből, hogy az ilyen átkozott kínzás ne fájna!

Altisidora, aki már bizonyosan belefáradt a hosszas hanyattfekvésbe, e pillanatban oldalt fordult. Mihelyt e mozdulatot a körülállók észrevették, majd mindnyájan egyhangulag így kiáltottak:

— Altisidora eleven, Altisidora él!

Radamantus ekkor arra intette Sanchot, csillapítsa fölgerjedését, mert a cél, amelyre törekedtek, immár el van érve.

Alighogy Don Quijote észrevette Altisidora megmoz- dulását, azonnal térdre borult Sancho előtt s így esde- kelt:

— Most van itt az ideje, szívemnek drága gyermeke, s nem fegyverhordozóm többé, hogy magadra szabdalj egypárt a Dulcineát feloldó csapások közül. Most van itt az ideje, ismétlem, mert varázserőd most érte el legfőbb hatályosságát, s most munkálkodhatol legsikeresebben azon a jótétéményen, melyet tőled várnak.

Erre Sancho így válaszolt:

— Az bizony éppen olyan sületlenség lenne a másik sületlenségre, mintha az ember mézet keresne édes lepényre. Ugyan jó is volna, ha fricskákra, csipésekre, tűszúrásokra még korbácsütéseket is rájuk raknánk. Akkor csakugyan jobban tennék, ha malomkövet kötnének a nyakamra s azzal vetnének a kútba, az se esnék nagyon nehezemre, ha már akárki fia nyavalyájának gyógyításáért én vagyok mind a világ bűnbakja. Hagyjanak békét nekem, mert Isten az atyám, úgy felforgatok mindent fenekestül, akármi történik is aztán.

E közben Altisidora felült a ravatalon, mire a trombiták megharsantak, a fuvolahangok s minden jelenlévők e felkiáltásával kísérve:

— Éljen Altisidora, éljen, éljen!

A hercegi pár, Minos és Radamantus királyok felálltak s mindnyájan Don Quijotéval és Sanchoval egyben odaléptek Altisidora üdvözlésére, s hogy leemeljék a ravatalról.

Altisidora ájulozást tettett, majd mélyen meghajtottta magát a hercegi pár és a királyok előtt, Don Quijotera pedig félvállról tekintve így szólt:

— Isten bocsássa meg bűnödöt, szeretetlen lovag, mert a te kegyetlenséged volt az oka, hogy a túlvilágon, — amint érzem, — legalább is ezer esztendőtt kellett töltenem; míg életemet viszont te neked köszönöm, a földkerekségének legrészvevőbb fegyverhordozója. Rendelkezzél, e mai naptól kezdve, szabadon azon hat ingem fölött, melyeket ezennel néked adományozok, csináltass belőlük hat férfiinget magadnak; igaz ugyan, hogy kissé már ványadtak, de azért legalább mind tiszták.

Sancho leemelte a csúcsos süveget, térdre borult s úgy csókol kezét néki az adományért.

A herceg megparancsolta, hogy a csúcsos süvegtől mentsék fel már s adják vissza a maga sipkáját, úgy-

szintén vessék le róla a lángszínű térítőt s adják rá a saját felöltőjét. Sancho arra kérte a herceget, hadd tartsa meg a ruhát is, meg a süveget is, s hadd vigye haza magával örök emlékül és jeléül e hallatlan eseménynek. A hercegné azt felelte, mindenesetre megtarthatja, anélkül is tudja már, hogy ő mily jó szívvvel viseltetik Sancho iránt.

A herceg elrendelte most, hogy az udvarról takarítsanak el mindent, s aztán menjen kiki szobájába, Don Quijotét és Sanchot pedig vezessék abba a szobába, amely már ismeretes előttük.

LXX. FEJEZET.

Mely a hatvankilencedik után következik, s olyanokról szól, amik multhatatlanul szükségesek e történet megértésére.

Sancho ez éjjel egy nyoszolyán hált, még pedig Don Quijoteval egy szobában, amit ugyan szívesen elkerült volna, ha lehetséges, mert jól tudta, hogy ura a sok kérdéssel s feleléssel bizonyosan nem hagyja majd aludni, már pedig ő neki most az egyszer csepp kedve sem volt a beszélgetésre, minthogy az imént kiállott mártírság gyötrelmei igen élénken előtte álltak még s nyelvét is annyira lekötötték, hogy jobb szeretett volna valami szalmakunyhóban egyedül meghálni, mint e fényes hálóteremben másodmagával.

Amitől tartott, az csakugyan beteljesedett, s gyanúja éppenséggel nem volt alaptalan, mert alig hogy Don Quijote lefeküdt az ágyba, azonnal így szólt hozzá:

— Mire véled, Sancho, e mai éjszaka eseményeit? Ugy-e, mily nagy, mily hatalmas a mellőzött szerelem ereje, amint magad is tapasztalhatod tulajdon szemeiddel a megholt Altisidorán, akit sem nyíl, sem kard, sem más ilyen gyilkos eszköz nem ölt meg, sem halálos mérgek, hanem egyedül hidegség és közöny tapasztalása, mellyel én irányában folytonosan viseltettem.

— Bánom is én, akárhogy s akármikor halt volna is meg, — viszonzta Sancho — csak nekem hagyott

volna békét, aki se bele nem szerettem, se hidegen nem mellőztem soha világéletemben. Nem tudom sehogy és semmikép még csak elgondolni sem, mi köze lehet Sancho mártírságának Altisidora felépülésével, aki sokkal szelevedibb leány, semhogy okosnak tarthatnám. Most már persze belátom magam is világosan és nyilván, hogy a világon csakugyan vannak varázslók és varázsolások, akiktől s amiktől az Isten mentsen meg engemet, minthogy magam meg nem menthetem magamat. Egyébiránt most csak arra kérem nagyságodat, hagyjon engem aludni s ne kérdezzon tőlem semmit többet, ha azt nem akarja, hogy mindjárt kiugorjam az ablakon.

— Aludjál hát, Sancho barátom, — felelte Don Quijote — ha ugyan a kiállott tűszúrások és csippentések s a kapott fricskák aludni hagynak.

— Nincs az a fájdalom, — vizonozta Sancho — ami keservesebb lenne annál a szégyennél, amit a fricskák okoztak, s nem egyébért, hanem hogy éppen duennák adták, hogy a jó Isten pusztítaná el valamennyit! De most még egyszer is arra kérem nagyságodat, hagyjon engem aludni, mert az álom lecsillapítója mindazon nyomorúságoknak, amik az ébrenlévőt gyötrik.

— Am úgy legyen! — mondta Don Quijote — Isten veled.

Elaludtak mind a ketten. Cide Hamete, e nagy történet írója pedig ezt az időt akarja megragadni arra nézve, hogy számot adjon afelől, s megírja, mi indította a hercegi párt arra, hogy az említett cselszövés épületét fölemeljék. S azt mondja: a baccalaureus Carasco Sámson nem tudta sehogy elfelejteni, hogy Tükröslovag korában hogyan győzte le s taszította őt földre Don Quijote, amely legyőzés és földreterülés megsemmisítette s megghiusította minden tervét. Ezért újabb próbát akart tenni, azon reménység fejében, hogy a második kísérlet jobban fog sikerülni az elsőnél. Így tehát kitudakolta Don Quijote tartózkodása helyét attól az apródtól, aki Panza Terezának, Sancho feleségének a levelet és ajándékot hozta; új fegyverzetet, más lovat szerzett, pajzsára fehér holdat tűzött fel, s az egész lo-mot egy öszvéren vitte magával, melyet egy parasztem-

ber vezetett, s nem Cecial Tamás többé, multkori fegyverhordója, nehogy akár Sancho Panza, akár Don Quijote rájok ismerjen.

Amint a kastélyba ért, a herceg azonnal tudósította, hogy Don Quijote Zaragosa felé vette útját, ahol részt akart venni a tornában. Elmondták neki azt is, milyen tréfákat űztek velük a Dulcinea feloldásával, melynek a Sancho ülepe rovására kell megtörténnie. Elmondták végre azt is, hogyan dicsekedett el Sancho azzal, hogy a gazdáját mennyire lóvá tette azzal, hogy Dulcinea el van varázsolvá s átalakítva parasztleánnyá, mire viszont a hercegasszony meg Sanchot bolondította el, azt bizonyítva be előtte, hogy éppen Sancho az, aki csalódik, mert Dulcinea csakugyan el van bűvölve. Mindezen a baccalaureus éppoly jót nevetett, amennyire csodálkozott, nem tudva, mit bámuljon inkább: Sancho agyafurtságát s együgyűségét-e, vagy pedig Don Quijote páratlan bolondságát.

A herceg arra kérte, ha csakugyan találkozik vele, már akár legyőzi is aztán, akár sem, visszatértében szóljon be hozzájuk újra s mondja el nekik, mire ment vele. A baccalaureus vissza is tért a herceghez, elbeszélte mindent, el a párbaj feltételeit is, s hogy Don Quijote, mint igaz kőborlovag, máris útban van hazafelé, hogy az egy évi honmaradásról adott szavát beteljesítse. Ezen idő leforgása alatt pedig, — mondta a baccalaureus, — meglehet, hogy kigyógyul bolondságából, s éppen ez a reménység ösztönözte őt is amaz átöltözésekre, mert az embernek igazán megesik a szíve, ha azt látja, hogy olyan derék nemes ember, mint Don Quijote, olyan nagy bolond.

Ezzel aztán búcsút vett a hercegtől, hazament a maga falujába, s ott várta be Don Quijotét, aki már útban volt nyomában. S ez szolgáltatott alkalmat a hercegnek ez újabb tréfára; annyira mulatságosaknak találta Sancho és Don Quijote minden tettét-vettét. Kastélya környékén közel és távol, amerről csak gyanítani lehetett Don Quijote jövetelét, számos lovas és gyalog szolgánéppel elállatta az utakat mindenfelé, hogy ha Don Quijotét megtalálják, akár szép szerivel, akár erőszakkal is, mindenesetre behajtsák a kastélyba. Talál-

koztak vele, hírt adtak mindjárt a hercegnek, aki már előre készentartott mindent, úgyhogy amikor a lovag jövetelének hírét vette, csak az udvaron lévő fáklyákat és gyertyákat kellett meggyújtani s Altisidorát a ravatalra felfektetni; az egész elmondott készüllet, minden olyan jól, oly élénken volt utánózva, hogy a valóság és színlelés között igazán kevés volt a különbség. Cide Hamete azonban még azt is hozzá teszi: neki az a nézete, hogy a megtréfálók magok is éppen oly bohók voltak, mint a megtréfáltak, s hogy a hercegi pár a bolondság látszatától csak kétújjnyi messze se volt, mint-hogy olyan mohón nekiestek annak a mulatságnak, melyet nekik az a másik két bolond szerzett, kiknek egyike most édes álomban szendergett, másika pedig ébren úzte féktelen gondolatait, úgyhogy a hajnal is úgy érte s vele együtt a felkelés vágya, mert a renyhe tollas ágyban Don Quijote sem legyőzött, sem győzelmes korában semmi örömét nem találta.

Altisidora, akiről a lovag csakugyan azt hitte, hogy a halálból támadott fel, még tovább úzte az uraság tréfáját, s így fején ugyanazzal a koszorúval, mely az imént a ravatalon ékesítette, s arany virágokkal behintett fehér tafota ruhácskában, vállaira szétomló hajfürtökkel, s gyönyörű fekete ébenfa pálcára támaszkodva, egyszer csak benyitott a szobába Don Quijotehoz. A lovag e látománnyra egészen megzavarodott, összehúzta magát, amennyire csak húzhatta, s egész fülig betakaródzott a vánkosokkal és takaróval, s nyelve úgy le volt kötve, hogy egyetlen udvarias szót sem tudott hozzá intézni.

Altisidora odaült egy székre az ágy mellé fejtől, s előbb egy mély sóhajtást repítve a levegőbe, gyengéd lágy hangon így szólt:

— Ha az előkelő nők és szemérmes hajadonok az erkölcsösségre nem tekintenek, s megengedik a nyelvnek, hogy az illedelem korlátain áttörjön s nyilvánosságra hozza a szívbe zárt titkokat: akkor azok bizonyára igen súlyosan szenvednek. Én, senor Don Quijote de la Mancha, szintén egyike vagyok ezen zaklatottaknak, legyőzötteknek, szerelem által gyötrötteknek; emellett azonban csendesén és nyugton türtem, tiszta maradtam, elannyira, hogy szívem megtört mély hallgatásomban

és életemet elvesztettem. Harmadnappal ezelőtt, a kegyetlen bánásmód hatása alatt, mellyel irányomban viseltettél, te köszívű lovag, minden panaszaomra is keményebb te a márványnál, meghaltam, vagy legalább is halottnak gondoltak azok, akik láttak. S ha a szerelem meg nem szán és e jólelkű csatlós martírságához nem köti megmentésemet, ott is maradtam volna a túlvilágon.

— Bár inkább a szamaramhoz kötötte volna a szerelem — mondta most Sancho — bizony megköszöntem volna neki. De hát mondja csak, kisasszony, hogy az Isten adjon magának érzékenyebb szeretőt az én uramnál, ugyan mit látott amott a másvilágon? Milyen élet van a pokolban? Mert aki kétségbeestében hal meg, annak bizonyosan oda kell jutnia.

— Az igazat megvallva, — viszonozta Altisidora, — én aligha haltam meg egészen, mert a pokolba nem jutottam; ugyanis ha oda jutottam volna, bizonyos, hogy ki nem szabadulok belőle, akármennyire akarjam is. Annyi az igaz, hogy csak a tornácát értem el, ahol éppen körülbelül tízenkét ördög labdázott, mind nadrágban és felöltőben, vallon inggallérral s flamandi csipkével díszítve, s hasonló hajtókával, ami kezelő gyanánt szolgált, de a csuklónál négy újinyival rövidebb volt, hogy a kéz annál hosszabbnak lássék. Markukban égő labdaütőt tartottak; s amin legjobban csodálkoztam, az volt, hogy labda gyanánt könyveket használtak, amik úgy látszott csupa széllel s csupa silány polyvával voltak megtömve: egészen új és szokatlan valami. De még ezen se csodálkoztam annyira, mint azon, hogy amíg másutt igen természetesen a nyertesek örülni s a vesztesek mérgeledni szoktak, ennél a játéknál mind a két fél morgott, veszekedett, átkozódott.

— Ezen nincs mit csodálkozni, — jegyezte meg Sancho, — hiszen az ördögök, akár játszanak, akár se, sohase lehetnek békén, nyerjenek bár vagy ne nyerjenek.

— Már bizonyosan úgy kell lenni, — viszonozta Altisidora. — Van azonban még egy, amin csodálkozom, vagyis jobban mondva, akkor csodálkoztam, hogy már az első ütésre egyetlen egy labda sem maradt épen, hogy még egyszer lehetett volna használni, amiért is úgy repült a sok új meg régi könyv seregestül, hogy az ember alig

győzte nézni. Egyikre, egy újdonság újra, pompásra, szépen bekötöttre akkorát ütöttek, hogy a bele is kirepedt s a levelei csak úgy potyogtak. Az egyik ördög azt mondta ekkor: „Ugyan nézd meg csak, miféle könyv ez?” Mire a kérdező azt felelte: „Ez: a Don Quijote de la Mancha történetének második része, de nem az, amit első szerzője Cide Hamete írt, hanem egy másik, bizonyos aragoni embertől, aki magát Tordesillas születtségének vallja.” „Vidd el innét, mond erre az előbbi ördög, s vedd a poklok mélységes mélyére, hogy még csak ne is lássam!” „Hát olyan rossz?” kérde a másik. „Olyan rossz, viszonzá az előbbi, hogy ha én magam szántsándékkal akarnám is rosszabbul megírni, még akkor se tudnám.” Ők aztán tovább folytatták a labdázást egyéb könyvekkel; én azonban Don Quijote nevét hallván említeni, akit annyira szeretek s imádok, rajta voltam, hogy ez a rémlátás élénken megmaradjon emlékezetemben.

— Kétségkívül rémlátásnak kellett lennie, — jegyezte meg Don Quijote, — mert kívülem más én nincs e világon; s bárha ez a történet kézzől-kézre jár is, nem marad meg egyikben sem, mert mindenki rug egyet rajta a lábával. Nem esett zokon azt hallanom, hogy ilyen rémalakban járok szerte a földalatti sötétségben s a föld fölött világosan, mert hiszen, akiről ez a történet szól, az nem én vagyok. Ha jó, hű és igaz volna, élete évszázadokig tartana; mivel azonban rossz, útja nem lesz valami nagyon hosszú, bölcsőjétől koporsójáig.

Altisidora még folytatni akarta a panaszt Don Quijote ellen, a lovag azonban így szólt hozzá:

— Több ízben mondtam már, kisasszony, szívemből sajnálom, hogy óhajtásai érettem epednek, amelyek nálam hálára igen, de viszonzásra számot nem tarthatnak. Én arra születtem, hogy Dulcinea del Tobosoé legyek; s a sors, ha van, neki szánt engemet; s azt gondolni, hogy az ő helyét más szépség foglalhatja el szívemben, egyenlő a lehetetlenséggel. Legyen ez a kiábrándulás elég, hogy kegyedet erényessége korlátai közé visszavezesse, mert hiszen lehetetlenre senki sem kötelezhető.

Ennek hallatára Altisidora, nagy felindulást és haragragjerjedést színelve fölkiáltott;

— Istenemre mondom, Don Tökfilkó, te mozsárszív, te datolyamag, makacsabb és keményebb vagy te a parasztnál is, akitől ugyan hiába kérnek valamit, ha egyszer megbikacsolta magát; mindjárt neked esem s kikaprom a szemedet. Azt hiszed talán, Don Legyőzött, Don Elpáholt, hogy én meghalok éretted? Amit ma éjjel láttál, az mind ese-mese volt, s nem vagyok én olyan nő, hogy az ilyen tevéért, mint te, csak egy körömfeketényi fájdalmat is szenvedjek, nem hogy még meg is haljak!

— Már ezt elhiszem, — mondta Sancho, — mert csakugyan nevetséges, amikor azt mondják, hogy valaki szerelemből hal meg. Mondani lehet, de Judás legyen, aki elhigye.

Még folyt közöttük ez a beszélgetés, midőn az a dalnok és költő lépett be, ki az említett két stanzát énekelte; ez mélyen meghajolva Don Quijote előtt, így szólt:

— Soroljon és tekintsen nagyságod, lovag úr, legalázatosabb szolgálói közé tartozónak, mint aki már régtől fogva nagy tisztelője vagyok úgy híréért, valamint hőstetteiért.

Don Quijote pedig ezt felelte:

— Mondja meg ön, kicsoda, hogy udvariasságom az ön érdemeinek megfelelő lehessen.

Az ifjú azt mondta, ő az a mult éjjeli énekes és dicsőítő beszéd szónoka.

— Az bizonyos, — szólt hozzá Don Quijote, — hogy önnek rendkívül szép hangja van; amit azonban énekelt, — nekem úgy látszott, — nem volt egészen alkalmoszerű: mert mi köze Garcilaso stanzáinak e kisasszony halálához?

— Azon ne csodálkozzék nagyságod, — viszonzta a zenész, — hiszen a mai pelyhes-száju poéták között bevett szokás, hogy mindenki úgy írjon, ahogy kedve tartja, onnan lopjon, ahonnan akar, már akár odaillik céljához, akár se; s nincs egyetlen olyan ostobaság írásukban vagy énekükben, amit ne költői szabadságnak állítsanak.

Don Quijote felelni akart rá, de a herceg és hercegné akadályozták meg, akik látogatására jöttek, mire aztán hosszú és kellemes társalgás eredt meg közöttük, melyet Sancho annyi tréfával és csipősséggel fűszerezett, hogy

a hercegi pár ismét alig győzött eléggé csodálkozni úgy együgyűségén, mint furfangosságán.

Don Quijote arra kérte őket, engedjék meg, hadd utazzék el még aznap, mert hiszen az olyan magaféle legyőzött lovagnak inkább ölben a helye, semmint királyi palotákban. Szívesen beleegyeztek, csak a hercegné még azt az egyet kérdezte tőle, vajjon Altisidora megnyerte-e kegyét valamennyire?

— Drága senora, — válaszolta ő — tudnia kell méltóságodnak, hogy ennek a kisasszonynak minden baja a dologtalanságból származik, melynek egyesegyedül a folytonos, tisztos munka az orvossága. Ő csak az imént azt mondta nekem, hogy a pokolban csipkét is hordanak; s minthogy ő is bizonyosan ért a csipkeveréshez, le ne tegye a kezéből: mert amíg csipkeverője jár, addig nem jártatja az eszét olyan képen vagy képeken, amiket szeret. Ez az igaz, ez az én nézetem és tanácsom.

— Meg az enyim is, azért — toldotta hozzá Sancho, — mert soha életemben se hallottam, hogy csipkeverő leány valaha meghalt volna szerelemből. A dolgos leányoknak inkább azon jár az eszük, hogy s mikép lehetnének készen a munkájukkal, semmint holmi szerelmeskedéseken. Magamról legalább elmondhatom, mert amíg én kapálok, azt se tudom, van-e, nincs-e oldalbordám; már mint feleségemet Panza Terezát értem, akit pedig jobban szeretek a két szemem világánál.

— Sanchonak tökéletes igaza van, — jegyezte meg a hercegné, — s lesz rá gondom, hogy Altisidora ezen-től fehérruha-varrással foglalkozzék, amihez különben is nagyon jól ért.

— Nincs rá semmi szükség, asszonyom, — szólt most Altisidora, — hogy ilyen orvossághoz folyamodjunk, mert amilyen kegyetlenül bánt velem ez a vaslelkű szörnyeteg, már az maga is minden egyéb mesterfogás nélkül kitörli őt emlékezetemből; s méltóságtok kegyes engedelmével távozni is akarok innen, hogy ne is lássam többé bús alakját, vagyis jobban mondva, utálatos rút pofáját.

— Nem tudom, nem úgy vagyunk-e ezzel, — jegyezte meg a herceg, — ahogy a közmondás tartja: ahol nagy a pirongatás, hamar jön a megbocsátás.

Altisidora ekkor úgy tett, mintha kendőcskéjével könnyeit szárítgatná, s aztán meghajtva magát az uraság előtt, eltávozott a hálósobából.

— Eredj csak, szegény leány, — mondta Sancho, — eredj csak, nem jósolok neked valami fényes jövődöt, aki ilyen gyékény-káka lélekbe s tölgyfa szívbe bolondultál bele. Lelkem úgy segélien, ha velem szürted volna össze a levét, más hangon kukorékolt volna a kakas!

A beszélgetésnek itt végeszakadt, Don Quijote felöltözött, együtt ebédelt a herceggel, s még aznap délután útra kelt.

LXXI. FEJEZET.

Mi történt Don Quijoteval s fegyverhordozójával, Sanchoval hazafelé utaztokban.

A legyőzött s zaklatott Don Quijote egyrésről igen szomoruan, másrésről pedig nagyon vidáman folytatta továbbutazását.

Szomorúságát legyőzetése okozta, vidámságát meg az, ha elgondolta, milyen erő rejlik Sanchóban, amint Altisidora feltámasztásánál is bebizonyította, ámbar némileg kétségeskedett, vajjon a szerelmes leányzó csakugyan igazán halva volt-e?

Sancho ellenben éppenséggel nem volt vidám, mert őt meg az szomorította, hogy Altisidora nem váltotta be adott szavát s nem adta oda neki az ígért ingeket; s amint ez járt eszében, útközben egyszersak azt mondja urának:

— Már az igaz, uram, hogy bizonyosan én vagyok a legszerencsétlenebb orvos a világon: mert hány meg hány olyan doktor van, aki megöli a beteget, mégis megfizetteti a fáradságát, ami pedig egyébből se állt, mint-hogy firkantott egy-két cédulácskát, amire ráírta egy pár orvosság nevét, amit nem is maga csinál meg, hanem a patikárus, csak tessék aztán bevenni. Míg énnekem meg, akinek más gyógyulása vérembe, fricskákba, csipésekbe, tűszúrásokba és korbácsütésekbe kerül, nekem nem adnak egy fityinget se. De, — aki lelke van, — csak kerüljön megint valami beteg a kezem ügyébe, meg nem

gyógyítom addig, amíg meg nem kenték a markomat; a pap is az oltárról él; és sehogyse akarom elhinni, hogy ezt a csodatevő erőmet az Ég azért adta, hogy én meg csak úgy potyára elfecséreljem másokra.

— Igazad van, Sancho, — viszonzta Don Quijote, — s bizony nem is volna rendjén, hogy Altisidora az ígért ingeket nem adta oda. S ámbár ha ez az erő *gratis data**) is, amennyiben megszerzése semmi fáradságodba nem került: elég fáradság az, hogy a martírságot elvállalod. Ami engem illet, annyit mondhatok, ha te meg akartad volna fizettetni a Dulcinea feloldásáért kiállt ütésekért, régen megadtam volna egy fillérig becsületesen; csak-hogy azt nem tudom, megegyezik-e a gyógyítás a fizetéssel, már pedig nem szeretném, ha a jutalom az orvosság hatását elrontaná. Mindamellett azt hiszem, egy próba nem árt. Gondold meg, Sancho, mit kérhetsz, s aztán korbácsold magad tüstént, s fizess ki magadat készpénzzel, mert hiszen, ami pénzem van, nálad van.

Erre az ajánlatra Sancho szemét-száját egy arasznyira szétmeresztette, s szívesen beleegyezett, hogy ilyen föltételek mellett örömet végigver magán, amiért is így szóló urának:

— Akkor hát Isten neki, nagyságos uram, szívesen ráállok nagyságod kívánságára, a magam hasznáért; családos ember vagyok, feleségem, gyermekem, s ez az oka, hogy ilyen nyereségvágyónak látszom. Mondja csak nagyságod, mennyit szán egy-egy ütésért, amit magamra vágok?

— Ha e gyógyítás nagyságának és minőségének érdeme szerint akarnálak fizetni, Sancho, — viszonzta Don Quijote, — Velence minden kincse s Potosi**) bányái se volnának elégségesek méltó díjazásodra. Számítsd össze te, mim van nálad, s te szabd meg minden ütésnek az árát.

— Háromezerháromszáz és egynéhány ütest kell magamra vernem, — folytatta Sancho, — amiből ötöt már rámutöttem, hátra van még tehát a többi. Számítsuk bele ezt az ötöt is a többibe, s akkor lesz éppen háromezerhá-

*) „Ingyen adott“ (malaszt).

**) Bolíviai gazdag ezüsbányák.

romszáz. Ennek darabját egy-egy quartillóval véve*), (mert olcsóbban nem állok rá, ha az egész világ parancsolná is,) ez kerek számmal háromezerháromszáz quartillót tesz, amiből a háromezer quartillo annyi, mint ezeröttszáz félreál, ami megint hétszázötven reál, a másik háromszáz quartillo meg százötven félreál vagyis hetvenöt reál, amit a hétszázötvenhez adva, lesz az egész nyolcszázhuszonöt reál. Ennyit tehát kifogok abból, ami nálam van nagyságod pénzéből, s ezzel gazdagon és elégedetten, bárha tisztességesen elverve, hazatérek, mert pisztrángot se fognak...**) De nem mondom tovább.

— Oh áldott Sancho, oh szeretetre méltó Sancho! — lelkendezett Don Quijote, — de mennyi hála! leszünk irántad lekötelezve Dulcineával együtt életünk egész hátralevő idejében, amíg csak az ég megtart bennünket! Ha újra visszanyeri hajdani lényét (pedig lehetetlen, hogy vissza ne nyerje), akkor az ő szerencsétlensége szerencse volt, az én legyőzetésem pedig a legboldogítóbb diadal. Még csak azt, Sancho, mikor akarod a vezeklést elkezdeni? mert megtoldom jutalmadat még száz reállal, ha nem halasztod sokára.

— Mikor? — ismételte Sancho, — kétségkívül még ma éjjel. Intézze nagyságod a dolgot úgy, hogy a nyílt mezőn s szabad ég alatt töltsük az éjt, akkor én mindjárt megszaggatom testemet.

Eljött végre az éj, amit Don Quijote oly nehezen várt, hogy azt hitte, Apollo szekérének kerekai eltörték s hogy a nappal a szokottnál sokkal hosszabban nyúlik, amint rendesen így szoktak gondolkozni a szerelmeseik is, akiknek óhajlásával az időszámítás sohasem vág össze. Végre egypár terebélyes fa alá vonulhattak el, nem nagyon távol az út mellett, ahol Rocinantét és a szürkét lenyergelvén, a zöld füre heveredtek s a Sancho élettárából megvacsoráltak. Sancho ekkor a szürke kötőfékéből jó súlyos és hajlékony korbácsot font össze, s aztán valami húsz lépésnyire félrevonult urától egypár bükkfa közé.

*) $\frac{1}{4}$ reál.

(Ford.)

**) Az egész példabeszéd így hangzik: „No sé tornan truchas á brayas enjutas“. Pisztrángot se fognak szárazon maradt nadrágban.

(Ford.)

Amint Don Quijote látta, mily bátran, mily nemes elszántsággal távozik, így szólt hozzá:

— Csak arra vigyázz, barátom, hogy kárt ne tégy magadban; tarts egy-egy kis időközt az ütések között, s ne siess vele oly mohón, hogy aztán dolgod végzése közepén találj kifogyni a szuszából; más szóval azt akarom mondani, ne erőltess meg magadat annyira, hogy előbb szakadj meg bele, mielőtt a korbácsütések a kellő számot elérték. S nehogy a játékot egy kártya fölöslegével vagy híjával elveszítsd, majd én is itt állok a szomszédságodban s olvasómon számlálom, hányat ütöttél már magadra. Legyen az Ég olyan kegyelmes irántad, amint jó szándékod megérdemli.

— A jó fizetőt nem búsítja a zálog, — vizonozta Sancho, — úgy akarok magamra verni, hogy fájjon ugyan, de meg ne öljön, mert azt hiszem, éppen ez a fődolog ennél a csodatételnél.

Azonnal félmeztelenre vetkőzött felülről derékig, megsuhogtatta a korbácsot s elkezdtek, ő a csapkodást, Don Quijote meg a számlálást.

Valami hatot-hetet ütött magára, s ekkor máris úgy vette észre, hogy ennek bizony fele sem tréfa s igen olcsóra szabta az árát, amiértis egy kicsit felhagyott a veréssel s odakiáltott urához, most látja be, hogy rá van szedve, mert minden ütés nem egy fertály, de bizony mégér egy félreált is.

— Csak folytasd, Sancho barátom, s ne lankadj, — vizonozta Don Quijote, — szívesen megduplázom, amiben megalkudtunk.

— Így tehát Isten neki, suhogjon az ostor! — felelt Sancho, s az akasztófa címere ütött is nagyokat, de nem a maga háttára többé, hanem a fák derekára, s közbe-közbe nyögött, sóhajtott akkorákat, hogy azt lehetett volna hinni, a szívét szakasztja ki minden nyögésével.

Don Quijote, aki mindig kész volt a szánakozásra, most is attól kezdett tartani, Sancho bizony még életét veszti, s így ennek vigyázatlansága folytán még az ő óhajtása sem fog teljesülhetni, tehát így szólt hozzá:

— Mindenre, ami szent, barátom! hagyj fel most az üggyel, mert üggylátszik, csakugyan nagyon keserű orvosság ez! Jobb lesz, ha a folytatását máskorra halaszt-

juk, hiszen Zamorát se vették be egy óra alatt. Ha el nem vétettem, te máris ezer csapáson felül ütöttél magadra; elég ez mostanra, mert, kissé gorombán szólva, tűri számár, ha terhelik, de azt nem, ha túlterhelik.

— Nem, nem, uram, — ellenkezett Sancho, — senki azt én rólam ne mondja: a bérét felvette, a munkát nem tette; menjen csak kissé félre nagyságod, hadd ütök magamra legalább vagy ezret még, akkor aztán két iramban túlestünk az egészen, vagy még így is marad valami föle.

— Ha már olyan nagyon nekibuzdultál, — mondta Don Quijote, — Isten segítsen, üsd magad; én félrevonulok.

Sancho tehát újra nekiveselkedett olyan mohón, hogy már több fának lehántotta a kérget, akkora szigorúsággal korbácsolta magát. Egyszer aztán ütött egy rettenetesen az egyik bükkfára s felkiáltott:

— Itt hal meg Sámson, s vele mind a többi!

Don Quijote a jajkiáltásra és a kegyetlen korbácsütés csattanására oda szaladt hozzá, s a Sancho korbácsa gyanánt szolgáló kötőféket megragadva így szólt:

— Isten mentsen, Sancho barátom, hogy te az én kedvemért életedet veszítsd, melyre gyermekednek s feleségednek még ezentúl is szüksége van. Dulcinea várja be a következő kedvező alkalmat, én meg a közeli reménység korlátain belül tartózkodom: s bevárom, amíg te új erőt gyűjtesz, hogy ez az ügy mindnyájunk teljes meglelégedéssel végződjék.

— Ha már nagyságod úgy parancsolja, — felelt Sancho, — akkor hát Isten neki! Csak arra kérem, vesse a vállamra köpönyegét, mert nem szeretném, ha elhűteném magamat, pedig a kezdő vezeklők mindig ebben a veszedelemben forognak.

Don Quijote még is tette, s maga csak ujjasban maradván, Sanchot betakarta, aki aztán mindjárt el is aludt, s aludt, amíg a nap a szemébe nem sütött; akkor aztán újra mindjárt útra keltek s pihenőt egy három mérföldnyi távolra eső helyen tartottak.

Egy kocsmában szálltak meg, amit most már Don Quijote is annak ismert föl, s nem tartotta többé várnak mély árokkal, tornyokkal, rostélyzattal és felvonóhíddal:

mert amióta legyőzték, sokkal okosabb volt minden ilyenekben, amint alább majd elmondjuk. Szállást egy földszinti szobában kapott, melyben a préselt bőrszőnyeg helyét valami régi festett vászonponyvva pótolta, mint ez faluhelyen szokás. Az egyikre, igen ügyetlen kézzel, a Helena elrablása volt festve, amikor a vakmerő vendég Menelaostól elvitte; a másokra meg Dido és Aeneás története, amint a nő egy magas tornyon állva fél lepedővel integet a szőkevény látogató felé, aki már valami gályán vagy dereglyén vitorláz tova a tengeren! Ki lehetett venni a két képen, hogy Helena nem vonakodik valami nagyon a távozástól, mert alattomban igen csalán mosolyog, míg a szép Dido szemeiből meg diónagyságú könnycseppek potyogtak.

Don Quijote e képek láttára így szólt:

— Ki nem lehet eléggé mondani, mily szerencsétlen volt ez a két asszonyosság, hogy nem születtek a mi korunkban, s még sokkal szerencsétlenebb én, hogy nem születtem az ő korukban: mert én szállhattam volna csak szembe ezekkel az urakkal: tudom Isten, se Trója el nem ég, se Karthago el nem pusztul. Csak az egy Párist kellett volna életétől megfosztanom, s minden szerencsétlenséget meggátoltunk volna.

— Fogadni mernék, — mondta Sancho, — nem telik bele sok idő, nem lesz olyan csapszék, fogadó vagy korcsma, meg borbélyműhely, amelyben a mi történetünk látható ne legyen képen. Csakhogy már akkor azt szeretném, hogy jobb piktör hagyja rajta a keze mocskát, mint ezeken.

— Igazad van, Sancho, — felelt Don Quijote — mert aki ezeket festette, olyan lehetett, mint Orbaneja, az a volt ubedai festő, akitől ha kérdezték, mit fest: rendszeren azt szokta válaszolni: amivé majd lesz. S ha aztán például kakast festett, oda írta alája: *Ez kakas!* nehogy valamikép rókának nézzék. Ilyenfajta festőnek, vagy, ami mindegy, írónak tartom én azt is, aki ama megjelent újabb Don Quijote történetét adta ki; nyilván az is úgy festett vagy írt: az lesz belőle, ami lesz. Vagy olyan lehetett, mint az a bizonyos Mauleon nevű poéta, aki nemrégiben a fővárosban élösködött, s aki egyszeriben mindenre felelt, akármit kérdeztek tőle. Egyszer, a többi kö-

zött, arra a kérdésre, mit tesz az: *Deum de Deo?**) azt vágta rá: *Dé donde diere.***) Most azonban elég erről ennyi, s csak azt mondd meg, Sancho, akarsz-e ez éjjel megint egy csomót verni magadon, s ha akarsz, vajjon fedél alatt teszed-e vagy szabad ég alatt?

— Isten a tanuságom, uram, — viszonzta Sancho, — ahogy én magamra akarok verni, arra nézve mindegy nekem, akár a házon belül, akár azon kívül történik is; hanem azt az egyet mégiscsak jobb szeretném, ha fák között eshetnék meg, mert úgy tapasztaltam, a fák társaságában jobban megy s azok csodálatos módon segítik kínom elviselhetését.

— Nem szükség, hogy most mindjárt megtörténjék, Sancho barátom, — mondta Don Quijote, — várhatunk vele addig, amíg hazaérünk a magunk falujába, ahová legkésőbb holnapután eljutunk, addig te is újra összeszeded erődet.

Sancho azt felelte, ám legyen tehát úgy, amint gazdája parancsolta, bár ő hamarosan véget szeretett volna vetni az egésznek, mert addig kell verni a vasat, amíg meleg, s addig örölni, amíg a malom jár, mivel a késedelem sokszor veszedelem, s imádkozzál és dolgozzál, úgy áld meg az Isten, és jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.

— Az egy élő istenre, ne több példabeszédet, Sancho! — kiáltott Don Quijote, — úgy látszik, te megint oda térsz vissza: *sicut erat.****) Beszélj te csak egyszerűen, világosan, s ne cifrázd, amint már akárhányszor tanácsoltam, s majd meglátod, hogy sokkal többre mégyesz vele.

— Nem is tudom, milyen csapás az én rajtam, — mondta Sancho, — hogy egyetlen okos szót se tudok mondani példabeszéd nélkül, meg példabeszédet se, hogy ne okos szónak tartanám. No de majd megjobbítom magamat, ha tudom.

Itt aztán ez alkalommal beszélgetésüknek végeszakadt.

*) Istentől való Isten. (Isteni származású. Biblia.)

**) Ami lesz, az lesz.

***) T. i. in principio = ahogy vala kezdetben. (Biblia.)

LXXII. FEJEZET.

Don Quijote és Sancho hazaérkezéséről.

Don Quijote és Sancho az egész napot ott töltötték abban a faluban és korcsmában s várták az éjszakát, az egyik, hogy a nyílt mezőn bevégezze a kiszabott vezeklést, a másik, hogy ennek végét érje, mely egyszersmind vágyainak legfőbb céljához vezetett.

Még e nap folytatában tért be a korcsmába egy újabb vendég lóháton, három vagy négy szolga kíséretében, akiknek egyike ily szavakat intézett ahhoz, aki gazdájoknak látszott:

— Itt megszállhat nagyságod, senor don Alvaro Tarfe, megpihenni; a fogadó, úgy látszik, tiszta és rendes.

E szavak hallatára Don Quijote így szólt Sanchohoz:

— Megállj csak, Sancho, mikor a minap történetem ama második részében lapoztam, ha jól emlékszem, én is bukkantam véletlenül egy Don Alvaro Tarfe névre.

— Az meglehet, — felelt Sancho — hadd szálljon le s aztán majd megkérdezzük.

A lovas leszállt s a fogadósné Don Quijote szállásával szemközt egy másik földszinti szobát nyitott neki, amely hasonlóképen festett ponyvával volt bevonva, mint a Don Quijoteé.

Az új vendég kényelembe helyezte magát, s könnyű ruhában kijött a fogadó tágas és árnyas tornácára, ahol Don Quijote fel s alá sétálgatott. Az azonnal ezt a kérdést intézte hozzá:

— Hová utazik uraságod?

— Hova? egy ide már nem messze eső faluba, — viszonzotta Don Quijote, — s hová utazik nagyságod?

— Én, uram, — felelt az úr — Granadába, szintén szülőföldemre.

— Szép szülőföld, — folytatta Don Quijote, — de nagyon lekötelezne nagyságod, ha kegyes lenne nevét megmondani; sokkal fontosabb rám nézve annak megtudása, semhogy eléggé kimondhatnám.

— Az én nevem Don Alvaro Tarfe, — válaszolt a vendég.

Cervantes: Don Quijote. IV.

Mire Don Quijote így felelt:

— Akkor tehát azt kell gondolnom, nagyságod kétségkívül ugyanaz a Don Alvaro Tarfe, akiről *Don Quijote de la Mancha történetének második részében* szó van, melyet egy újabkori szerző mostanában nyomtatott és bocsátott közre.

— Igenis, én az vagyok, — viszonzta a kérdezett, — s az a bizonyos Don Quijote, a történet főhőse, nekem igen jó barátom, s én voltam az, aki hazulról elhoztam, vagy legalább is rávettem arra, hogy jöjjön velem a Zaragozában szokásos lovagjátékra, ahová magam is mentem. S csakugyan igazán elmondhatom, sok jót tettem vele, s nekem köszönheti, hogy kiállhatatlan dölyfösködéséért a bakó korbáccsal nem kergette ki a városból.

— S ugyan mondja csak, kérem, senor Don Alvaro, hasonlítok én valamennyire ama bizonyos Don Quijote-hoz, akit nagyságod említ?

— A legkisebbet sem, — viszonzta Don Alvaro, — egy hajszálnyira sem.

— S vitt magával az a Don Quijote, — folytatta a miénk, — egy Sancho Panza nevű fegyverhordót?

— Vitt bizony, — ismételte Don Alvaro, — aki abban a hírben állt, hogy igen tréfás ember, én azonban soha egyetlen elmésséget sem hallottam tőle.

— Már azt magam is elhiszem, — szólt közbe most Sancho, — mert az elmésség nem terem minden bokorban. Az a Sancho pedig, akiről nagyságod beszél, nemes uram, bizonyára nagy akasztófárávaló, semmirekellő, gazember egy személyben! mert az igazi Sancho Panza én vagyok, akiből az elméskedés csak úgy ömlik. S ha nem hiszi nagyságod, tegyen próbát, járjon utánam csak egy esztendeig, majd meglátja, hogy minden lépten-nyomon potyogtatom, olyan sűrűn s olyan jól, hogy magam se tudom, mit s mit nem mondtam, elég az hozzá, mindig megnevettetem hallgatóimat. Az igazi Don Quijote de la Mancha meg, a híres, a bátor, az okos, a szerelmes, a sérelmek megtorlója, a kiskorúak és árvák gyámja, az özvegyek védelmezője, a hajadonoknak gyilkosa, az, akinek egyedüli imádottja a páratlan Dulcinea del Toboso: az ez az itt jelenlévő úr, az én gazdám; minden más

egyéb Don Quijote s minden más egyéb Sancho Panza mese-beszéd és puszta álom.

— Istenemre mondom, elhiszem! — felelt Don Alvaro, — mert kegyelmed egy-két szavában több mulatságot mondott, mint az a másik Sancho Panza az egész idő alatt, amíg csak hallottam, pedig elég soká hallgattam. Több volt benne a szószátyárból, mint jól beszélőből, s inkább bolondnak kellett tartani, mint tréfásnak. S kénytelen vagyok azt hinni, bizonyos, hogy azok a varázslók, akik a jó Don Quijotet üldözik, akartak engem a rossz Don Quijoteval üldözni. De most csakugyan nem tudom, mit gondoljak: mert meg mernék rá még esküdni is, hogy Toledóban én hagytam ott gyógyítás végett a bolondok házában, míg ime itt egy másik, de az enyimtől egészen különböző Don Quijote merül föl előttem.

— Már hogy én jó vagyok-e, azt nem tudom, — szolt Don Quijote, — de azt bizvást állíthatom, hogy az a rossz, az nem vagyok. Aminek bebizonyítására csak azt akarom közölni nagyságoddal, senor Don Alvaro Tarfe, hogy én soha életemben egyetlenegyszer sem voltam Zaragozaában. Sőt ellenkezőleg, mihelyt meghallottam, hogy ez a költött Don Quijote ott volt abban a városban a lovagiátékon: én semmi szín alatt se akartam odamenni aztán, hogy az egész világ előtt szemébe mondhassam, hogy hazudott. Így mentem aztán egyenesen Barcelonába, az udvariasság ez archivumába, az idegenek vendégfogadójába, a szegényeknek menedékházába, a bátrak hazájába, a megsértettek e megtorlójához, az igazi barátság otthonába, e fekvésére és szépségére nézve páratlan városba. S bárha az, ami ott velem történt, nem valami örvendetes, sőt igen leverő, még azt is békén tűröm, csak hogy ezt a várost láthattam. Szóval Don Alvaro Tarfe, én vagyok Don Quijote de la Mancha, kit a hír ajkaira vett, nem pedig az a boldogtalan, aki elég vakmerő volt, hogy az én nevemet koszpitolja s az én érzelmeimmel cifrálkodik. Most pedig arra kérem nagyságodat, tegye meg, amivel mint lovag tartozik, legyen oly kegyes és e község bírása előtt adjon nyilatkozatot arról, hogy engemet mind e mai napig soha életében sem látott ezelőtt, s hogy nem én vagyok az a Don Quijote,

akiről azt a második kötetet nyomtatásban kiadták, sem pedig ez a Sancho Panza, az én fegyverhordóm nem az, akit nagyságod ismert.

— Szíves örömet megteszem, — viszonzta Don Alvaro, — ámbár nem fogy a csodám, hogy két Don Quijotet és két Sanchot látok egyszerre, akiknek neve éppoly megegyező, mint amiy különbözők tetteik. Sőt újra mondom s bizonyítom, nem láttam. amit láttam s nem történt velem, ami történt.

— Nagyságod is bizonyosan úgy el van bűvölve, mint az én kegyelmes kisasszony asszonyom Dulcinea del Toboso; s adná Isten, hogy nagyságodat is az oldaná fel a varázs alól, hogy nekem másik háromezer és egy-pár korbácsütést kelljen magamra vernem nagyságodért, mint ahogy Dulcineáért verek: bizony magamra verném minden haszonlesés nélkül.

— Ezt a magáriverést nem értem, — mondta Don Alvaro.

Mire Sancho azt felelte: hosszú lenne azt elbeszélni, de azért majd elmondja ő, ha netalán egy úton mennek.

E közben ebéd ideje lett s Don Quijote és Don Alvaro együtt ebédeltek. Véletlenül a falu bírása is bevetődött a korcsmába egy írnokkal. A bíró jelenlétében azt kérte most Don Quijote, hogy a jelenlévő lovag úr, Don Alvaro Tarfe, jogérvényes alakban nyilatkoztassa ki a bíró úr előtt, hogy a szintén itt jelenlévő Don Quijotet nem ismeri, s hogy ez nem egy és ugyanazon személy azzal, akiről egy ily című könyvet adtak ki nyomtatásban: „*Don Quijote de la Mancha második része*,” írta egy bizonyos Avellaneda, aki Tordesillasban született. A bíró egészen a törvény rendeletei és szabályai szerint járt el; a nyilatkozat mindazon törvényes formások megtartása mellett történt, amik az ily esetben szokásosak. Don Quijote és Sancho nagyon örültek neki, mintha bizony szükség lett volna még ilyen nyilatkozatra is, holott a két Don Quijote és két Sancho közötti különbség már tetteikből és szavaikból is eléggé kitűnt.

Don Alvaro és Don Quijote nem fogytak ki egymás irányában az illedelmes, udvarias bókokból, amikben a nagy manchai olyan fényes értelmességről tett tanúbizonyságot, hogy eloszlatta Don Alvaro Tarfe tévedé-

sét, melyben az eddigelé élt, s most már csakugyan elhitte magáról, neki valóban meg kell babonázva lennie, hogy két ilyen homlokegyenest ellenkező Don Quijote került a szeme elé.

Délután lett s távoztak; útközben négy félmérőföldnyi távolság után elvált egymástól, az egyik Don Quijote falujába vezetett, Don Alvaronak pedig a másikon kellett mennie. Ezen rövid együttutazás közben Don Quijote elmondta szerencsétlen legyőzetését, s hogy Dulcinea el van bűvölve, s mi fogja feloldani a varázs alól, amire Don Alvaronak szeme-szája elállt csodálkozásában. Azután megölelte Don Quijotet és Sanchot is, s ment a maga útján; Don Quijote is a magáén. Ez éjjelre megint fák felé törekedtek, hogy Sanchonak alkalmas helye legyen a vezeklését betölteni, aki meg is felelt a kötelességének szakasztott azonmód, mint a mult éjjel, sokkal inkább a bükkfák kérgének, semmint az ő maga hátának rovására, mert ezt annyira kimélte, hogy ezen csapások miatt még a légy se repült volna el, ha történetesen rajta ül. A kiátszott Don Quijote egyetlen egy ütést se tévesztett el számitás közben, s úgy találta, hogy a mult éjjeliekkel együtt mindössze háromezerhuszonkilencre rugnak. Nyilván a nap is korábban kelt, hogy tanúja legyen ez áldozatnak, s annak világosságánál újra továbbfolytatták útjokat, melyen arról beszéltek, milyen nagy csalódásban élt Don Alvaro, s milyen jó gondolat volt arra a nyilatkozatra rábírni, még pedig oly hitelesen, a bíróság színe előtt.

E nap és a rákövetkező éjjel továbbutaztak, anélkül, hogy valami elmondásra méltó dolog történt volna velük, hacsak az nem, hogy Sancho egészen elvégezte feladatát, aminek Don Quijote rendkívül megörült, s alig várta a nappalt abban a reményben, hátha talán már ez nap, még útközben szembetalálkozik a varázs alól immár feloldott imádott Dulcineaájával. Nem is haladt el asszony mellett, egyetlenegy mellett se, anélkül, hogy ne Dulcinea del Tobosot kereste volna benne, oly szentül hitte, hogy Merlin ígéretei nem lehetnek hazugok.

Ily gondolatok s óhajítások között lépkedtek föl egy halomra, ahonnan már megláthatták falujukat. Amikor Sancho ezt megpillantotta, térdreborult és így szólt:

— Nyisd ki szemeidet, én óhajtott hazám, imé, a te fiad Sancho Panza tér vissza hozzád, ha gazdagon nem is, de jól eldöngetve. Tárd ki karjaidat másik fiadnak, Don Quijoténak ölelésére is, aki legyőzve jó bár más karjától, de jön egyszersmind úgy, mint aki magán is diadal-maskodott, ami pedig, — mint nekem egyszer ő mondá, — a képzelhető legeslegnagyobb diadal. Pénzt is hozok, mert ha emberül elverték, úriasan meg is jutalmaztak.

— Hagyd ezt a bolondságot, — jegyezte meg Don Quijote, — s menjünk egyenesen haza, ahol majd nekiadjuk magunkat képzelődésünknek, s kifőzzük azt a tervet, hogy s mikép folytassuk a pásztoréletet.

Ezzel lefelé indultak a dombról s egyenesen falujoknak tartottak.

LXXIII. FEJEZET.

Milyen jeleket látott Don Quijote falujába érkeztekor, úgyszintén egyéb események, melyek e nagy történet díszére és emelésére szolgálnak.

Mikor pedig a falu elé értek, — amint Cide Hamete mondja — Don Quijote azt látta, hogy az egyik szérüskertben két gyerek tusakodik s azt mondja az egyik a másiknak:

— Ne is fáraszd magad, Periquillo, nem látod meg te azt többé soha életedben.

Hallva ezt Don Quijote, így szólt Sanchohoz:

— Nem vetted észre, Sancho barátom, mit mondott társának az a fiúcska: Nem látod meg te azt többé soha életedben!

— Nos? — viszonozta Sancho, — tesz is az valamit, hogy ez a gyerek azt mondta!

— Ha tesz-e valamit? — kérdezte Don Quijote, — vidd át csak ezt a szót az én óhajtásomra, nem azt fogja-e jelenteni: soha sem fogom én többé meglátni Dulcineát.

Sancho éppen felelni akart, azonban szavában egy nyúl akadályozta meg, amelyet sok agár és agarász hajtott a mező felől; a nyúl ijedtében odamenekült s

ott lapult meg a szürke lábai között. Sancho pusztá kézzel elfogta s átnyújtotta Don Quijoténak, aki így szólt:

— *Malum signum, malum signum,**) kis nyúl szalad, akár üzi, s Dulcinea nincs sehol!

— Nagyságod igazán furcsa, — jegyezte meg Sancho — mert hát tegyük fel, hogy ez a nyúl Dulcinea del Toboso, amik meg hajtják, az agarak, ama gonosz varázslók, akik parasztlánnyá változtatták; ő menekszik, én elfogom s odaadom nagyságodnak, aki karjai közt tartja s szerelmesen dédelgeti: micsoda rossz jel lehet ez, vagy mi gonoszat lehet ebből sejteni?

A két civakodó fiú is odajött most, hogy a nyulat nézzék; Sancho mindjárt megkérdezte az egyiktől, miért tusakodtak? Azt kapta válaszul attól, aki azt mondta: „sohase látod többé életedben“, hogy ő elvett a másiktól egy tücsök-kalitkát, amit vissza se akar neki adni soha életében. Sancho kivett négy cuartot a zsebéből, megvette rajta tőle a kis kalitkát s odaadta Don Quijoténak e szavakkal:

— Ime, uram, azok a rossz jelek mind elenyésztek, megsemmisültek, s én minden együgyűségem mellett is azt gondolom, annyi közülük van azoknak a mi dolgunkhoz, mint a tavalyi felhőknek. S ha jól emlékezem, a mi papunktól azt hallottam egyszer, az okos keresztyén emberhez nem illik, hogy ostobaságokra ügyeljen; de még nagyságod maga is ugyanilyet mondott a minap, mikor azt magyarázgatta, milyen balgatag az olyan ember, aki keresztyén létére is hajt az ilyen rossz jelekre. Ne akadjunk fenn tehát ezeken mi sem, hanem folytassuk útunkat s mindjárt bentleszünk a faluban.

Az agarászok ekkor odaértek s elkérték tőlük a nyulat; Don Quijote átadta, s aztán tovább mentek; a falu szélén, egy rétecskén a lelkészt s a baccalaureus Carrascot pillantották meg, amint éppen a napi imádságot olvasták.

Meg kell azonban említenünk, hogy Sancho Panza terítő gyanánt a számárra és az egész fegyverlomra azt a lángszinűre festett vászon-kantust vetette rá, melyet

*) Rossz jel, rossz jel!

a hercegi kastélyban kapott akkor éjjel, amikor Altisidora feltámadott. Sőt még a papírsüveget is a fejébe nyomta a szűrkének, úgyhogy amióta a világ világ, soha furcsább takarója s fejdíszje nem volt még számárnak.

A lelkész és a baccalaureus azonnal rájukismertek s tárt karokkal siettek eléjük. Don Quijote leszállt s a legmelegebben keblére szorította őket. Az utcai gyereksereg pedig, ez a kikerülhetetlen nyűg, alighogy megpillantotta a süveges szamarat, mindjárt odafutott s kiabált egymásnak:

— Jertek csak, gyerekek, nini, a Sancho Panza számára olyan cifra, majd elrepül! Don Quijote paripája még soványabb, mint valaha!

Végre aztán a gyerekektől körülvéve, a lelkész és a baccalaureus társaságában bevonultak a faluba s egyenesen oda Don Quijote háza elé, melynek kapujában ott találták a gazdasszonyt és az unokahugocskát, kik már hírét vették megérkezniüknek. Nemkülönben hírét vette annak Sancho Panza felesége, Panza Tereza is, aki azon borzasan s egy szál ingben odaszaladt férje látására, Sanchicát kézen fogva. Amint azonban látta, hogy Sancho épenséggel nincs annyira kicsípve, amennyire ő képzelte, ahogy a kormányzónak lennie kellene, így szólt hozzá:

— Hogy, hogy jön kegyelmed, édes uram, ilyen állapotban? gyalog és feltört lábbal, s hogy az ember inkább nézné akármi másnak, mintsem kormányzónak!

— Hallgass, Tereza, — szólt rá Sancho — sok dolgnak nagyobb a füstje, mint a lángja; jerünk csak haza, csodadolgokat hallasz. Van pénzem, ez a fő, még pedig becsületes keresmény, amivel senkit meg nem károsítottam.

— Csakhogy hozott kegyelmed pénzt, kedves párom, — mondta Tereza, — mit bánom én aztán, akár így, akár úgy szerezte; akárhogy szerezte is, bizonyára nem talált fel valami olyan új módot, amilyen még ezelőtt sohase volt a világon.

Sanchica is megölelte atyját s azt kérdezte tőle, hozott-e neki is valamit, mert úgy várta, mint a májusi esőt. Egyik karját belefűzte apja övibe, felesége kezét fogta

meg Sanchonak, a leány meg a másik kezével a számarat húzván maguk mögött, így mentek hazafelé, Don Quijotet otthagya unokahuga és gazdasszonya gondozásában s a lelkész és baccalaureus társaságában.

Don Quijote aztán minden tétova és haladék nélkül azonnal elvonult a baccalaureussal és a lelkésszel, s elmondta nekik röviden, hogyan győzték le, s mikép kötötte le magát arra, hogy egy álló esztendeig ki nem mozdul falujából, mit az utolsó betűig meg is akar tartani, s nem vét ellene egy porcikát sem, amint illik is a kóbor lovaghoz, akit a kóborlovagság szigorú törvényei ilyen pontosságra köteleznek. Elmondta egyszersmind azt, hogy ezen esztendő folytában pásztoréletet szándékozik élni s ott akar tartózkodni a mezők magányában, ahol szerelmes érzelmeit szabad kényükre eresztheti, míg a tisztas, erényes pásztori foglalkozásokat gyakorolja. Felkérte őket, ha nincsenek nagyon elfoglalva s más fontosabb teendőjük nem akadályozza őket, csatlakozzanak hozzá, majd vesz ő juhokat, nyáját elegendőt, hogy méltán viselhetik a pásztor nevet. Afelől is megnyugtatta őket, hogy — ami az egész ügyben a leglényegesebb, — az már el van intézve, tudniillik adott ő már mindnyájoknak olyan neveket, amelyekenél kívánva sem lehetne jobbakat találni.

A lelkész azt mondta nagyon szeretné hallani; mire Don Quijote azt felelte, ő Quijotiznak fogja magát hivatni, a baccalaureusnak Carrascon pásztor, a lelkésznek Curiambro pásztor, Sancho Panzának pedig Pancino pásztor lesz a neve.

Mindaketten egészen odalettek Don Quijote ez újabb bolondságának hallatára. Nehogy azonban ismét elszökjék a faluból s vissza megint a kóborságához, annak reményében, hogy ezen esztendő leforgása alatt kigyógyíthatják, igen helyeselték jó szándékát, nagyon okos tervnek mondták a bolondságot s készeknek nyilatkoztak társaivá felesapni.

— S mi több, — jegyezte meg Carrasco Sámson, — amint az egész világ tudja, én igen kitűnő költő vagyok; így tehát minden lépten-nyomon csinálók majd egy-egy pásztori verset vagy szerelmi dalt, vagy ami eszembe villan, hogy ilyesekkel mulatozzunk a magányban, amelyben majd szerte barangolunk. Amire azonban a legna-

gyobb szükségünk van, uraim, az, hogy kiki válassza meg annak a pásztorleánynak nevét, akit verseiben majd magasztalni szándékozik, s ne maradjon egyetlenegy fa se, akármilyen legyen is, amelybe azt a nevet, a szerelmes pásztorok szokása szerint, be ne vágják, be ne véssék.

— Ez dicső! — kiáltott fel Don Quijote, — csakhogy én nekem már fölösleges költött pásztorleány-nevet keresnem, mert itt van a páratlan Dulcinea del Toboso, e partok dísz, virányainak ékessége, a szépség támasza, a bájak megtestesülése, szóval olyan tárgy, melyre minden magasztalás ráillik, legyen bármily fencsapongó.

— Az igaz, — jegyezte meg a lelkész, — de mi még majd csak ezután keresünk valami alkalmas pásztorleányokat, akiket majd megtanítunk a becsülettudásra, ha még nem tudják.

Amihez Carrasco Sámson még ezt tette hozzá:

— S ha éppen neveknek híjával volnánk, majd választunk a nyomtatottak közül, ami annyi van, hogy több se kell. Ott van a sok Fillis, Amarillis, Diana, Florida, Galatea és Belisarda, ezeket úgyis a piacon árulják, mi is vehetünk belőlük s megtarthatjuk magunknak. Ha például az én hölgyemet, vagyis jobban mondva az én pásztorleányomat netalán Annának hívnák, én majd Anarda néven dicsőítem, ha meg Franciskának, én Franceniának hívom, ha Luciának, én Lucindának; ez mind egyremegy. Sancho Panza meg, ha ugyan ő is beáll e társaságba, feleségét Panza Terezát Tereziana néven magasztalhatja.

Don Quijote jóízűt nevetett a nevek illetlen elbármálásának; a lelkész pedig nem fogyott ki tisztes és nemes szándéka dicséretéből, s másodszor is felajánlotta magát, hogy társul szegődik hozzá az egész időre, amikor és amennyiben hivatalos teendői megengedik. Ezzel aztán búcsút vettek tőle, s csak arra kérték, azt tanácsolták neki, vigyázzon az egészségére s meg ne vonjon semmit magától, ami javára válik.

A sors úgy akarta, hogy a leányka meg a gazdaszszony is kihallgatták a hármok között folyt beszélgetést. Mikor aztán a két látogató eltávozott, mindketten rögtön bementek Don Quijotehoz, s unokahuga így szólt hozzá:

— Mire véljük ezt, bácsikám? Már-már azt hittük, bácsikám azért jött haza, hogy itt nyugalmas, csendes életet folytasson, s lám most meg újabb útvesztőbe akar keveredni, és se teszi, se veszi, pásztorrá akar lenni. Pedig bizony-bizony kemény már a nádszál, nem alkalmas sípnek.

A gazdasszony meg azt tette hozzá:

— S ki tudná nagyságod állani a szabad ég alatt a nyári dél forróságát, a téli éjszakák hidegét s a farkasok vonítását? Nem bizony! mert az ilyen foglalkozás és mesterség erős, izmos embereknek való, akik hozzá vannak edződve már úgyszólván csecsemő koruktól fogva. S ha a két rosszat összevetjük, akkor a kóborlovagság még jobb, mint a kóborpásztorság. Kedves jó uram, fogadja el kérem az én tanácsomat, amit józanul adok, se étellel, se itallal meg nem terhelve, s a hátam mögött ötven esztendőmmel: maradjon szépen idehaza, folytassa a gazdálkodást, gyónjék szorgalmasan, gyámolítsa a szegényeket, s ám az én lelkemre szálljon, ha kárát látja.

— Hallgassatok, gyermekeim, — vizsonozta Don Quijote, — én tudom legjobban, mi válik javamra. Fektessetek le, mert nem a legjobban érzem magamat. Arról azonban legyetek meggyőződve, hogy akár kóbor lovag, akár barangoló pásztor legyek, a ti javatokat mindig igazán szívemem hordom, amint majd tetteimből is meglátjátok.

S a jó gyermekek (mert kétségkívül azok voltak), gazdasszony és unokahuga lefektették az ágyba, s ott adtak neki enni s jól tartották, úgy amint csak tarthatták.

LXXIV. FEJEZET.

Don Quijote megbetegedéséről, végrendeletéről és haláláról.

Minthogy az emberi dolgok nem örökkévalók, hanem elejüktől fogva végső végükig mindig lejtőn haladnak lefelé, különösen pedig az emberi élet, s minthogy Don Quijote sem kapott az Égtől olyan kiváltságot, hogy élete folyását feltartóztathatta volna: az ő vége s utolsó órája is eljött, mégpedig akkor, amikor meg se gondolta.

Ugyanis, vagy a legyőzetésén érzett búbánatában vagy az Égnek rendeléséből, igen heves lázba esett, mely hat napig ágyhoz szegezte. Ezen idő alatt a lelkész, a bacca-laureus s a borbély, e jó barátai, igen gyakran meglátogatták, Sancho Panza, a hű fegyverhordó pedig soha el sem távozott ágya fejétől. Ezek, azt híván, hogy ily beteggé a legyőzetésén érzett fájdalom teszi a lovagot, aztán meg az, hogy óhajtása még most sem teljesült, s Dulcinea még ma sem szabad s nincs a varázs alól feloldva: minden úton-módon felakarták vidítani, s a bacca-laureus arra serkentette: vegyen erőt magán, keljen föl s kezdjék meg már a pásztoréletet, amelynek dicsőítésére ő már is szerzett egy eklogát, amely jóval felülmulja Sannazarónak valamennyi hasonló tárgyú munkáját; azután meg vett már a maga pénzén két pompás juhászkutyát is, melyek közül egyiknek Barcino, a másiknak Butron a neve, s egy quintanari juhásztól vásárolta. Don Quijote azonban csak szomorú maradt még erre is.

Barátai orvost hívtak, az megtapintotta az erét, sehogy se volt vele kibékülve, s azt mondta legyen gondja lelke javára, mert a testéé veszedelemben forog. Don Quijote nyugodt lélekkel fogadta ezt, de nem úgy a gazdasszony, meg az unokahuga és a fegyverhordó, akik oly keserves sírásra fakadtak, mintha gazdájuk máris kiterítve feküdnék előttük. Az orvosnak az volt a véleménye, búbánat és keserűség az oka súlyos bajának. Don Quijote arra kérte őket, hagyják magára, mert kissé aludni akar. Meg is tették, s ő, — amint mondani szokás, — egyhosszában tovább aludt hat óra folyásánál, úgy-hogy a leányka meg a gazdasszony már-már azt gondolták, fel se ébred többé.

Ő azonban az említett idő elmultával fölébredt s nagy fenszóval így kiáltott:

— Áldott legyen a Mindenható Isten, hogy ily nagy jót cselekedett én velem! Csakugyan igaz, hogy az ő irgalmasságának nincs határa, s az embereknek bűnei sem meg nem rövidítik, sem meg nem akadályozzák.

A leányka odafigyelt nagybátyja szavaira, s úgy látszott neki, mintha most sokkal okosabban beszélne, mint egyébkor szokott, legalább e mostani betegsége alatt; majd ezt a kérdést intézte hozzá:

— Mi az, amit kedves urambátyám, mond? Valami különös történt talán bácsikámmal? Micsoda irgalmasságot s micsoda emberi bűnöket emleget?

— Az irgalmasság az, kedves hugom, — viszonzta Don Quijote, — melyben Isten e pillanatban engemet részesített, s amelynek gyakorlásában őt minden én bűneim is meg nem akadályozták. Értelmem tiszta és világos immár, s ment a tudatlanság ana sötét homályától, melyet a gyűlöletes lovagregények áldatlan és folytonos olvasása borított reá. Belátom már esztelen és csalfa-voltukat, s csak azt fájlalom, hogy ily későn tudtam kiábrándulni s nem marad időm azzal tenni jóvá hibámat, hogy olyan könyveket olvassak, melyek a lélekben világosságot gerjesztenek. Úgy érzem, kedves hugom, hogy halálom órája közel van; szeretném, ha úgy érne, hogy a világnak értésére adhatnám, nem volt az én életem oly nagyon rossz, hogy örökre a bolond név maradjon rajtam: mert ha talán az voltam is, nem akarnám, hogy halálom is ugyanezt bizonyítsa. Hívd ide kedves, jó barátaimat, a lelkész urat, a baccalaureus Carrasco Sámson, és Miklós mestert, a borbélyt, mert meg akarok gyónni és végrendeletet szeretnék tenni.

A leánykát azonban megkímélte ettől a fáradságtól azon körülmény, hogy a nevezett három jó barát éppen ebben a pillanatban nyitott a szobába. Alighogy Don Quijote megpillantotta őket, így szólt:

— A hírvívő jutalmát kérem, jó uraim, mert azt kell tudtukra adnom, hogy én nem Don Quijote de la Mancha vagyok többé, hanem Alonso Quijano, akit ennekelőtte tisztességes életemért *jó*-nak szoktak nevezni, Ellenségévé lettem már Amadis de Gaulának s egész a véghetlenségig menő minden atyafiságának; gyűlöletesek már előttem mindazon profán történetek, amik a kóborlovagságról szólnak. Elismerem balgatagságomat, s nyilván látom, milyen veszedelembe sodort olvasásuk. Isten irgalmassága eszemre térített, s immár megvetem őket.

Amint amazok hárman ezt hallották, azt hitték, bizonyos megint valami újabb bolondság vett erőt rajta. Amiért is Sámson így szólt hozzá:

— Most mondja ezt nekünk, senor Don Quijote, akik éppen az imént vettük hírét, hogy Dulcinea kisasz-

szony fel van oldva a varázs alól? S most, amikor mindnyájan fel akarunk már csapni pásztoroknak, hogy folytonos énekszó mellett úgy éljünk, mint a kis király, nagyságod most akar remetévé lenni? Hagyjon fel vele, mindenre kérem, térjen magához s ne tépelődjék ilyes meséssel.

— Az eddigiek voltak a mesék, — vizonozta Don Quijote, — még pedig igazán nagy káromra váltak, de halálom, Isten segítségével, javamra fogja fordítani. Én, uraim, igenis érzem, hogy nagyon rövid idő alatt meghalok, azért tehát félre a tréfával, hívjanak ide gyóntatót, akinek meggyónhassak, s jegyzőt, aki megírja végrendeletemet. Olyan állapotban, amilyenben immár én vagyok, nem szabad az embernek tréfát üznie lelkével. Azért arra kérem önöket, hogy amíg a lelkész úr meggyóntat, legyenek szívesek addig a jegyzőért menni.

Mind egymásra néztek Don Quijote szavai hallatára, s bárha még mindig kételkedtek, hitelt akartak adni neki. Ami főleg elhitette velük, hogy csakugyan halófélben van, az volt, hogy bolondságából olyan egyszerre kijózanodott: mert elmondott szavaihoz toldott még többet is, ami mind oly jól, oly igaz keresztyén szellemben s oly okosan volt mondva, hogy mindnyájuk kétsége eloszlott, s hinniök kellett, hogy egészen okossá lett.

A lelkész kiküldte a társaságot a szobából, egyedül maradt vele s meggyóntatta.

A baccalaureus ment el a jegyzőért, s nemsokára ezzel és Sancho Panzával tért vissza. Ez utóbbi (aki már hírét vette a baccalaureustól, hogy kedves gazdája mily rosszul van, sírás közt találván a házi kisasszonyt és a gazdasszonyt), maga is elpityeredett s szemei könnybe lábadtak.

A gyónás megtörtént, s a lelkész e szavakkal lépett ki:

— Csakugyan meghal, és csakugyan egészen kijózanodott a jó Alonso Quijano; jó lesz bemennünk, hogy végrendeletet tehessen.

Ez a hír rettenetes nyomást gyakorolt a gazdaszszony, az unokahugocska és Sancho Panza, a hú fegyverhordozó könnyekkel terhes szemekre, úgy hogy ezek árja egyszerre eleredt, s vele együtt a kebleknek ezer meg

ezer mély sóhajtása: mert, — mint már több ízben említettük, — mind akkor, amikor Don Quijote még egyszerűen csak a jó Alonso Quijano volt, mind akkor is, amikor már Don Quijotévá lett, mindig olyan szelidlelkű, nyáias magaviseletű vala, hogy e tulajdonságáért nem csupán legközelebbi hozzátartozói, hanem igazán szívből szerették mindazok is, akik csak ismerték.

A jegyző a többiekkel együtt lépett be, s megírván a végrendelet bevezetését, s miután Don Quijote lekét Istennek ajánlotta s mindazon keresztyén szertartáson túlestek, akik ilyen esetekben szokás, mikor a hagyományozásokhoz ért, így szólt:

— *Item,**) az a kívánságom, hogy bizonyos pénzek, amik Sancho Panzánál vannak, akit bohóságomban fegyverhordozómmá fogadtam, minthogy közötte és közötttem egynémely számadás, fizetés és levonás forgott szóban, akarom, hogy e felől kérdőre ne vonassék. se tőle számon ne kérjék, hanem, ha tartozásom kiegyenlítése után is marad fenn valami, az is az övé legyen. — ami különben se lehet sok — s fordítsa hasznára. S ha eszelős koromban egy sziget kormányzóságával akartam megajándékozni, most, teljes kijózanodásom után, ha módomban állna, egész királyságot is rá mernék s rá fognék bízni, mert szíve őszintesége és hűsége valóbar megérdemelné.

Majd Sanchohoz fordulva, így folytatta:

— Bocsásd meg, barátom, hogy alkalmat szolgáltatattam rá, hogy téged is olyan bolondnak tartsanak, amilyen én magam voltam, s téged is abba a tévelygésbe ragadtalak, melybe magam estem, hogy a világon voltak s még ma is vannak kóbor lovagok.

— Oh! — viszonzta Sancho zokogva — ne haljon meg, kedves, jó uram, hanem fogadja el tanácsomat s éljen még sok számos évekig, mert nem követhet el az ember világeletében nagyobb bolondságot, mintha így se teszi, se veszi, egyszer csak meghal, anélkül, hogy valaki megölné vagy a bűbárat kezén kívül más rán-

*) „Továbbá“: „szintűgy“ (szokásos végrendeleti bekezdések).

taná ki a gyékényt alóla. Ne legyen olyan lusta, keljen föl ebből az ágyból, öltözzünk fel pásztoroknak s jerünk ki a mezőre, amint terveztük. Ki tudja, hátha ott ugratjuk ki majd valami bokorból a varázs alól feloldott Donna Dulcinea kisasszonyt, úgyhogy szinte öröm lesz látni. Ha a fölötti keserűségében hal meg talán, hogy legyőzték, vesse énrám a hibát, s mondja azt, hogy azért taszították le, mert én szoritottam meg rosszul a Rocinante hevederét; annál is inkább, mert hiszen bizonyosan olvasta úgy-e lovagregényeiben, akárhányszor megesik, hogy egyik lovag lelöki a lóról a másikat, de akit ma legyőztek, holnap is az lesz a győztes.

— Ugy van, — jegyezte meg Sámson — s a jó Sancho Panza egészen jól fogja fel a dolgot.

— Uram, — mondta Don Quijote — beszéljünk okosan: tavalyi fészken már nincsen idei madár; voltam bolond, vagyok okos; voltam Don Quijote de la Mancha, s most — mint már említettem — a jó Alonso Quijano vagyok; az a legforróbb óhajtásom, vajha bűnbánatom és őszinteségem újra visszaszerezhetné számomra önök részéről az egykori tiszteletet. A jegyző urat pedig kérem, folytassa.

— *Item*, minden ingó és ingatlan vagyonomat unokahugomnak, a jelenlévő Quijano Antoniának hagyom, amely vagyonból azonban előbb vonassék le pontosan mindaz, ami annak kiegyenlítésére szükséges, ami felől már rendelkeztem: legelőször is azt akarom, elégíttessék ki szolgálatomban állott gazdasszonyom s kapja meg összes bérét, mellyel neki a mai napig tartozom, azonfelül pedig még húsz darab aranyat egy öltözet ruhára. Végrendeletem végrehajtóivá a jelenlévő lelkész és baccalaureus Carrasco Sámson urakat kérem föl. *Item*, az az akaratom, hogy ha Quijano Antonia unokahugom férjhez akar menni, olyan férfiúhoz menjen, aki felől előbb bizonyosan ki kell tudni azt, hogy még csak nem is tudja, mik azok a lovagregények: mert ha az tűnék ki, hogy tudja, s unokahugom mégis hozzá akarna menni, sőt menne is: veszítse el az egész örökséget, amit néki hagytam, melyet aztán végrendeletem végrehajtói saját tetszésük szerint jótékony célokra fordíthatnak. *Item*,

arra kérem a nevezett végrehajtó urakat, hogyha a szerencsés véletlen folytán megismerkednének azzal az emberrel, aki állítólag azt a könyvet írta, mely „*Don Quijote de la Mancha hős tetteinek második része*” címen jelent meg: kérjenek tőle az én nevemben oly melegen, amint csak lehet, bocsánatot, amiért hogy tudtomon kívül alkalmat szolgáltattam neki annyi tenger ostobaság megírására, amennyit ebben ő megírt: mert valóban azzal a lelkiismereti furdalással hagyom el e világot, hogy én adtam okot ezek megírására.

Ezzel bevégezte végrendeletét, egy ájulási roham jött rá, s teste egész hosszúságában elnyult az ágyon. Mindnyájan megrettentek, segítségére siettek; de az alatt a három nap alatt, amit még megért végrendelet-tétele után, folytonosan gyengébbé s gyengébbé lett. Az egész ház izgalomban volt, mindamellett a házikisasszony csak eszegélt, a gazdasszony iszogált, Sancho Panza sem tagadott meg magától semmit: mert az örökség gondolata mindig előzi vagy legalább is mérsékli az örökösökben a fájdalom érzetét, melyet szívükben a haldokló sorsa rendszeren gerjeszteni szokott.

Végre Don Quijotének elérkezett utolsó órája, mely előtt azonban a halotti szentségeket annak rendje-módja szerint mind fölvette s a lovagregényeket még számos és erélyes szavakkal elátkozta.

Jelen volt a jegyző is, s azt mondta, soha életében se olvasta egyetlen lovagregényben sem, hogy kőbor lovag valaha oly nyugodtan s oly keresztyén békefűréssel halt volna meg ágyában, mint Don Quijote, aki a minden körülötte lévők nagy sírása s zokogása között adta ki lelkét, akarom mondani, halt meg.

Ennek láttára a lelkész arra kérte a jegyzőt, szolgáltasson ki egy bizonyítványt írásban afelől, hogy a jó Alonso Quijano, akit közönségesen csak Don Quijote de la Manchának neveztek, csakugyan kimúlt ez árnyékvilágból s természetes halállal halt meg; ezt a bizonyítványt pedig azért kérte, mert elejét akarta venni annak, nehogy Cide Hamete Benengeli után más valamely író hamis úton megint feltámassza s egész végtelenségig folytassa hőstetteinek történetét.

Ilyen vége lőn a *la manchai elmés nemesnek*, aki nek szülőfaluját Cide Hamete nem akarta pontosan följegyezni, hogy la Mancha minden városa és faluja versenyezhesse azért a dicsőségért, s mindegyik azt állíthassa, hogy az ő fia és szülötte volt s a magáénak tarthassa, amint Görögország hét városa is versenyzett Homerosért.

Mellőzni akarjuk itt Sanchonak, s Don Quijote unokahugának és gazdasszonyának jajveszéklését, s a különféle sok feliratot a sírján, csak azt az egyet jegyezzük ide, amit Carrasco Sámson írt s mely így hangzott:

Itt a hős nemes pihen, ki
Oly bátran viaskodott,
Ahogyan kívüle senki;
S megjegyezd: rajt' nem fogott
A halál sem teljesen ki.

A világgal szembeszálla
S rémévé hős karia vála,
S úgy járt a szerencse véle,
Hogy boldog volt, amíg éle,
Míg bölcsé tevő halála.

A legeslegbölcsőbb Cide Hamete pedig e szavakat intézte tollához:

— Tégedet meg, nem tudom, jól avagy rosszul vágott kedves tollacskám, ime ide akasztlak ezen a drótszálon erre a kis kampós fogasra, s itt fogsz függeni számos évszázadig, ha ugyan vakmerő és rosszakaratú történetírók le nem vesznek, hogy megszejtelenítenek. Előbb azonban, semhogy hozzád nyulnának, a leghatározottabban tiltakozhatol s azt mondhatod nekik:

Senki én hozzám ne nyuljon!
Rossz bitangok, vissza, vissza!
Mert e munka, jó király,
Csak rám volt, magamra, bízva.

Don Quijote egyedül az én számomra született s én az ő számára; ő tudott tenni, én meg írni; egyedül mi ketten voltunk egymásnak teremtvé, dacára és bosszúságára amaz állítólag tordesillasi firkásznak, aki elég vak-

merő volt, vagy talán még vakmerő is lesz goromba és rosszul vágott structollával írni az én bátor lovagomnak hőstetteiről, ami nem az ő vállának való teher s nem az ő náthás fejéhez illő feladat. Mondd meg neki, ha netalán valami módon összejössz vele, hagyja nyugodni sírjában Don Quijotének fáradt s immár porladozó csontjait, s ne hurcolja, a halál törvényének ellenére Ó-Kasztíliába, kiragadva sírjából, amelyben végignyujtóztatva igazán és valóban benne fekszik, úgy hogy lehetetlen újra és harmadszor is megint útra kelnie. Mert mindazon barangolások nevetésségessé tételére, amiket annyi meg annyi kóbor lovag véghezvitt, elég az ő kétszeri kirándulása is, mellyel oly nagy mulatságot szerzett ez ország határain belül és kívül mindazoknak, akik róla tudomást vettek. Ezzel eleget téssz keresztyén kötelességednek, amennyiben jó tanács-csal szolgálsz annak, aki neked károdat akarja; én pedig boldognak és szerencsésnek mondom magamat, hogy én voltam az első, ki az ő irka-firkájának gyümölcsét olyan teljesen élveztem, amint csak óhajtottam, mert nem volt semmi egyéb kívánságom, minthogy az emberek előtt megvetés tárgyaivá tegyem a lovagregények költött és sületlen történeteit, melyek az én igazi Don Quijotém története által már is ingadoznak, s nemsokára kétségkívül egészen rombadőlnek. *Vale.**)

Az elmés nemes Don Quijote de la Manchának.

Vége.

*) Éli boldogul!

JÓKAI BREVIÁRIUM

J ó k a i
eszméinek
képrázatos kalei-
doszkópja. — Még leg-
jobb ismerősét is újságként
lepi meg és bilincseli le ez a
breviárium, amelynek gondolatait
maga Jókai válogatta ki
összes termeléséből és csoportosította érde-
kes tárgykörökbe, mint »Ötven év visszhangját«.
Nő és férfi, szerelem, barátság, házasság,
család, hit és gondolkodás, szabadság,
haza, nemzetek, béke és háború, po-
litikai és gazdaság, társadalom,
természet — mindezekről
kapunk gyönyörű, új,
bátor, erőteljes és
aktuális afo-
rizmákat

RÉVAI-KIADÁS

DANTE KOMÉDIÁJA

Pokol
Purgatorium
Paradicsom

BABITS MIHÁLY
FORDÍTÁSÁBAN

RÉVAI-KIADÁS

Révai Testvérek Irodalmi Intézetének Kiadása. T. Nyomdája Budapest, V., Ügynök u. 8.

Ayuntamiento de Madrid